

ВІЛЬНА СПІЛКА

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ОРГАН

УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ

СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ.

З М І С Т :

1. *Н. Григорійв*: Політик-творець.
2. *М. Мандрика*: З життя М. Шаповала.
3. *К. Станіславський*: Хатянська смуга в роботі М. Шаповала.
4. Програма Української Партії Соціалістів-Революціонерів.
5. Резолюції Закорд. Конфер. У. П. С. Р. 6-II-1927 р.
6. Доклад т. М. Шаповала що-до проекту нової програми УПСР на зак. конф. 6-II-1927 р.
7. Засади організації українського визволення (програмові принципи Народньої Української Ради).
8. Народництво в Укр. визвольному рухові (промова т. М. Шаповала на конфер. УПСР 9-10 липня 1928 р.).
9. *Арк. Животко*: До Історії Укр. Партії Соціалістів-Революціонерів.
10. На Суд Українського Громадянства.
11. Конференція Міжнародного бюро Революц.-Соціал. партій в 1929 р.
12. З життя УПСР закордоном в рр. 1928—1929.
13. Загальна хроніка.
14. З життя укр. еміграції.

Збірник 3

рр. 1927-1929

ПРАГА — ЛЬВІВ

**ЦЕ ЧИСЛО ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ
25-ТИЛІТТЮ ГРОМАДСЬКОЇ Й РЕ-
ВОЛЮЦІЙНО-СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ДІ-
ЯЛЬНОСТІ**

М. Ю. ШАПОВАЛА.

.

ВІЛЬНА СПІЛКА

Неперіодичний орган
Української Партії Соціалістів-Революціонерів

Число 3.

1927—29.

Н. Григорійв: Політик — творець.

(З нагоди 25 літн. громадської й політичної праці М. Ю. Шаповала.)

Кожна людина свідомо чи несвідомо бере більшу чи меншу участь в політиці і вважає себе компетентною й оправненою рішати всі політичні питання, бо справи політики, справи суспільного життя, це ті справи, в яких беруть участь всі й які всіх так чи інакше зачіпають. Проте свідомість відповідальности за політичні рішення занадто мала взагалі, а особливо в суспільствах політично мало розвинених, до яких належить і українське.

Український рух ще не давно самі українські діячі намагалися втримати в рямцях лише культури. Навіть після першої російської революції, коли з'явилося українське громадське життя й українська преса, політичний зміст українства розкривався дуже часто ворогами українства, як наприклад руським цензором Щоголевим*), що в своїй книзі дав більш-менш повну «сводку» українського тогочасного руху й росшифрував його політичні перспективи, налякавши тим одних і підбадьоривши других.

Тільки революція 1917 р. поставила український рух на цілком політичний ґрунт і змусила кожного українця, хоче він того чи ні, бути політиком і то не випадковим та пасивним, а постійним і активним.

Від високоосвіченого інтелігента, довгочасного члена політичної (легальної чи нелегальної) організації, до неписьменного селянина й робітника — все обернулося в політиків, які змушені стали розв'язувати політичні питання, часто величезної ваги, поставлені перед ними життям.

Револуція та громадянська війна майже буквально обернула в активних політиків все населення України: старих і молодих, чоловіків і жінок, освічених і неписьменних.

*) С. Н. Щоголев — Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизма. Киев, 1912.

Ріжні умови громадсько-політичного виховання й боротьби та ріжниця індивідуальної вдачі спричинила витворення кількох типів, як політиканів так і політиків.

Політиканами стали елементи: 1) еґотичні, що підвалиною громадської діяльності вважають особисті інтереси, та 2) по-лохливі, що бояться виразно поставити свою мету й отверто боротися за неї, намагаючись натомість бути зо всіма в добрих відносинах, діяти потайки багато в чому навіть від своїх політичних друзів, недоговорювати до кінця своїх думок, уникати не тільки отвертої, а взагалі помітної боротьби, говорити одно, а робити друге, залишати за собою завше дірочку, в яку б можна було кожної хвилини при потребі вискочити.

Політиканство запанувало переважно серед галицьких докторів, віденських та петербурзьких бюрократів, малоросійських хуторян, хитрих хахлів і т. п.

Політиками стали люде, що підвалиною своєї громадсько-політичної діяльності поставили добро українського народу (а не свої особисті інтереси) й не боялися скрізь і завше отверто та виразно ставити свою мету й уперто боротися за її здійснення. Серед політиків витворилося кілька типів:

1) Романтик-хуторяне. Вони готові віддати життя за українську справу, за «будь яку державу», за «добро українського народу взагалі», але не мають жадної уяви не тільки про закони суспільного життя, а навіть про конкретні його форми, про державу, ради якої вони все віддають. Вони хочуть робити добро, але не знають, що саме може довести до добра, а що ні: з цих причин позавчора вони йшли з монархістами, вчора з комуністами, сьогодні з фашистами, а завтра підуть невідомо з ким. Це добрі люде, чесні, не крутії, але без сталого політичного світогляду, скорше з відсутністю його: мрійники без конкретної навіть мрії: прихильники «єдиного національного фронту», борці за «будь яку державу». що чесно допомагали, допомагають і будуть допомагати будувати українську державу всякому, хто її будуватиме: допомагали Центральній Раді, допомагали гетьманові, допомагали Директорії, а тепер готові допомогати навіть комуністам аби тільки будували державу українську; це ті, що щиро можуть допомогати ріжним будівничим української держави, але самі ніколи не здатні стать її будівничими, бо не мають для того належного знання й уміння, не знають з чого й як будуються держави; не вміють скласти навіть попереднього плану її на підставі даного матеріялу. Вони щирі патріоти, добрі урядовці, завзяті вояки, але погані політики.

2) Романтик-фанатики захоплюються теоріями до повного забуття дійсности: одні з них мріють про те, як «оживуть гетьмани в золотих жупанах»; другі про здійснення Св. письма од Маркса, Лаврова чи Драгоманова: треті про свої власні плани ущасливлення людства; вдача ж їх одна: літати в рожевих хмарах, високо в небесах минулого чи майбутнього, а не ходити по землі сучасного. Вони одірвані від реального життя, засліплені теорією й не добачають того, що робиться навколо них, часто під самим носом, через що

обертаються в політичних дітей, тих „наївняків“, добрими побажаннями яких вимощується пекло. Одні, наприклад, з любови до України роблять жидівські погроми, якими завдають величезну політичну шкоду українській справі на довгі літа; другі во ім'я добра українського народу в інтернаціональному розумінні громлять разом з московськими комуністами все політичне й господарське життя України, а треті готові голови розбивати один другому за те чи інше розуміння соціалізації, націоналізації чи взагалі якоїсь літери св. письма.

3) Поети вітають в хмарах, захоплюючися красою великих діл і недобачаючи реального життя буденщини, що вимагав особливої уваги політика; вони здібні на великі жертви в захопленню й нездатні на витривалість в затишному буденному бою. Не тверді й не постійні. Все роблять до схочу.

4) Бюрократи що зрослися з певними чужими зразками суспільно-державного життя і ніяк не можуть від них емансипуватися; все намагаються збудувати не так як вимагав сучасне українське життя, а як було в їхніх попередніх панів — у Відні чи Петербурзі. Вони йдуть старими й чужими шляхами, задушуючи порохом бюрократичної старовини всякий подих нового життя.

5) Ремісники сумлінно виконують всі приписи фаху, інколи навіть виявляють певну фахову творчість, але ніколи не захоплюються огнем завзяття; як воли, уперто, з обов'язку й потреби тягнуть своє ярмо. Тільки перспектива свіжішого сінця на хвилю може прискорити їх рух.

6) Громадяне віддають своїй праці всі свої сили й удосконалюються, творять.

7) Творці політики, з покликання, обдаровані для того великими здібностями від природи. Для них політика єдина стихія, в якій вони можуть існувати, й для якої вони тільки й існують; це ті, що не тільки „беруть нутром“, „даром природи“, „інтуїцією“, удосконаленням дару наукою, пізнанням і усвідомленням світу: природній алмаз свого талану обшліфовують фаховим знанням і досвідом. Такі політики творці — справжній дар природи, а в наших українських умовах особливо.

* * *

До останньої категорії політиків належить і тов. М. Ю. Шаповал якому присвячуємо це число „Вільної Спілки“, з нагоди двадцятип'ятиліття його громадської діяльності.

Політика й то творча, обвіяна високою поезією щирого й глибокого захоплення, підтримувана невпинним вогнем завзяття, вірою в правду, відданістю їй до останнього, повною жертвенністю, з одного боку, та глибоко перевірена глибоким, обігрунтованим, наукою й досвідом, критицизмом, що часто межує аж з песимизмом, з другого — його стихія. Він політик „з покликання“.

Палаючи надхненням творчості, М. Шаповал ненавидить спокій задоволення, як символ замірання, отупіння, скаменіння, смерті. Він завше рветься вперед, все вище й вище, до нових і нових здобутків,

до удосконалення, розширення й піднесення: його не цікавить деталізація, обшліфовування дрібниць, то інші зроблять, життя припасув. Головне — зробити щось нове. Не страшить його й міщанське розуміння „гріха.“ Краще свідомо „согрішити,“ щоб породить нові здобутки, ніж запліснявіти, як стара дівка в ціломудрії до сивого волосу, не давши жадного приплоду. Всяке міщанство для нього не тільки огидне, а й вороже, особливо українське, бо коли тупе самозадоволення некультурности для кожного народу — зло, перешкода в досягненні ліпших форм людського життя, то для українського народу, що так ще низько стоїть на щаблі культурного суспільно-державного життя, що потребує пройти безмірно довгий шлях для самого лише вирівнювання з іншими народами, міщанство, яке прищеплює задоволення сучасним становищем, примирює його з існуючим рабством, заспокоює, вбиває палкий вогонь обурення ганебною сучасністю — безперечно найбільше й найголовніше зло його існування.

Боротьба не тільки з неправдою, насильством, визиском, а й з потуранням цьому з призвичаюванням до зла, примиренням з цим — була й в найхарактернішій властивості Шаповалової діяльності.

Треба нищити не тільки отвертих активних ворогів, а й тих, що свідомо чи несвідомо потурають їм. Українські міщани, що задовольняються „просвітою,“ бандурою, синіми штаньми, довгими вусами й т. п., коли 90% українського народу втратило своє національне обличчя й почуття людської гідності — ці міщани такі самі, коли не більші вороги українського народу, як і його гнобителі — чужинці, бо своєю байдужістю до політичного поневолення українського народу, своїм задоволенням з „просвіт,“ штанів, вусів вони присипляють активність народу, вбивають його змагання до волі. Українські міщани, що в наш час заспокоюються дарами данайців (українізацією, з одного боку, признанням самостійности за Дніпром, з другого, протекторатом, з третього), заслуговують того самого, що й самі данайці — винищення. Міщанство — це найлютіший внутрішній ворог українського удосконалення, піднесення й визволення; це хвороба, од якої треба найшвидче вилічитися; це кайдани на українському тілі, які для визволення в першу чергу треба розбити. Зовнішнього визволення не буде, доки не буде внутрішнього, доки не буде знищене міщанство — цей резервуар самозадоволених тюхтіїв, що присипляють народне завзяття та егоїстичних шкурників, що поставляють кадри пасивних і активних зрадників, вірних слуг всім ворогам України.

Шаповалова любов до народу — це не сіре задоволення штучним рожевим серпанком минулого чи пригладженим, прилизаним сучасним, а невпинне горіння боротьбою до повного визволення народу, до його культурного піднесення, до поставлення його на один рівень з іншими, та навіть значно вище їх.

Любить щось означає ненавидить ворогів його; захищать любиме означає нищити вороже, скрізь і завше, на кожному місці, без упину, без перерви, без жалю, без поблажливості аж до перемоги, бо потурати міщанству, бути милостивим до нього означає легковажити інтересами народу, його долею, виявляти більше любови до ситого,

блудливого, шкідливого, лінивого, еґоїстичного міщанства ніж до по-кривдженого, обтяженого, працювнтого, чесного й щнрого народу нашого.

Любов до народу й змагання до конкретного поліпшення його долі, до піднесення на найвшнй рівень вже тепер, а не колись там десь у майбутньому керує всіма його вчинками. Він горить одним — все, що можна зробити для поліпшення долі народу сьогодні, зробити найшвидче, не відкладаючи на завтра, й не дурячи свого сумління виправдуванням неактивності й ліні вказівками на те, що не все зараз можна зробити через тяжкі обставини й т. п., коли справді хочемо щось зробити, мусимо міняти обставини не жаліючи себе.

І Шаповал дійсно не жалів ні себе, ні інших; навіть того народу, якого любить, для якого працює, як що тільки той народ не усвідомлює ганебності свого стану поневолення, стану раба. Раз раб задовольняється рабством, не відчував в собі людської гідності, то єдиний шлях змусити його відчутн свій стан.

Хто не відчував моральних поличників, тому треба давати фізичні, щоб він таки відчув їх, закипів образою до них і став на захист своєї гідності. Міщанство ж не тільки не загострює почуття образи існуючим станом, а, навпаки, шукає способів оправдати його, пристосуваться до нього, зглажує його, присоложує, і цим присипляє опірність. Міщанство, як старе, що вдовольнялося вишиваними сорочками й „просвітами,“ так і нове, що захлипується від українських високів та українізованих опер — найлютіший ворог визволення, внутрішній, глибокий, потайний. Вбивав саму думку про визволення. Тому лише знищення його зароджує ідею волі.

В своїй боротьбі й праці за визволення народу М. Шаповал не знає втоми, ні поблажливості, як до себе, так і до інших.

Коли він логічно доходить до необхідності якогось чину, ніякі перешкоди не лякають і не спиняють його. Усією силою свого темпераменту, ерудиції й сили волі жене він все до здійснення своєї ідеї, підпорядковуючи, ставлячи на службу їй все оточення. Це причина легенди про його диктаторство. Признавши правду якоїсь думки, він ніколи ні перед ким не поступиться, поки йому об'єктивно не буде доведено її помилковості; тоб-то: не поступиться ні з фальшивої „чемності,“ ні ради того „аби лихо тихо,“ ні через те, що обстоювання її вимагає багато праці й зусиль. Тільки логічні доводи та факти життя можуть його переконати. Він може піти і на компроміс, але тільки тоді, коли доведено буде, що цього вимагає досягнення вищої мети; ніколи однак не здасть своїх позицій ради самого полекшення боротьби. Вибуховий темперамент не легко вбгати в рамки розумової логіки, але міцна воля робить своє й тому „скакування з нарізки“ трапляються дуже рідко та негайно виправляються.

Поставивши певну мету, т. Шаповал невпинно йде до неї. Будучи дисциплінованим членом партії сам, він домагається послуху й дисциплінованості від інших, що стали під соціалістичний прапор.

Розхлябаність, шкурництво веде до розбиття. Тільки дисциплінованість і жертвенність перемагає. Краще десять добре дисциплінованих

і організованих вояків, ніж тисячна юрба. Дисципліна й організованість це не диктатура, а неминуча вимога всякої акції. Хто твердо хоче волі, той мусить твердо боротися з усіма перешкодами. Вірячи в правдивість певного напрямку, треба твердо йти вперед, не звертаючи уваги ні на рови, ні на хаші по дорозі.

Поки мета й шлях не вибраний, всім вільно шукати їх і критикувати. Коли вибрано мету і шляхи, вибрано керівників, то треба слухатися їх. Критика в колгії при спільнім вирішенні планів; при здійсненні ж, — послух постановам і керівникам, невинне виконання рішень. Як що й помітить хто помилку, в тім числі й провідників, то не повинен кидати справу, а мусить лише про свій сумнів подати до відома осередку, не припиняючи однак виконання, так каже азбука дисципліни; хто ж її обходить — нездібний до суспільної роботи.

Хто поставив собі якусь мету і погодився з іншими її здійснити, той не смів по дорозі самочинно відступати лише через свою слабкість. Мусить іти вперед. Коли ж несила — чесно нехай скаже про це своїм товаришам, а не викручується, як злодій.

М. Шаповал в цьому розумінні дійсно диктатор. Перш за все диктатор для себе. Що вважає правдою, від того ніколи не відступає. Такого відношення до правди вимагає і від інших. Диктує, бо вірить в правду свого погляду.

Хто не вірить сам в свою думку, той не може диктувати іншим.

Диктує, бо знає куди йти. Хто не знає, той не може диктувати, а хто знає, не може не вказувати.

Темне міщанство лютує з міцної віри та певних вказівок, але не може вказати нічого свого кращого.

Веде, закликає, бо сам вірить. Диктує сам собі й другим.

Розгортає перспективи, бо має здібність.

Захоплює, бо сам горить вогнем надхнення. Це не означає однак, що він безкритично, самочинно оповіщає ту чи іншу думку за найкращу, не прислухаючись до інших і не рахуючись ні з ким. В своїм житті я не зустрічав людини, яка б так стихійно проіннята була громадським інстинктом: ні однієї громадської справи М. Шаповал не вирішував і не брався за неї сам, не поділившись наперед своїми думками з іншими й не випробувавши своїх думок колективною критикою. Лише від того, які аргументи висувуються опонентами залежить і вирішення. Коли опоненти чесною аргументацією зіб'ють його погляд, він зрікається їх (свідком цього довелося мені бути не раз); коли ж ні, та ще коли почнуть і крутити, це тільки ствердить його в правдивості його думки. Особливо не любить він крутіїв і через те крутіїськими аргументами його ніколи не можна спонукати до компромісу. Що більше нещирости, то менше вірить він правдивості висунутих аргументів і не вірить він і тим, хто на словах погоджується з ним, а на ділі ухиляється робити те, до чого змушує погодження. Хто з ним погодився, мусить консеквентно робити те, що визнав правдою. Теоретичне признание правди змушує до практичного її здійснення. Хто ж ухиляється від цієї консеквенції, тому нема віри, а до кого нема віри, з тим не можна працювати.

Працювати можна тільки з тим, до кого є повне довіря. Півдо-

вірря для Шаповала не існує. Або друзі й повна співпраця, або вороги й нічого спільного. Каша, плутанина, півдовірря, півспівпраця, кисіль — це те, що не в його натурі.

Активність, отвертість, твердість і різкість — от його вдача. Велика ерудиція, здобута власними зусиллями, постійно поповнювана, особливо в галузі громадознавства й політики — дав йому змогу легко розібратися в суспільному житті, передбачати те, чого багато людей не розуміє навіть тоді, як воно настане, й зразу брати виразну лінію вперед. Високо цінюючи необхідність для боротьби за визволення великої освіти взагалі, а суспільнознавства зокрема, він завзято працює над розвитком української культури. Роля його в створенні українських культурних огнищ на еміграції в ЧСР всім відома.

Одначе й на культуру М. Шаповал дивиться лише, як на засіб до визволення всього українського народу, а не втіху кількох „вибраних.“ Культура ради культури всіх, а не окремих одиниць; мета культури — воля всіх людей, а не індивідуальна втіха особи.

Завдання української культури — в першу чергу прищепити українському суспільству політичне почуття й політичну свідомість, навчити його достойно захищати свою волю, не плакати хуторянськими слізьми й не експериментувати вільним художнім почуттям, не брати „нутром,“ не „творити“ політики „надхненням,“ а будувати її на підставі глибокого знання суспільства, його потреб, законів його розвитку й руху. Необхідно в першу чергу дізнатися, чого саме потребує українське суспільство для свого поступу й визволення, а потім активно боротися за це; не чекаючи, склавши руки, поки події розвивються. Самому треба розвивати їх на підставі здобутого знання, попереджувати, підпихати. Не бути пасивним об'єктом подій, а творцем їх. І творцем не байдужим, ремісничим, бюрократичним, а мистцем. Така вдача ювілянта. Боротьба — поезія, творчість. Людина — творіння вінець — не повинна розмінюватися на дрібниці, а все вище й вище йти в гору. Це не груба боротьба за егоїстичні звіринні цілі, а за високі вселюдські ідеали; не брудним підступом, крутіством і брехнею, а жертвенною відвагою й прямою.

Життя без волі ганебне, а без боротьби — й ганебне й нудне. Боротьба без вищої мети — звірство, а без естетики — хамство.

Поезія без науки — сліпа, а наука без поезії — суха й безсила. Тільки об'єднання їх — вогню поезії з досвідом науки — витворює, справжню високу творчість.

І те й друге сплелось у вдачі ювілянта. Синтез поезії й науки. Грандіозний розмах поетичного надхнення й глибокий реалізм та досконале наукове знання життя.

Творчість не примітивизму, а вищого знання й досконалости. Титаничний вогонь надхнення й високо наукові форми втілення боротьби за визволення.

В цім розгадка його організаційної активності й здібності та невпинної пропаганди боротьби й особиста участь в ній на передніх барикадах за кращу долю людства.

Поезія й наука боротьби — сплелися в нього в одно досконале ціле. Мало того. Він не тільки сам бореться, а й других захоплює

та й заохочує; сам учиться й других до того змушує. Бореться з примітивізмом, темнотою, рабством тіла й духа. Не дав життю зашерхнути пліснявиною болота.

За це багато його не любить: неспокійний.

Дійсно неспокійний. Вічне невдоволення досягнутим: не встиг одного доплатити, хапається вже за друге. Швидче, швидче вперед. Не тішиться здобутками, бо багато ще не зробленого, не досягнутого. Не звертає уваги на деталі: потім все виявиться й вирівняється. Не боїться помилок: не помиляється той, хто нічого не робить. Головне — захопити скрізь для української справи командні висоти. Решта потім виправиться.

Не спочивав на лаврах, бо це смерть.

І так завше, кажучи словами Йогансена: — Все вище, вище й вище до гори. Среброкрилі кораблі — несуть його.

Бажаємо од щирого серця, щоб і надалі т. Шаповал мав силу і снагу мандрувати в майбутнє й будити людей до боротьби.

Бо тільки творчий неспокій і рух в житті.

Тільки боротьба — здобування волі й досконалости.

Одна неспокійна творча людина вартіща в історії людської культури тисяч спокійних міщан, рабів і волів людської постави.

М. Мандрика — 3 життя М. Шаповала*)

М. Ю. народився 26 (ст. ст.) травня 1882 р. в с. Сріблянці, Бахмутського повіту, на Катеринославщині. Батько, Юхим, був „государств. крестьянин“, а дід Олексій — миколаївський салдат.

Мати, Наталка Яковлевна, — з роду козаків Самоткаленків.

Батько навчився грамоти на військовій службі, а мати була неграмотною.

З дитинства батько наймитував по селах аж до військової служби, потім був мирошником, а далі 25 літ робітником на шахтах в Донбасі.

З 5-ти літ М. Ю. жив у Званівці. Тут М. Ю. віддавали до школи, але після кількох днів він утік з неї, бо не вмів прочитати слова „солома“. Тієї зими „сам“ навчився читати, бігаючи вечерами до шевця, який учив своїх дітей грамоті.

Потім батько був мирошником у слободі Кременній (Купян. повіту). Тут М. Ю. ходив пів-зими до школи.

Потім знов у Сріблянці.

В голодні роки 1891-2 батько переїхав за 60—70 верст од Сріблянки у Долинівку, біля шахт.

По шляху до Долинівки М. Ю. вперше побачив залізницю, шахти, повітряно-канатну дорогу, по якій йшли вагончики з вугіллям.

Це літо (1891) М. Ю. ходив на поденну роботу (полов хліба) по 15 коп. в день, потім ходив сортувати кокс на шахти (за три версти) по 20 коп., потім ходив чистити парові котлі (по 25 коп. в день).

*) Тут подаєм лише коротенький конспект біограф. М. Шаповала.

В осени був одведений з братом Дорошем до школи при ст. Варваропольє (за 4 версти), куди ходив що-дня з дому. Біля школи була жидівська різниця, де жида різали худобу. Одного разу випадково побачив з рундука, як жида різали вола, дуже зхвилювався і зомлів. Після того не міг ходити до тієї школи. Любив малих телят, цуценят, кошенят то-що. Думав, що жида й телят ріжуть, тому й бо-явся ходити до тієї школи.

На осінь 1892 року одвели його й Дороша до Петро-Мар'ївської народньої школи, в якій учився два роки і скінчив весною 1894 року першим учеником.

В школі багато читав. Прочитав Лермонтова (мало розумів), Гончарова „Фрегат Паллада“, Діккенса „Олівер Твіст“, Майн-Ріда, Жюль Верна. „Діти капітана Гранта“ в думках М. Ю. зробили цілий пере-ворот.

Перед школою М. Ю. читав лише казки та житія святих і ба-жав бути або богатирем або „великомучеником“.

1894 р. батько знов повернув до Сріблянки, де і прожив ціле літо. Ще в літі батько пішов шукати роботи на шахти і десь довго не озивався.

Під осінь М. Ю. ходив „шукати батька“ за 70 верст на шахти і знайшов на Голубівських шахтах.

В це літо жид-лікарь дав М. Ю. читати „Кобзаря“. Він переписав його майже весь і вивчив напам'ять „Катерину“, „Наймичку“, „При-чинну“ і ин. Деклямував на вулицях і за це навіть заробляв по 3—5 коп. „Кобзарь“ зробив цілий переворот в родині. Батько почав казати, що він також „з козаків“.

Пізньої осени 1894 р. вся родина переїхала на шахти.

Батько працював у шахті, а Дорош і М. Ю. на поденній роботі „вибирали породу“ з вугілля. 1896 р. М. Ю. був „за хлопця“ в кон-торі при шахті, за 3 рублі в місяць.

У вересні 1896 р. приїхав зі слободи Комишувахи до Кривка ро-дич жінки конторщика і розповів, що в Комишувасі є школа, в якій вчать такі, що вже скінчили народню школу. На другий день він вертався до дому і М. Ю. упрохав його на шляху „підвезти до Ко-мишувахи“, щоб побачити яка то школа.

Так він попав у Комишуваху і видержав іспит в 4-тий одділ. Це була „Двохкласова школа Міністерства Народньої Просвіти“.

Тут навчився переплетництву і де-що заробляв оправою книжок, переписуванням нот, записок по історії і т. п. Читав багато. Все, що було у шкільній бібліотеці, перечитав. Влітку повертав на шахти і служив при конторі, по 6 руб. в місяць.

28 травня (в день своїх іменин) 1898 р. скінчив школу в Комишу-васі — „першим“. Вже знав геометрію, історію, географію і т. п. „науки“.

В цій школі страшенно полюбив церковні співи, і списував собі цілі зшитки всяких „концертних“ співів.

Любив співати й народні пісні, яких навчився на вулиці від дівчат.

Після скінчення школи (було рівно 16 літ), вернув на Го-

лубівські шахти і одержав посаду помішника конторщика на 15 руб. місяшно.

У бухгалтеря, під начальством якого був, побачив збірник укр. мовою „Починок“ і прочитав у йому „Кавказского Пленника“ Пушкіна в українському перекладі, зрадів і почав писати українські вірші. Писав що-дня про козаків, походи і т. п. Це було, розуміється, ніщо інше, як відгук колись прочитаного „Кобзаря“.

Дуже хотілося вчитися. Було два шляхи: у штейгерську школу, або — в лісову школу.

Дід Самоткаленко був на державній службі в лісах, прадід, дід по матері Ланго, дядько Орест були полісовщиками в лісі. Отже родинна „традиція“ ліс.

...Це взяло верх.

В вересні 1898 року витримав конкурсний іспит і був прийнятий до Ново-Глухівської держ. лісової школи на повний державний кошт.

Весну й літо М. Ю. проводив у лісі з робітниками — хлопцями й дівчатами.

Одного разу М. Ю. бувши у-вечері в учителя І. Є. Семенова, на його запит, щоб найбільше бажав би він, відповів: „коли-б було повстання за незалежність України, я б став на чолі його“. Семенів зацитькав його і наказав ніколи цього не говорити.

Школу М. Ю. закінчив 14 серпня 1900 року з титулом лісоведа. Йому було 18 літ.

Коли переїхав на Голубівські шахти, де батько був робочим, а вся родина жила в землянці, відчув великий контраст в знаннях і звичках. Духовний розрив з оточенням спричинив біль. Через тиждень М. Ю. пішов на Жилівські шахти і заняв посаду мірчого й доглядача за будівельними роботами, але 6 листопаду 1900 р. одержав припис Лісового Департаменту прибути в розпорядження Харківско-Полтавського Управління державних маєтностей і був призначений до Прилуцького лісництва (Прилуки на Полтавщині) лісовим кондуктором. Тут в жовтні 1901 року зустрівся з Олександром Макаренком, ученим лісоводом, який щойно скінчив у Петербурзі Лісовий Інститут і був призначений помішником лісничого в Маяцьке Лісництво. В перший же день він, почувши на його запит про національність, що М. Ю. „малорос“, розповів йому про український рух, його завдання, про соціалізм і т. п. Свідомість М. Ю. сколихнулась: відкрився новий світ. І він зразу віддався в принадний ідейний полон, ставши українським революціонером і соціалістом.

В липні 1902 р. М. Ю. був переведений в Мохначанське Лісництво, а потім до Балаклеї.

В Балаклеї М. Ю. багато працював, вчився літературної укр. мови, вів укр. пропаганду.

Перед вступом до військової служби їздив у Прохорівку (Золотонош. повіту), де служив лісоводом в пісково-культурній експедиції Мицюк. Останній вів пропаганду та підпали економій.

„Програма“ у М. Ю. була соціалістів-революціонерів. Щоб перевірити „правильність“ світогляду, Мицюк їздив з Прохорівки до Києва

на побачення з студентом соц.-дем. Винниченком. Після цього рішили, що с.-ровська програма краща. Події 1902 року і поїздка 1903 р. у Золот. повіт, де йшла боротьба селян з поміщиками, остаточно захопили М. Ю. в революційну течію і він мріє про „виступ“. Тому в Харкові, будучи у війську (125 п. Пензен. полк) нишком приймає участь в підготовці зриву динамітом „всіх російських пам'ятників“, бо був переконаний, що доки на Україні нема пам'ятника Шевченкові, не сміє стояти ні який інший пам'ятник. Однієї ночі такий „зрив“ провели М. Ю., Олександр Шевченко і Сергій Макаренко. Вибух наробив шелесту, але був невдалим: одбило тільки шматок мармору.

В січні 1904 р. почалась русько-японська війна. М. Ю. не хотів іти на війну і тому перевівся до резервового Лебединського баталіону. Перевод удався, бо в Пензенс. полку М. Ю. хотіли позбутись: там якось був „трус“ і у М. Ю. знайдено „Основанія соціології“ Спенсера. Ротний командир, капітан Хлистов порадив Спенсера винести з казарми, щоб часом „якийсь генерал“ не сказав, що соціологія є соціалізмом. Окрім того у одного солдата, Степана Годованого, знайдено брошуру Цегельського „Україна-Русь і Московщина“, яку дав йому М. Ю.

В Харкові М. Ю. було передано на схованку величезний кошик укр. революційної літератури — видання РУП. Передав Юрій Коллар. Літом М. Ю. жив у таборах біля Чугуїва, вів пропаганду, ширив укр. рев. літературу між мобілізованими запасними солдатами.

Одного разу, коли М. Ю. не було в таборі, пор. Харламов зайшовши до його палатки, відкрив цілий склад укр. рев. літератури.

Харламов хотів одправити літер. до командира полку, але виручив бувш. учитель Ново-Глухівської лісової школи прапорщик Дроздовський, що вблагав Харламова не доводити до відома начальства, бо це викличе розстріл М. Ю. (вовний час).

В серпні 1904, щоб уникнути одправки на війну, М. Ю. пішов до Чугуївської військової школи.

В цій школі М. Ю. організував укр. соц. революційний гурток, в якому були: Хилобоченко (потім полковник армії УНР), Сапуненко, Федоренко, Хуторний, Андрій Товкачевський (потім один з редакторів „Української Хати“) і ин.

24 березня 1906 відбувся випуск юнкерів і М. Ю. з рангою підпоручика вийшов з школи до 13 піх. Білозерського полку в м. Ломжу (в Польщі).

Місячну відпустку М. Ю. відбув у Славяносербському, в Сріблянці і в Прилуці.

Поїздка з матерію і тіткою до Сріблянки, зустріч з убогими, неграмотними родичами, з своїми товаришами і товаришками дитинства — це все довело М. Ю. до сліз і бажання робити революцію за всяку ціну. Читав їм „Кобзаря“, „Досвідки“ Куліша, оповідання про минувшину України, про соціалізм і революцію.

В полку (в Ломжі) М. Ю. не залишає революц. пропаганди. Скоро там поручик Поджіо — доносить на М. Ю. як на революціонера-українця. Капітан Рихтер організував шпіонаж за М. Ю. В таборі Гон-

сіорово М. Ю. знайомиться з Льолею Буйвід, студенткою Московського Медичного Інституту, дочкою старшого лікаря Олонецького полку.

Вмісті з нею та підпор. Панасом Савлуком (з Чугуїв. школи) і підпор. Павлом Козачковським (з Одеської школи) М. Ю. веде революційну пропаганду серед представників рот, ескадронів, дівізіонів на таємних нарадах.

Льоля Буйвід зв'язується у Варшаві з воєнно-революційною організацією і добуває літературу.

Провід в революц. організації цілого табору (піхотна дивізія, кавалер. і артилер. бригади) переходить до М. Ю.

Але 1 серпня 1906 арештовано Буйвід, а 5 серпня 1906 по ордеру ген.-губ. Скалона з Варшави заарештовано й М. Ю. Ротмістр жандармерії Шеін під охороною одвозить М. Ю. до Варшавської цитаделі, Х павільон.

З 5 серпня 1906 р. сидів він там до 27 березня 1907 р.

Слідство провадив ротмістр Верещагин.

М. Ю. не признавався. Запит про „Михайла Юрєвича“ (псевдонім М. Ю.) переконав М. Ю., що „т. Васілій“ з Варшави був провокатором. Козачковський був арештований у Домброві за лист, знайдений у Буйвід з приготовленою відповіддю. Кокошко був заарештований в Ново-Георгіївській фортеці. Іоффе й Страхов теж були заарештовані. Обвинувачували М. Ю. по 102., 130., 132., ст. ст.

Перебування у фортеці, в одиночному ув'язненні зробило на М. Ю. сильний вплив. Навчивсь розмовляти „стуком“ через стіну і він. Страшні розмови з засудженими на смерть. Терор в осені 1906 р. був великий з обох боків. В цитаделі сиділи польські й жидівські терористи. Їх вішали. Розстріляли 16 душ анархистів (дітей 16-18 років).

М. Ю. звик до думки про смерть. Писав багато віршів. „Гимн“ природі і ентузіязмові, написаний в цитаделі був надрукований в липні р. 1907 в „Літературно-Науковому Віснику“ (це був перший виступ М. Ю. в художній літературі). Дивна дружба (перепискою) зав'язалась у М. Ю. з терористом Стефаном Гельвігом (він був убитий літом 1907 вартівим вистрілом у вікно в тюрмі Pawiak) і поетом Максом Остеном.

У фортеці М. Ю. навчився польської мови. Багато прочитав польської літератури. Перечитання книжки Лазарева „Земля и Воля“ остаточно впевнила М. Ю. в правильности програми соц-рев. В цитадель приїздила на побачення з М. Ю. мати і ... підбадьорювала його не падати духом в боротьбі за правду.

Увесь час в цитаделі М. Ю. жив в стані напруженого рев. екстазу, бажання вмерти, як „великий революціонер“ або вийти на волю, щоб зробити українську революцію.

В тюрмі М. Ю. був раз хворий — простудився і лежав кілька днів без пам'яті. Тоді начальник господарчої часті (старий урядовець) приніс йому навіть „бліни“, обгорнуті свіжою газетою. Це була виключна радість. Укр. книгарня з Києва (Степаненко) прислала йому кілька укр. книжок, в тім числі Євангеліє. М. Ю. тоді віршами описав життя Христа, розуміючи його, як революціонера.

Воєнний суд відбувся 26 березня. Оборону організувала PPS. Адвокатами були: Кулаковський, Меєр, Етінгер і ин. Свідки проти М. Ю.:

кап. Ріхтер відмовився від своїх попередніх свідчень, поруч. Приходько сплутав і сказав, що бачив Козачковського й Буйвід на мітингу в лісі — це скомпромітувало свідків, бо Козачковський був тоді в Замброві, а на мітингу був дійсно М. Ю. Фельдфебельша не впізнала Кокошка. Обвинувачення проти М. Ю. не були доведені.

Прокурор вимагає для М. Ю., як „опитного революціонера, присутвіє которого чувствуется везде, но след искусно заматается“, вищої кари — (безсрочна каторга, або розстріл).

Але суд оправдав: М. Ю., Козачковського, Буйвід, Кокошко, Корovina, засудив: Страхова на 4 міс. до фортеці, Іоффе до позбавлення прав і висилки до Сибіру. Іоффе на другу ніч втік з казарми за кордон. 27. III. 1906 р. М. Ю. і Козачковського випустили з цитаделі.

Всі звільнені виїхали разом до Ломжі.

На ст. „Червоний Бір“ (ломжінській) їх зустріла делегація офіцерів: Брянцев, Бочаров і ин.

Це були делегати воєнно-рев. комітету, що заклався після арешту.

Комітет поставив був кап. Ріхтерові перед його поїздкою на суд ультиматум, щоб нічого не говорив проти М. Ю, і це було головною причиною відмови Ріхтера від попередніх свідчень.

З полку М. Ю. був звільнений „без прохання“, як небезпечний для державного ладу.

З Ломжі М. Ю. переїзжав до Харкова, де вступав вільним слухачем до харків. університету. Тут М. Ю. за допомогою проф. Пильчикова видав свій перший збірник „внутрішнього хаосу“ й революційних кличів — „Сни віри“, який владою конфіскується, а сам М. Ю. переслідується поліцією.

Тягнуться тяжкі дні боротьби за існування. М. Ю. без грошей, без документів і навіть без цивільної одежі.

В 1908 році попадає до Києва, де зустрічається з М. Грушевським і Коцюбинським. Від них, особливо останнього, чув прихильні відзиви про свою літературну працю. Його рахують талановитим письменником. Тут же зустрічається з Богацьким і іншими молодими революціонерами. Зневірюється в праці української інтелігенції. Бачить, що просвітянство не приведе до визволення й вирішав боротись і з ним.

Весною 1909 р. виходить 1 число „Української Хати“, коло якої збираються кращі сили молодих революціонерів. (Євшан, Товкачевський, Богацький і інші). Тут крім співпраці в „Українській Хаті“ М. Ю. видав „Про ліс“, „Самітність“ і ин.

В січні 1911 року М. Ю. одержує посаду лісничого в маєт. Терещенка на Чернигівщині. Тут розгортає свої організаторські здібности. Швидко повстають: паркетна фабрика, парова сушільня, проводиться залізниця, електрика, організується виробництво деревесн. шерсти й ин. Праця М. Ю. звертає на себе увагу.

В 1913 р. на „Всеросійському С.-Господарському з'їзді у Києві він робить чотири наукові доклади, які друкуються в VII т. „Трудов С'їзда“. Лісове наукове т-во запрошує його в свої члени.

Разом із цим М. Ю. на протязі всього часу пильно студіює філософію, економіку, соціологію, право й співпрацює в „Укр. Хаті“.

З вибухом війни наступає розгром українських гуртків. М. Ю. переживав моральні муки за безсилість українського руху.

В осени 1914 року М. Ю. обіймає керування Трубчевськими підприємствами, що дає змогу часто бувати в Петрограді й Москві.

В цей час всі свої заробітки віддає на видання українського журналу „Шлях“.

З перших днів революції М. Ю. кидає посаду й як делегат відіждє до Центральної Ради.

Тут починається його кипуча діяльність. Вже 19 березня виходить 1 число „Вістей Центральної Ради“.

Редагує разом із Грушевським, Винниченком і Єфремовим першу декларацію Ц. Ради до Тимч. Рос. Уряду.

Далі в київськїм земстві. Невпинна праця на Київщині. У вересні 1917 р. їде делегатом Ц. Р. до Петрограду. на „Демокр. Нараду“. В листопаді входить у склад Укр. Уряду. Далі навала большевиків, боротьба з ними, гетьманський переворот.

На приватній нараді членів Укр. Установчих зборів М. Ю. пропонує розпочати боротьбу з гетьманатом, але більшість відкидає.

Сам закладає військово-революційний комітет. Приймає жваву участь в організації Укр. Національного Союзу й як делегат в нїм від центральної течії У. П. С. Р.

У вересні в порозумінні з Н. Григорієвим, Вік. Павленком, Осецьким і Андр. Макаренком, приступає до організації повстання, до чого пізнійше пристає й В. Винниченко.

19. XI. — революція в Німеччині.

14. XI. — грамота Скоропадського про федерацію.

15. XI. — вибирається Директорія. М. Ю. відмовляється від участі в ній. Він не вірить у здібність чільніших членів її поставити „загальне“ вище особистого „я“.

Повстання вже підготовлено попередньою працею М. Ю. (Балбачан і ин. одержали накази про виступ ще перед двома тижнями) їде успішно. Падає Київ, Директорія в столиці. На домагання Директорії, Ц. К. У. П. С. Р. і Ц. К. Селоспїлки М. Ю. входить в склад Уряду як міністр земельних справ.

Випрацьовує земельний закон. Працює над скликанням Труд. Конгресу.

15. II. 19 р. демісіонує Уряд і М. Ю. їде до Галичини, де приступає до організації революц.-соціал. групи.

Видає „Нове Життя“. Веде пропаганду соціальної революції. Галицька реакція бачить в цьому загрозу, арештовує М. Ю. й видаляє його за межі З. О. У. Н. Р.

М. Ю., як вигнанець з рідної землі мандрує до Чехословаччини. І тут починається велетенська робота: організуються українські наукові й культурні огнища на чужині в той час коли їх не було ще в ріднім краї.

К. Станіславський — Хатянська смуга в роботі М. Ю. Шаповала.

Хатянство, що покликав до життя М. Ю. — це багатий і кольористий матеріал історико-психологічний. Розібрати й дослідити його, це значить розібрати й простежити в першій мірі психологічну роботу самого М. Ю. Це він своїм критичним і публіцистично-політичним світоглядом формулював психіку своїх читачів і вкупі з ними заповнив певні сторінки в книзі української історії. Появою „Укр. Хати“ розпочалася велика війна не тільки проти зовнішньої сили, що гнітила українство, але й проти різних опікунів і батьків укр. суспільності, його авторитетів; знаменувала революту проти пануючих поглядів, традицій, часто-густо навіть неґацію того українського оточення, в якому доводилося перебувати „хатянинові“. Поскілко твердинею укр. руху того часу була газ. „Рада“, то з нею й схопилася „Укр. Хата“. Метою цього було оздоровити атмосферу, уніформовану й прилизану „Радою“, з її просвітянською роботою, що зводилася до улаштування вечірок, аматорських вистав, видання обов'язково невинної книжечки укр. мовою, проповідування дрібних діл, що далі вимоги для народу нищої школи не йшли, еволюції, декларації лояльності й законних шляхів супроти царату й його Росії. Цей сервілізм і плекання внутрішньої слабости українства знайшли в „Укр. Хаті“, в особі її вогненного Сріблянського свого смертельного ворога.

Боротьба з царатом, боротьба з псевдосоціалізмом, революція, боротьба з українським „патріотизмом“ його програмою. Над обмеженням розумінням національних святощів, над вузьким українським націоналізмом була занесена безжалісна рука. Наші батьки, що стільки праці покладали, аби „патріотичним вогнем“ спаяти українство в одну монолітну масу, яка б не знала клас, ґруп, а найголовніше партій, відчули, що діло їх захиталось. Надійшли „ворохобники“, „нігілісти“, „дивовижні українці“ й почали руйнувати „патріотичний“ скарб. В укр. народі почали вишукувати якісь його складники й різні чинники.

Гомогенну масу — націю укр. націоналістів представили, як складовий агрегат. З укр. справи зривали романтику, що кохалася тільки в солодких хуторянських привидах минулого, козаччини, гетьманства.

Сріблянський в „Укр. Хаті“ викрив пустопорожність писанини наших „патріотів“. Молоді запропонував радикально перетрусити спадщину своїх батьків, запроваджену в ділах і вчинках іншого патріотизму, соціалізму. Українську справу зв'язав з поступовими елементами, елементами майбутнього, а все старе й ретроґрадне відкинув, як пережиток.

Думаю, що не буду далекий правді, коли скажу, що ідейною роботою „Укр. Хата“ розчистила місце для прийняття великих гасел великої Східно-європейської революції на Україні.

Хатянин — Неронович був розстріляний вже українськими патріотичними й націоналістичними елементами. Більшість хатян, за невеликим винятком (Коряк)—міцно заняла соціалістичні позиції в укр. справі.

Звернемось до творця цього руху М. Ю. Шаповала.

Вкупі з т. Богацьким, О. Коваленком, Будяком, видав він в м. березні 1909 р. І-ше число „Укр. Хати“. Тої ж таки весни приїхав з Галичини Євшан, що став поважною силою в започаткованім журналі. З 2-х літньої в'язниці вийшов Товкачевський, і зараз же став одним з ідейних співробітників журналу. Збільшений гурток вирішив провадити безкомпромісову боротьбу за революційне народництво й максималізм на всіх ділянках життя.

2¹/₂ роки (з весни 1908 аж по 1910 включно) перебував М. Ю. в Києві, в виру ідейної боротьби. Остаточо порвав усі нитки з не-революційним народництвом. Його поводження, вимога максимуму праці на українському пустирі, продиктована революційним запалом, трактувалася, як „деспотизм“. Отверта й різка боротьба з сірєньким тоном духовного українського життя, солодєньким і мілким демократизмом, проти проповіді уміркованого лібералізму й „добродійних“ діл. В критиці відбулася боротьба за Ольгу Кобилянську. Для Шаповала й „хатян“ Кобилянська — предвісник надходячої нової історичної доби у відродженні України. У відродженій Україні завершиться погодження особи з суспільством, а тому потрібно працювати над синтезом соціалізму й індивідуалізму.

Фактичний редактор „Укр. Хати“ М. Ю. багацько працював у царині суспільно-публіцистичній над вишукуванням кращих, нових шляхів. Ця ж робота дала разом гостро відчутти незадовольняючу освіту, й змусила його прикласти зусиль над самоосвітою й вивершитись по-над рівень „дипльомованих інтелігентів“.

Болючий процес внутрішньої переоцінки вартостей, при світлі боротьби „Хатян“ і „Радян“, що розколола український табір на дві течії, зарисувала дальшу типологію українського суспільства; розкрилися групові суперечні інтереси на національному тлі. Ідея „Єдиного фронту“ захиталася. Тільки в „Чандалах“ Стрінберга знаходив М. Ю. заспокоєння й насолоду. Гамсун був його укоханим письменником.

Літературна й публіцистична праця переважно на сторінках „Укр. Хати“, розгорталася й росла, з кожним днем знаходила все більше й більше симпатиків.

Світова війна, що так боляче вдарила по всьому українству, обірвала легальну роботу М. Ю. в „Укр. Хаті“. Рятунок став можливий лише в широкій підпольній роботі й революції.

Р. 1914 відбувся в лісі зїзд, на якому т. Шаповал запропонував план і революційну програму, розгортувати яку довелося у всій її повноті з вибухом великої Схід.-Європейськ. й української революції серед загальної дезорганізованости війною розбитих українських мас.

Програма української партії соціалістів-революціонерів.

ВСТУП.

В своєму історичному розвитку УПС-Р користує з великого досвіду українського соціалістичного руху, що від першої своєї української програми (1880 р. в в Женеві) перейшла не одну спробу, пережила багато змін. Найбільшим часом огненних спроб була Велика Східно-Європейська Революція, що ось вже 10 років переходить нечувані етапи, потрясаючи й дивуючи цілий світ своїми об'явами. Як раз в революції виступила з підпілля УПС-Р на публичний форум і підняла народні маси на революційно-визвольний подвиг, ставши їх провідником за перші роки революції. Завдання УПС-Р було неймовірно тяжким, тяжчим ніж інших партій, через те, що їй довелось стати єдиним провідником українського селянства — неорганізованого, майже неграмотного, політично й національно несвідомого, економічно знищеного попереднім режимом; опріч того робота в краю, де не було національної школи й шкільної літератури, де між селом і містом великий національно-культурний контраст, де не було традицій широкої громадсько-демократичної роботи й навіть елементарної політичної підготовки населення, — робота в таких обставинах вимагала від УПС-Р приложення своїх сил на полі не тільки політичному, а й культурному й економічному: в цей час інтелігенсько-визвольний рух мусів взятися за початки організації реального життя.

Партійна програма УПС-Р, принята установчим з'їздом 28—31 липня 1917 р., була основана на загально-визнаваному тоді соціалізмом принципі, що революція в Росії має бути буржуазною, цеб-то вона мусить скасувати феодально-аристократичний й централістичний режим, а натомість Росія мала-б перетворитися в демократичну федеративну республіку, в якій-би трудовим масам була-б повна можливість перевести самоорганізацію й підготовку до захоплення політичної влади й переведення шляхом диктатури революційної демократії повного суспільного перевороту во ім'я остаточного визволення трудящих і установлення соціалістичного ладу.

В розвитку української революції зайшли фази першої більшовицько-московської інвазії, потім німецько-гетьманської окупації, під

час яких УПС-Р пережила перший розкол, що відокремив від неї праве крило (обороняло буржуазний характер революції) і ліве крило (приняло большевицько-московську концепцію революції). Центральна течія партії, що виводила характер і завдання революції з характеру суспільної структури України й проголошувала через те своєрідність і самостійність української революції, неминуче соціальної, — проголосила трудовий тип соціальної революції, як переходовий між капіталізмом і чисто-соціалістичним устроєм суспільства.

Переходовий період мав бути періодом політичної диктатури трудових мас над пануючими класами, трудової демократичної державности селянства, робітництва й трудової інтелігенції та періодом перебудови суспільства на засадах соціалізації землі та знарядь продукції й кооператизації виробництва та обміну.

Організована й переведена переважно силами УПС-Р друга (листопадова 1918 р.) переможна українська революція, що здвинула маси до створення Української Народньої Республіки, підлягла незабаром під ударом другої большевицько-московської інвазії, проти якої революційний український народ боровся цілий рік, одночасно одбиваючи наступи на Україну російської контр-революції та польських і румунських імперіялістів. В трагічних обставинах боротьби до того єдиний визвольний українських рух розпався на дві течії: революційно-визвольну, представлену УПС-Р і буржуазно-реакційну, яку представляли інші українські політичні групи, як дрібно-буржуазні, так і опортуністично-соціалістичні. В кінці 1919 р. українська революція була задушена спільними зусиллями московських большевиків, російських чорносотенців та польсько-румунських імперіялістів, що поділили між собою Україну, котра в стані неволі перебуває й досі.

Поразка української революції спричинила велику дезорієнтацію в українських соціалістичних групах. Потерпіла від цього й УПС-Р, від якої певне число людей одійшло в напрямі тієї чи іншої орієнтації на чужі сили, переважно на московсько-большевицькі. Не дивно це, бо велика партія склалась на початку революції в подавляючій більшості з селян і почасти робітників та трудової інтелігенції, ще не загартованих в довголітній боротьбі, не спаяних єдністю переживань та єдністю політичного та революційного досвіду. Однак більшість партії вела героїчну боротьбу проти окупацій й контр-революції, принесла величезні жертви й, не скорившись насильству й не відмовившись від свого ідеологічного та революційного прапора, змушена була перейти в підпілля, щоб своєю працею в трудових низах підтримати віру їх в революцію, визволення й соціалізм, та організаційно підготувати їх до нової революції й боротьби за остаточне визволення соціально-господарське, національне й культурне.

І тепер, коли минуло 9 років з дня проголошення самостійности України й 8 років від спроби здійснення соборности її земель, коли большевицька фаза революції тягнеться безперервно на Великій Україні 7 літ, а реакційно-буржуазна окупація на Західних землях також 7 літ, УПС-Р констатує, що під впливом змін і досвідів, як

революції, так і контр-революції, стався великий здвиг в переживаннях укр. народу.

Большевизм відмовився від гасла комунізму, во ім'я якого він руйнував трудову Україну, а українська інтелігенція Західних земель, проголошує одночасно революційне гасло конфіскації нетрудової землі без викупу — чим стверджується своєрідний характер сучасної соціальної революції взагалі й української революції зокрема: сучасне суспільство в своєму революційному переході од буржуазно-поміщицького режиму до режиму трудових мас, в своїй конструктивній діяльності мусить вилитися в своєрідну форму суспільства трудового, однак не капіталістичного, але й соціалістично-незавершеного, цеб-то: початковою формою соціалістичного в трудове суспільство, в якому одкриваються безмежні можливості процесу соціалізації відносин на базі нових господарських передумов і поступового зросту нової суспільно-політичної й культурної свідомості трудового населення.

Об'єктивний хід історичних подій підтвердив правильність прогнозів, ставлених УПС-Р в листопадівій українській революції й цим дав непохитний доказ правильності шляху українських соціалістично-революціонерів і їх політичний та ідеологічний реалізм в обґрунтуванні завдань українського визвольного руху, вливаючи цим нові моральні сили в груди УПС-Р і кличучи її до здійснення своєї програми.

Найбільш важним питанням цієї програми є її характер та історична обстановка, в якій доводиться боротись за її приложення.

Передовсім наша суспільно-політична програма, щоб бути реалістичною, мусить бути основана на даних української суспільної дійсності, цеб-то виходити з аналізу української суспільної структури, характер якої диктує, як засади, так і шляхи визволення та методи суспільного будівництва. Основні риси соціальної структури українського народу: на 9/10 він складається з селян-хліборобів, а останні невеликі групи: фабрично-промисловий й с.-господарський пролетаріят, ремісники, трудова інтелігенція та дрібна буржуазія. Великої та середньої буржуазії та поміщиків (окрім одиниць) нема. Українці творять сукупність трудових класів, скупчених переважно в селі, пануючі класи національно не українські, скупчені переважно в місті, тому контраст села й міста на Україні є не тільки соціально-економічний, але й національно-культурний.

І цей контраст настійно диктує творити визвольну програму не тільки як національно-визвольну, але передовсім і як соціально-визвольну, вмістивши в неї вираз всіх реально-визвольних потреб і змагань народу. Неминуче всі визвольні стремління народу, як сожупности трудових груп, можуть знайти свій вираз тільки й виключно в соціалістичній програмі, бо лише соціалізм включає в себе всю повноту визвольних вимог трудової людини, як виробника, як споживача, як громадянина, як члена нації і як особистості.

Через те чесно й науково-думаючий українець не може тепер мати іншої визвольної програми, окрім соціалістичної.

Поскілки вікове поневолення кинуло український народ на самісінке дно культурної тьми й матеріяльних злиднів, одбираючи у нього всяку надію на культурний розвиток, відіймаючи у нього всяку надію на поліпшення свого становища шляхом соціальної й культурної еволюції, тому й програма його визволення природно мусить поставити метою здобути все, що згублено, все, що відповідає потребам культурної й вільної людини. Культурна людина не може задовольнитися пів-свободою, а вимагає повної свободи. Не задовольняється пів-культурою, а повною культурою, досягнутою людськістю за цієї історичної доби. Не задовольняється пів-добробутом, коли є можливість осягнення цілого добробуту. З того логічно випливає, що визвольна програма тих, у яких одібрано все, мусить бути максималістичною.

Національне визволення українського народу означає:

а) створити свою національну культуру, щоб усвідомити світ і життя, щоб усунути насильницьку денаціоналізацію, проти культури панів-чужинців протиставити свою культуру, якою замінити культуру завойовників — відціль наш культурний максималізм;

б) усунути пануючі класи від влади на Україні, як ворога політичного, з яким не може бути компромісу що-до суверенітету українського народу — відціль наш політичний максималізм;

в) перехід влади до рук поневоленого колоніяльного, автохтонного населення неминуче мусить потягнути за собою зміну в маєткових відносинах, чередовсім деконфіскації землі й природних добр, з чого неминуче мусить повстати перебудова соціально-господарської системи — з цього наш соціально-економічний максималізм.

Визволення робітника й селянина, що є представником української нації, означає передовсім визволення їх праці од визиску, визволення землі й знарядь продукції від права панської приватної власності, визволення особи від політичної неволі, визволення людини від культурної тьми, тому справжнє визволення не можливе без корінної перебудови суспільства, а корінна перебудова не може ніколи здійснитись еволюційним шляхом, отже через те наша визвольна програма з конечности мусить бути революційною.

Політичний розвиток сучасного буржуазного суспільства показує, що воно ніколи не може еволюціонувати до своєї логічної протилежности: неволя в йому не може стати свободою, культурна тьма поневолених не може стати свідомістю, приватна власність не може стати не-власністю, політичне панування одних не може стати формою свободи для пригноблених. Всі, хто трудовим масам вмовляє можливість визволення „еволюційним шляхом“, одурює їх свідомо або несвідомо. Свідомий дурисвіт народу є ворогом його, а несвідомий, політичний сліпець ніколи шляху визволення не покаже, бо він про його не знає.

Тому всі буржуазно-ліберальні групи свідомо силкуються одурити маси, а опортуністи-соціалісти, що торочать про „еволюцію“, несвідомо служать не трудовому народові, а його ворогам.

Свідомі борці за визволення українського народу можуть пропо-

нувати йому тільки одну програму: програму революційного соціалізму.

Будучи по своєму обсязі програмою максималістичною, цеб-то програмою повного суспільного перевороту, в тактиці свого здійснення — революційною, вона по методах свого вироблення мусить бути науковою, цеб-то в основу її конструкції мусять лягти результати об'єктивно-наукового вивчення суспільства, його розвитку, його устрою (соціальної структури) і його динаміки, його життєвого процесу. Тому, що наука про суспільство, як і кожна інша науки, є з'явищем живим, що розвивається, змінюється разом зі зміною самого об'єкту знання чи удосконалення методів вивчення, то поруч твердих істин в ній багацько є ще неусталеного, гіпотетичного, не загально значного. Соціалізм не мертва догма, а партія не релігійна секта, тому поруч з розвитком життя мусить розвиватись і вдосконалюватись наукове його вивчення, ідеологія, світогляд, від чого залежать і зміни в поведінці людей, то ж не дивно, що не тільки в тактиці, але навіть і в теоретичному обґрунтуванні партійна програма може змінюватись по мірі збільшення наукових здобутків і розвитку партійних членів, які не то що не повинні сліпо костеніти в догматизмі, а навпаки: бути критично-настроєними дослідниками життєвих правд і заблудів, живими шукачами верховин знання, чутливими конструкторами ідеологічних будівель, які (конструктори) не одкидають мети, а лише їй більш досконально служать.

Жива партія, — це та, що наповнена патосом шукання вищих істин, і яка разом з тим не впадає як в ідеологічний розброд, так і тактичну млявість та распорошеність. З свободою шукання в теоріях, партія сполучує єдність і гармонійність в поведінці, в тактично-боевих маневрах і битвах з противником. Партія мусить принцип єдності поставити на перше місце: як єдиний в своїй меті соціалізм, так мусить бути політично-єдиною організація трудящих: різні групи трудящих у визвольному стремлінні мусять вище всього поставити свою єдність в організації і в політиці. Соціалізм, збудований на інтересах тільки одної групи трудящих — чи то пролетаріату, чи селянства, чи виробників, чи споживачів, чи партій, чи професійних спілок, чи кооперативів — веде не до соціалізації відносин а до утворення нового класового суспільства з усіма його сумними контрастами, як це показує тяжкий наслідок однобічно-пролетарської ідеології, що закінчила велику східно-європейську революцію, — ідеології, котра визволення пролетаріату захотіла збудувати на поневоленні селянства, а натомість і селянство й пролетаріат віддала в неволю партійно-диктаторської олігархії.

В своїй боротьбі за визволення всіх трудящих УПС-Р опирається на промисловий, сільсько-господарський і ремісничий пролетаріат, а також і на самостійні трудові групи: селян, ремісників і трудової інтелігенції, котрі в своїй цілості творять поняття трудового народу, як інтегральної сокупності виробників матеріальних і духових вартостей, якими живе суспільство.

Інтегральний соціалізм не може примиритись з однобічно-групо-

вими соціалістичними концепціями, що помимо затуманення своєї мети, вносять ще хаос і розпорошення, боротьбу й взаємоненависть в соціалістичний рух, в щоденну тактику, розбиваючи ударну силу мас в їх наступі на класового ворога.

Ідеологічний спір різних напрямків мусить залишитися внутрі партії: партія мусить допустити вільну теоретичну думку, але політична поведінка партії мусить бути єдиною, регульованою волею більшості. Історичний бій трудових мас рішає не та чи інша гіпотеза з області соціально-філософичної проблематики, а відношення сил між трудом і капіталом, між трудовими масами й визискувачами, між націями поневоленими й пануючими. Тим більш це мусить бути ясным тепер, коли різні течії соціалізму в досвіді революції не могли не переконатись, що:

а) без визволення землі, а значить і участі селянства в революції, перемога не можлива.

б) визволення поневолених націй є інтегральною частиною соціалістичної програми та політики і

в) запорукою успіху трудової революції є масовість і солідарність, реалізм і активність трудових мас та єдність проводу.

Визволення національне, що сполучене у нас з проблемою визволення соціального, є задачею не однієї а всіх трудових груп українського народу, сполучених єдністю трудового, соціального, господарського, культурного й політичного становища. Тому інтеграція революційно соціалістичних сил є не лише обумовлена тим становищем трудових мас, а вона разом з тим є єдиною запорукою успіху визволення.

Тому український революційний соціалізм лише тоді одержить надію на перемогу, коли він усуне з політичного овиду різні конкуруючі інтелігенські соціалістичні групи й коли об'єднає в своїх рядах реальні трудові маси села й міста та рішучо покладе кінець спекуляціям дрібної буржуазії на соціалізмі.

Розглядаючи проблему визволення й перебудови України в зв'язку з всеєвропейським соціалістичним і революційним рухом, треба визнати, що на великому історичному тлі всякі льокальні, місцеві сварки соціалістичних груп та ще й одірваних від реальних трудових мас, є з'явищем безумовно реакційним, що є показником лишень недостаточної зрілості, свідомості, цеб-то некультурности руху, суперечній об'єктивному стану річей як по за Україною, так і внутрі її.

В своїй величезній більшості український народ переживає найбільшу в історії революцію, що виникла закономірно з минувшини, як наслідок нечуваного зіткнення суперечностей капіталізму й зудару антагоністичних класових, соціальних сил.

Капіталізм, з його суперечностями, промисловими кризами й параліжем кредитової системи, з його безоглядним суперництвом, колоніально-імперіялістичною політикою, потрясеннями, війнами, культурною депресією, з одного боку, й зі зростом соціально-політичної свідомості поневолених класів і націй — з другого, вступив у фазу,

постійної соціально-політичної кризи, великої боротьби праці з капіталом.

Цей історичний бій вже почався й доля його передрішена.

Хоч капіталізм з нечуваною силою бореться проти наступу трудових мас, хоч оповістив внутрішній мир між капіталістами цілого світу, хоч силкується витворити свою всесвітню-феодальну організацію, послугуючись ідеологією диктатури й фашизму, але йому вже ніщо не допоможе: не тільки трудові маси Європи, але й де-які поневолені колоніальні народи Азії і Африки вже загрожують капіталові й повстають проти його: з наступом метропольних трудових мас і колоніальних поневолених народів капіталістична система мусить завалитись, роздушивши під своїми руїнами гнобителів і визискувачів трудового люду всіх народів.

Органічні прикмети й потреби української революції не стоять в жадній суперечности з цим світовим рухом, лише його доповнюють. Всі життєві інтереси ведуть український народ тим-же шляхом, прилучаючи його до революційних і поступових сил Заходу й до визвольних рухів у колоніях в одну міжнародню армію, що вирушила в бій під прапором визволення людини й нації від політичної неволі, економічного визиску й культурного занепаду во ім'я братерства людей і солідарности народів. Тому УПС-Р, як виразниця визвольних змагань українських трудових мас і як носій поступово-культурних змагань людства, є лиш частиною всесвітньої армії борців за нове суспільство, за нову культуру на українських землях, коротко — за Нову Україну, трудову й соціалістичну, самодіяльну й творчу, рівновартну й рівноправну в світовому колі визволених народів, в Інтернаціоналі. З вищенаведених прикмет своєї програми УПС-Р висновує й своє відношення до сучасних міжнародніх організацій соціалістичного руху: як III Інтернаціонал (комуністично-большевицький), що розбив єдність пролетарського фронту й соціалістичних партій в критичний час великої боротьби праці з капіталом і цим дав тимчасову перемогу капіталові на Заході, привів до розбиття трудових сил і нечуваної руїни на сході, давши змогу до відродження капіталізму в революційних країнах і цим спровокувавши й зрадивши засади соціалізму, так і відновлений II Інтернаціонал, впавши в розслабленість реформизму й перенявшись по суті старим буржуазним лібералізмом, не виконавши, як і його антипод, елементарних вимог своєї програми, замінивши революційне діло ліберальним словом — обидва не відповідають нашим поняттям з погляду послідовного революційного інтегрального соціалізму.

Цей факт вимагає ставлення на чергу дня в міжнародньому соціалістичному русі питання про соборність його: ні блаженський реформизм, ані терористична диктатура партійної олігархії над трудовими масами не є шляхом революційної трудової селянсько-робітничої демократії, яка змагається лише за одну форму панування мас: диктатури трудової демократії. І тому за єдиний революційний фронт трудових мас в міжнародньому масштабі, за утворення єдиного Інтернаціоналу на засадах революційного соціалізму бороти-

меться УПС-Р, як за передумову визволення і українського трудового народу.

Во ім'я визволення особи й нації, во ім'я перебудови сучасного суспільного устрою на соціалістичний, во ім'я світової трудової демократії, во ім'я національного, політичного, господарського й культурного визволення українського народу Українська Партія Соціалістів-Революціонерів закликає всі живі революційні сили трудового люду й соціалістичні елементи стати в організовані ряди Партії для творчої праці й революційної боротьби на основі низчеподаної програми інтегрального соціалізму — соціалізму революційного, конструктивного, демократичного й соборницького.

I. НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА УПСР.

Природно-історичною формою існування людських колективів є національна громада. Родинно-племенні, основані на близькому тривкому звязку, групи перетворилися в територіально-лінгвістичні скупини, що в останніх часах мають назву національностей або націй. Природним засобом звязку націй є територія, культурним — мова й політичним — держава, тому розвинена нація представляє собою складне угруповання людей, об'єднаних по лінії територіальній, лінгвістично-культурній й державно-політичній.

Територіально-лінгвістичні групи разом з розвитком продукційних сил набували все більше матеріальних засобів для піднесення свого добробуту господарського й культурного, набуваючи при тім і виразніших рис культурних, виріжнюючися в індивідуальну культурну групу людскости. Основа соціально-психічного звязку між одиницями — мова стала носієм культурного єднання й розвитку, а також і засобом для розвитку матеріальних основ існування суспільств — поліпшення техніки й знарядь продукції.

В споконвічній боротьбі суспільних груп відбувалася боротьба не тільки між групами економічними (класами), але й між скупинами національними (лінгвістичними), при чім, як і класова боротьба, боротьба національних груп виявлялася в політичному пануванні однієї національної групи над другою, в господарському визиску однієї групи другою й в культурній деградації поневолених національних груп. Національна боротьба була джерелом обернення поневолених національно-лінгвістичних груп в рабство, що вело до повної загибелі національних прикмет поневоленої групи й іноді обертало її в низчі суспільні класи, які в наслідок денаціоналізації зливались національно-лінгвістично з нацією завойовником, творячи в ній трудові класи. Одною з причин класового устрою було завоювання слабших народів дужчими, які в завойованих країнах забезпечували себе привілеями й на протязі часу оберталися в касту пануючих, а поневолених кували в ряди каст низчих. Поруч класової боротьби й визиску, що розвинулися в наслідок суспільної диференціації й в чисто національних державних суспільствах, національна боротьба була одною з причин, як колишнього рабства й кастового устрою, так в

однією з форм економічно-господарського визиску в модерному сусп. ьстві, ведучи за собою всі явища культурного занепаду й соціальної деградації.

Для поневоленних народів національна неволя приносить занепад культурности, збіднення всього життя й пониження продукційних сил, або повну неможливість їх розвитку. Тому в людському суспільстві національне поневолення є таким же самостійним джерелом визиску, боротьби, повстань, революцій і війн, як і класово-економічна боротьба в чисто національних суспільствах.

Національне поневолення виявляється у формах визиску:

а) трудової сили національної групи (одбирання надвартости з праці трудових класів поневоленого народу);

б) визиску поневоленої нації, як мілітарної сили у війнах на користь пануючої нації, для збільшення території пануючої нації, присвоєння природних багатств для неї і підпорядкування їй ще нових національних груп.

в) конфіскації природних багатств і землі у поневоленої нації — позбавлення її природних підстав для існування.

г) колонізації завойованих пануючою нацією територій своїм населенням, з чого виникло переміщення національних груп, пониження сили національного зв'язку у поневоленних і деформацію їх соціальної структури;

д) визиску духовної енергії поневоленої нації шляхом денационалізації її освічених елементів (інтелігенції) чим спричинились зріст культурних сил у пануючих і зменшення або й знищення їх у поневоленних. В наслідок цього поневолена нація деградувала до становища класи в суспільній системі пануючої нації. Через це поневолена нація;

1) позбавлялась суспільних органів, що виконували б вищі функції (або не мала можливості їх розвинути), а власне: органів ведення промислу, торгівлі, культурно-наукової праці, адміністрації і т. п.

2) з суспільства оберталась в частину його: з погляду соціально-структурного ставала неповною нацією.

3) система суспільного поділу праці на території поневоленої нації з системи однаціональної оберталась в систему міжнаціональну;

4) в наслідок скупчення вищих суспільних функцій в руках пануючої нації (промислу, торгівлі, адміністрації, духовної культури), поневоленій нації залишалась чорна фізична праця взагалі, хліборобська зокрема. Такий розподіл праці між пануючою й поневоленою нацією об'єктивно виявлявся в національно-культурнім, політичнім і господарським контрасті між містом і селом, при чім місто являється скупченням, агрегатом культурних, заможних і пануючих, а село — скупченням бідних, темних і поневоленних. Особливо яскравим прикладом цього є Україна. Білорусь і багато ин. народів сходу Європи.

Соціальна деформація поневоленої нації й її духово-культурна деградація є наслідком національно-політичного поневолення, а тому національна боротьба має метою:

а) визволити поневолену націю державно-політично, щоб національна скупина стала державно-суверенною в ряді таких же суверенних скупин;

б) розвинути в середині поневоленої нації суспільні органи для виконання всіх суспільних функцій, щоб-то з одноманітної групи-класу розгорнути її до закінченої системи поділу суспільної праці, до повної нації.

Таке визволення передумовлює для поневоленої нації не тільки чисто політичну боротьбу, але й величезне суспільне будівництво в напрямі політичному, культурному й господарському, повну переміну соціальної структури: передовсім націоналізацію міст з метою вирівнювання національно-культурного типу.

Боротьба трудових класів за своє визволення політичне, культурне та господарське й перетворення сучасного суспільства в соціалістичне не може бути успішною без усунення національного гніту, без визволення національно-культурної індивідуальності їх, без забезпечення їй повної свободи й розвитку й самоозначення. Поскільки трудові класи — робітництво, ремісництво й селянство — є більшістю у кожного народу, то дійсним представником нації, дійсним виразником її інтересів є трудові класи, тому національними інтересами, національною політикою, національною культурою і т. п., є інтереси, політика, й культура трудових класів. Забезпечення їх неможливе без виявлення й здійснення суверенної політичної волі їх, а тому національне визволення поневолених націй, обернутих соціально в трудові класи, рішуче вимагає організації національних держав.

Міжнародня організація солідарності трудових класів не можлива без попередньої організації національних держав поневолених народів — вільний інтернаціонал передумовлює рівноправність і рівновартність народів.

Боротьба за своє національне визволення поневолених націй, обернених соціально в поневолені трудові класи, є питанням соціальним, а тому з одного боку — соціалістична теорія й політика, що ігнорує визволення поневолених націй, не може претендувати на соціалістичність аж до часу, коли вона в своїй основі не включить всієї повноти національно-визвольної проблеми, а з другого — дрібна буржуазія самих поневолених націй, змагаючись використати національно-визвольний рух трудових мас, виголошує „по-над-класовість“ визвольного руху, одкидає його безумовно-соціальний характер, через що об'єктивно стає найзлішим ворогом змагань трудового люду, тому поруч з боротьбою проти пануючих націй, трудові маси повинні з усією рішучістю й безоглядністю поборювати свою рідну дрібну буржуазію.

Констатуючи, що становище українського народу відповідає всім вищевказаним дефініціям народу поневоленого, оберненого в соціальні поневолені групи, партія стоїть на становищі національно визвольної боротьби й створення суверенної української республіки, як рівноправного члена для будучої міжнародньої організації визволених і вільних народів, і стоїть в обороні слідуючих принципів:

1) Український трудовий народ має створити свою суверенну державу в межах своєї етнографічної території.

2) Виразником суверенітету й національної волі українського народу є його трудові класи.

3) Кожна нація має право на признання й допомогу з боку інших націй і народів і передовсім трудових їх класів і соціалістичних партій при творенні свого вільного державного життя.

4) Партія змагається до об'єднання всіх українських земель під прапором соборної Української Республіки, при чім всі пограничні непорозуміння при розмежуванні територій вирішуються шляхом плебісциту.

5) Партія стоїть за внутрішню федералізацію української республіки з наданням найширшої автономії краєвим об'єднанням, створеним на основі географічно-економічних чи культурно-побутових прикмет.

6) Проблема федерації націй може бути розв'язана тільки по програмі міжнародної політики соціалістичного інтернаціоналу, однак партія стоїть в принципі за створення Вільної Спільки Народів Європи, в якій Україна була б рівноправна з іншими й суверенним членом.

7) Що до народів, пануючих над українцями (росіян, поляків, румунів і ин.) та їхніх держав, то УПС-Р вимагає від них: визнання державної суверенності України в етнографічних межах, віддає перевагу мирному розрішенню національної проблеми на Сході Європи, але при неможливості мирного шляху визнає за необхідність всенародне повстання й революцію. При мирному вирішенні національної проблеми на Сході Європи УПС-Р вважає потрібним створення Вільної Спільки народів Сходу Європи, на основі договору, як переходнової форми до Європейських Сполучених Штатів.

8) Національна проблема внутрі України, цеб-то проблема національних меншостей розв'язується по принципу національно-персональної автономії, з застереженням права меншостей на пропорційну частину коштів на свої національно-культурні потреби з загально-державного скарбу Української Республіки.

II. ПОЛІТИЧНА ПРОГРАМА УПСР.

Вищою формою організації людей і забезпечення суспільного ладу в межах певної території є народоправна держава.

Доки існуватиме суспільство, основане на системі суспільного поділу праці і тим самим розложене на окремі виробничі групи — доти потрібуватиме вищого регулятивного органу, цеб-то держави, хоч би і в цілком відмінній від сучасної держави формі.

Метою держави є охорона самого існування суспільного буття людей і охорона рівного права кожної одиниці на існування, працю і прожиток.

Сучасна організація суспільства, основана на пануванні економічно-дужчих і правно-упривілейованих груп (класів) над економічно-

слабшими і правно-упослідженими групами, опирається і захищається державною організацією, що знаходиться в руках пануючих класів, а тому сучасна держава в більшій мірі захищає інтереси пануючих, в дуже малій мірі захищаючи інтереси цілого суспільного буття і цілком занедбуючи інтереси соціально-поневолених класів і одиниць.

Класове суспільство характеризується безнастанною класово-економічною, культурною і політичною боротьбою, що є єдиною формою забезпечення класових інтересів. Сучасне буржуазно-капіталістичне суспільство, що роздирається класовою боротьбою, має тенденцію до повної деформації в міру зросту політичної, культурної і соціальної сили трудових класів.

В міру зросту свідомості і самоорганізації трудових класів розгортається все ширша боротьба за реорганізацію суспільства і шляхом та засобом цієї реформи є перебрання державної організації в руки всього суспільного цілого на основах демократії. Формальна перемога принципу демократії, однак, не принесла визволення трудовим класам від гніту політичного, визиску господарського і пониження культурного, бо пануючі верстви, маючи в своїх руках землю, знаряддя виробництва, державну владу та перевагу культурну, шляхом примусу і обману зводять принцип повної демократії до фікції, а тому здійснення повної демократії можливе тільки при поширенні демократії на область господарства і культури.

Поширення демократії на господарство і культуру не можливе без революційної зміни порядку власності на землю і знаряддя продукції, тому передумовою до закріплення нової демократії в області політично-державній є соціальна революція.

Переведення соціальної революції не можливе без перебрання державної влади в руки трудових класів. тому трудові класи, борючись за перебудову суспільства, усвідомлюють собі необхідність і політичної революції, щоб-то насильного організованого захвату державної влади. Трудова більшість суспільства, як показав досвід, в боротьбі з буржуазією може перемогти тільки шляхом озброєного масового повстання, з наданням надзвичайних уповноважень своїм революційним виконавчим органам, щоб-то тимчасової диктатури їх.

Державно-політична диктатура не є метою, а лише тимчасовим засобом для примусового переміщення права власності на землю і знаряддя продукції з окремих власників на громадські колективи, щоб-то в першу чергу на державу і місцеві самоврядування та громади в поступовості і обсязі, що диктуються принципами раціональної суспільної господарської і культурної адміністрації за революційної доби.

Державно-політична диктатура трудових класів тягнеться од моменту повстання до часу закріплення нового порядку. Довжина цього періоду залежить від збігу місцевих обставин і ріжних факторів, котрі означаються тільки в даній конкретній дійсності.

Ставлючи остаточною метою заведення загальної політичної демократії, революційна партія трудових класів українського народу має на увазі слідуючі фази суспільно-політичного ствердження демократії:

1. Загальна політична демократія в межах існуючого капіталістичного устрою в формі демократично-парляментарної республіки з широкою компетенцією органів місцевого самоврядування.

2. Революційно-політична диктатура під час озброєного повстання трудових класів в формі рад чи революційних комітетів з широкими уповноваженнями.

3. Після припинення громадянської війни на весь час переведення суспільних реформ системи місцевих Рад на чолі з Центральною Радою трудового народу України, представництва в якій позбавляються буржуазні елементи.

4. Загальна демократія після закріплення нового суспільного устрою, з політичним урівноправненням всіх громадян Трудової Республіки,

Приймаючи до уваги вищевказані засади, Партія приймає слідуючу політичну програму:

1) Метою партії є створення Української Республіки, ні від якого иншого народу політично незалежної і соборної в етнографичних межах.

2) Політичний устрій Української Республіки є залежним від вищевказаних фаз розвитку політичної та революційної боротьби.

3) В період перемоги революції трудових класів України Партія захищатиме такі засади:

а) Верховна влада в Українській Республіці належить виборному представництву — Центральній Раді Депутатів трудового Народу.

б) Місцева влада в межах компетенції, установленій законом — місцевим сільським і мійським громадам та їх територіяльним об'єднанням.

в) Політичні права на території України в період революції належать всім громадянам, що живуть не з визиску чужої праці, без різниці поголів'я, національності, релігії, походження і давнішньої державної приналежності. активне виборче право належить всім правоздатним і дієздатним особам, що переступили 21 рік життя, а пасивне всім, що переступили 25 років життя.

г) Управненій людності належить право референдуму й законодавчої ініціативи.

д) В період революції позбавляються політичних прав всі ворожі й небезпечні інтересам українського трудового народу елементи, що жили або живуть з визиску чужої праці й противляться новому суспільному порядку та принципів самоозначення України.

е) Права свої населення України виконує на основі конституції і законів Української Республіки.

ж) Населення України має незайману свободу слова, друку, союзів, зборів, маніфестацій, помешкання й листування, а також свободу релігії.

є) Населення України виконує військову, трудову або громадсько-службову повинність по законах республіки.

ж) Виборче право здійснюється рівним, прямим, таємним, і пропорційним голосуванням усіх управнених. Покривджені в виборчих правах доходять свого права через суд.

з) Влада Республіки поділяється на законодавчу, виконавчу й судово-контрольну.

і) Смертна кара, кара на тілі й довічна в'язниця в Українській Республіці не повинні існувати.

ї) Охорона Республіки од зовнішніх нападів і натиску імперіялізму виконується постійним військом і флотом Республіки, а внутрішній лад — громадською міліцією.

Армія організується по територіальному принципу на основі спеціальних законів.

н) Право вживання армії належить тільки верховній законодавчій владі Республіки.

к) Перехід від постійної армії до системи міліції, як і заведення загальної демократії устанавляється верховною законодавчою владою в залежності від вислідів референдуму в межах трудової людности України.

III. СУСПІЛЬНО-ГОСПОДАРЧА ПРОГРАМА УПСР.

Сучасне народнє господарство складається з двох основних типів: трудового, в котрім господарь з родиною прикладає свою фізичну силу до своїх знарядь продукції (селянські, ремісничі, дрібно-промислові і ин.), і капіталістичного, в якому господарь-власник використовує найняту робочу силу, прикладаючи її до своїх знарядь продукції, переважно машин, з механічною рушійною силою.

Історичне капіталістичне господарство зформувалось пізніше трудового в наслідок насильної експропріації землі у працюючих і дальшої суспільної диференціяції, що виникла ґрунті все більшого розвитку суспільного поділу праці. З хліборобського господарства відокремилось ремесло, що виділило з себе торгівлю, яка через скупчені в ній грошеві капітали стала основою промисловости. Поруч з цим процесом йшло відокремлення духової праці від фізичної—духовно-культурна диференціяція суспільства, а також і переміщення влади з первобутного суспільства до окремих, пануючих в йому груп—економічних класів.

Торговий капіталізм поступенно перейшов до промислової фази, дуже спонуканий в своєму розвитку, як географічними, так і технічно-науковими відкриттями. І XIX вік був віком панування промислового капіталізму. В початку і середині минулого століття—він виступає, як національний капіталізм: ліберальний, незалежний від держави, з гаслом вільної конкуренції. Але в своєму розвитку він дійшов до монополій на внутрішньому ринку, централізуючи все керівництво господарське і політичне в своїх руках шляхом об'єднань-синдикатів, картелів, трестів. Головним чинником капіталізму

став фінансовий капітал, що вийшов на міжнародний ринок з гаслами вільної конкуренції „одкритих дверей,“ означивши цим нову добу, імперіялізм, цеб-то захоплення слабших народів поза-економічними способами, насильством, з чого виникла і конкуренція в озброєнні, в боротьбі за ринки і колонії, на які імперіялісти розпаювали цілий світ. Боротьба різних сил витворювала незвичайний господарський хаос і нарешті вилилась в формі світової війни 1914-1918 року, що є початком нової доби в історії капіталізму: утворенні керуючого центру (Ліга Націй), що монополює розпоряджає ареною світового господарства, що регулює розподіл суспільної праці, словом—період панування монополій англо-саксонського осередку (Англія, Америка). Почавши і на світовій арені під гаслом вільної конкуренції, капіталізм прийшов до її протилежності — монополії, котра ціле світове господарство підпорядковує одній керуючій волі, розподілений в певних частях по-між різними ступенями капіталістичних осередків (державних капіталізмів), і цим витворюючи систему своєрідного феодалізму, ґрунтованого вже не на розподілі землі і не на сільському господарстві і соціально не на земельній аристократії, а на індустріально-фінансовому капіталі, носієм і власником якого є міжнародня формація фінансово-промислової аристократії.

Виходячи з джерела приватно-господарської впорядкованості, доцільності і інтересу на внутрішній (національний) ринок спочатку під гаслом вільної конкуренції і поступенно перемигши стихійність цього ринку шляхом скріплення своїх монополій, капіталізм вийшов і на міжнародню арену під гаслом вільної конкуренції, а скінчив (у світовій війні) перемогою одного осередка, що організувався в монополює світову господарську і політичну силу (Ліга Націй), яка перед нашими очима інтегрує різні частини капіталістичного світового корпусу і змагається до ствердження однієї господарсько-керуючої волі в цілому світі.

З внутрішньої сторони сучасний капіталізм представляє з себе систему суспільних відносин, що розвиваються на основі приватної власності на землю і на знаряддя продукції.

“Відняття землі від народних мас є основою капіталістичного способу продукції,” ствердив ще К. Маркс в “Капіталі” (т. I.) .Насильне присвоєння землі пануючими в суспільстві елементами спричинювало до витворення в суспільстві груп людей, що могли прожити тільки з праці на інших: невольництво і кріпацтво було грубою формою визиску праці, але панство, відбираючи у невольників всю працю, мусіло забезпечувати їм існування, або відбираючи частину праці у кріпаків, не дбало про їх існування, але примушувало до праці шляхом фізичного насильства і сповіщаючи особисту залежність робітника від себе, капіталізм не використовує працю особисто вільних людей. позбавлених доступу до землі і примушуваних ніби по вільному найму працювати при панських знаряддях, примушених соціально-економічно. Пролетаріят змушений працювати в наймах і віддавати частину своєї праці (надвартість) через те, що іншого способу для прожитку у його нема. Капіталізм примушує робітника до праці тим, що за стінами фабрик, заводів, біля шахт, заліз-

ниць, контор і т. п., стоїть, чекаючи праці, велика армія безробітних — трудовий резерв. Він витворений тим, що до розшматованої правом приватної власності землі не має змоги доступитись велика частина сільської людности — так зв. безземельних і малоземельних, котрі з метою прожитку мусять цродавати свою робочу силу або панові-поміщикаві, або панові-капіталістові, торговцеві і т. и. Трудовий резерв є соціальною силою, якою капіталізм давить і товче на працюючий пролетаріят, загрожує йому і змушує приймати всю однубічну волю поміщиків і капіталістів, які регулюють заробітню плату, означають умовини праці і життя робітництва, регулюють біржу праці, а нарешті регулюють і сам трудовий резерв, не допускаючи його вирости в грізну, голодну, соціально-вибухову силу, регулюють шляхом законодавчим і політичним, иноді вигадують громадську працю, переводячи “внутрішню колонізацію” або викидаючи на заморську еміграцію, одправляючи в колонії, в рідко-заселені країни і т. п. В колоніях же насильно переводячи землю з громадської у приватну власність, капіталізм досягає того-ж ефекту: зформування пролетаріату для колоніальної індустрії і трудового резерву там-же, як соціального засобу до примушування пролетаріату до повної еколомичної і соціальної покори.

Так в цілому світі капіталізм закриваючи правом приватної власності доступ частині населення до землі, соціально примушує її працювати на себе і віддавати частину праці (надвартість), яка є джерелом постійної акумуляції (збирання) капіталу і внутрішнього його безупинного зросту.

Фактично тримаючи в своїх руках державну політику, капіталісти політичним примусом силкуються тримати сучасний устрій.

Поміщики-власники і поміщики-орендатори ведуть господарство визиску селянської найманої праці, постачають продукти своїх господарів для харчування міст і промислових осередків, реалізуючи земельну ренту і капіталістичний прибуток та давлючи на споживачів. Установлюючи ціни на сільсько-господарські продукти клас великих, середніх та дрібних (куркулі) поміщиків заінтересований виступати проти конкуренції дешевих сільсько-госп. продуктів, чим пояснюється політика аграрно-поміщицького протекціонізму; який є виразпо-грубою політикою визискування споживачів — особливо пролетаріату, трудової інтелігенції і взагалі бідніших верств міста й села.

В промисловому виробництві, завдяки невпинному зростові технічної досконалости і під впливом непереможного стремління капіталістів до збільшення прибутку, коли не відносного, то абсолютного, панує гіпер-індустріялізм, цеб-то над-продукція, що є виразом збільшення виробництва над споживанням. Над-продукція є тією силою, що виганяє капіталістів з меж національно-державного ринку на міжнародній і спричинює згадані явища колоніальної політики — боротьбу політичну, збільшення озброєнь, захват країн під „протекторат“, „сферу впливу“, колонію, міжнародні конфлікти і нарешті-війни. Міжнародна політика, що не обмежується економічними засобами, а вживає заходів політичного примусу і на-

сильства, в змістом імперіялізму, який має забезпечити не лиш ринок збуту для виробів, а й здобути джерело сировини та місце приложення фінансового капіталу, що можливе тільки при захопленні територій з усім їх населенням.

Природний зріст населення постійно поповняє трудовий резерв і дає матеріал до закріплення колоній шляхом колонізації зайвим метропольним населенням завойованих країн, з чим в парі йде економічне і навіть фізичне знищення автохтонів, особливо людей інших рас (червоної, жовтої, чорної.)

Розрив виробництва з споживанням, як наслідок стихійності приватно-індивідуалістичного, капіталістичного господарства, в разі з тим виразом над-продукції, котра спонукує до імперіялізму, так і служить причиною внутрішніх промислових криз, що руйнують економічно дрібних продуцентів (промисловців, ремісників), торговців і споживачів і кидають великі маси населення в злидні, страждання, створюють велику моральну і культурну депресію, спричиняючи зріст самогубств, проституції і взагалі так зв. суспільних хвороб.

Гіпер-індустріялізм, що жене капіталістів на міжнародну арену конкуренції, боротьби і воєн, разом з тим спричинює великий одлив населення від сільського-господарства і залишає сільське господарство у великому занедбанні, через що продукція сільського господарства сильно одстає од натурального приросту населення і стоїть взагалі на дуже низькому рівні техніки. З цього виникає те явище, що території густонаселених країн не в силі прохарчувати населення, яке на їх сидить, в чому індустрія і торгівля одержують спонуку до експанзії на міжнародній арені і легкість оправдання імперіялізму, ніби то як єдиного засобу для здобуття аграрного доповнення до гіпер-індустріальної метрополії. Навіть пролетаріят і взагалі трудові маси заражаються агітацією буржуазії про „необхідність“ здобуття колоній, як єдиного способу для прохарчування „перелюднених“ метрополій.

Шукання аграрного доповнення було-б законним, коли-б воно відбувалось чисто-економічним шляхом, цеб-то шляхом вільного обміну індустріальних продуктів на сільсько-господарські, поскільки-ж дійсною причиною міжнародної експанзії буржуазії в не вільна господарська співпраця, не народньо-господарські інтереси, а жадоба наживи, во ім'я якої буржуазія вживає тільки поза економічних засобів, цеб-то обману, насильства, озброєних демонстрацій, війн і грабіжу, то шукання аграрного доповнення обертається в чисто-імперіялістичну, захватну, колоніальну політику, вінцем якої в мілітаризм і війни. З чого ясно, що народно-господарські цілі не можуть бути досягнуті при системі приватно-господарського наступу на міжнародній ринок.

Капіталісти, присвоюючи собі надвартість, і поміщики, присвоюючи собі земельну ренту (шляхом володіння землею), являються двома класами, що визискують для своїх приватних інтересів величезну більшість населення, разом з тим являються найвпертішими прихильниками капіталістичної системи і ворогами всяких визволь-

них стремлінь пролетаріату, трудового селянства і взагалі бідніших верств суспільства, ворогами духово-моральної культури і поступу трудових мас. В сучасній добі капіталізму пануючі класи, вже відмовляються від ліберально-демократичних засад попередньої доби. Маючи перед собою факт зросту свідомості і організації пролетаріату та селянства, буржуазія і поміщики та їх сателіти (церква, вища бюрократія, військові кліки і т. и.) повели наступ проти політичної демократії (хоч-би й буржуазної), проголошуючи принцип диктатури і роблячи перевороти під прапором псевдо-національної ідеології — фашизму. Фашизм є нічим іншим, як ідеологічним виразом нової доби капіталізму — феодалізму на фінансово-промисловій основі, виразом стремління до скріплення політичних і економічних монополій світового капіталу, що вже отверто проголосив гасло свого інтернаціонального об'єднання і започаткував його (Ліга Націй). Хоч поруч з тим виголошується гасло Пан-Європи, Пан-Америци, Пан-Азії, як континентальних об'єднань, але ці гасла є виразом феодального райоіалізму, котрий здійснить об'єднання капіталістів у великих районах (континентах), щоб після того здійснити світову централізацію, під гаслом якої йде вже ембріон капіталістичного Інтернаціоналу — Ліга Націй.

Завершення ліберально-демократичної доби національного капіталізму і започаткування доби світової централізації його ідеологічно виявляється в проголошенні кризи буржуазної демократії і проголошенні принципу диктатури, яка має вилитись в форму класової диктатури буржуазії, організованої інтернаціонально в „над-державну“ організацію, цеб-то в „державу держав“, як остаточно закріплену організацію терористично-диктаторського панування буржуазії і поміщиків над трудовими масами, що після війни оповістили гасло боротьби проти капіталізму за соціалізм.

Таким чином світ об'єктивно перейшов в стан постійного революційного напруження, створеного двома силами. з яких одна, як соціальне явище, мусить зникнути. Через те соціальна революція стала об'єктивною неминучістю, яка разом з тим суб'єктивно усвідомлюється все більше і більше трудовими масами, Соціальна революція є необхідним останнім засобом визволення трудових мас і вступом людскости в нову добу — трудовий період суспільства, що організується на соціалістичних засадах.

* * *

Основою капіталістичного способу продукції є експропріація землі у трудових селянських мас. З того логічно випливає постійна пролетаризація частини селянства (безземельні і малоземельні) і постійне доповнення трудового резерву, котрий, шукаючи праці, наступає на підприємства і своєю конкуренцією дає капіталові змогу регулювати заробітну плату і тримати її на рівні екзистенц-мінімуму. Опріч того, утворення поміщицьких господарств, що виробляють харчові засоби і продукти на продаж, є головним способом постачання міст і промислових осередків, у великій мірі унезалежнюючи їх від селянства. Таким чином і робітництво і селянство, як власники ро-

бочої сили, позбавлені всяких можливостей незалежного господарського існування.

Тому соціальна революція мусить в своїй основі починатися з конфіскації нетрудової землі і наділення її безземельному і малоземельному селянству. Конфіскація нетрудової землі тягне за собою:

зникання трудового резерву, а цим самим зменшується і усувається конкуренція пролетарської робочої сили — з того впливає безсилля капіталістів супроти робітництва.

Наділення конфіскованої землі зпролетаризованому селянству тягне за собою:

підвищення харчування пів-голодного селянства і зменшення числа викиданого на мійський ринок сільсько-господарського продукту, що в свою чергу спричинює відплив мійського елементу на села і дезорганізацію приватно-капіталістичного господарства.

Тільки в цій корінній ломці зміниться соціальна структура сучасного суспільства й відкриються нові перспективи для реорганізації всього суспільного господарства:

усунення капіталістичної гіпер-продукції до степені потрібного самовистарчального національного господарства, що не потребуватиме виходу на міжнародний ринок шляхом імперіялізму.

Перехід всієї землі в руки трудового селянства разом з скасуванням гіпотечного задовження викличе:

знищення земельної ренти і часткову катастрофу промислового і фінансового капіталу, а капітал з засобу визиску праці обернеться в знаряддя продукції, з самодовліючої, незалежної частини народного господарства — в його органічну частину, увязану одним планом в продукційно-споживну цілість.

Соціальна революція, що відкриває справжні можливості для реорганізації суспільства на принципі визволеної праці, коріниться в аграрній революції, як першій фазі повного суспільного перевороту. Аграрна революція є разом з тим єдиним засобом визволення поневолених і колоніальних народів, в тім числі й українського.

* * *

Конфіскація нетрудової землі й гіпотeki на Україні тягне за собою експропріацію могутого чужо-національного класу поміщиків, котрі на Україні в подавляючій більшості складаються з руських, поляків, румунів, жидів і ин., а разом з тим вдарить по промислу й торгівлі, що є виключно в чужонаціональних руках, цеб-то в неукраїнських містах на Україні.

Включення всієї землі в систему селянського господарства (це значить українського й споживчого) робить українське селянство до певної міри монополістом сільсько-господарської продукції (усува-

ючи самотійні поміщицькі джерела харчування міст), а це в свою чергу надзвичайно піднесе соціальну силу й політичне значіння українського трудового народу в його боротьбі проти національної і соціально-економічної неволі й залежності від чужонаціональних міст, а разом з тим відкриває всій трудовій людині України величезні перспективи до соціалізації господарства й знищення класового та чужонаціонального визиску.

Організаційні форми нового господарства не можуть бути зведені до якогось абсолюта, бо соціалізація представляє собою складну систему збудування господарської демократії.

Земля мусить бути виключена з товарообміну і перейти в розпорядження сільських громад і їх територіяльних об'єднань, як для планомірного розподілення її в користування окремих господарств і трудових земельних спілок так і для відповідного регулювання внутрішньої колонізації через центральний, краєві і місцеві органи земельного управління. По-за земельним устроєм організація сільсько-господарської продукції; збуту, закупу, обміну і т. п. може мислитись на початках в вільно-кооперативних формах.

Більші і середні промислові підприємства перейдуть у власність загально-національну, але в користування продукційних кооперативів, зложених з робітництва і адміністрації підприємств, та їх місцевих, краєвих і національних об'єднань.

Частина підприємств місцевого значіння мала б перейти під заряд муниципально-громадських самоврядувань.

Природні багатства і засоби комунікації та великого транспорту мали б перейти в розпорядження державно-громадського центру.

Виключення землі з товарообміну і переміщення титулу власності з приватних власників на ціле суспільство, а також віддача в користування підприємств зайнятому в них населенню вимагає центральної суспільної економічної організації, прим., Ради народного господарства, створеної на основах представницької демократії.

Забезпечення господарської самодіяльності і демократії в новому устрої є можливе при умові, коли господарське життя розвиватиметься тільки під впливом економічної необхідності без практикування всяких методів по-за економічного примусу.

Трудність переходу до нового суспільного господарського порядку величезна, тому на його початках в колективно-громадському розпорядженні будуть важніші галузі підприємства в кожній з їх. Дрібне ж виробництво і обмін, очевидно, і після перевороту провадитимуться на приватно-господарських основах. Для введення соціалізації є багато перешкод в культурно-психологічному стані мас, вихованих в умовах старого устрою.

Соціалізація вимагає не тільки державно-правних і соціально-політичних передумов, але в неменшій мірі і культурно-психологічних, головн. освіти і виховання широких трудових мас, проведення їх через усі форми політичної, культурної і господарської самодіяльності від елементарних до найвищих. Тому весь процес соціалізації розтягається на довгий час: зі зростом культури мас і протягом часу обсяг соціалізаційного процесу поширюється.

Большевицька соціальна революція має слідуючі прикмети:

а) суспільно-господарське і культурне будівництво ведеться методом грубої воєнно-поліцейської диктатури, яка скувала трудові маси такою регламентацією, що виключає самодіяльність їх і відповідне виховання в напрямі соціалізації свідомости:

б) Соціалізація землеволодіння не відбулась, а навпаки: землю удержавлено, і почасти наділено в приватно--індивідуальне безтермінове і спадкове користування, а почасти-обернено в фонд для колонізації та для утворення концесій, чим не тільки не знищено трудового резерву, а ще збільшено його;

в) Нерівномірним розподілом землі витворено поважну верству нетрудових селянських господарств (куркулівських), для яких легалізовано безмежне черпання наймитських рук з трудового резерву, чим забезпечено повну можливість зросту і скріплення капіталізму в області сільського господарства,

г) Індустрію організовано так: природні добра, велику промисловість і велику комунікацію (залізниці, пароплави і т. п.) удержавлено і організовано на засадах державного капіталізму, щоб-то пролетаріят є наймитом в державних підприємствах, свою робочу силу продає на ринку праці, підлягає всім наслідкам капіталістичного режиму; середню промисливість удержавлено, але здано в аренду для ведення на приватно-господарських основах, дрібну промисловість залишено в руках приватних власників. Таким чином витворено капіталістичний устрій з двома формами капіталізму: державного і приватного

д) Великий трудовий резерв, витворений неправильною земельною реформою, в большевицькій державі став соціальною основою розвитку капіталізму, як і в буржуазно-класових державах;

е) Революцію ведено під прапором марксизму, по якому лише диктатура пролетаріату і удержавлення (етатизація) господарства і культури є соціалізмом, тому в СССР диктатура пролетаріату фактично обернулась в державно-капіталістичну диктатуру над пролетаріатом, селянство-ж, що було оповіщено раніш під диктатурою пролетаріату, а з 1921 р. під проводом його, ставши об'єктом великого визиску: політичним шляхом - податок на державу і економічним регулюванням цін на шкоду селянству (так зв. ножниці, або велика невідповідність в розцінці промислових і с.-госп. продуктів на шкоду селянству).

є) Таким чином: робітники відокремлені від розпорядження знаряддям продукції в області індустрії, а селяне-від розпорядження землею, чим обидві трудові верстви поставлені у відносини власности того типу, який панує в капіталізмі. Як політична диктатура і як система власности на землю і знаряддя продукції, етатизм виключає самодіяльність трудових мас, є рафіновано - жорстоким визиском їх праці та найтяжчою формою пригнічення людської особи, і в результаті веде в бік, протилежний соціалізові.

ж) Комуністи, вважаючи себе суб'єктивно носіями соціалізму, об'єктивно прийшли до наслідків, протилежних соціалізму.

з) Остання фаза їх політики—індустріалізація, псевдо-соціалістичне нагромадження—з неможливою силою пхають їх на міжнародній капіталістичний ринок,—тому включення ССРСР в систему світового капіталізму об'єктивно вже підготовлено і буде здійснене, в міру суб'єктивно-капіталістичного переродження свідомості большевиків.

и) І хоч земля ще формально не включена в товарообмін, але вже фактично (нелегально) продаж землі відбувається до чого логічно ведуть результати антиселянської політики і етатизму. Реставрація повного капіталізму большевиками вже підготовлена, а тому тільки питання часу — оформлення ССРСР, як капіталістичної держави.

і) Поневолені народи при большевизмі не могли дістати і не дістали в большевицькій революції свого визволення і самоозначення, перебуваючи в ССРСР в становищі колоніальних — чого й треба було сподіватись в країні державного і приватного капіталізму.

Вищевказані характерні риси большевицької соціальної революції і витвореного нею режиму вказують, що большевицька революція хоч і була соціальною, але не була соціалістичною, тому історично є неминучим утворення робітничо-селянської партії для переведення режиму ССРСР з капіталістичного на соціалістичний шлях.

Соціальна революція, що хоче одкрити шлях для соціалістичної перебудови суспільства, мусить перевести загально-аграрну революцію, якою має знищити (шляхом рівномірного розподілу землі) трудовий резерв і цілком відмовитись від етатизму, який суперечить ідеї соціалізації господарства.

УПСР вважає большевицьку революцію своєрідною формою революційної трансформації приватного капіталізму в державний, а тому за соціалістичну її не вважає, що доведено на практиці, як методами її проведення, так і об'єктивними її наслідками. Не всяка партія, що ненавидить буржуазію (як напр., куркулівсько-селянські партії в Європі) тим самим руйнує капіталізм — большевицька партія в Росії це довела на практиці.

Створення нового суспільства є умовою соціально-господарського і культурного визволення і відродження українського народу, тому соціальна революція є передумовою створення вільної Української Республіки. Програма соціальної революції мусить бути разом з тим і програмою українсько-національно-господарського будівництва. Метою цього будівництва мусить бути витворення українського повного суспільства, в якому були-б всі суспільні органи для задоволення всіх потреб українського народу.

Передовсім в області господарства це будівництво мусить українськими руками організувати обробку сировини (індустрію), налагодити обмін продуктами (шляхом кооперації), установити українську систему, або інакше кажучи — змагати до господарської українізації міст, а також до часткової українізації українських сел і витворення з частини їх чисто-українських міст, котрі тим самим не будуть стояти в національному контрасті до села. Господарсько-еконо-

мична українізація міст означатиме скасування чужонаціональної монополії (націонал. меншостей) на промисел, торгівлю і фінанси в межах української території, бо завдяки монополіям ці національні меншости тепер займають на Україні диктаторське становище, випливаюче з соціальної природи і ролі міст що-до села. Взаїмовідношення політичне, культурне і господарське міст до сел в одонаціональному суспільстві, взаїмовідношення домінуючої сили міста, обернулись на Україні в диктатуру міст над селом — диктатуру політичну, господарську і культурну, тим більш фатальну для нашого трудового народу, що політична диктатура є основою господарського визиску села містом і денаціоналізації та повного культурного знищення села.

Тому соціально-економічна українська політика мала б своєю метою витворення селянської промисловости, що стала б джерелом повної незалежности села од міста і навпаки, економічної залежности міста від села, а це все в результаті вело-б до українізації міст і включення їх в систему української культури. Міста, як творці і двигачі культури, стали-б тоді на Україні фактором відродження всього українського народу, як тепер вони є фактором гальмуючим і ворожим, а соціально-політично, господарські і культурно остільки могучим, що він робить боротьбу українського народу за визволення надзвичайно важкою і довгою, чим і пояснюється поразка української революції в 1917-19 роках і нове поневолення всієї України.

Передумовою господарського визволення і відродження українського народу, передумовою перебудови господарства на трудових основах і уможливлення соціалізації його є здійснення слідуючої програми в області господарства:

Сільське господарство.

І. Усупільнення землі.

1. Приватно-індивідуальна власність на землю касується і земля виключається з товарообміну.

2. Нетрудові землі конфіскуються без викупу і наділяються в користування безземельних і малоземельних по нормах, в залежності від запасу землі, від споживчої до трудової.

3. Конфіскації не підлягають трудові землі, цеб-то такі, що обробляються своїми господарями власними руками без постійного користування найманої праці.

4. Наділення землі в користування робиться на основах приватно-родинного спадкового селянського господарства або в добровільно-спількове господарство, або, як де звикло населення до того, на урівнююче-передільній громадській основі, про що може постановити тільки селянська громада.

5. Умови користування землею, встановлення споживчої і трудової норми, порядку одержання землі чи передачі її в спадщину,

другому господареві, чи громаді установлюються законами республіки.

6. Переведення розподілу землі і внутрішньої колонізації організується в державному масштабі при допомозі органів самоврядування державним коштом.

II. Засади агрикультурної політики.

7. Початки і основи усупільнення сільського господарства в області виробництва виявляються в формі добровільних трудових спілок, в області збуту продукту — в формі кооперативній.

8. Найманою працею не користуються, як приватно-індивідуальні господарства (окрім випадків трудової взаємодопомоги), так і трудові спілки (без усяких винятків).

9. Держава передає трудовим спілкам і місцевим громадянам в користування природні добра місцевого значіння для організації промисловости і підпомагає розвиток такої промисловости.

10. Господарський центр (і його місцеві органи) організує або підпомагає інтенсифікацію сільського господарства в області:

а) постачання машин і знаряддя, штучного угноєння, добірного насіння, племінної худоби і т. п.

б) забезпечує асекурацію майна, худоби, врожаю;

в) веде або допомагає місцевим самоврядуванням вести великі меліоративні роботи по обводнюванні та висушуванні ґрунтів, закріпленні ярків, заліснюванні пісків і солонців, випростуванні і поглиблюванні річок і т. п.

г) підтримує сільську кооперацію і сільську промисловість;

д) засновує розсадники, спробні і досвідні поля, селекційні станції, організує вище, середнє і низче с.-господарське шкільництво і всякими засобами дбає про піднесення масової агрикультурної і господарської освіти та інтенсифікації сільського господарства.

III. Природні багатства.

11. Всі приватні ліси, окрім тих, що не можуть бути об'єктом самостійного правильного господарства, конфіскуються без викупу і включаються в один комплекс з лісами державними та інших публічно-правних установ.

12. Зарядження лісами організується вищим органом народного господарства (господарським центром).

13. Державою і вищим органом народного господарства ведеться політика збереження лісів, а зокрема організується обліснення нежитків і ялових земель та підпомагається всемірно всяка ініціатива в цім напрямі місцевих органів і громад.

14. Підземні добра України стають власністю всього народу, здійснюваній державою і вищим органом народного господарства. Організація найдоцільнішої експлоатації цих добр належить Вищому органу народн. господарства.

15. Розробка добр місцевого значіння ведеться місцевими громадами, спілками на основах, установлених законом.

16. Внутрішні водяні (річки, озера, ставки) і морські прибережні простори, що прилягають до Української Республіки, являються добром її народу і стоять під загальним зарядом відповідних органів Республіки, котра передає їх місцевим громадам і громадянам на певних умовах в користування.

17. Промислове рибальство, а також технічне і комунікаційне використання вод регулюється законом.

IV. Індустрія, обмін, транспорт, фінансовий капітал, капіталістичні будинки.

18. Підприємства великої промисловості з їх капіталами конфіскуються, переходять в загальну власність населення України і стоять під зарядом господарського центру Республіки.

19. Дрібні підприємства, розмір яких означається законом, залишаються в приватній власності своїх господарів. Відносини між працею і капіталом в цих підприємствах регулюються законом.

20. Трудові підприємства (ремісничі і кустарна промисловість) підпомагається державою, особливо при перетворенні її в трудові спілки.

21. Засоби транспорту і комунікації загально-державного значіння, після їх вивласнення, переходять під заряд державно-господарських органів Республіки. Ведення і будувуння транспорту місцевого значіння належить до компетенції місцевих органів самоврядування.

22. Фінансовий капітал банків, кредитових і асекураційних установ конфіскується і переходить під заряд економічно-фінансового центру Республіки.

23. Капітали дрібних підприємств, а також кооперативних організацій та приватних об'єднань, ощадних кас і взагалі дрібні вклади, що мають характер трудових заощаджень, конфіскації не підлягають.

24. Торговля є вільною, але під контролем економічно-фінансового центру Республіки. Господарська політика трудової України змагатиметься до кооператизації торгівлі і в кінцевому результаті — до зміни торгівлі розподілом продуктів на соціалістичній основі.

25. Всі будинки, що служать предметом капіталістичного промислу, конфіскуються і передаються під заряд міських і сільських громад та житлових кооперативів. Використування цих будинків організується громадами і регулюється законом. Конфіскації не підлягають будинки, що служать житлом для власників або кооператорів.

IV. КУЛЬТУРНА ПРОГРАМА УПС-Р.

Поняття культури є складне, але можна сказати, що воно обіймає проблему свободи, проблему поширення самосвідомості і світопізнання, проблему збільшення матеріального і морального добробуту суспільної людини. Ідеї удосконалення і добробуту лежать в основі культурного буття людини.

Інакше кажучи, культурою ми називаємо певну ступінь можливого опанування природи людиною, пристосування природи до задоволення найрізноманітніших людських потреб — з одного боку і забезпечення життя, свободи, достатку і безмежного розвитку кожного індивіда в людському суспільстві — з другого.

Формою організації культури є суспільство, шляхами і засобами — наука, праця і мистецтво.

Людське суспільство як елементарне сполучення споконвіку дане. Можливість боротьби людини з зовнішньою природою, правне і моральне відношення між індивідами і групами, суспільство забезпечує в залежності від ступені досконалості своєї власної організації, (господарської, політичної, культурної) від ступені культурності всіх індивідів, що входять у його склад, від ступені їх свідомості і суспільного виховання. В своєму історичному розвитку суспільство переходило різні ступені цього розвитку і досконалості, дійшовши до нашого часу в виді незвичайно диференційованого агрегату, поділеного на групи, різні по роду виконуваної ними праці, по ступені свободи індивіда, по правному і моральному забезпеченню, по матеріальному достатку, по висоті становища індивідів і груп в соціальній простороні і т. п.

Різниця в становищах, різниця в характері праці, в достатках і т. п. творить різницю в ступені свідомості і культурності індивідів і груп, в методах і стані виховання і навпаки:

Ступінь свідомості і культурності індивідів та груп залежить від їх соціального становища, їх соціального оточення, роду виконуваної ними праці і характеру вражень та звичок, одержуваних від оточення природного і соціального. І так само від можливості в тій чи іншій ступені критичної переробки культури і оточення.

Свідомість людини, що формується ще остаточно нерозгаданим способом, користується в поясненні зовнішнього і внутрішнього свого світу способами доказу, логічної обробки своєї думки або вірою.

Віра в надзміслові, надприродні сили, що означають явища і буття людини, є звичайним для некультурної і малокультурної людини способом пояснення, тоді як культура орудує способом логічного доказу, цеб-то наукового пізнання.

Релігійне або наукове пізнання — на цих двох родах пояснення витворюються дві грандіозні області духової культури, в яких живе людство. Соціалізм не приймає віри і її методів — чудес і одкривань надприродних, орудуючи доказом науковим, що веде до причинового розуміння явищ.

Проблема соціалістичної культури є проблемою запанування в житті людському наукового методу пізнання, досліду, доказу, відкривання зв'язку між причинами і наслідками, простої і складної залежності між явищами.

Культура матеріальна і соціальна (моральна), як і розвиток суспільства залежить від ступені запанування в людському житті наукового світопізнання і зникнення релігійного пояснювання явищ.

* * *

В історичному своєму розвитку пануючі класи і групи користувались і користуються релігійними аргументами, як способом тримати поневолені групи і класи в покорі з метою безборонного визиску їх праці, фізичних і духовних сил. З тією ж метою пануючі класи і групи всіма способами змагаються, щоб поневолені найменше користувались здобутками науки і культури духової, матеріальної, естетичної і т. п., залишаючись на нижчому щаблі примітивного пізнання, опанованого страхом перед релігійними авторитетами і толкувателями їх волі на землі.

Сучасний капіталістичний устрій, при незвичайних успіхах матеріальної культури, оснований на визискові робочих поневолених мас змагається, щоб тримати величезну суспільну більшість по-за межами культурного життя, — в інтересах забезпечення свого панування. І тому сучасне суспільство з культурного погляду уявляє з себе величезний контраст: з одного боку люде озброєні всіма силами культури, матеріального добробуту і свободи, а з другого — маси темних людей, поневолених і бідних. Промежуточні форми культурності наближаються до одного чи другого полюсу, від чого сила і гострота контрасту впрочім не зменшується.

Культурний контраст великий між капіталістичною буржуазією і пролетаріатом, а ще більший між селом і містом.

Місто з своєю густотою одірваного від землі населення, котра вимагає від індивідів частих взаємин організації співпраці, спричинює велике духове зближення, раціоналізацію думання і праці, солідаризацію відносин, проймаючи людей культурно-духовою близьістю, що росте на ґрунті вищекультурних занять в області промислу, торгівлі, науково-культурної праці і техніки, широкої суспільної адміністрації, тоді як село, в якому індивіди розміщені далі один від одного, прив'язані кожний окремо до землі, з їх примітивним хліборобством і скотарством, бідним своїм культурно-науковим змістом, з малою степенню соціальності, виникаючої більше з простого сусідства, ніж співпраці — перебуває в ізоляції від культури.

В соціальній природі міста і села коріниться причина їх культурного контрасту, підтримуваного і поширюваного ще політикою поневолення трудових мас, як мійських так і сільських.

Культурний контраст між містом і селом ще безмірно збільшується, коли село національно відрізняється від міста, як це є на Україні і ин. областях. Духове життя села тоді не почерпає з міста навіть і тієї частини культурних запозичень, як це є там, де міста й села належать до однієї національності. Чужонаціональне село ніби заперте в своїй ізолюваності і не має природного шляху до взаємин з містом спільної мови. Село в таких обставинах ніби засуджене на деградацію, без надії на поліпшення. Так позбавлено надії на приплив свіжого культурного повітря. Не приймаючи поважної участі в політично-громадському житті, ведучи своє примітивне — зв'язане з землею господарство, село стає жертвою тьми, забобонів, культурної і політичної реакції рабом великої земельної власності, жертвою пролетаризації, що викидає в міста голодних, темних, примітивних шукачів праці, що збільшують конкуренцію на трудовому ринку і об'єктивно підри-

вають становище і збільшують беззахистність мійського пролетаріату. Попадаючи в місто селяне підлягають денационалізації, одриваючись культурно-духовно і морально від села, збільшуючи прірву між селом і містом. Будучи джерелом робочої сили для міста, село в чужонаціональному місті має джерело свого культурного лиха ізольованості, здичавіння. Чужонаціональні міста, розкидані в морі автохтонно і, іншонаціональної людкості, грають роль фортець, не тільки буржуазії, але й чужої нації.

При такій соціальній структурі проблема культури стає ще тяжчою і вирішення її вимагає ще більшої радикальності і відваги. Боротьба класова вимагає ще боротьби національно-культурної, взаємодопомога трудових людей в цих обставинах повинна поширитись до будівництва окремо-національної культури і взаємності, що неминуче викликає за собою розколину між селом і містом опріч класової ще й по національній лінії.

Культурне будівництво поневолених класів, котрі в разі разом з тим і поневоленою нацією, мусить іти широким руслом, тому і створення шкіл і наукових установ, створення наукової і учебної літератури, витворення мистецтва на національній основі вимагається інтересами всієї будучини поневоленої нації, поглиблюючи національний контраст на ґрунті культури до найбільшої степені і цим часто навіть порушуючи класову солідарність між ріжнонаціональними трудовими ґрупами.

Соціалістична партія, вважаючи, що національна культура в природною формою виховання індивідів і найлекшою атмосферою для соціального буття людей, єдиним засобом підняття культурної і суспільно-політичної свідомості трудового люду, включає в свою проріаму боротьбу за національну культуру трудових мас, стоячи при тім на ґрунті національної толеранції, що однаково сприятливо відноситься до кожної нації, до розвитку кожної національної культури.

Поскілки боротьба за культуру впливає з потреб соціального життя і господарства, то селянська нація може розвивати свою культуру тільки в міру господарської диференціяції, розвитку промислу, обміну, транспорту і вникання в місто, поруч з цим ростиме змога розвитку вищого технічно-господарського, суспільно-політичного і природознавчого шкільництва і наукової літератури. Селяне не можуть собі будувати технічно-промислові школи, коли у їх нема промислу; не можуть будувати військової школи, мистецької і ин., коли у їх нема державної влади, мистецтва і т. д. Тому творення повної української культури можливе тільки в процесі перетворення народу в повну націю, в повне національне суспільство, що в собі самому матиме всі суспільні органи для задоволення всіх національно-суспільних потреб і виконання всіх суспільних функцій.

Основою духової культури є наука, тому принципом освіти трудового народу мусить бути інтелектуалізм і раціоналізм, що стоїть в повній суперечности до релігії. Боротьба з релігією можлива тільки засобами культури, а не примусу. Тому основною задачею українського шкільництва мусить бути здобуття можливості дати освіту всім громадянам, безплатну і загально-приступну. Релігія і церква не може користуватись підтримкою держави і публічно-громадських ор-

ганізацій, відокремлення церкви від держави і школи є передумовою загальної демократизації культури. Мистецтво, як найвища форма естетичної розваги, мусить стати добром всіх і кожного, тому мистецький розвиток населення і мистецька освіта та виховання мусить бути на чільному місці культурних змагань соціалізму, котрому воно в області соціалізації почуття і смаку, а значить і солідаризації індивідів є могутньою підвагою. Політично-суспільна культура індивідів досягається певними методами суспільного виховання (соціальною педагогією), основними принципами котрого мусить бути: прищеплення індивідам виховання в їх пошани до людської особи і вищої цінності її — існування, в почутті солідарності і взаємної допомоги, в усвідомленні інтересів індивіда через досягнення інтересів колективу, в солідаризації всіх народів світа, самодіяльності і обов'язку праці всіх для кожного і кожного для всіх, в демократії управління і керівництва.

Духове виховання може мати успіх тільки на ґрунті фізичного здоров'я і фізичної культури, тому захист інтересів праці включає в себе не тільки скорочення робочого часу і підвищення платні, але й гігієнічних умов її і організацію спочинку та естетичної розваги і розвитку.

Поневолення трудових класів і націй витворює для їх незвичайно тяжкі умови існування, наслідком яких є так звані соціальні хвороби — самогубства, проституція, старцювання, злочинства і т. п.

Соціалізм далекий від думки, що соціальні хвороби можна лікувати проповідництвом і моралізуванням, навпаки: передовсім потрібне класове і національно-культурне та політичне розкріпощення людини і організація її трудового забезпечення, щоб можна було надіятись на усунення явищ, що стали ганьбою буржуазно-капіталістичного устрою.

Організація культури українського народу мусить іти в двох напрямках: створення культури не тільки трудової по своєму змісту, антибуржуазної напрямом, але й національної по формі і демократичної методом своєї організації.

На Україні стоїть питання не про оновлення культури, а про створення її. Буржуазною культурою на українських землях є або російсько-московська, або польська, або румунська або мадярська. Не оновлення її, а заміна її українською культурою, і то не буржуазною, а соціалістичною культурою.

Чужонаціональні міста на Україні української культури творити не будуть, тому обов'язок творення української культури є природним тільки для української нації.

На соціалістичну інтелігенцію передовсім падає ініціатива і провід в культурній праці, але не тільки в утворенні окремих предметів і явищ культури є її щирець, а в прилученні до культурних переживань трудових класів, до участі цих класів в самому культурно-творчому процесі, в культурній самодіяльності їх.

Культурна самодіяльність трудових класів України є остільки немінуча, що само навіть поняття національної культури, сама можливість її створення передумовлює участь трудової маси бо тільки

ки її мова і елементи духовного співжиття і в українсько-національними.

Самодіяльність мас в культурній творчості передумовляє створення української культурної демократії, як форми самоорганізації і самоврядування українських трудових мас в області культурної роботи.

Окупація чужими націями української землі по своїй природі не може бути заінтересована в утворюванні української культури, а навпаки — окупація заінтересована в денаціоналізації, тому всі надії трудових мас що-до підняття своєї культури повинні бути покладені тільки на себе, на свою ініціативу, жертви, витривалість в боротьбі з ворогом і на незалежність з культурного боку від ворога, цебто: український трудовий народ повинен створити шляхом демократичного самоврядування свою незалежну культурну організацію на чолі з Верховною Радою Національної Культури: низчі, середні і вищі школи, науково-дослідницькі і т. п. установи і товариства, союз органів преси, мистецьких установ і товариств спортових і т. п. організацій — все це треба звести в одну організовану піраміду, на чолі з керуючим центром, з своєю окремою системою оподаткування і бюджетом культури.

Трудові маси, що фактично творять собою українську націю, повинні усвідомити собі, що обов'язок творення національної культури і жертв для неї в обов'язок не тільки окремих одиниць, а всіх українців. Організувати ж всіх коло цієї справи можна тільки шляхом створення культурної демократії, як певної організаційної системи, тому соціалісти домагаються внесення принципу самоуправління в культурну справу.

Виходячи з вищевказаних преміс, партія ставить слідуєчу програму культурної праці:

I. Культура фізична.

1. Метою культури є охорона життя людини і поліпшення її фізичного стану та матеріального і морального добробуту передовсім шляхом законодавства, виховання та суспільної організації.

2. Терор, як противний моральному змістові соціалізму і як шкідливий з кожного погляду метод соціальної політики, рішуче відкидається.

3. Охорона існування старих, дітей, калік, інвалідів, непрацездатних і безробітних є обов'язком Української Республіки і задачею соціалістичної політики.

4. Охорона материнства — фізична матеріальна і моральна.

5. Шлюб заключається простою реєстрацією. Релігійні обряди зв'язані з шлюбним актом, не обов'язкові, але й не забороняються.

Республіка і громадянство улекшують подружнє життя і ведуть боротьбу проти проституції.

З сексуальними хворобами й протиприродними потягами веде-

ться боротьба лікуванням і системою заходів соціальної медицини та гігієни.

Многодітні родини мають підтримку Республіки і громадянства. Сироти і безпритульні діти виховуються в школах, притулках і за-хистках коштом громадським.

7. Забезпечення громадян житлом є однією з задач Республіки.

8. Для людей, що не мають домашнього огнища, улаштовуються громадські ресторани й кухні.

9. Лікарська допомога загально-присутня і безплатна.

10. Боротьба з вживанням наркотичних річєвин (морфій, етер і т. п.) і алкоголізмом ведеться засобами, як заборонними так і гігієнічно-профілактичними.

11. Робочий час — 8 год., — а при знесилюючих, тяжких і не-безпечних працях — 6 год.

12. Праця в шкільних роках допускається тільки в межах на-вчання і виховання.

13. Нічна праця допускається тільки в умовах технічної необ-хідності і рекомпенсується таким відпочинком, який забезпечував би від фізичного й морального виснаження.

14. В певних літах, установлених законом, трудящим забезпе-чується пенсія до життя.

15. Відносини праці регулюються спеціальним законом.

II. Духовна культура.

16. Навчання в школах, робітнях, інститутах по всіх галузях науки, техніки й мистецтва безплатне.

17. Приватне шкільництво допускається під контролем культур-ного центру України.

18. Загально-освітня і технічна наука є обов'язкова для дітей до 16 років, в окремих випадках і старших.

19. Система дошкільного, позашкільного й післяшкільного на-вчання і виховання організується, коштом Республіки.

20. Приватна ініціатива в культурній праці підтримується Ре-спублікою

21. Свобода слова, наукового досліджу, мистецької творчості не може бути обмежена інакше, як по суду.

22. Громадяне, що виявили хист в області наукової, літератур-ної, технічної чи мистецької творчості користуються особливою підтримкою й опікою Республіки; твори загально-суспільного зна-чіння усуспільнюються, їх автори з родинами матеріально як най-краще забезпечуються.

23. Релігія річ приватна. З релігійною нетерпимістю окремих груп ведеться боротьба. Релігійні громади стоять під загальним контролем Республіки. Мійські й сільські громади можуть матері-ально підтримувати релігійні спілки, що існують серед їх.

24. Релігійні свята й культ не забороняються, але признаються не обов'язковими ні для кого.

25. Система шкільного й по-за шкільного виховання має метою:

виховання соціалістичного, національної й інтернаціональної свідомості та солідарності.

26. Національне виховання має метою докладне знайомство з минулиною і сучасністю рідного краю, виховання любови до його, але без усяких месіянстичних концепцій і шовіністичних тенденцій.

27. Інтернаціональне виховання полягає в практичному зближенні з іншими народами, обмін культурними вартостями й найчастіші взаємини з метою прищеплення єдності, братерства, однаковості моральної і культурної.

28. Провідною ідеєю виховання громадян Української Республіки: солідарність працюючих внутрі нації й цілим людством.

V. ПОЛІТИКА І ТАКТИКА.

Українська Соціалістична Партія є революційно-визвольною партією українських трудових мас і партією відродження української нації.

Основним принципом тактики Партії є організована класова боротьба всіма засобами, в тім числі і революційним, а також політичне, національно-культурне і господарське будівництво самостійних суспільних форм існування українського народу, як рівноправного і рівновартного в ряді інших цивілізованих народів, а також участь в боротьбі міжнародних трудових мас за перебудову суспільного устрою на соціалістичних засадах і створення вільного Союзу Народів.

Тому, що перетворення суспільного устрою в останній фазі еволюційним шляхом неможливе, то Партія вважає своїм обов'язком підготовку трудових мас до свідомої суспільно-будівничої праці і переведення соціальної революції.

Територією чинности Партії є вся етнографічна територія українського народу без огляду на окупаційні кордони, а також Партія звертає увагу і на ті частини українського народу, що живуть по-за територією України (еміграційні колонії в Америці, Сибіру, Туркестані і ин.).

Без огляду на окупаційні області і кордони Партія в своїй праці і її формах змагається до здійснення принципів єдності етнографічної території, єдності організації і єдності політики.

В своїй діяльності Партія керується принципом захисту інтересів праці всіх трудових груп українського народу: трудового селянства, робітництва, ремісників, трудової інтелігенції, борючись за солідаризацію їх проти всяких спроб використання несвідомих елементів з посеред всіх трудових груп: як селянства, так робітництва і інтелігенції. Зважаючи на переважно аграрний характер господарства України і на подавляючу більшість селянства в українському народі, Партія шукає відповідних форм організації кожної суспільної групи, намагаючись освідити трудові маси в напрямі однозгідного розуміння ними кінцевої мети і підпорядкувати вищим інтересам національного і інтернаціонального трудового цілого часткові інтереси біжучого моменту.

Партія вважає за необхідне переводити організацію українського народу в чотирьох формах:

- а) політична (соціалістична партія),
- б) класові трудові спілки (професійні, селянські, робітничі, інтелігентські, ремісничі),
- в) економічна (кооперація),
- г) культурна (культурно-просвітний союз).

В економічній і культурній організації партія так само як і в політичній та класовій не допускає ніякої спільности з буржуазно-реакційною українською інтелігенцією, ставлячи собі метою вже в межах сучасного устрою закладати і вести самостійну суспільну систему трудових мас.

Ідеї „єдиного національного фронту“ з буржуазією партія не визнає, вважаючи її за перешкоду для розвитку національної, політичної, економічної і культурної свідомости трудових мас, цеб-то більшости нашої нації.

Зважаючи на цю більшість Партія визнає національну політику тільки визвольну політику трудових мас; національним інтересом тільки інтереси цих мас; національною культурою тільки культуру цих мас, національним господарством — тільки господарство цих мас і національним представництвом — тільки представництво цих мас.

Входження в публічно-правові (законодатні) органи пануючих на Україні режимів Партія допускає тільки з метою використання їх, як трибуни для збільшення резонансу своїх виступів, а не для співпраці.

Партія співпрацює з трудовими масами національних меншостей на Україні при умові визнання ними основного політичного постулату українського визволення — принципу державної суверенности українського народу. Партія, в сучасних умовах стоїть за державну самостійність України в етнографічних межах, при чім вважає корисним здійснення самостійности хоч би на частині української території з тим, що з цієї самостійної частини почалось би поширення української державности на цілу етнографічну територію.

Федерація, як більш складна і вимагаюча високої культурно-політичної підготовки мас форма державности, може прийти шляхом загальної еволюції і розвитку народів. сусідуючих з Україною й дальших, і здійснення її може бути конкретно задачею Соціалістичного Інтернаціоналу.

Партія установає слідує відношення до проблеми Соціалістичного Інтернаціоналу: вважаючи себе за частину міжнародного революційно-соціалістичного визвольного руху, партія ввійде в той Інтернаціонал, що: б) твердо і послідовно стоятиме за трудову демократію; б) не одкидає революційних методів боротьби і ставить свою метою підготовку соціальної революції; в) неухильно і безкомпромісово визнає право поневолених народів на національно-державне самоозначення і г) не толерує буржуазно-реакційної коаліційної політики тих партій, що входять в його склад.

До інших соціалістичних партій Партія займає слідує становище: може входити з ними в порозуміння і співпрацю тільки в формі

тактичних блокувань в справах, на які існує однаковий погляд. Здійснення своєї програми Партія уявляє собі так: соціалізм стане фактом організації і волі, що в свою чергу передпокладає певний стан густоти населення, його суб'єктивно-психологічної підготовки та культурности і стан продукційних сил. Організація трудових класів з погляду політичного, культурного і економічного мусить відбуватись вже в межах сучасного устрою. Новий устрій не може вирости декларативно, а тільки соціально-організаційно. Тому Партія ініціативно проводить всебічну організацію мас з метою, щоб в самодовліючій трудовій організації маси знайшли задоволення всіх своїх потреб і цим спричинилися до кризи і відмирання капіталістичних організацій. На певній стадії організації мас повинен відбутись соціально-політичний переворот, котрий відкриє можливість дальшої соціалізації відносин. Національно-політична революція — скинення окупації і оповіщення суверенної державности може статись раніш повного соціального перевороту. Поскілки національно-політичну революцію зроблять трудові маси — їм належатиметься організація Української Республіки на програмі повного суспільного перевороту.

Резолюції Закордонної Конференції УПС-Р 6 лютого 1927 р. в Празі.

I. Приняття нової програми УПС-Р.

Заслухавши проект нової програми УПС-Р, Закордонна Конференція УПС-Р постановила:

1. Програму ствердити, як тимчасову, і опублікувати її для відома і керівництва партії.

2. При відповідній нагоді внести її на остаточне ствердження партійного з'їзду.

II. Приняття статуту ЗО УПС-Р.

Статут ствердити, як тимчасовий для Закордонних Організацій УПС-Р.

III. Звіт Гол. Комітету і Секретаріату.

Діяльність Гол. К-ту та його Секретаріату ухвалити.

IV. Українська політ. еміграція і завдання УПС-Р на еміграції.

A.

1. Окупація України Росією, Польщею й Румунією, що наступила в наслідок завоювання теренів заселених українським народом, викликала збройний опір українців, які після фізичної поразки переважними силами імперіялістичних сусідів змушені були полишити територію своєї батьківщини й мандрувати на чужину.

Зараз еміграція розпорошена по всьому світі, але країни найбільшого скупчення її — Франція, Чехословаччина й Америка і в цих країнах перебуває найактивніша маса борців, що лишилися вірними гаслам проголошеним правдивим виявником волі українського народу — Трудовим Конгресом, гаслам суверености й соборности республіки нашого трудового народу та непохитно бореться за здійснення цієї ближчої мети української нації.

Важкі умови вигнання й туга за батьківщиною не зломали духу більшости активних емігрантів і Конференція ЗО УПС-Р з привмністю та урочисто це констатує, закликаючи до дальшої безкомпромі-

сової боротьби зі всіма окупаціями за повне соціальне й національне визволення українського народу.

2. З соціальної структури українська еміграція в подавляючій більшості своїй — це селяне, робітники й трудова інтелігенція, і тому УПС-Р мусить і далі організувати її політично-професійно та проводити серед неї культурно-освітню працю, готуючи таким чином трудові маси до ролі свідомих борців за гасла українського революційного соціалізму.

3. Конференція вважає, що ситуація на землях окупованих російським большевизмом, порівнюючи з попереднім станом змінилася в тім напрямі, що трудові маси в супереч волі диктаторської окупації вже набрали й чим далі набірають більше сили й значіння, ведучи невпинну боротьбу за соціалізм і трудову демократію; процес інтенсивного зросту й організації працюючих відбувається й на Західних українських землях, які перебувають під реакційно-буржуазними окупаціями і 3О УПС-Р мусить чинно допомогти працюючим усієї України боротися, підтримуючи стислий контакт зі своїми організаціями й іншими революційними партіями, що змагаються з чужими режимами та координувати свою діяльність з їхньою аналогічною роботою.

4. 3О УПС-Р мусить і на далі провадить жваву пропагандну працю серед працюючих Європи й Америки та брати активну участь у міжнародніх соціалістичних об'єднаннях і співпрацювати з соціалістичними партіями різних країн і народів. Крім того, Конференція зобов'язує партійні організації й поодиноких членів, що перебувають у різних країнах, улаштовувати виклади, видавати інформаційні листки й брошури та навіязувати безпосередні взаємини з робітниками та їхніми провідниками — соціалістами для ознайомлення їх з українським революційним рухом та висвітлення подій, що відбуваються на різних землях. Цією працею УПС-Р виведе Україну на міжнародню арену й створить сприятливі умови для майбутньої братерської співпраці всіх народів і таким чином виконає велику історичну місію, що матиме колосальне значіння не лишень для України, а й для вселюдського поступу.

5. Стоючи на непримиримій позиції до большевицької диктатури, як невідільної системи, де немає можливості соціалістам легально існувати, боротися за свої ідеали, де соціалістична акція загнана в підпілля, як то було за панування російських царів, де відсутня воля наукової критики й соціалістичного друку, Конференція висловлюється рішуче проти легального повороту організованих членів УПС-Р на окуповані землі, вважаючи поворот при сучасних умовах ще й тому шкідливим, що большевицькі агенти різних полпредств змушують бажаних повернутися емігрантів ставати „зміновіховцями“, тоб-то міняти свої соціалістичні ідеї та не щиро, а значить і не чесно, вихвалювати режим окупантів.

6. Що ж до повороту аполітичної частини еміграції, яка політично ще й досі не визначилася, за жадні ідеали не бореться, їх не ставить, а тому, значить, і свого політичного ідеалу не має, Конференція не займає жадного становища і вважає не потрібним турбуватися долею людей, які не мають основної під сучасну пору громад-

ської мети. Це не даючи своєї апробати на поворот, Конференція й не засуджує його.

7. Конференція кличе трудову українську еміграцію стати під прапор революційного соціалізму й об'єднатися на ґрунті конструктивної програми, яку накреслила УПС-Р, щоб здобути разом із революційними масами України можливість самим творити своє життя на своїй землі.

В.

Американська еміграція.

Українська робітнича еміграція в Америці, для самозахисту від асиміляції й безславного зникнення мусить підтримувати найтісніший зв'язок зі своїм народом, беручи активну участь в його боротьбі за державну самостійність.

З цією метою вона повинна:

1. Входити в місцеві американські громадські та державні установи не тільки для забезпечення своїх місцевих господарських і культурно-національних потреб, а й для пропаганди серед американського громадянства ідеї державної незалежності України.

2. Маючи на увазі, що а) для збудування Української Трудової Республіки потрібні кадри українського політично-культурного й господарськи досвідченого робітництва для обсаження провідних місць державного апарату, б) що такого кадру не в стані підготувати ні В. Україна, ні Галичина з Волинню через політичні утиски й планомірне усування окупантами укр. робітництва, а також і через недосконалість місцевої індустрії, еміграція в Європі не в стані цього зробити через брак постійного заробітку, — американська робітнича організація, як найбільш організована й забезпечена працею, повинна самоорганізацією створити робітничі культурно-просвітні установи для виховання кадру політично й культурно-господарськи освічених робітників, які б здібні були в час будування Української Трудової Республіки взяти в свої руки провід окремими галузями й підприємствами культурного й господарського життя. Взагалі ж українські колонії в Америці і різних країнах мають використовувати всі вигоди свого політичного та соціального становища для систематичної діяльності на допомогу Українському Народові в його боротьбі за визволення та за створення Української Трудової Республіки.

V. Політичне положення і завдання УПС-Р на Західних землях, а також на Кубані.

I.

Доля українських земель, силою підпорядкованих польській державі, залежить 1) від міці останньої, 2) політичної сили українського народу, як на цих землях так особливо в УСРР, та 3) взаємовідношенні між Польщею й Росією.

2. Консолідація Польщі, хоча й затягається психологічно-куль-

турно-господарськими наслідками попереднього польського розділу, загальною господарсько-фінансовою та особливо внутрішньою боротьбою ріжноманітних сил, з одного боку польських з непольськими, а з другого польських між собою, однаке, переважно консервативний характер польських суспільних сил (шляхта, духовенство, буржуазія, дрібне міщанство, військове старшинство, темне селянство та патріотичне робітництво) та страх їх перед непольськими силами, який змушує навіть польське робітництво йти часто поруч своїх капіталістів, з одного боку, мала сконсолідованість і через те слаба відпорність національних меншостей, з другого, та підтримка Польщі міжнародними буржуазними силами із страху перед більшевизмом, з третього — дають підстави гадати, що консолідація Польщі, хоч би часово, може наступити, принаймні в правому крилі, що зміцнить польську державу в формі консервативно-буржуазної республіки, а то навіть монархії.

3. Історична традиція й географічно-економічне положення Польщі при сучасних капіталістичних умовах змушує її шукати виходу тільки на Схід, а тому вона як буржуазна держава ніколи не може примиритися з ідеєю самостійної України в етнографічних межах, то б то: з ідеєю зречення західно-українських земель.

4. Через те консолідація правої Польщі означає розгортання асиміляційного походу на українські землі, а культурно-політично-господарська недозрілість останніх, а через те й незорганізованість українського суспільства, не гарантує цьому належного опору.

5. Слабкість СРСР і шукання ним через Польщу мирних шляхів у Європу стримують його від виступу в оборону західно-українських земель хоч би з чисто імперіялістичною руською метою; а слабкість Польщі й небажання бачити в Росії інше правительство ніж більшовики, (бо лише це правительство задовольняє її вимоги) утримують її від війни з Росією; тому СРСР і Польща, обопільно підтримуючи одно другого, змушені силою обставин мирно ділити Україну між собою. З цих причин сучасне угодовство де яких українських кол, як польського так і московського напрямку, що виникло в наслідок відсутності власного ідеалу й віри в нього з одного боку, та рабської традиції пристосування до чужих, з другого, ні в якій мірі не йдуть на користь українського визволення, а тільки протоптують шлях польському й московському пануванню на Україні, бо як те, так і друге, одвертаючи увагу українського суспільства від накопичування власних активних сил для боротьби за власні ідеали, присипляючи його енергію облудними надіями, збільшують його пасивність і дезорганізують.

6. Єдиною силою, яка може організувати опір польській навалі на західно-українських землях, є та, що орієнтується на власний народ та на власний ідеал — самостійної, не підлеглої ні Польщі, ні Москві, України, яка не даючи себе одурити рожевими обіцянками тієї чи другої сторони, дбає про культурно-господарсько-політичний розвиток українських народніх мас, маючи на оці виключно їх інтереси.

7. Приймаючи під увагу стабілізацію сучасних польсько-російсь-

ких відносин, що майже унеможливило визволення західньо-українських земель з під Польщі збройною силою, орієнтація на власні сили повинна використати цей тяжкий час для прищиплення українському народові свідомості відрубності його інтересів правдиво-чорної Польщі й фальшиво-червоного ССР, загартувати його непримиримість до сучасного становища одного й другого, організувати максимум своїх культурно-господарсько-політичних сил, так і для здійснення в слушну годину власного ідеалу, яким остаточно може бути тільки злиття з усім українським працюючим людом в одній трудовій соціалістичній республіці; слушна година може настати в наслідок зміни міжнародної ситуації, що прискорить розвиток внутрішніх конфліктів серед польського суспільства, а то й втягне Польщу в збройну боротьбу з котримсь із сусідів (швидче всього з ССР): в обох випадках українське суспільство західних земель повинно увійти в тісний контакт з трудовим і революційним населенням Великої України і разом з ним досягати своєї мети.

8. Для зміцнення орієнтації на власні сили Закорд. Організація УПС-Р повинна: 1) опріч співробітництва із-за кордону з місцевими українськими й не українськими революційно-соціалістичними партіями, створити негайно на західно-українських землях свої власні відділи та 2) звязати працю їх з працею партії на Вел. Україні.

II.

Найбільш національний гніт витерплює українське населення Буковини й Бесарабії під Румунією.

ЗОУПС Р, приймаючи під увагу, що доля цих земель може вирішитися тільки в звязку з долею В. України, Галичини та Волині шляхом революційної боротьби, вважає своїм обовязком в цей час підтримувати тамтешнє населення через свої місцеві відділи в його змаганні до боротьби за осягнення своїх прав й підготовляти до одностайного виступу разом з Галичиною й В. Україною для створення Єдиної Соборної Трудової Української Республіки.

Приймаючи на увагу заселення Кубані нащадками Запорозького козацтва й українського селянства та його працю над оберненням диких степів у культурну країну, а також виразне бажання цього населення жити державно-спільно з В. Україною, що виявилось, як у постановах революційних органів волі народу в 1917 — 19 роках, так і в останніх часах у змаганні його за українізацію, ЗОУПС-Р вважає бажаним державне об'єднання Кубані з В. Україною в тій формі, яку визнає за найдоцільнішу українське населення Кубані.

VI. Відношення УПС-Р до сучасної влади УСРР.

Протягом 5-літнього панування Російської Комуністичної партії на Україні сталися зміни, що витворили такий стан річей:

1. Від комунізму ВКП (згідно КП(б)У) відмовилася, назвавши період своєї комуністичної праці „воєнним комунізмом“ і натомість 1921 року оповістивши нову економічну політику (НЕП).

НЕП означає як нову, суперечну в самій собі ідеологію, — яка під соціалістичними фразами установлює необхідність капіталізму, — так і нову соціально-економічну дійсність, виявлену в економічному дуалізмі; поруч з державним капіталізмом існує і розвивається приватний капіталізм в сільському господарстві, індустрії і торгівлі. При тім, відношення пролетаріату до знаряддя продукції установлене на капіталістичній основі, а саме: пролетаріат переведено на вільно-наємну плату і примушено продавати роботу на біржі праці, з неминучим безробіттям, з одночасовим позбавленням пролетаріату всяких легальних способів економічної боротьби (напр., позбавлення права страйку). Рівночасно з цим ВКП користується всіма способами пропаганди і надавання дрібних привілеїв, щоб вмовити пролетаріатові погляд, ніби-то НЕП — капіталізм, в „шляхом до соціалізму“ і що пролетаріат мусить і далі нести жертви і відмовлятися від свободи. Однак, такий цинічний визиск моральних сил і віри в соціалізм вже одкрив очі пролетаріатові, який де-далі більш активно повстає проти диктаторсько-капіталістичного режиму ВКП (згідно КП(б)У), про що свідчить постійна боротьба робітництва — з одного боку і тяжкі репресії включно з безсудними розстрілами беззбройного робітництва воєнно-поліцейськими органами влади — з другого.

Капіталізм в СРСР забезпечується більшовиками їх земельно-аграрною політикою, а власне: землю розподілено дуже не рівномірно, так що половина селянства залишається без землі або з дуже маленьким наділом, за те значна частина землі опинилася в руках куркулів, дрібних поміщиків, а разом з тим багато землі взято в державний фонд для утворення ново-поміщицьких державних господарств („радгоспи“ і т. д.) та чужинецької колонізації. Такий розподіл землі і повів більшовиків до скасування соціалізації землеволодіння, а натомість заведено безтермінове індивідуальне користування землею, передача її в спадщину, таємна продаж її, здача в аренду і т. п. неминучі форми капіталізму. Куркулям дано право визискувати наймитську працю під гаслом Бухаріна „збагачуйтесь“. Велика частина селянства опинилась без землі й обернулась в резервову армію праці, яка була завжди і є скрізь соціальною основою капіталізму.

Аграрна політика більшовиків стала основою нового капіталізму в СРСР і на Україні, поневоливши пролетаріат і трудове селянство та перегородивши трудовим масам шлях до соціалізму. Продовження такого стану річей одкриває повну можливість для розвитку і скріплення тільки нової буржуазії, котра незабаром може вирости у велику політичну силу, що може опанувати державою й остаточно поневолити пролетаріат та селянство. Цьому допомагає вже й тепер та перероджена частина комуністичної партії, що стоїть за повну реставрацію капіталізму.

Витворений більшовиками стан річей показує непримириму суперечність між інтересами трудових мас і інтересами нової буржуазії та пануючого блоку апаратчиків, хозяйствеників та професійних верхів, а ця грізна суперечність двигаче маси на неминучий революційний конфлікт з режимом, що означає наближення нової соціально-політичної революції, котра мусить знести капіталістично-диктаторську

систему ВКП (згідно КП(б)У) і визволити як трудові маси, так і поневолені народи від ненависного й кровожерного режиму большевиків.

2. В області національно-культурних відносин ВКП мусіла 1923 року під натиском народніх мас змінити свій попередній, курс русифікації України на курс українізації, однак, курс „урядової українізації“ ведеться не щиро, з прихованою метою задержати панування російсько-жидівської меншости над українською більшістю, об'єктивним доказом чого є: недопущання українців більш 25%, на вищі й середні урядові посади, недопущання українізації вищих шкіл шляхом недрукування українських підручників і наукових книг, керування так зв. українською большевицькою пресою чужинцями, у якій українці тільки за перекладчиків, затримання російського характеру КП(б)У шляхом регулювання вступу українців з тим, щоб вони не обернулись в більшість у партії і т. п.; на практиці ж урядова українізація зводиться до вивчення чужинецьким нижчим персоналом української мови для зносин з укр. населенням та обдурюванням його будім то органічною приналежністю чужинців до українців. КП(б)У, будучи тільки кравною організацією російської ВКП, позбавлена всякої автономії, чому всі декларації про „самостійність“ чи „рівноправність“ України в ССРСР являються тільки свідомим дурисвітством пануючого московського центру, що обернув Україну в свою колонію.

Разом з тим на Україні зазначився великий зріст національно-політичної свідомости українських трудових мас (так зв. „стихийна українізація“), які усвідомили повну суперечність своїх інтересів більшости, інтересів 80% населення, з інтересами диктаторської чужонаціональної меншости, що переводить на Україні шляхом насильства пляни й наміри імперіалістичної Москви. Усвідомлення цієї суперечности висовує на чергу дня проблему влади, яка мусить бути можливо швидче розрішена або шляхом добровільного відступлення сучасної московської влади на Україні і передачі урядових функцій українській більшости, або коли це добровільно не станеться, то воно станеться шляхом нової революції, що наближається невинно під тиском, як соціально-економічних так і національно-політичних суперечностей.

3. Велика Революція в сучасній її большевицькій фазі не може знайти свого завершення тому, що большевики, використавши всі найбільш крайні засоби диктатури, прийшли через 9 літ свого панування в Росії і в інших окупованих війною країнах, тільки до капіталізму в його найгірших формах: державного капіталізму і хижацького приватного капіталізму, чим безнадійно скомпромітували як метод диктатури, так і програму державницького псевдо-соціалізму (етатізму) перед очима світового пролетаріату і взагалі трудових мас, створивши в світовому соціалізмі тяжку кризу розпорошення сил.

Большевицька фаза Великої Революції на Сході Європи показала, що а ні диктатура над трудовими масами та поневоленими націями, а ні етатизм не можуть бути шляхом до соціалізму, тому ліквідація большевицької диктатури є неминучою потребою не лише поневолених робоче-селянських мас ССРСР, але й вищою потребою світового пролетаріату, що задихається під натиском підбавьореної моральним

крахом більшовизма буржуазії, яка переняла методи більшовизма під назвою фашизму для поборення світового революційно-соціалістичного руху трудових мас.

Разом з тим в досвіді революції виявилась животворна підстава народницького інтегрального соціалізму, який бачить шлях до соціалізму в самодіяльності трудових мас робітництва і селянства, передовсім в здійсненні трудового права на землю — забезпечення проти сформування резервної армії праці, на якій неминуче виріс і виростає капіталізм. Тому українські соціалісти-революціонери в цю добу можуть сконстатувати тільки невмирущу стійкість і життєву вартість своєї соціалістичної ідеології, яка дає правильне рішення основної проблеми соціальної революції — проблеми земельної реформи на основі трудового права на землю.

В цьому партія відзискує велику моральну силу і запоруку свого зросту для здійснення своєї програми.

4. Залишаючись на позиції непримиримого відношення до більшовицької ідеології, програми і методів диктатури над трудовими масами, УПС-Р продовжує боротьбу за визволення трудових мас, поневолених націй, за сувереність української державності і змагається до ліквідації більшовицької диктатури во ім'я трудової демократії, вважаючи принципово шлях революції за останній доцільний спосіб переходу до нового стану річей, однак, в сучасних обставинах з огляду на велику небезпеку міжнародної ситуації для східно-європейської революції, спеціально — велику небезпеку для України з боку Польщі, Румунії і ин. імперіялістів — з одного боку, а також, щоб з найменшими потрясаннями могли всі народи СРСР і зокрема Україна вийти з великої, утвореної більшовиками господарської, культурної, національної і політичної кризи — УПС-Р для добровільної реконструкції відносин в УСРР закликає трудові маси боротись за здійснення слідуючих змін і вимог в УСРР:

А. — В області політичній та соціальній.

1. Скасувати більшовицьку диктатуру ВКП (згідно КП(б)У) і перейти до режиму трудової радянської демократії.

2. Перетворити сучасний СРСР на справжню Вільну Спільку усамотійнених радянсько-демократичних трудових республік, в яку Україна увійшла б як самостійна і рівноправна республіка.

3. Легалізувати УПС-Р і взагалі всі соціалістичні партії, що стоять на ґрунті соціальної революції.

4. Оповістити свободу слова, друку, зборів, спілок і т. д. в межах трудової демократії.

5. Скасувати смертну кару і висилки з рідного краю.

6. Допустити вільну професійну організацію трудових мас і зокрема: негайно допустити класово-професійну організацію трудового селянства у формі Української Селянської Спільки.

7. Перетворити сучасний уряд, військо, міліцію і управління державними, господарськими та культурними установами на засадах про-

порційного відношення між трудовими масами основних національностей України.

8. Приєднати до України Кубань і відрізані українські комплекси Курщини, Вороніжщини й Донщини та забезпечити національно-культурні права українцям, розсіяним по-за Україною в СРСР, як також проголосити (і всі сили покласти на його здійснення) принцип соборності всіх українських земель в одній соборній Українській Соціалістичній Республіці в етнографічних межах.

9. Забезпечити в Українській Республіці національно-персональну автономію національним меншостям.

Б. — В області господарсько-економічній.

1. Зберегти всю землю у всенародній громадській власності і не допустити ніяких явних чи тайних форм продажу землі.

2. Скасувати нові поміщицькі осередки під назвою „радгоспів“ і т. п., а землю з під їх наділити безземельним та малоземельним і взагалі допомагати їм поставити своє господарство на ноги шляхом довготермінового кредиту і спеціальних державних підмог.

3. Проводити як в сільському, так і в інших галузях господарства кооператизацію відносин.

4. Скасувати чужинцям концесії на землю і взагалі припинити чужинецьку колонізацію України та штучне творення на укр. території чужих республік, натомість дбати про наділення землі українським біженцям із Західних земель України.

5. Залишити більші комплекси землі тільки при школах і науково-досвідних та культурних установах і організаціях.

6. Припинити штучну індустріялізацію під гаслом псевдо-соціалістичного „нагромадження“, котре є брутальною формою визиску селянської праці.

7. Реорганізувати податкову систему відповідно засадам поступово-прибуткового податку.

8. Взагалі перевести в життя засаду автономії господарства і професійних робітничих та селянських спілок, як єдиний шлях до здійснення господарсько-трудової демократії.

9. Для організованого здійснення господарської демократії утворити Вищу Раду народнього господарства шляхом виборного представництва продуцентів, споживачів, науки і держави з тим, щоб ця Рада автономно керувала господарською політикою і вела регуляцію цін на продукти сільського та промислового господарства в інтересах робітництва і селянства на основах еквівалентної вартости.

В. — В культурних справах.

1. Утворити Вищу Раду Соціалістичної Культури шляхом порційного представництва від трудових мас всіх національностей України і передати цій Раді державні кошти для організації та ведення шкільництва, видавництва і всіх громадських установ духової та фізичної культури населення.

2. Українізація мусить увійти в компетенцію української секції названої Ради з метою реального здійснення дерусифікації України шляхом стимулювання гуртової творчої праці трудових мас та підняття їх індивідуальної і масової самодіяльності.

3. Скасувати бутафорну „українізацію“ чужонаціональних елементів на Україні, а натомість реально допомогти відродженню й розвитку української культури та дати можливість самим українцям вести свої публічні й громадські установи в УСРР, чим і буде переведена українізація.

4. Допустити самодіяльність і приватну ініціативу в справах преси, видавництва, шкільництва і мистецтва та одночасово усунути деморалізуючу фаворизацію окремих груп во ім'я єдино-корисного на полі культури вільного змагання творчих сил і здібностей.

5. Поставити широку організацію краєзнавства і взагалі науково-дослідчої діяльності з реальною гарантією свободи наукової критики і висновків.

6. Допустити найбільшу свободу взаємочинности українських наукових, культурних та мистецьких сил в міжнародній сфері, як єдиний шлях до освіжування культурного повітря й справжнього зближення народів на полі культури, що є разом з тим певним засобом викорінювання національно-виключних і шовіністичних настроїв у населення.

7. Реально й активно допомагати культурній праці українського населення по-за межами УСРР, в Польщі, Румунії та інде, з метою включення всього народу в одну систему культурних переживань.

8. Включити всіх українців, розсіяних в ССРСР, під культурний заряд Української Республіки.

9. І взагалі: замість бюрократичного механізму, холодного й чужого до реальних переживань, одкрити всі можливості для самодіяльної організації всіх соціалістичних елементів трудових мас з метою широкої боротьби за скріплення соціалістичної культури і по буту на Україні.

VII. Міжнародне Бюро Револуційно-Соціалістичних Партиї.

Заслухавши доклад т. М. Шаповала про участь УПС-Р в Міжнародному Бюро Рев.-Соц. партій, Закордонна Конференція УПС-Р постановила:

1. Напрямок діяльності й основні принципи М. Бюро визнати відповідними засадам УПС-Р, а тому перебування УПС-Р в складі М. Бюро є корисне й потрібне.

2. Представництву УПС-Р в М. Бюро Конференція доручає обстоювати інтегральне розуміння трудових мас, замість „диктатури пролетаріату“, обстоювати диктатуру трудових класів над буржуазією і трудову демократію в соціалістичному суспільстві, домагатись осудження як большевицького і білого терору, так і критично застосуватись до опортунізму правих соціалістичних партій.

3. УПС-Р стоїть за установлення єдиного соціалістичного фронту, але ні в якому разі не допускає механічного злиття М. Бюро з II чи

III Інтернаціоналом, а виключно на основі порозуміння всіх або частини соціалістичних партій на програмі революційного соціалізму, класової боротьби, трудової демократії і самоозначення націй.

4. Політичну тактику представництва УПС-Р в М. Бюро цілком одобрює і доручає Головному Комітетові призначати делегатів на конференції М. Бюро.

VIII. Соціалістична Ліга Сходу Європи.

Визнаючи з одного боку, що гарантією повної волі кожної людини є тільки можливість гуртуватися з іншими в державне скупчення по своїй волі, тоб-то: право всякого територіального й національно-територіального колективу на створення власної самостійної демократичної держави, а з другого, що неминучим способом досягнення добробуту, як окремих колективів, так і всього людства є об'єднання сил, а не ізоляція їх, ЗОУПС-Р, борючись за створення самостійної Укр. соціал. республіки і ставлячи ідеалом Вільну Спільку Вільних Народів, вважає необхідним:

1) уникати безпотрібного й шкідливого загострення боротьби з тими народами, які в попередні часи, ведені феодалними та капіталістичними завойовниками, допомагали своїм державам виконувати роль гнобителя українського народу, а тепер самі змагаються до створення нових вільних державних взаємовідносин зі своїми сусідами;

2) вступати з політичними групами тих народів, коли такі групи визнають право українського трудового народу на самостійне державне існування, в певний контакт для спільного творення загальнолюдських форм сусідського співжиття;

3) брати участь в тих міжнародних організаціях, які ставлять своєю метою мирне розв'язання завдань добросусідського державного співжиття різних національних і територіальних колективів на засадах рівноправності.

IX. Партійна школа.

Заслухавши доклад т. М. Шаповала про організацію партійної школи, Закордонна Конференція УПС-Р постановила:

1. Доручити спеціальній просв-пропаг. комісії виробити проект організації партійної школи і програму викладів у ній, обов'язкову для всіх т. т., мінімуму суспільно-політичних знань.

2. Поділити курс партійно-політичної підготовки на три цикли: а) політграмоти, обов'язкової для всіх членів УПС-Р, б) партпідготовки для відповідальної партійної праці і в) партосвіти, необхідної для керівничої роботи і політичного проводу.

3. Особи, що не знатимуть курсу політграмоти, не можуть бути прийняті дійсними членами УПС-Р, лише після перевірки їх знань в розмірі політграмоти вони можуть бути зі співчуваючих зачислені в дійсні члени УПС-Р.

4. По виробленню проекту партшколи він мав бути розглянений, затвержений і введений в життя Головним Комітетом.

5. Завідуюння партійною школою Головний Комітет має доручити комісії з 2-х т. т., які що-року на партконференції здають звіти про працю школи.

6. Видатки, зв'язані з веденням школи, покривати з парткомів по постановах Головного Комітету.

7. Вище загальне керівництво партшколи належить Головному Комітетові.

Доклад т. М. Шаповала що-до проекту нової програми УПС-Р. на закордонній конференції 6 лютого 1927 р.

Шановні товариші!

Головний Комітет доручив мені зробити доклад проекту програми на нашій конференції і пояснити моменти, яких в програмі нема, але які треба знати кожному з нас що-до походження нашого проекту, його головних засад, його різниць з старою програмою, а також загального значіння нової програми в історії українського соціалізму.

Передовсім я мушу вказати, як витворювалась наша програма самим життям. УПС-Р, вийшовши з підпілля в революції, приняла свою програму 28—30 липня 1917 р. Програма ця вам відома, але як доповнювало і змінюло її життя? Наприклад, уже у вересні 1917 р. наша фракція в Центральній Раді, будучи більшістю, сама приняла (і вплинула на інших в цім-же напрямі), наказ делегатам на Демократичну нараду в Петрограді. В цьому наказі виразно стояла вимога, щоб уряд був створений тільки із соціалістичних партій, щоб промислові підприємства були взяті під державно-громадський контроль, щоб було негайно приступлено до заключення миру і т. д. Ці вимоги вказували на те, що УПС-Р буржуазну концепцію революції вже відкидала. Але ще більш виразно зазначив цю лінію III партійний зїзд (грудень 1917 р.), який став уже на позицію влади трудових рад, вивершинням яких вважав Центральну Раду. Цим самим вже було оформлено ту тактично-політичну лінію, що вела партію на соціальну революцію. В партії висловлялись і інші погляди, але більшість виразно стала на ґрунт соціальної революції.

В січні 1918 р. партія внесла ще одну серйозну поправку до своєї програми, а саме: що-до міжнародніх відносин. Замість постулату всеросійської федерації партія приняла постулат самостійної української державности, не одкидаючи при тім соціалістичного гасла — союзу вільних народів. Перехід на ґрунт самостійности був спонуканий кількома причинами, як тактичного, так і принципіального

значіння, але я тепер над розглядом цих причин спинитись не можу, лише вказую на факт зміни в програмі.

Большевицький переворот в Росії, боротьба різних сил на Україні — все це поставило на перше місце питання про історичний характер революції, але боротьба з большевизмом, а потім окупація України німцями, не давали змоги партії глибше роздумувати над шляхом революції, лише на IV партійному З'їзді виявилися основні три течії: праві обстоювали буржуазний характер революції, а ліві — большевицький. Центр прийняв — трудову концепцію революції, цеб-то, що капіталізм має бути замінений трудовим устроєм, котрий відкрив великі перспективи для поступової соціалізації.

Праві і ліві одійшли од УПС-Р, котру репрезентувала далі центральна течія.

УПС-Р з літа 1918 року приступила до організації сил для нової боротьби і фактично була головною силою, що зробила листопадову революцію 1918 року, усунула Гетьманщину та оповістила УНР. Оформлення Соборности України сталося в цей період, як також і Трудовий Конгрес, що був виразом того розуміння революції, котре ми називаємо трудовим. Було прийнято закон про трудові ради, але війна з большевиками, а потім добровольцями та инш. перешкодили партії розгорнути в практичному будівництві свою трудову програму.

УПС-Р через свою закордонну делегацію прийняла участь у відновленні соціалістичного інтернаціоналу, але згодом побачивши, що II Інтернаціонал не стоїть на засадах соціальної революції — виступила з нього (січень 1921). Зasad III Інтернаціоналу УПС-Р також не поділяла.

В січні 1921 року відбулась закордонна Конференція УПС-Р, на якій було прийнято проект нової програми, з яким сталася дивна пригода: замість його Закорд. Делегація опублікувала инший.

Годиться нам занотувати перебіг фактів з того часу, щоб т. т. знали, як прийшло до перегляду програми і чим скінчилось це підприємство тоді.

Проект програми тоді склали в Карльсбаді: Грушевський написав був передмову і політичний відділ, Шраг — національний відділ, я написав економічний, культурний і тактичний відділи, а Чечель — проект організаційного статуту партії. Цей проект програми був нами, як авторами ухвалений 1 вересня 1920 (як раз у 40-ву річницю програми Драгоманова, Подолинського і Павлика). Нарешті цей проект був ухвалений на закордонній Конференції 18—21-I-1921 року. В цей час Закорд. Делегація вже взяла курс на большевиків і представила на Конференцію навіть резолюцію про признание уряду Раковського законним. Ми, делегати тодішньої пражської групи УПС-Р, голосували проти цього: між нами і Делегацією назрівав уже серйозний конфлікт, що вибухнув згодом.

Делегація не опублікувала ухваленого проекту програми, а натомість зробила великі зміни, висунула замість нашого основного лозунгу про владу трудових мас — новий: „диктатуру пролетаріату“, розірвавши ідеологічно із засадами революційного народництва.

Правда, Делегація використала, як саму схему, так і $\frac{3}{4}$ змісту ухва-

леної програми, але дуже скалічила його додатками, що були нею взяті з большевицької програми. Цей факт показав, що Грушевський, Шраг і Чечель рішили з УПС-Р ідейно розірвати, залишаючись в її нутрі.

Соціалісти-революціонери нової програми так і не одержали.

Через те потреба звести дотеперішній політичний досвід УПС-Р в одній програмі відчувалася весь час. Особливою спонукою до цього було те, що до УПС-Р зголошуються весь час нові члени. Програма 1917 р. вже перестаріла, в політичній практиці УПС-Р прийняла кілька важних змін. Отже: що маємо давати новим членам для вивчення? Стара програма не відповідає сучасному становищу УПС-Р, а нової нема.

Торік з'явилась ще одна обставина: де-які соціалістичні групи думали про утворення єдиної укр. соціалістичної партії. Ми також стояли на цій становищі. Отже і для цього треба було програми.

Головний Комітет доручив мені скласти проект нової програми. Я й склав його на 1 вересня 1925 року. Проект був розісланий всім нашим організаціям на розгляд з проханням подати свої уваги. Довго відбувався цей процес розгляду проекту, аж нарешті було розглянено, принципіальних заперечень ніхто не поставив, уваги і зміни носили не принципіальний характер. Головний Комітет так само прийняв цей проект і вносить на вашу ухвалу.

Так прийшло до вироблення цього проекту.

Тепер для нас важно задержати на притямі основні риси цієї нової програми. Я подам вам просто перелік головних рис.

Перше. Програму вироблено методом науковим, цеб-то в основу взято українську дійсність — соціальну структуру України і на цьому збудовано всю програмову схему. Розуміється, де-які соціологічні категорії світового суспільства також грають відповідну роль. Основні риси української соціальної структури (і впливаючої з неї динаміки суспільного процесу) грають основну роль у збудуванні категорій українського визволення.

Ви знаєте ці основні категорії:

а) український народ, як поневолена нація, займає в суспільній системі на Україні місце трудових класів;

б) на Україні панує не внутрі-національна (українська) система розподілу суспільної праці, а між-національна: одні суспільні функції виконують українці (нищі!) — а другі (вищі!) — інші національні групи (меншости), тому між українцями і ними не лише ділова стичність, а й соціальний зв'язок, що формально виявляється у формі панування чужинців над нами;

в) з того вийшло і колоніальне становище України (5 модусів гніту й визиску).

Такий характер соціальної структури на Україні. Та програма, яка-б не виходила з цього становища та обмежувалась-би загальними фразами про „визволення“ (не знаючи кого, від чого і во ім'я чого визволяти) або про „будівництво“ (не знаючи що, як і з чого будувати) — не мала-б ніякого політичного і суспільно-культурного значіння. Ми стали на інший ґрунт: поклали в основу програми

реальну соціальну дійсність на Україні і на цьому принципі виводимо нашу будівлю.

Друге. Цю будівлю ми називаємо трудове суспільство, що вибудовується на засаді: право тих, що працюють, на повний продукт їх праці. Право на повний продукт праці не треба розуміти так вульгарно, як це роблять де-які полемісти навіть із соціалістичного табору, що, мовляв, кожному віддати те, що він зробив, бо це іноді навіть практично неможливо. Ми не стоїмо на ґрунті господарського індивідуалізму ремісників чи окремих господарів. Ми знаємо, що багато продуктів праці, які обертаються в суспільстві, вироблені не індивідуально, а колективно, навіть багато є продуктів „загально-суспільного“ витвору. Ми лише кажемо: надвартости з чужої праці не може присвоювати собі приватний власник. Витвори праці — індивідуальні і колективні, тому й розпорядження ними мусить бути індивідуальне і колективне. Право на повний продукт праці здійснюється в трудовому суспільстві не лише методом індивідуального вжитку, а й методом колективного розпорядження всіх тих, що продукт витворювали.

Теорія трудового суспільства підкреслює, що соціальною базою капіталізму є трудовий (безземельний) резерв, тому ніяка соціальна революція не вдасться, коли вона не поставить собі метою в першу чергу перерозподілити користування землею і природними добрими, коли не влаштує трудовий резерв на землі, щоб-то не ліквідує його, як соціальне явище. Тому в основі нашої теорії лежить оцей аграрний момент, що логічно далі вимагає включення трудового селянства в систему рушійних сил, як революції, так і суспільного будівництва.

Тепер вже багато противників трудового селянства в лавах соціалізму прийняло цю тезу: без селянства соціальна революція неможлива. Треба їм ще одно вияснити: чому-ж саме неможлива? Ми й даємо на це відповідь. Ми вважаємо, що всі групи сучасного суспільства, працю яких визискують пануючі класи мусять бути не тільки об'єктами соціального реформаторства, але й суб'єктами, щоб-то його учасниками і творцями.

Робітництво, селянство і трудова інтелігенція — ця трійця є основою соціального визволення, об'єктом і суб'єктом його.

Ми знаємо економічну характеристику цих груп, знаємо їх суспільно-психологічні різниці, але помимо того кажемо: є різниці, але нема протилежних суперечностей. Тому ці групи і мусять бути основою соціалістичної організації і рушієм суспільної перебудови. Ми а ні аграрно-селянська, а ні пролетарсько-мійська партія: ми партія трудових мас села і міста. Соціалізм не будується на суперечности села і міста — він якраз має теперішні суперечности між селом і містом усунути. Хто цього не розуміє й однобічно проголошує себе захисником інтересів або пролетарського міста або трудового села, розглядаючи ці елементи суспільства, як антагоністичні, непримиримо-ворожі між собою, той цим доказує, що він не проти визиску праці взагалі, а лише проти визиску своєї

соціальної групи. Подібні погляди в соціалізмі були та ще живуть і тепер, відсталість їх вже тепер очевидна.

Виходячи з основного нашого погляду на механіку капіталізму, ми й вимагаємо в першу чергу соціалізації землеволодіння: це ще не значить соціалізація сільсько-господ. виробництва, бо для цього відкриється повна можливість після усупільнення володіння і розпорядження землею.

Здійснення цієї першої частини соціалізації (землеволодіння) не можливе в межах капіталістичного устрою, бо основою капіталістичного способу продукції є вивласнення трудового селянства: раз ми всю землю усупільнюємо, то мусить рухнути і вся капіталістична будова. Ось через що поруч з усупільненням землеволодіння і природних багатств у нас стоїть ще й усупільнення знарядь і засобів промисловости та великого транспорту. Одно без другого не можливе. Як напрямна нашої суспільно-господарської політики є кооператизація господарства, щоб-то ми беремо першу, найлегшу форму колективізації господарських відносин, тепер найбільш зрозумілу для широких трудових мас.

Повищі засади нашої ідеології ми й називаємо, беручи загально, теорією трудового суспільства. Це суспільство є не капіталістичним, але воно ще й не дає закінченого образу соціалістичного — тому ми його називаємо переходовим або трудовим, в якому здійснюється трудове право на продукт праці, але сама праця ще організована не цілком колективно.

Третє. Наша програма ще й максималістична: політично-самостійна Україна у вільній спільці з іншими народами, культурно — повнота задоволення культурних потреб народу шляхом витворення національної культури, господарськи — визиск праці усовується і тільки в цім полягає визволення працюючого люду.

Четверте. Попереднє вказує, що така програма може бути здійснена тільки революційно, щоб-то шляхом організованої боротьби з пануючими класами і насильного усунення всієї системи буржуазного права.

Цим наша партія відрізняється від усіх соціалістичних партій, що говорять про еволюційний перехід капіталізму в соціалізм. Ми знаємо, що це неможливо, як неможливе є обернення якоїсь аксіоми в свою логічну протилежність. Не можна твердити одночасно „власність“ і „не власність“ — це безглуздя. Поняття еволюції, як логічного ряду причиново-неминучих змін у явищах, нам зовсім не вороже, але не воно лежить в основі міркувань „політичних еволюціоністів“, які дуже часто словом „еволюція“ прикривають дві річі: або своє нерозуміння характеру суспільних процесів, або свою політичну полохливість, жах перед боротьбою. Іноді буває — ще й замасковану симпатію до буржуазно-капіталістичного устрою, який люде одкидають демагогічно на словах, щоб зробити політичну кар'єру, але на ділі... вони чекають еволюційних змін. Ми во ім'я еволюції суспільства мусимо усовувати революційно ті перешкоди, які самі собою, механічно, не можуть зникнути, не можуть змінитись.

Соціальні відносини, основані на великій земельній власности, ні-

коли не можуть трансформуватись в свою протилежність: велика земельна власність і основане на ній господарство єсть формою визиску праці, скупчення капіталістичної надвартости і земельної ренти, і що головне — джерелом економічного унезалежнення міст від сел. Велике земельне господарство по своїй природі є товаровим, продукує на ринок, а споживчий його ринок — місто, яким командує буржуазія. І поміщики і буржуазія, хоч і гризуться між собою за ціни на продукти, але обидва ці класи є солідарні в своєму наступі на пролетаріят і селянство. Буржуазія, напр., знаменито розуміє роль великого земельного господарства: а в т о м а т и ч н о. обезземелювати бідних селян, які обертаються в наймитів на селі і пролетарями в місті. На автоматичному постачанні пролетарів з села для індустрії існують і розвиваються капіталістичні групи.

Отже, яка «еволюція» може змінити радикально ці відносини? Лише та, що називається р е в о л ю ц і є ю. А революція є ніщо інше, як установлення нових правових норм, що регулювали б відносини на користь трудящих. Такі норми можна установляти лише насильством, бо ніколи буржуазний парламент не постановить добровільно нових норм, що змінили б с о ц і я л ь н у с и с т е м у.

Яку тактику веде місто, щоб бути паном над селом, показує большевицька революція і політика. Хоч замість буржуазії владу в містах і державі взяв «пролетаріят», але політика міста до села не змінилася: місто й тепер диктує свою волю селу в політичному, економічному і культурному сенсі, брутально визискуючи селян.

На початку большевицької революції вся земля перейшла селянам, все сільське господарство стало споживчим, товарова його частина (поміщицькі маєтки) пірнула в споживчу і — міста залишилися без продуктів. За рік міста обезлюділи, майже 50% міської людности помандрувало на села; на селах завелися свої учителі, агрономи, інженіри всіх фахів і ин. Село стало «само собі паном», а місто почало раптово руйнуватися.

Большевики глипнули очима на дійсність і — перейшли до нової політики: а) замість соціалізації землі оповістили у д е р ж а в л е н н я, цеб то з власности громад перевели землю у власність д е р ж а в и (а це значить і міст), б) взяли сь д и к т у в а т и ц і н и на продукти селянського господарства, в) забирали і забирають їх зброєю і г) 25% землі забрали у власність фабрик, міст і державних маєтків (радгоспів), д) утворили «радгоспи», як «хлібні фабрики», е) оповістили наймитство, як спосіб здобування робочої сили і тепер «радгоспи», «комуни», колгоспи» і т. п. — це ні що інше, як колишні поміщицькі маєтки, власником яких є «держава», цебто Центральний Комітет Компартії. Отже... старий порядок відбудовано: автоматична пролетаризація села, капіталістична індустрія і капіталістичні «радгоспи», як форма унезалежнення міста від села що до постачання продукту і робочої сили.

Цього досить! Але ще прийде одна реформа. Тепер товариза-

ція селянського господарства дійшла до 20%, а в Європі вона 60—70%. Логика капіталістичного господарства примусить большевиків «дбати» про підвищення товарності селянських господарств і тому вони йтимуть на скріплення «сильного мужика»: вже відмовились від ставки на бідняка во ім'я середняка, але наступить час, коли й «куркуль» буде оповіщений за агента соціалістичного будівництва — для цього «ідеологія знайдеться»! Куркуль буде оповіщений середняком. На це сміливості у большевиків вистачить. Могли ж вони проголосити засаду «соціалістичного нагромадження» к а п і т а л у!

Логика капіталізму (хоч би й державного) невмислима. Так ось ви й подумайте: що значить «еволюція».

Право утворюється соціальною силою, а метод утворення права — або одкрите насильство, або закрите — «законодавство».

Поскільки визволення укр. народу можливе лише шляхом насильства (революція), то творення українського права не може йти інакше, ніж революційним шляхом. Тактика революційна означає ніщо інше, як революційний шлях творення українського права.

Визвольна програма для поневолених може бути лише революційною, а коли вона не революційна, то вона й не визвольна.

П'яте. Наша програма і н т е р н а ц і о н а л і с т и ч н а.

Що це значить? Передовсім, що ми хочемо увести український народ в склад рівноправних народів, щоб-то політично самостійних. Слово «inter» значить «поміж». Інтернаціоналізм — такий напрям нашої політики, такий обсяг програми, котрим забезпечує незалежність України і рівноправність її між народами: щоб Україна стала між народами, а не була під народами.

Далі. Інтернаціоналізм в соціалізмі значить, що як капіталізм є явищем всесвітнім, так і пролетаріят і селянство є явищами всесвітніми; як буржуазія солідарно в цілому світі виступає проти поневоленого робочого люду, так і поневолений робочий люд зможе роздавити свого ворога лише шляхом всесвітньої солідарної акції по одному плану, під одним проводом.

Наша програма робить нас національною партією з інтернаціоналістичною тактикою. Інакше й бути не може.

Дурні розуміють інтернаціоналізм, як відмову від національних інтересів чи обличчя. Таке «розуміння» є власно н е р о з у м і н н я інтернаціоналізму, властиве всім політичним примітивам або свідомим шахраям. Большевицькі шахраї ширять таке поняття інтернаціоналізму, як і імперіялісти: покірну слухняність поневолених і підпорядкування їх під свій чобіт — ось це Москва видає за інтернаціоналізм. Але такий «інтернаціоналізм» нам чужий. Він є явищем колоніального розбишацтва і ідеологією російської імперії в псевдо-комуністичних термінах большевицьких агітаторів.

Як національна українська партія, що поставила програму повного визволення, ми є партією національно-найкрайнішою і тому всі високі проги нас всяких зоологічних «націоналістів» є показником того, що українські «націоналісти» виступають та-

кими ж обманцями в національній справі, як і більшовики в соціалізмі та інтернаціоналізмі: люде, що не доросли до ідеї повного національного визволення не можуть його обіцяти і не можуть за його боротись. Люде, що збираються завоювати український народ і визискувати його, не можуть бути укр. націоналістами, а хіба що паразитами на тілі того народу. Цим всим я хочу сказати, що інтернаціоналізм і націоналізм мають свій вищий синтез в теорії соціалізму, розуміється, наукового соціалізму, під прапором якого ми йдемо.

Такі є засади нашої програми. Але засади — не трактат і не підручник. Це лише гасла. Щоб розуміти програму, треба по-стійно виучувати суспільне життя, треба досліджувати хід його на Україні, треба науково обґрунтовувати кожен деталь програми, щоб вона була справді планом будівництва для тих, що будують і розуміють не лише сам план, але й загальні засади будівництва. Люде, що не вміють грамотно читати план будови, не зможуть будувати, хоч би й знали, як обертатись з будівельним матеріалом. І загальні засади суспільного життя, що виучує соціологія, і конкретні плани його перебудови, що дають програми, треба розуміти у зв'язку, разом, синтетично. Тоді й політика буде доцільна і успішна.

Приймаючи програму, ми не повинні впадати в зарозумілість всезнайства — це прикмета різних політичних недорослів, що в своїх політичних «ідеологіях» не мають і зерна науки, тому не можуть ні чим похвалитись, окрім «сміливості». Але ця сміливість, що демонструє відважно своє нецтво і духову убогість, є того роду, як і сміливість харциза, який відважиться серед вулиці перед людьми промаршувати голяком: це сміливо, але... це глупота і невихованість.

Ми це поборювали і мусимо поборювати в своїх рядах, бо окрім сміливості с.-р мусить ще мати: політично-соціологічну освіту, бути вихованим, діяльним, творчим — взагалі типом нового українця, власне позитивним типом суспільного працівника, борця і справді будівничого.

Приймаємо програму в той час, коли світом пове р е а к ц і я в трудових рядах: «охолода до соціалізму» кричить буржуазія і її агенти, а ми кажемо: «натуральне розчарування більшовизмом, який люде приймали помилково за соціалізм» — от і все. Захоплення більшовизмом було велике. Ще б пак! Негайно вводиться соціалізм, негайно розв'язується національна справа, негайно загальний мир, шалене культурне будівництво і т. д. і т. д. А справді негайно показалось ось що: державний капіталізм, поневолення робочих мас, нечуване поневолення села з боку міста, поневолення націй, війна, терор, голод, ізоляція від світу, дика цензура, інквізіторство, безправність, неморальність, вакханалія грабіжу, бюрократизм і т. п. Стало людям гірше жити, ніж за царизму.

Не розв'язав більшовизм великих проблем: 1) проблему соціалістичного будівництва, утворивши державно-капіталістичну систему

в найманою працю, безробіттям, товарними відносинами і ин. явищами капіталізму.

2) проблему визволення націй

3) проблему села і міста

4) проблему війни.

Не розв'язав! Отже прийшло законне розчарування большевизмом, а темні голови або й буржуазні агітатори ударились в крик: соціалізм збанкрутував!

Ні, збанкрутував большевизм, як своєрідний прояв капіталістичної творчости, а не соціалізм.

Соціалізм є система політики, виведена з реально-наукового пізнання суспільної дійсности. Коли дійсність така, то виводи з неї не банкрутують. Банкрутують лише неправильні виводи з дійсности. Коли большевики не мають правильного поняття про дійсність і свій капіталізм називають соціалізмом, то за це вони і банкрутують і мусять загинути. І загинуть.

Поможє їм загинути і наша програма. Не тому, що вона инша програма, а тому, що збудована на основі наукового вивчення соціальної дійсности і тому в основному правильна програма.

Ми будемо боротися за неї.

Будемо її перевіряти методом фактів, науково-критично провірених. В чім помітимо помилку — будемо виправляти помилку, але не руки й ноги невинним людям, як то роблять большевики, що виправляють не свою безглузду програму, а кости людям, що мають нещастя бути під пануванням азіяцького варварства.

Реакція, яку сплотив і поширює большевизм, захоплює дрібно-буржуазних «соціалістів», які табунами перебігають в буржуазний табор. Хай перебігають — не жаліємо їх, бо це люде, у яких працюють лише органи перебігання, а не думки. А ми не перебігаємо, бо знаємо: перебігання в табор буржуазії в наших українських обставинах значить зменшення визвольних українських сил і збільшення антиукраїнських гнобительських сил. Що більш на боці капіталізму стане українців, то довше пробуде в неволі Україна. Наша програма з непохитною ясністю науково довела, що неволя України спричинена і утримується капіталізмом, як його витвір і його чинник.

Наша програма дає рішення проблем визволення, нерозв'язаних навіть теоретично ані большевизмом ані меншевизмом: проблеми нації, села і міста, соціалістичного будівництва, війни і миру мусять бути розв'язані! Коли завидне щастя їх розв'язки впаде на нашу партію, то УПС-Р стане творцем нової історії України. Це велика і завидна честь.

Во ім'я неї будемо працювати і боротись.

ЗАСАДИ ОРІАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЕННЯ.

Стверджені Секретаріатом
Н. У. Ради 5 липня 1929 року.

І. Суспільна диференціяція.

Природні потреби та фізична неоднаковість людських організмів, а також різні умови їх природнього оточення, нерівний його розподіл та історичні події витворили сучасне суспільство з його складним поділом суспільної праці, який в щоденній діяльності людей поглиблюється і ускладнюється, розчленовуючи суспільство на все більшу різноманітність скупчень і групувань. В цім процесі суспільної диференціяції (розгалуженні) нерівномірний розподіл землі, природніх дїбр та здобутків людської праці витворив розбіжність та протилежність інтересів різних скупчень, великі контрасти в їх матеріальному забезпеченні та духово-культурному розвитку, а з тих контрастів неминуче випливають різні форми боротьби та антагонізмів, які не можуть зникнути доти, доки не зникнуть, що їх породили їх причини та умови існування.

Скупини й гурти людські, що опанували землю, природні дїбра та велику частину продуктів суспільної праці, здобули через те неймовірну силу, а через цю силу здобули і владу над иншими скупинами й гуртами, підпорядковували їх під себе, скували їх нормами свого права, визискуючи їх працю і снагу собі на користь, а поневоленням на шкоду і занепад.

Сучасне суспільство є системою антагоністичних зв'язків і залежностей, через що й точиться боротьба між державами, націями, а внутрі їх між класами, професійними скупинами, партіями та різними ідеологічними гуртами. Боротьба точиться, бувши спонукана в одних випадках стремлінням до захоплення в неволю, до скріплення пануючого становища, а в других — до визволення з-під невільництва і залежності, до урівноваження шансів на життя і забезпечення. І боротьба ця, могутча й невинна, иноді вибухає кривавими війнами між державами й народами та повстаннями й революціями внутрі народів, і точиться далі — то затихаючи, то напружено вибухаючи, але ніколи не припиняючись, бо не припиняється діяльність основних сил, що женуть

людей здобувати своє право на життя, можливості існування і використання свого природного оточення та продуктів своєї праці.

Окремі суспільства живуть і розвиваються в цій боротьбі, повільно поступаючи, ускладнюючись, виростаючи в своїх здобутках, іноді руйнуючись, занепадаючи під ударами деструктивних сил, що розвиваються з непримиримо-суперечних інтересів і з соціальних контрастів, утворених збігом історичних обставин, загалом кажучи, — з характеру соціальної структури.

II. Структура суспільства на укр. землях.

Суспільство, що тепер живе на українських землях, не робить собою винятку в загальній картині вселюдського суспільства і перебуває тепер в стадії особливо напруженої і непримиримої боротьби, джерело котрої криється в соціальній його структурі, котра характеризується такими рисами:

а) На українських землях, площею більш 860.000 квадр. кілометрів, живе тепер до 50 мільйонів людей, з яких самих лише українців до 40 мільйонів осіб, що знаходяться в стані повної соціальної неволі; ця неволя має свій вираз передовсім в тім, що укр. землі і населення поділено між чотирьма сусідніми чужонаціональними державами: С С С Р (колишня Росія), де площа укр. землі має 670.000 кв. клм. з населенням 37 міл. осіб. Польща, де є 150.000 кв. клм. української землі з населенням 8,5 міл. осіб. Румунія, де є 25.000 кв. клм. і 2.0 міл. осіб, і, нарешті, Чехословаччина, де є 15.500 кв. клм. і 800.000 осіб, а разом: 860.500 кв. клм. і 48.3 міл. осіб.

б) Кількісне відношення національних груп на українських землях видно з цієї таблиці (в %):

	Україн.	Руські.	Жиди	Поляки	Німці	Чехи	Мадьяр	Румун	Інші
УССР 1926 р.	80.14	9.24	5.43	1.64	1.36	0.50	—	0.89	0.80
Предкавказзя (4 округи) 1926 р.	58.51	33.49	0.20	—	0.38	—	—	—	7.42
Сх. Галич. 1914 р. ..	63.50	—	12.30	23.10	0.90	—	—	—	0.20
Волинь 1921 р.	72.41	0.68	10.55	12.75	1.73	1.76	—	—	0.12
Холмщ. 1909 р.	51.76	0.02	15.10	29.90	—	—	—	—	3.22
Буков. 1914 р.	65.40	0.60	15.90	5.90	4.60	—	—	6.80	—
Бесараб. 1897 р.	41.00	7.80	10.50	—	7.60	—	—	20.30	11.60
Підкарпатська Русь 1921 р.	62.36	—	12.75	—	1.60	5.72	16.54	—	1.03

Українці скрізь на своїх землях творять ще й досі більшість, однак історичними причинами обумовлено те, що на деяких землях, як Холмщина, Бесарабія, Кубанщина, Галичина, Буковина і Підкарпаття захоплені вже іншими націями остільки значно, що ці землі протягом де-якого часу могли-б стати здобичею інших націй агресивних в своєму наступі на Україну.

в) Той факт, що й тепер національні меншости займають пануюче становище, а корінна українська людність опинилась у підлеглости

ім, має своє пояснення в національному складі міст, що стоять на українських землях і прийняли свій сучасний характер протягом довгого поневолення України. Національний склад міст представляється так (в %):

	Міст.	Україн.	Руськ.	Якди	Поляки	Німці	Чехи	Мадяри	Вірмен	Інші
Кубань	18	32.20	49.90	0.90	—	0.90	—	—	7.20	8.90
УССР	176	47.39	25.10	22.77	1.84	0.64	0.07	—	0.18	2.41
Сх. Галичина ..	104	23.50	—	38.70	37.20	0.60	—	—	—	0.40
Волинь	31	24.84	2.99	59.12	12.02	0.45	0.35	—	—	0.23
Підкарпат. Русь	4	24.30	—	28.04	—	2.04	11.61	33.60	—	3.10

В інших укр. областях національний характер міст той-же самий, цеб-то, загально беручи, українці в містах є меншістю, іноді навіть дуже малою. Лише в колишній Харківщині, Полтавщині, Чернигівщині і Київщині в містах українці творять більшість, але загальний характер від того не змінюється, коли брати разом, як УССР, так і інші українські національні області.

По скільки міста, яко відірвані від прямого зв'язку з землею соціальні агрегати, в цілому світі виконують керуючу ролю над селами, то й на Україні їм належить така ж роль, через що українські села знаходяться в повній залежності від міст. І що більше місто, то менший % українців у йому, то більше підпорядкування укр. сел не-українським містам на Україні. Національний характер сел в порівнянні з адміністративними центрами на Україні такий:

% українців у містах			
	адмін. центр.	всі міста	на селах
м. Краснодар (Кубань)	33.5	32.20	66.59
м. Харків (УССР)	38.4		
м. Київ (УССР)	42.2	47.39	87.57
м. Катеринослав (УССР)	36.0		
м. Львів (Галичина)	19.10	23.50	71.30
м. Луцьке (Волинь)	8.47	24.80	81.50
м. Чернівці (Буковина)	17.85	?	?
м. Ужгород (Підкарп. Русь)	13.06	24.30	66.43

Села виконують лише одну суспільну функцію — фізичною працею своїх мешканців ведуть сільське господарство (рільництво, скотарство, рибальство і т. п.) при низькому рівні техніки, міста-ж тимчасом організують і ведуть: публичну адміністрацію (державну, муніципальну, військову, церковну і т. п.), промисловість, торгівлю, фінанси, транспорт, комунікацію, науку, мистецтво, освіту і виховання суспільства, цеб-то найвищі своїм інтелектуальним змістом суспільні функції. А загалом міста: керують селами політично (державна влада, місцева, військова, поліційна, церковна) економічно (призначають ціни на всі вироби і продукти сільської праці, на фізичну працю селян, означають розмір простих і посередніх податків, стягають їх і вживають по своїх плянах і для своїх цілей і т. д.), культурно (організують і ведуть дослідчу науку, шкільництво, літературу, пресу, мистецтво і т. д.), цеб-то міста однобічно означають розмір

о суспільних прав селянського люду, розмір його матеріального забезпечення, його культурний рівень і т. п.

Місто виконує над селом диктатуру політичну, економічну і культурну. Поскільки вся сукупність суспільного процесу вміщається в містах і селах, то з відносин міста й села внутрі і між собою складається весь характер суспільного життя на Україні. Диктатура міста над селом має метою всебічний вивиск села з боку міста.

На Україні відносини між селом і містом є фактично відносинами між національними, поскільки пануючі в місті скупини є мовою і культурою чужі українському народові.

г) Панування над селом здійснюють ще групи поміщицькі, що монополюють володіють 40—50% української землі на праві приватної власности, а також пануючі державні уряди, що відчужують собі українську землю (в УССР 25% території, в інших областях відчужено ліси, води, підземні добра і частину землі державами).

В містах приватні власники, що володіють засобами продукції разом з купцями, банкирами і т. п. творять пануючі економічно верстви, що разом творять клас буржуазії, яка володіє знаряддями продукції, капіталами, і через те займає керуюче суспільне становище. Чужі скупини ідеологічні (релігійні, наукові, освітні, мистецькі, партійні і т. п.) складають з себе могутній апарат суспільного керовництва на послугах своєї національної буржуазії, яка національно чужа українському народові.

Вся ріжнманітність суспільних звязків і відносин творить соціальну систему, змістом котрої є розподіл суспільних сил на скупини (соціальна структура суспільства).

Як показує аналіз соціальної структури на Україні, основні соціальні процеси там — політичний, економічний і культурний — одержують свій початок в діяльності мійських скупин, які й керують суспільством України. Україною керують чужонаціональні класові верстви — буржуазія, поміщичество, бюрократія та інтелігенція, які скупчені переважно в містах, творять там більшість і керують життям, працею і історичною долею українського народу.

Всякий звязок між людьми, оснований на пануванні і поневоленні, на керовництві і підпорядкуванні, словом — на залежності, є звязком соціальним, тому відносини національні, коли їх змістом є культурна, економічна і політична залежність, є соціальними, а національно-визвольна проблема є проблемою розриву соціального звязку між національностями і заміна звязку і залежності на простий контакт.

Вищенаведені дані вказують яскраво, що подавляюча більшість українського народу знаходиться в залежності політичній, економічній і культурній, то — національні відносини на Україні характеризуються загально, як соціальне панування кількох націй над українським народом.

III. Соціальна структура українського народу.

Українці, як лінгвістична група, як культурна єдність, представляють собою 40-мільйонне число, в склад якого входить 90% селян і 10% городян (міщан в соціологічному розумінні — жителів міста). Инакше цей поділ представляється так: 90% селян-хліборобів, 6—7% ремісників та пролетарів (промислових і мійських наймитів), 2—3% трудової інтелігенції, що-ж до буржуазії і поміщицтва, то цих верств, яко соціальних, в складі української національності не ма, помимо кількох одиниць — цих слабих початків крамарства, промисловства, взагалі — соціального панства.

З культурного боку українська національність поділяється на — неписьменних (в УССР і на Кубані 58%, на Волині 82%, в Галичині, Буковині і Підкарпатті 65%) і письменних — загально 40%, в тім числі людей з вищою освітою не більше $\frac{1}{4}\%$, що-ж до інших письменних, то це в подавляючій більшості лише пів-письменні чи люде з низчою освітою, в яких формується вища група укр. народности підпанків і полупанків (пів-інтелігенція) — наймитський персонал в чужих державних і приватних установах, приватних підприємствах службово-технічний персонал, що працює в містах на чужу соціальну організацію, та дрібні підприємці.

Вищевказане вже дає зрозуміти, що політична організація українського народу дуже слаба — опріч дрібних інтелігентських і робітничо-селянських гуртків, ще нема помітних масових партій. По своїй соціальній структурі українська народність в сукупністі сільської і мійських трудових груп, тому за принципом більшості, повинна називатися трудовою нацією.

Суспільний розподіл праці на Україні є виразно міжнародний, а не внутрі-національний, як то в у націй державних, що самі виконують всі суспільні функції, як в селі, так і в місті, як функції фізичної праці, так і духової. Національно-лінгвістичний розрив між селом і містом на Україні є основою міжнародної системи поділу праці. Тому що в складі української національності немає органів для одбування функцій публичної адміністрації, промислу, торгівлі, транспорту і комунікацій, науки, освіти і суспільного виховання, через те український народ є нацією соціально-неповною, нацією, що в суспільній будові на Україні займає низче місце трудового класу. Ціла національність, будучи підпорядкована, яко клас, є не повним суспільством, а лише його частиною — класом. Через те поняття української національної політики зливається з поняттям політики соціальної, що обсягом і змістом своїх інтересів є інтересами трудового класу. Тому національна укр. проблема є соціальною, а національна укр. політика логично є і повинна по змісту бути лише політикою поневоленого і визискуваного класу аж до того часу, доки внутрі української нації витворюються інші суспільні класи, цебто коли сучасна соціальна структура цілком

зміниться: тоді національну політику кожний український клас буде розуміти і вести по-своєму, відповідно своїм класово-економічним інтересам. Поскільки тепер українська нація складається майже цілком з поневолених і визискуваних класів селян і робітників, то й національна українська політика по змісту не може бути інакшою, як класовою селянсько-робітничою політикою.

Статистичні дані, наведені вище, непохитно вказують, що соціально-економічні відносини між селом і містом з одного боку, і внутрі міста — з другого, мають характер між-національної боротьби.

Ціж данні непохитно показують, що українська нація тепер перебуває в соціальному звязку (поневоленні) між двома головними державними націями — між росіянами і поляками.

В цілком подібному звязку між росіянами і поляками перебуває і білоруський народ.

Таким чином, два поневолені народи захоплені в російсько-польські кліщі, які розривають українців і білорусів на дві частини: більшу давить Росія, меншу — Польща. Російська і польська буржуазії фактом захоплення українських і білоруських міст установили лінію стичности Росії і Польщі, що проходить майже від Балтійського до Чорного моря.

Соціальна залежність України і Білорусі від Росії і Польщі в східно-європейським соціалним вузлом між націями: чотирьма територіяльними і однією екстериторіяльною (жидами). Жида в цій системі звязаних антагоністично сил грають незвичайно важну роль: вони своєю поведінкою і соціальною позицією об'єктивно рішають між-національну боротьбу в користь Росії і Польщі, а на шкоду Україні і Білорусі. Східно-європейський соціальний вузол між націями — це найбільше тепер в Європі огнище будучих воєн і революцій. Соціальний вузол такого характеру ніколи в історії не розв'язувався мирно, а завжди і виключно остаточна розв'язка була розрубкою.

Об'єктивно-історично також буде розрубаний, а не розв'язаний соціальний вузол на Сході Європи.

Соціальні вузли Україна має і з мад'ярами (Підкарпаття) і з румунами (Бесарабія і Буковина), Білорусь — з Литвою.

Соціально-національне огнище Східної Європи лежить на територіях України і Білорусі, де в ХХ ст. відбудуться величезні історичні події, як продукт своєрідної соціальної структури.

IV. Ф о р м и в и з и с к у і п о н е в о л е н н я у к р . н а р о д у .

Вищевказаний характер соціальної структури з залізно-логічною неминучістю тягне за собою такі форми визиску українського народу, поневоленого чужими народами:

1. В и з и с к п р а ц і — селянсько-робітнича трудова укр. нація працює на тих, хто володіє нетрудовою землею — на чужих поміщиків; на тих, хто володіє засобами продукції — на чужих багатирів — п р о м и с л о в ц і в; на тих, хто веде торгівлю,

керує фінансами, кредитом, засобами комунікації і транспорту — на дуків: купців, банкірів, взагалі капіталістів; на тих, хто керує державою, містами — на державні апарати, бюрократів, військо, поліцію і т. д.; на тих, хто організує і веде в містах науку, школу, просвіту, виховання, пресу, літературу, мистецтво і т. д.; — на чужу інтелігенцію. З цієї праці не лише живуть згадані скупини, але й збирають (акумулюють) капітал, який, будучи витвором з праці українського народу, в разом тим в руках чужо-національної держави і міста в а с о б о м соціального поневолення укр. народу і в а с о б о м соціального скріплення його гнобителів.

Панування на Західно-укр. землях приватно-капіталістичного устрою, а в УССР і на Кубані — державно-капіталістичного, — різниці не робить, бо і в тім і в другім випадку результати для укр. народу однакові: капітал з укр. праці акумулюється в чужих руках, а не українських, і служить не для розвитку укр. народу, а для скріплення його гнобителів.

2. Визиск крові — це податок живими людьми, який дає укр. народ чужій, над ним пануючій державі, в формі гарматного мяса, яке держава пануючої нації вживає на свої цілі — на війни, захистні і зачіпні, на завоювання і поневолення чужих народів і, головним чином, на тримання в покорі тієї ж нації, що дає своєму гнобителеві вояків.

Український народ заплатив протягом свого поневолення такий високий «податок крові», що цим прислужився нечуваному розвитку руської державности, яка тепер своєю величиною загрожувє розчавити Україну.

3. Визиск духової енергії укр. народу відбувається шляхом денационалізації, яка розрослась до таких розмірів, що довела народ до чисто-селянської неписьменної національності, убогої і духово-обезбровної з кожного погляду. Сотні тисяч інтелігентів-українців віддали свій талант, енергію і сили на служення культурі пануючого народу, а свій народ залишився у вражаючих злиднях і темноті.

4. Колонізація укр. території представниками пануючих націй довела до того стану суспільної структури, який є фатальним для всієї української нації: до утворення міжнаціональної системи суспільного поділу праці. Національний контраст села і міста — це є історичним продуктом безупинної і насильної колонізації України.

5. Конфіскація землі і природних дібр — Україна була і є для чужих націй полем утворення їх поміщицтва і буржуазії, як пануючих соціальних скупин. Разом з тим це стало навіть біологічною загрозою для існування і всієї будучини українського народу.

Вказані п'ять основних форм визиску пануючі нації забезпечують і здійснюють при допомозі своєї державної організації, отже шляхом політичного примусу і на-

сильства, підпертого ще певними методами пропаганди свого панування (шляхом виховання, преси, науки, мистецтва, релігії і т. д.).

Вказані п'ять форм визиску поневолених народів практикувалися і практикуються в цілому світі, тому їх слід уважати за логічні категорії національного поневолення взагалі, які здійснюються скрізь і завжди відносно націй недержавних. Ці логічні категорії національної неволі являються змістом вивершеної колоніальної політики.

Тому Україна в цілому і в частинах є колонією, до того-ж поділеною між чотирма державами. Поскілки колоніальна політика є неминучим витвором капіталізму, то капіталізм є тією системою, в якій укр. народ поневолено, а тому його визволення логічно зв'язане з боротьбою проти капіталізму і всіх тих груп, що його захищають.

З другого боку — боротьба укр. народу за національне визволення логічно є боротьбою проти капіталізму, яко соціальної системи, і проти буржуазії, яко творця і захистника цієї системи. В цій боротьбі натуральним союзником укр. народу буде той, хто бореться проти капіталізму, і натуральним ворогом той, хто захищає капіталізм. Цей висновок випливає логічно з усього характеру соціальної неволі укр. народу, а тому усвідомлення цих істин, цих аксіом українського відродження є передумовою для установлення правильної національної політики, передумовою її реальності і її успіху.

Усунення ж колоніального соціального режиму на Україні є метою і змістом українського національно-визвольного руху. Все вищевказане знову свідчить, що українська національна справа є проблемою соціальною.

V. Завдання повного національного визволення українського народу.

Поневолена нація не може мати іншої мети, як добитись повного визволення від тих соціальних утисків, що перешкоджають їй вільно жити і розвиватись поруч інших вільних народів.

Повне визволення поневоленої нації означає:

1. В області культурній — поневолена нація добивається такого знання і уміння, щоб могла вільно організувати свою свідомість і вести виховання своїх молодих поколінь та задовольняти своєю працею духові потреби, які усвідомило населення.

Коли цього нема, то поневолена нація задовольняє значну частину своїх культурних потреб з культурних джерел пануючого народу, а тому і, прив'язана до його соціально-культурно, опиняється в повній залежності від його, цеб-то примусово підлягає впливам ідеологічним, правовим, релігійним, мистецьким, і психічно-господарським, формуючи себе інтелектуально і емоціонально на чужий зразок, стаючи відбитком чужого культурного типу.

При цім культурний тип поневоленої нації набирає собі більше чи менше рис нації пануючої, а це має звичайно такий політичний наслідок: поневолена нація не уявляє і не усвідомляє собі своєї відрубності, не відчуває емоції неможливості співжиття з пануючою нацією, не усвідомляє суперечності інтересів, а через те і не розвиває політичної активності, губить всяку відпорність супроти наступу визискувачів.

Свідомість поневоленої нації в цім стані є неповною, а тому й політична програма обмежена. При обмеженому, неповному уявленні суспільної дійсності поневолена нація жити по своїй волі, означати самостійно свою життєву мету і шляхи до неї не може. Не маючи своєї життєвої філософії, не будучи самостійним окремим культурним типом, а будучи лише варіантом типу свого зверхника, така нація не може усвідомити і поставити ідеалу своєї державності. Переживання ідеологій, спільних з ідеологіями нації-пана, став непереможною перешкодою для політичної емансипації.

Коли окремі її високо-розвинуті одиниці доходять до витворення широко-аргументованих ідеологій і ясно означених державних цілей, то все таки ці ідеології і цілі не стають масовими, бо не можуть увійти в почуття недорозвинутих людей. Піонери, творці великих концепцій, живучи в осередку пів-свідомої нації, не матимуть надій на придбання прихильності мас без широкої попередньої культурної підготовки, а через те у всіх народів, скрізь і завжди, гарячкова культурна праця піонерів попереджувала політичну організацію і була умовою для створення політичної свідомості в масах, а праця піонерів була нічим іншим, лише поширюванням своєї культурної індивідуальності на своє суспільне оточення, творенням власне такого оточення все з більшим радіусом і обсягом.

Культурна праця є передумовою не лише національного визволення, але й передумовою політичної та економічної свідомості. Історично так було у всіх національностей, що боролись і борються за своє визволення.

Патос культурного будівництва у поневолених націй є добою високого романтичного одушевлення, прекрасних моральних подвигів, незвичайних культурних досягнень.

2. В області економічній повне національне визволення означає, що українська національність мусить вийти з соціально-економічної залежності від чужих національних груп і перейти з ними лише у відносини співробітництва і контакту, коли замість визиску чужі групи муситимуть вступати з українцями лише в обмін цінностями на основі їх еквівалентності. Конкретно перед українським народом стоять завдання: а) організувати свій промисел, щоб продуктами індустрії задовольняти всі свої потреби і тим звільнитись з залежності від промислу націй пануючих;

б) створити свою систему обміну і кредиту, щоб звільнитись від залежності і визиску од чужих капіталістів;

в) створити свою державну систему на українських землях, щоб повернути ці забрані землі з їх природними добрими, щоб опа-

нувати основні засоби суспільного зв'язку — транспорт і комунікацію, щоб звільнитись від державно-фінансового визиску, утворити свій бюджет, перебрати політику цін в свої руки, банки, біржі, грошову систему;

г) усунути чужі державні системи з української території, щоб одрізані українські землі включити в склад соборної України і тим дати змогу їх населенню вступити у вільну економічну взаємочинність всередині цілої своєї нації.

Економічне усамотійнення поневоленої нації, як видно з попереднього, вимагає двох передумов: 1) власного господарського будівництва і 2) політичної революції, яка б перевела переміщення майна, земель, капіталів з власності пануючих націй на власність нації поневоленої і лише з того часу, коли таке переміщення станеться і скріпиться, можна казати, що національно-економічне поневолення скасовано.

Логічно національно-економічне визволення означає великий соціально-економічний переворот, сполучений разом з соціально-політичним, цеб-то соціальну революцію.

Як видно з попереднього, одним лише шляхом економічного будівництва поневолена нація в чужій державі ніколи не зможе досягти економічного визволення: скільки б не було зроблено і досягнуто, а все таки у чужої держави залишаться могутні засоби визиску поневоленої нації: державно-бюджетний визиск, політика цін, політика митна і транспортний тариф, грошовий апарат, державний кредит і т. д. і т. д. Значить, шлях будівництва хоч і в кожному-потрібний, але до кінцевої мети він сам не доведе, бо туди може довести лише визвольна революція. Шлях будівництва економічного в умовах капіталізму зв'язаний в своїх наслідках з створенням національної буржуазії, яка хоче перейняти від чужої буржуазії функції визискування трудових мас на себе. Тому для повного визволення селян і робітників, а це 96—97% нашої нації, нема іншого шляху, як кооперативно-господарське будівництво та соціальна революція, цеб-то трудова нація може творити лише трудове суспільство. Поневолена трудова нація не може собі поставити ідеалом визволення те, щоб визволитись лише від буржуазії чужої, а натомість піти в неволю буржуазії своєї: такого ідеалу не можуть поставити собі трудові маси, тому що він глибоко суперечить їх інтересам.

3. Повне національно-політичне визволення означає: відокремлення українського народу від чужих держав, а натомість створення своєї суверенної незалежної республіки в етнографічних межах.

Ніякі інші проміжні форми державності — федерація і конфедерація, тим менше автономія — не дають гарантії повного національного визволення.

Приймаючи на увагу вищесказане і розподіляючи нації (у Європі) за характером соціальної структури, ми можемо установити слідуєчі різниці в національних проблемах народів:

1) Державна, структурно- повна нація (напр., німці, французи, росіяни, поляки і инш.) нормально стремиться лише до скріплення свого становища і розвитку.

2) Державна, структурно- не повна нація (напр. Англія, у якої лише 8% населення працює біля землі), стремиться невпинно до придбання засобів харчування (аграрного доповнення) або шляхом обміну промислових продуктів на харчові і на сировину для промислу в по-за державному аграрному світі, або шляхом колоніально-імперіялістичної політики.

3. Недержавна, структурно-неповна, але соціально-пануюча нація (як жида), стремиться затримати своє соціально-пануюче становище і нестримно вливається в міста.

4. Недержавна, але структурно-повна нація (напр., недавно Польща, Фінляндія, Чехословакія), стремиться до державної незалежності, тому її «національна справа» є лише проблемою здобуття влади, але не проблемою економічного і культурного визволення.

5. Недержавна, структурно-неповна і соціально-поневолена (політично, економічно і культурно) нація, завжди в такому стані селянська, стремиться до політичного, економічного і культурного визволення (унезалежнення), маючи перед собою попереду до рішення проблему соціального будівництва, яке має завершитись остаточно політичною революцією, коли вже економічна і культурна емансипація завершиться, або соціальною революцією, коли поневолена нація захоче скинути з себе соціальне панування чужої національної меншости.

Таким чином «національна справа», як суспільне явище, має принаймні 5 основних форм, а тому змішування різних національних проблем в одному понятті «національної справи» є показником або нерозуміння дійсної суті національного питання або свідомого заплутування його.

Українська національна справа по змісту різко одріжняється, напр. од жидівської, відріжнялась недавно різко від польської, фінляндської, чеської, одріжняється різко від мадярської (на Підкарпатті), від німецької і жидівської (в Польщі), від німецької (в ЧСР, Югославії, Румунії).

Українська національна справа по своєму характеру є однакова, напр. з білоруською і взагалі з усіма справами колоніальних, соціально-поневолених націй, випханих з міста в село.

Через те щира, нештучна солідарність українців можлива лише з тими націями, національна справа котрих є подібною до української.

Висновок з усього раніше сказаного:

Історичною задачею українського народу є —

а) усунення культурного розриву між селом і містом, що може мислитись лише, як українізація міст на укр. території, а пануючі нації ставлячи подібну-ж задачу (усунення культурного розриву між селом і містом), силкуються досягти

свої мети шляхом денаціоналізації укр. народу в селі і передовсім — у місті;

б) усунення соціального вузла, в якому зав'язано Україну між Росією і Польщею; по аналогії така ж задача стоїть і перед Білорусією, через що українці і білоруси історично мусітимуть виступати солідарно;

в) рішення цих задач не може бути досягнуто без напруженого попереднього культурно-господарського будівництва і логічно та історично неминучої згодом революції з метою утворення своєї держави в межах своїх територій.

VI. Державна українська мета.

Державною формою, в якій український народ зможе здійснити своє повне культурне, господарське і політичне визволення, є самостійна держава.

Федеративна форма сполучення України з однією з сусідніх держав мала б такі невгоди:

1) При системі приватного капіталізму (напр. в Польщі): Україна була б підпорядкована безпосередньо єдиному центральному урядові, організованому переважно з польських представників на основі єдиної конституції, котра забезпечувала б можливість центральному урядові розпоряджатись українською територією, колонізувати її, мобілізувати українців до єдиної (польської) армії, керувати єдиною валютною системою, вести самостійно всі справи промислу, торгівлі, фінансів, транспорту, комунікацій, а також міжнародню політику, вищу культурну політику, а через те:

а) на українських землях не було б похитнуте становище чужої буржуазії, що захопила міста і з їх керує селами, цеб-то українською нацією;

б) культурна залежність укр. народу від чужого була-б майже не похитнута, вироблення окремого україн. національно-культурного типу було б неможливе, чому й свідомість поневоленої нації з кожного погляду (політичного, економічного, культурного) була-б неповною;

в) політичне керовництво належало б чужому народові, а через те все вище згадані п'ять форм визиску й неволі були б не похитнуті і навіть не змякшені.

Значить, соціальний вузол не був-би розв'язаний, а це значить, що український народ був-би і далі в неволі.

2) При системі державного капіталізму (прим. СССР): Україна б була так само, як є тепер в СССР, під політичним керовництвом федерального уряду, який по закону більшості був-би майже виключно руським; «податок крові» вносився б так, як вноситься й тепер; економічне керовництво і визиск продовжувались би: державно-податкова система, єдина валюта, завідування територією, природними багатствами, промисловістю, торгівлею, портами, ведення політики цін і т. д. — все це ставить і поставить Україну в повну економічну залежність від

Москви, не касує ні однієї форми визиску й поневолення, навіть денаціоналізація під впливом необмеженої пропаганди продовжувалась би.

Коли-б в ССРСР стався переворот і віднова приватно-капіталістичного устрою, то в цьому випадку федерація України з Росією на практиці означала б федерацію руської буржуазії, яка живе на Україні, з руською буржуазією в Росії, цеб-то було фактично підсилення руської буржуазії і ще більше закріпощення українського народу.

Отже і тут те саме: соціальний вузол не був-би розв'язаний і український народ і надалі перебував-би в неволі.

3) При конфедерації об'єднуються держави не на основі конституції, а на основі договору, в якому означаються ті конкретні справи, ведення яких передається центральному урядові. Центральний уряд хоч і не має безпосереднього відношення до населення окремих конфедерованих держав, однак фактичний його вплив може йти дуже далеко тому, що він: а) буде складатись з народу політично більш вишколеного і вимуштрованого (прим. руського чи польського);

б) на українських землях соціально панує чужа буржуазія, що сконцентрована в містах і з їх фактично панує над селом, цеб-то над українською нацією.

Значить і при конфедерації соціальний вузол був-би не розв'язаний.

Соціальна структура України фатально передумовлює повне панування чужих націй на Україні при всіх формах державного сполучення з метрополіями, даючи в руки центральних урядів таку могутню зброю, як чужонаціональні міста на Україні, через які всякий уряд з метрополії здійснить свою диктатуру в колонії.

4) Федерація є корисною формою лише для внутрішньої організації самостійної нації, як це показують приклади Сполучених Американських Держав, Німеччини і Австрії, коли федерація є щасливою формою ослаблення централізації без ослаблення народу і держави, коли федерація дає незвичайну ініціативу і свободу місцевим силам для всебічного розвитку.

Так само федерація чи конфедерація є корисною формою державного співжиття малих народів, однаково рівних по своїй політичній і матеріальній культурі і соціальному розвитку та при тім, коли така федеративна одиниця не представляє собою ласого шматка для сусідніх держав. Таким прикладом федеративного співжиття є гірська Швейцарія, де живуть федеративно шматки трьох великих націй — французької, німецької та італійської під моральною охороною трьох сусідніх держав — Франції, Німеччини та Італії. Однак головною умовою того співжиття є — однаковий культурний рівень розвитку згаданих народів і однакова соціальна структура їх, коли між ними панують відносини не соціальної залежності, а лише простий контакт і співробітництво. Цілком инакше

було б, коли б у федерацію вступила метрополія і колонія, причім і в метрополії і в колонії соціально панує одна нація: в цім випадку не було б жадної федерації двох народів, а лише федеративна організація буржуазії однієї і то пануючої нації. Федеративна організація однонаціональної буржуазії збільшує агресивну силу лише тієї буржуазії, як і всяка децентралізаційна організація єдиної держави, але за те навіть релятивно ослаблює поневолену націю.

Красвий український уряд у федеративній Росії грав би жалюгідну роль: він був би лише передаточним механізмом волі Москви на місця — це раз, і діяв би лише під контролем і в інтересах місцевої руської буржуазії — два; завідував би справами лише санітарії, дрібно-господарськими, дрібно-культурними і релігійними, а все головне робилось би де инде: в Москві кувалась би політика панування над Україною, на Україні руська буржуазія здійснювала б всі форми визиску, а красвий український уряд виконував би волю панів і санкціонував би їх зди́рство і насильство.

Соціально-поневолена неповна нація, будучи страшними ланцюгами соціально прикута до чужої буржуазії, не може ні з ким федеруватись, бо федерація передполагає союз рівних, вільних і однаково культурних. З другого боку соціально-поневолена неповна нація не заінтересована, щоб її край був федеративно прив'язаний до метрополії, а навпаки: заінтересована в розриві соціального вузла з метрополією, щоб мати змогу в самостійній своїй державі засобами політичної сили усунути чужу буржуазію з її командного становища. Через те український народ абсолютно заінтересований в самостійности, тоді як руська буржуазія і взагалі шовіністи люто орудують проти самостійности України, справедливо передбачаючи цілковитий крах свого панування на Україні і за всяку ціну бажаючи зберегти соціальний вузол. Тим більше, що й свіжий історичний приклад наочно показує її долю. Австро-Угорщина, в якій всевладно панувала німецька буржуазія, розпалась під ударами воєнної катастрофи, а це розпорошило німецьку буржуазію на кілька частин івольованих націон. меншостей — в Угорщині, Польщі, ЧСР, Югославії (Хорватія), Румунії (Трансильванія) і нарешті — мала Австрія. Розчленування єдиної німецької буржуазії по самостійних державах обернуло її політичну силу в нуль; вона стала в кожній з тих держав нац. меншістю, яка тепер лише клопочеться, та і то не дуже успішно, про свої права перед Лігою Націй.

Російська буржуазія, розділена по самостійних національних державах, мусітиме вийти на роль нац. меншостей — це неминуче, і це так її хвилює.

Навіть соціалісти російські, за винятком невеликих скупин, рішучо стоять за федерацію, свідомо чи несвідомо допомагають своїй буржуазії зберегти пануюче становище по національних областях — на Україні, Білорусі, Кавказі і т. д. Гасло федерації в цім випадку є гаслом збереження соціального вузла, цебто гаслом очевидно не соціалістичним, а тому проповідь

федерації є навіть не дуже замаскованою формою пропаганди панування руської буржуазії над поневоленими націями — отже це є гасло колоніально-імперіялістичної політики.

Характерно, що соціалісти пануючих націй цілком навіть не говорять про федерацію їхніх держав в сусідніми іншими державами: про це не говорять ані руські, ані польські соціалісти, ані французькі, ані німецькі, ані чеські, ані австрійські і взагалі ніякі соціалісти пануючих націй — фіктивних «вигід» федерації для своїх народів вони не бажать, але за те з підкресленим «фанатизмом» пропагують федерацію України в Росію і навіть деякі в їх загрожують вбросу українському народові, на випадок він не піде на псевдо-соціалістичний обман.

Українська демократія розуміє інтереси свого народу лише так, як говорить їй логіка соціальних фактів: повне визволення України можливе лише при умові розриву соціального вузла і відірвання укр. народу від сусідніх держав і утворення своєї самостійної, незалежної, демократичної трудової республіки.

5. Внутрішній устрій самостійної української республіки в інтересах скоршої ліквідації всіх пережитків національної неволі і для забезпечення максимальної ініціативи населення, повинен бути федеративним, з тим щоб кожна частина України, що має відмінні географічні предпосилки для господарської своєрідності, мусить творити федеративну одиницю Української Республіки.

6. Самостійність і незалежність Української Республіки не може ототожнюватися з абсолютною ізоляцією — раз, і не виключає різних форм порозуміння і співпраці в сусідніми народами — два, але ці форми порозуміння і звязку можуть бути установлені лише вільною волею самостійної України на основі договорів про вільні союзи, в яких не може бути допущена ніяка форма центральних органів управління і сполучення воєнних сил.

Українська демократія не виключає таких форм порозуміння з усіма сусідніми народами, вбачаючи в порозуміннях і співпраці взаємну гарантію їх самостійності і рівноправності. В першу чергу самостійна Україна пішла б на щире порозуміння з тими сусідніми державами, які б згодились звільнити українські землі і сприяти утворенню самостійної соборної Української Республіки. Українська демократія чужого не хоче, ні над ким панувати не збирається, а лише буде боротись всіма доступними їй засобами за здійснення укр. народом своєї мети, установлені ще Драгомановим: жити по своїй волі на своїй землі.

VII. Проблематика українського визволення.

Правильна постановка української проблеми вимагає вказівки не лише на головну мету, а й указівки на важніші проблеми, без вирішення яких неможливе вирішення і переведення в життя головної мети.

Ми вважаємо, що визвольна програма українського народу

мусить мати в собі теоретичне вирішення і план здійснення слідуючих проблем:

1. Проблема розмноження укр. народу вимагає вироблення системи засобів для забезпечення природнього приросту населення. З цим тісно звязана проблема території, внутрішньої колонізації, еміграції і ин.

2. Проблема національної культури включає в себе організацію свідомости шляхом науки, з окрема організацію соціально-політичної і національної свідомости; організацію виховання молодих поколінь, організацію громадської думки і т. д.

3. Проблема господарського будівництва вимагає наукового плану для організації суспільного поділу праці, потрібного укр. народові в цілях визволення, а також план організації промислу, торгівлі, фінансів, кооперації і т. п., з окрема план боротьби з господарством пануючих націй.

4. Проблема суспільно-політичного будівництва охоплює завдання організації села, українзації і реорганізації міста, утворення партій, установлення методів боротьби і ин.

5. Проблема національних меншостей, цебто проблема включення нац. меншостей в систему укр. суспільного і державного будівництва, а зокрема план усунення пануючих класів-націй з командних висот.

6. Проблема соборности вимагає рішення про способи включення українського населення різних заборів в одну національну систему співпраці і культурних переживань, а також план включення одірваних земель в соборну українську державу.

7. Проблема політично-національної революції і соціальної реорганізації суспільства на Україні в звязку з поваленням большевизму — ця основна проблема визвольної політики вимагає створення політичної ідеології революції.

8. Проблема міжнародного признання і співпраці вимагає вирішення напрямку, змісту, форм і засобів міжнародної пропаганди укр. справи.

9. Проблема проведу і керування національним визвольним рухом вимагає визначення засад і форм організації національної політики.

Вияснення і вирішення вказаних проблем є передумовою не лише для ведення критики пануючих режимів, але й для ведення реальної визвольної політики. Хто не уяснить собі до кінця вказаних проблем, той не то що не зможе керувати визвольним рухом, але навіть свідомо приймати участь в йому.

Знання проблематики українського руху є обовязковим для свідомого громадського діяча, котрий хоче належно розуміти національну справу і активно служити їй.

VIII. Шляхи визволення і засади тактики.

Визвольний процес українського народу логічно включає в себе такі моменти:

1. Означення осередку руху.

Меншість може відокремитись від більшості. Це історично не раз бувало, але це можливе лише при певних умовах, коли більшість під впливом певних чинників «розкладається» (при війнах, революціях, економ. кризах). СРСР є сучасною формою існування Росії, в якій панує руська нація. Це панування починалося звичайно з насильного озброєного захвату (політично-мілітарного насильства), але протягом довшого часу оберталося у складне соціальне панування, здобуте шляхом захоплення міст на чужих територіях, колонізації, деформації місцевої соціальної структури, денационалізації і т. п. На цей час відношення національних чисел між українцями і руськими таке: (1926 р.)

	в УССР.		в СССР		
росіян	2677,2 тис.—	9,2%	77760,1 тис.	52,9%	(за мовою 57,3%)
українців	23218,9 „ —	80,1%	31194,8 „ —	21,2%	
інших.....	3123,6 „ —	10,7%	38034,6 „ —	25,9%	
	29019,7 тис. — 100,0%		146989,5 тис. — 100,0%		

В Польщі відношення трохи інше: 21% українців, 12% жидів, 8% білорусів, 7% німців й 1% інших стоять проти 51% поляків. В Румунії українці творять не більше 6%, в Чехословаччині 3,5—4%. Таким чином більш-менш релятивно значною силою українці є в СРСР і в Польщі, а в Румунії і ЧСР вони є маленькою величиною.

Національна структура міст найбільш сприятлива для українців в УССР, де є ще кілька моментів більшої сприятливості, що виникла в наслідок революції ($\frac{3}{4}$ земель в руках селян, знищення класи поміщиків, зруйнування церкви, пропаганда проти капіталізації). Тому натуральним осередком українського руху повинна бути визнана **Дніпрянина**.

Натурально через те національно-визвольна політика українського народу повинна бути вибудована так, щоб **найшвидче** визволилась **Дніпрянина**, стала самостійною і обернулась у **гравітаційний осередок української нації**, в центр її соборницьких стремлінь.

Бесарабія і Галицько-волинсько-холмсько-поліська область можуть прилучитись до Дніпрянини в першу чергу, що-ж до Буковини і Підкарпаття, то їх доля залежитиме від долі передніх перед ними географічних смуг.

2. Розвиток внутрішньої соціальної сили укр. народу. Суспільна реконструкція поневоленої соціально-неповної нації є процес складний і довгий, що розгортається в такій послідовності:

а) організується передовсім **свідомість** поневоленої нації через родину, школу, науку, суспільне виховання і громадське

будівництво в селі і місті, чим поступенно досягається *н е з а л е ж н і с т ь к у л ь т у р н а*, яка проте, виростає не зразу, а в міру збільшення культурно-матеріальних засобів і економічної диференціації національного населення, перехід його в міста, захоплення промислу торгівлі, скупчення фінансового капіталу і т. д.

б) організується національне господарство, щоб-то поступенно розгортається промислове виробництво, торгівля, фінанси і д. т., організується задоволення всіх потреб української нації її власною працею, власною організацією, на чім виростає *у н е з а л е ж н е н н я е к о н о м і ч н е*; культурне і економічне унезалежнення хоч би як воно було значне, все ж таки воно буде *н е п о в н е*, доки в руках пануючої нації є такий могутий апарат культурного, господарського і політичного впливу, як державна влада, тому рівнобіжно з культурним і економічним зростом поневолена нація

в) організує свої політичні сили і ними обороняє свої культурні та господарські позиції; ці політичні сили — *п а р т і ї*; численість, сила, якість, активність і вплив партій залежить від багатьох умов, а в першу чергу від культурного і господарського процесів, тому передумовою для створення дужих партій є інтенсивне, напружене до вищої міри культурне і господарське будівництво. В склад політичних сил, розуміється, мусять входити і фізичні сили, здатні у відповідний час стати до активної боротьби.

Процес політичного унезалежнення має два періоди: *д о б а в и т в о р ю в а н н я п а р т і ї*, яка тягнеться доти, доки не буде організовано в їх що-найменше 10% дорослого населення, і друга доба — *д о б а п о л і т и ч н о г о п е р е в о р о т у*, щоб-то діяльності фізично-боевих сил і державної кристалізації нації.

Досвід показав, що така внутрішня організація поневоленої нації буде доти неможлива, доки пануюча нація не житиме більш-менш *д е м о к р а т и ч н о*, бо тільки режим демократії уможливує хоч би відносну волю рухів, тому поневолені нації кровно-заінтересовані в підтримці тих сил держави, які борються за *д е м о к р а т і ю*.

Вся публічна і наукова пропаганда цієї ідеї Драгомановим блискуче підтвердилась всім розвитком народів за останні 50 років, тому вона набрала значіння політичної *а к с і о м и*.

3. В п л и в з о в н і ш н і х с и л н а п р о ц е с в и з в о л е н н я.

Коли якась зовнішня державна сила вступає в озброєний конфлікт з державою-паном, тоді ця зовнішня сила старається використати всі опозиційні і революційні сили держави-пана (політичні, національні, класові, навіть релігійні), притягти їх на свій бік або принаймні інтенсифікувати їх внутрішню деструктивну роботу для підриву держави-пана. В цім випадку зовнішня озброєна сила кидає гасла «визволення» поневолених націй, але ніколи це «визволення» не вважає вона за мету, лише за *з а с і б* до ослаблення держави-пана шляхом її ослаблення з середини, зменшення

території і ин. Так робили європейські держави з Туреччиною, Австро-Угорщиною, Німеччиною, Болгарією.

Очевидно, так може статись лише при умові, коли поневолені нації виявляють певну активність, мають дещо матеріальних сил і здібні грати роль хоч і не великої, але все-таки сили; коли їх свідомість вже досить висока, а організація досить міцна, щоби коли поневолена нація пройшла вже значний шлях свого культурного, господарського і політичного будівництва та боротьби і спокуряла свою визвольну справу; в противнім разі етнографічну масу ніхто не орієнтується і навіть не бажає використовувати шляхом порозуміння.

«Етнографічні маси» ніколи не бувають суб'єктом політичної боротьби і гри, а лише об'єктом захвату. Зовнішно-інтервенційна сила иноді декларує бажання «допомогти» поневоленій етнографічній масі визволитись, але це робиться з єдиною метою — щоб захопити таку націю та ще за її моральною згодою, якою колонію.

Війни між державами часто виникають із-за бажання «визволити» такі примітивні нації, з метою обернення їх в колонії. Постійний антагонізм Росії і Польщі носив і носить іменно характер такої боротьби за Україну і Білорусь.

Як боротьба держав за опанування якоїсь слабшої нації, так і змагання цієї останньої по своїй політичній природі несе в собі абсолютну гетерогенію цілей: діяльність основних трьох сил (держава-інтервент, держава-пан і поневолена нація) по суті є політично-непримиримою і суперечною в основі. Перевага однієї з цих сил залежить виключно від її соціальної організації, рівня культурності, обсягу економічних надбань і воєнної та дипломатично-політичної техніки. На результат боротьби може вплинути втручання нової одиниці або той чи инший поворот в міжнародній ситуації чи революційний катаклізм.

Коли поневолена нація перебуває ще «в селі», то вона в боротьбі міжнародних сил (коли навіть боротьба йде із-за неї) є елементом пасивним, чинником без значіння, об'єктом, а не суб'єктом політики. Всякі міжнародні «комбінації» представників соціально-неповної поневоленої нації є безплідні, доки ця нація не проробить значної внутрішньо-організаційної праці і не створить певної сили. Однак визвольна боротьба і її закінчення в політичному перевороті при сучасній техніці політичного гніту не має особливих виглядів в мирний час: повстання слабоовбровних меншостей легко притлумлюються. Лише зовнішня війна, внутрішня революція та поважна економічна криза в лоні пануючої нації є сприятливим моментом для повстання і визволення поневоленої нації, однак при слабкому соціальному розвитку цієї останньої вона може не виграти своєї справи, як це й трапилось з Україною в часі Великої Революції: такі нагоди рідко бувають в історії, але й її Україна, неписьменна, сільська і неорганізована, не використала. Цей великий досвід хай навчить українців мислити політично по-инакшому, ніж вони це робили в часі великої катастрофи всіх надій.

Маючи на увазі велику силу пануючих класово-національних

скупин і верств на українських землях, знаючи, що проти українського народу в усіх 4-х заборах стоять чисельно і соціально значно переважаючі пануючі сили державних народів руського, польського, румунського і чеського, а також соціально-пануючі недержавні групи (жиди, а на Підкарпатті й мадяри), українська революційна демократія мусить вибрати доцільну тактику, що диктується обставинами нашої історичної доби:

а) Солідаризація з іншими поневоленими народами, які змагаються за визволення, мусить бути засадничим принципом організації сил проти пануючих класів національних груп; успішна боротьба в ССРСР проти централізму і деспотизму Москви не мислима без порозуміння українців з білорусами, вірменами, грузинами, горцями, татарами, узбеками, таджиками, киргізами, калмиками, башкирами, різними монгольськими народами, козаками і т. д.

б) солідаризація з трудовими верствами державно-пануючих народів — руського, польського, румунського, чеського, а також з трудовими групами недержавних соціально-пануючих народів (жидами і мадярами) є також передумовою успішної боротьби, як за збільшення прав, так і за остаточне визволення поневолених.

в) Українська реакційна інтелігенція якраз орудує проти всякої солідаризації з трудовими групами інших народів з мотивів не національних, а класових, бо змагаючись до утворення буржуазної України, нічого корисного не може запропонувати як трудовим масам українським, так і неукраїнським, — ось через що вона шукає порозуміння ззовнішніми міжнародніми силами, злигавшись до того ж з польською шляхтою, та мріє про інтервенцію. Так само і «словесно-ліва», а справді безпрограмова балаканина національно-несвідомих полупанків, витворених по типу пануючої нації, є показником того, що люди не вірять в сили свого народу, не організують їх, а лише вихваляють чужий багнет червоний від крові поневоленого народу.

Українська поступова і революційна демократія цілком одкидає цю тактику буржуазної чи «червоної» інтервенції, здаючи собі справу з фатальних її наслідків для визволення України, а натомість пропонує тактику порозуміння з поневоленими народами взагалі і з трудовими верствами державно- чи соціально-пануючих народів, щоб планомірним наступом на широкому фронті ослаблювати пануючі державні центри, а натомість скріплювати позиції поневолених народів і класів.

г) Очевидно, зріст успішної боротьби не можливий без напруженого культурного і господарського будівництва та політично-організаційної праці всередині українського народу і інших поневолених народів, тому українська поступова і революційна демократична інтелігенція звертає в першу чергу увагу на цю внутрішню організацію сил: культурно-наукових, пропагандійно-освітніх, організаційно-політичних, господарських, дипломатичних, активних борців і т. д.

г) Міжнародна пропаганда української визвольної справи з

одночасовою дискредитацією пануючих режимів є так само передумовою успішної визвольної боротьби, а особливо маючи на увазі необхідність здобути признання самостійної України з боку міжнародного світу і неминучо-потрібного співробітництва українського народу з його сусідами і іншими народами. Окрім цієї позитивної мети української пропаганди є ще й негативна — підрив міжнародного престижу пануючих над Україною сил, ослаблення їх впливу в області політичній, фінансово-економічній та культурній та поборювання їх антиукраїнської пропаганди.

Зрозуміло, що міжнародна українська пропаганда буде тим більш успішною, що більш її підтримуватимуть інші поневолені і солідаризовані національні групи, а також і соціалістичні та демократичні групи націй над Україною пануючих. З цього ще раз випливає потреба порозуміння української демократії з соціалістичними і демократичними групами руськими, польськими, жидівськими, румунськими, чеськими в національній справі на платформі признання ними самостійної України.

д) Успішна боротьба за визволення немислима без пильного вивчення реальних обставин життя українського народу, відносин між ним та іншими народами та групами, означення напряму і розміру діючих суспільних сил, степені зросту чи занепаду українських і неукраїнських сил; означення тенденцій розвитку і т. п.; організація такого вивчення і користання його дослідями є засобом збільшення політично-визвольної аргументації і політичного впливу, а тому створення і ведення соціологічного науково-дослідчого центру, про що мріяв ще Драгоманів, є умовою для витворення системи української реальної політики.

є) Жадна доцільна визвольна і суспільна-будівнича праця не можлива без умілого, компетентного керівництва, тому передумовою успішної визвольної боротьби трудового українського люду є створення громадського центру, який би здійснював в українському народі функцію про вод у, котру в народів пануючих виконує звичайно державна влада.

Партизанська, некоординована боротьба партій, яких у поневолених народів через низький рівень політичної свідомости завжди багато і завжди дрібних, завжди взаємно себе поборюючих, є об'єктивним показником некультурности цих народів і фатальним способом їх самоослаблення, чим завжди з успіхом користуються пануючі, вручно вносячи розбрат в середину поневолених націй, над якими вони доволі легко зберігають панування при допомозі принципу *divide et impera*. Тому створення непокірного, революційного громадського осередку у поневолених націй, функціонування національного про вод у є передумовою для організації успішного визволення. Нації, що до цього не доросли, не мають надій на визволення, яке не здійсниться аж доти, доки такий провід не буде у кожній з їх витворений. Ясно, що громадсько-національний центр може бути складений лише з людей, що однаково розуміють визвольну програму і захищають ясно-усвідомлені класові і національні інтереси: лише представники і захистники

інтересів трудової більшості поневолених народів можуть здійснити їх визволення, а тому національний провід лише тоді здійснить своє історичне завдання, коли стоятиме на висоті розуміння дійсних, життєвих, реальних інтересів поневолених трудових мас і належно-гідно, розумно, енергійно їх захищатиме.

Громадсько-національний провід українського визвольного руху може утворитись лише на базі захисту інтересів трудової людности всіх народів України.

Другою умовою для організації такого центру є відповідні (фізичні, інтелектуальні, волеві і моральні) якості осіб, які керують працею центру. Третьою — його фінансування, для здійснення якого треба знайти і установити форми і принципи організації національно-визвольного фонду.

Доки народ або його більшість не дозріє до усвідомлення цієї необхідности, доти визволення не може бути здійснене і недозрілий-політично народ перебуватиме в стані розпорошеного партизанства і самопожирання конкуруючих гуртків.

Що менше народ розуміє організаційні необхідности, тим він стоїть від досягнення мети далі і тим визвольний шлях його довший. Історія українського визвольного руху і інших національних рухів це непохитно підтверджує.

ІХ. О б о в'язк и г р о м а д я н и н а.

В інтересах успішної боротьби за визволення кожний громадянин і громадянка України обов'язані строго додержуватись слідуєчих засадничих норм особистої поведінки, котрі усі разом становлять стину відродження і визволення української нації:

1. Р о д и н а. Українець і українка повинні:

а) утворювати національно-гармонійну родину на основі чисто-національного шлюбу, щоб не доводилось денаціоналізувати когось, або не зробити з родини пекла;

б) виховувати дітей в національно-визвольному напрямі, підготовляючи з їх свідомих борців і корисних робітників на полі української культури, економіки і політики.

в) Не допускати отрути шовінізму, індивідуалізму і релігійних забобонів.

2. Ш к о л а. Українець і українка повинні:

а) активно змагатись за українську національну школу і віддавати дітей лише до української школи;

б) коли відповідних шкіл нема, то творити їх гуртом приватною ініціативою, отверто або таємно;

в) змагатися до створення приватного вищого шкільництва;

г) змагатися за розвиток укр. дослідчої науки;

г) виучувати хоч одну західно-європейську мову вільного народу, щоб мати безпосередній доступ до джерел вільної критичної думки.

3. Г о с п о д а р с т в о. Українець і українка повинні:

а) активно приймати участь в національній к о о п е р а т и в - н о - господарській організації;

б) уникати послуг чужого промислу, торгівлі, кредиту, асекурації і т. п., але організувати самим задоволення всіх господарських потреб українського народу;

в) спеціалісти-техніки не сміють іти на службу чужому капіталові, а змагатись до створення укр. кооперації, щоб в ній свої знання прикласти.

4. В чужій державі українець і українка повинні:

а) не робити жадних услуг чужій владі, як конфіденти, розвідчики, шпіони і донощики;

б) уникати від служби, як урядовці, військові, прислуга і т. п., хто ж має те робити з примусу, той мусить своє становище зужити на користь національної політики;

в) не користуватися услугами чужого суду, а натомість розв'язувати конфлікти і позви шляхом третейських укр. судів та таємних судів;

г) не підтримувати жадних підприємств і акцій на користь чужих ворожих держав.

5. В містах українець і українка повинні:

а) змагатись до захоплення муніципальної влади українськими силами, організованими в нелегальну організацію української міської громади;

б) боротись проти шкідливої політики чужих муніципальних рад що-до трудових мас взагалі і українських зокрема;

в) організувати окремі українські належні установи культурного і господарського характеру.

6. В селах:

а) розвивати всебічно громадську працю;

б) перебирати владу в громаді до українських рук;

в) бойкотувати зносини з чужими елементами міста;

г) змагатися до перетворення важніших чисто-українських сел в міста.

7. В організаціях:

а) українець і українка не сміють перебувати в чужих організаціях націй-гнобителів, окрім тих випадків, коли таке перебування призначено укр. проводом;

б) українці обов'язані скрізь і завжди творити свої окремі організації: партійні, професійні, просвітні, спортові, мистецькі, економічні і т. д.

в) діяти організовано, засуджувати безпартійність і персоналізм.

8. Національний провід. Українець і українка повинні:

а) змагатись до утворення краєвих нац-провідних осередків і загально-національного провідного центру з найбільш здібних захистників інтересів трудової більшості нації;

б) вносити що-місячно або що-річно податок в скарбницю Визвольного Національного Фонду;

в) підлягати постановам і директивам такого національного проводу і культивувати національну дисципліну;

г) захищати скрізь і завжди авторитет такого національного проводу.

9. Громадська опінія. Українець і українка повинні:

а) змагатись, щоб створювались органи громадської укр. опінії — організації, преса, література, збори, маніфестації, свята і ин.

б) не підтримувати ворожої преси;

в) бойкотувати україножерство в усіх його формах;

г) реагувати колективно на всі ворожі проти українства виступи.

10. Престиж укр. народу. Українець і українка повинні:

а) ніколи й ніде перед чужинцями не осуджувати, не критикувати, не розповідати про внутрішні події або хиби українського життя;

б) ніколи й ніяк не принижувати вартість і працю видатних українських діячів;

в) ніколи не виступати в чужій пресі проти українців;

г) ніколи й ніде не підтримувати чужих кандидатур, конкуруючих з українськими.

11. Своє право. Українець і українка повинні:

а) змагатись, щоб в усіх між-людських відносинах внутрі української нації витворювались норми свого права і своєї етики в усіх галузях життя;

б) щоб усі відносини нормувались і регулювались українськими людьми в українських організаціях.

12. Санкції:

Порушення національних обов'язків громадянина мусить каратись опінією українських колективів:

а) доганою,

б) грошовою карою,

в) публичною доганою,

г) усуненням з представництва,

г) виключенням з організацій,

д) громадським бойкотом,

е) національним бойкотом.

Народництво в Укр. визвольному рухові.

(Промова т. М. Ю. Шаповала на конференції УПСР. 9—10 липня 1928 р. в Празі.)

1.

В межичасі між конференціями — попередньою і сьогоднішньою — минуло десятиліття з дня Із'їзду УПСР (травень 1917.р.), коли наша партія виступила з підпілля і перед очима народніх мас розпочала свою історичну діяльність.

Не справляли ми гучних ювілеїв, не випускали святочних видань, не славили чільних діячів і героїв партії. Дозвольте одначе мені відновити в Вашій пам'яті те, чого не треба забувати, і зробити оцінку перейденого шляху наших втрат і досягнень.

Ці десять років відклались в моїй душі незатертим слідом — піду далі з образами минулого десятиліття, такими незабутніми, иноді соняшними, иноді страшними, а все зворушливими. Може я під впливом їх не скрізь в своїх оцінках буду «об'єктивним», може підлягатиму цілком зрозумілим почуттям, то ви не дивуйтеся, а вдумуйтесь в долю людей, що серцем і розумом зрослись з діяльністю УПСР, віддали їй кращі свої роки і з нею звязують всі надії свого життя.

Ми ще не маємо точно-вивчених фактів, подій і праць нашої партії, тому пам'ять може в де-чім зрадити мені, то-ж я прошу Вас поправити мої помилки, як що вони трапляться.

Мусимо попереду глянути в далеке минуле, щоб установити спадковий звязок в розвитку українського руху і ідеологій визволення України, а тим самим означити місце нашої партії, як суспільного явища, в черзі змінливих форм суспільного руху — з одного боку, і установити звязок з ідейним розвитком української суспільно-політичної думки — з другого.

Наша партія загалом беручи, є виразником і представником того ідейного і суспільного руху, що має назву українського народництва, що зародилось ще в 40-х роках XIX ст., як перший прояв української національної свідомости. (Напр., Куліш в 40-х рр. називав наш відродженський рух українським народництвом).

Першим скупченням, що поставило собі свідомо суспільну мету (1846 р.), було Кирило-Методіївське Братцтво. В особах своїх найчільніших представників Шевченка, Куліша і Костомарова воно

виявило цілий вінок ідей, образів і прямувань, що пішли в життя, як нове явище, яке гуртувало і споювало людей. Сонцем тих днів українського відродження був Шевченко, що кинув у вир життя свої невмирущі образи, опалив душі, викликав у їх нові переживання. Ми знаємо ті дорогі образи, вони запалили і нас: це були образи, що будили з давнього сну поневолений народ, з розпорошеної маси бідних одиниць утворювали страждучий к о л е к т и в і давали йому самостійну історичну мету. Український народ був лише «етнографічною масою», ми-б сказали соціологічно: українська лінгвістична група існувала в стані суспільної несвідомості, була недиференційована, неорганізована, в кріпацтво забита, від політичного і культурного життя усунена, економічно визискувана. І цій лінгвістичній групі Шевченко гукнув: ти є індивідуальність, вставай, організуйся, роби соціальний переворот, скинь з своїх плечей паразитів — панство, начальство, і організуйся, як самостійна нація, без холопа і без пана. Тоді ще в політиці не орудувалось класовими категоріями, але очевидна дійсність дала Шевченкові основу думання: в термінах національної групи він дав с о ц і я л ь н і категорії, критикуючи класовий устрій і закликаючи до створення самостійного безкласового суспільства. Це ми чуємо в таких улюблених нами висловах, як «в своїй хаті своя правда, і сила і воля», так і в «без холопа і без пана». Ці запевітні слова впливали з загальної мрії поета:

Чи є що краще, лучче в світі,
Як укупі жити,
З братом добрим добро певне
Спожить, не ділити? (1845. 19. XII.)

Ця с о ц і я л і с т и ч н а формула поета була тією основною ідеєю, з якої розвивалась вся критична і пропагандійна праця славної плеяди перших апостолів відродження України.

Костомаров розвинув п о л і т и ч н у сторону програми братчиків (Книги Битія) і вказав політичну мету їх руху: створити незалежну Українську Республіку, що, як рівний з рівним, стала-б в братерській спільці — великої славянської федерації. В цій ідеї знайшов собі вираз, як націоналізм, так і і н т е р н а ц і о н а л і з м братчиків, перенятих патосом братолюбія і пошани до всіх народів. «Щоб усі славяни стали добрими братами і синами сонця правди» — таку формулу їхнього славянського інтернаціоналізму дав Шевченко. Відповідно духові часу почуття вселюдської гідності (інтернаціоналізму) вилилось в політичне гасло славянського федералізму.

Культурно-будівничу програму тодішнього руху розвинув незабутній Пантелеймон Куліш, що кинувся до вивчення культурного стану народу. Власне Куліш в початку 40-х років дав назву їхньому напрямку — українське н а р о д н и ц т в о. Його центральна ідея — організація українського народу, як вільної і культурної одиниці. По змісту це була праця, направлена на те, щоб замість с т и х і й н о ї, обмеженої часом і місцем, взаємочинности

українських індивідів створити систему свідомої взаємочинности, цебто скерованої на одну мету і веденої по певному плану. Після подій 1847 року доля розвела братчиків, але вони кожний до кінця свого життя працювали на ниві українського відродження.

Ідеї братчиків панували непохитно аж до початку 70-х років, цебто до часу, коли розпочав організовану працю київський гурток українців під проводом Драгоманова, коли в основу клалась вже не єдино релігійно-моральна філософія братчиків, а позитивна наука. Тоді почалась планомірна організація вивчення становища українського народу. До етнографії і історії братчиків додано вже соціологію, статистику і економіку. Драгоманів, Зібер, Чубинський, Русов, Антонович і інші. Драгоманівський напрям, оснований на позитивизмі і одкиданні релігії, вилився в строго-закінчену соціалістичну програму, вироблену в р. р. 1876—78 і оформлену р. 1880-го (1 вересня).

Порівнюючи дві доби, ми можемо сказати, що обидві вони мають ім'я народництва, але братчики розпочали добу романтичного народництва, основою якого були ідея соціальної революції (за Шевченком) з метою витворення селянської демократії, Української республіки і славянської федерації. Основою руху була релігійно-моральна ідеологія. Драгоманівське народництво соціально-політично було федералізмом, змодіфікованим відповідно соціалістичним і анархичним теоріям (Україна — «товариство товариств», самостійний союз вільних спілок), але вся ідеологічна будівля вивершувалась на ґрунті позитивизму в науці, раціоналізму в релігії, реалізму в мистецтві, соціалізму в політиці. Цей рух мав метою знищення класового устрою суспільства і утворення Української Республіки, як трудової соціалістичної демократії. Оповіднено було боротьбу науки проти релігії, ведення політики на основі наукового вивчення суспільства, повний критичизм щодо свавільних описів «народу». Замість релігійного ідеалу поставлено ідеал соціалістичний.

Напрямок Драгоманова називано громадівством не лише тому, що цей термін був синонімом соціалізму, але ще й тому, що основою формою суспільства Драгоманів уважав громаду сільську, мійську і державну, в якій драгоманівець повинен вести конструктивну роботу, реформуючи ці основні суспільні агрегати (село, місто і державу).

По своїй ідеологічній основі напрям громадівців був критичним народництвом. Відкидаючи бунтарсько-терористичну тактику тодішніх руських народників (бакуністів), драгоманівці були виразниками практичного реформаторства, хоч в програмі 1880-го року остаточне визволення трудового люду взагалі і України зокрема вони мислили в формі озброєного повстання, через яке трудящі взяли-б владу і перевели соціальну революцію. Однак наголос драгоманівці ставили на боротьбі за політичну демократію і конструктивну працю в громадах.

Драгоманівський рух практично виявився в утворенні ради-

кальної партії (1890 р.), яка після смерти Драгоманова (умер 1895 р.) на порозі ХХ століття розклалась (1899 р.) на три течії — радикальну, націонал-демократичну і соціал-демократичну.

На В. Україні драгоманівський рух йшов у політичних не об'єднаних гуртках. Перший партійно-політичний вузол, генетично зв'язаний як з драгоманівством, так і з модерними течіями в Росії, заклався 1900 року під назвою Укр. Революційної партії (Р. У. П.), що повстала в наслідок нового громадського підйому в Росії, але цей вузол р. 1903—4 розпався на три течії: соціал-демократичну (УСДРП) націонал-соціалістичну (УНП) і революційно-соціалістичну. Остання і розрослась повільно в течію українського революційного народництва, поруч котрого існувало народництво дрібної буржуазії (радикально-демократична партія), що засвоїла з драгоманівства реформізм, демократизм, але не прийняла соціалізму і революції.

Виразником українського революційного народництва стала УПС-Р. Засади його: критично-науковий реалізм, боротьба проти релігії, об'єктивно-соціологічне вивчення сучасного суспільства і збудування визвольної української програми на основі вивчення конкретної соціальної структури України, соціальна революція, інтернаціоналізм, самостійна соборна соціалістична республіка і вільна спілка соц. республік. Основа суспільного будівництва: селянський і індустріяльний союз (село і місто), відкидання етатизму. Соціалізація землі і господарства.

Характерними суспільними постатями (типами) трьох фаз українського народництва є: етнограф-історик з доби романтичного народництва, етнограф-статистик і культурник — з доби критичного народництва, соціолог-політик, культурник і кооператор з доби революційного народництва, революціонер і суспільний будівничий. Розкривши науково характер соціальної структури України, революціонер-народник змагається до усунення національно-чужих пануючих класів (буржуазних груп) і витворення в межах української національності нових органів для виконання важніших соціальних функцій (обробка і розподіл продуктів, наука, публична адміністрація) на соціалістичних основах, цебто обернення української народності в систему повного суспільства, в народ, як самостійну культурну і господарську одиницю всесвітнього суспільства — інтернаціоналу.

Соціальною основою романтичного укр. народництва було селянство, критичного народництва — селянство і інтелігенція, революційного — пролетаріят, трудове селянство і трудова інтелігенція. Синтеза індустріально-пролетарського і аграрно-селянського соціалізму вилилась у революційних народників в ідеологію інтегрального революційного соціалізму.

Хоч в розвитку українського і російського народництва є певний паралелізм доб, але ж по змісту українське народництво в першій фазі не має ідеології «общини», на якій Герцен — Чер-

нишевський утворювали ідеологію руського соціалізму. Критичне народництво (Лаврова і Михайловського) розвинуло засади «общинного» соціалізму і особливого шляху в розвитку Росії, навіть революційне руське народництво (Чернов), одкинувши «особливий» шлях, вибудувало свою систему соціалізації землі, виходячи з руської земельної «общини».

Українське революційне народництво виходить в своїх конструкціях з ідеї розбудови української народности в систему повного суспільства (самостійного народу) на соціалістичній основі. На цій ідеологічній основі витворилась програма українського рев. народництва, як оригінального світогляду, окремої соціологічної доктрини, окремої методи суспільного будівництва і політичної боротьби. Оригінальність ця, продиктована історично-утвореним характером соціальної структури України, випливає з сущого, будуче-ж означається вселюдською визвольною метою — соціалізмом. Розуміння сущого нам потрібне для створення програми реальної політики, яка мусить привести наш трудовий народ, як самостійну (культурно і господарськи) колективну одиницю, рівноправну і рівновартну, до єдиної вселюдської мети — соціалізму.

Ось, товариші, в коротко-закресленій схемі генеза і основа нашого революційного народництва, ідейний зв'язок якого від братчиків до соціалістів-революціонерів безсумнівний. Революційне народництво є лише розвиненим, ускладненим, логічно-гармонізованим, на науково-соціологічній основі збудованим світоглядом і визвольною ідеологією трудових мас української національности.

Натяки і фрагменти суспільної думки братчиків були розгорнуті громадівцями до степені важних елементів світогляду, а ми, соціалісти-революціонери, з цих основних елементів утворили ідеологічну систему, в якій сучасна культурно-наукова свідомість української трудової, поневоленої нації знайшла свій вищий вираз.

Робота думки є вічна, а тому не спинаємось ми в своїй ідеологічній творчості: в мову здобутків всесвітньої позитивної науки глибшає і ширшає наша думка, що вказує укр. трудовому людові його визвольну мету і шлях до неї. Аж коли здійсниться наше визволення, коли ґрунтовно зміниться соціальна структура, коли зникне класово-економічне і класово-культурне суспільство, тоді безсумнівно суспільна наукова думка вивершиться до непередбачуваних тепер верховин і вказуватиме нашому народові його історичний шлях, поки-ж визволення наступить — йтиме українська трудова думка шляхом народництва в його найкращих сучасних здобутках, бо ми певні, що укр. революційне народництво є наслідком культурно-історичного розвитку нашого народу і немінучим виразом його культурної свідомости.

Не тимчасова навіяна мода, не знак наподоблення, а наслідок органічного, історично і логічно немінучого

чого розвитку нашого народу є революційне народництво.

В цім його вище оправдання, смисл і забезпечення йому великої історично-культурної ролі.

Ви тепер бачите, як глупо виступають проти нас дрібно-буржуазні примітивні люди, що жалюгідно силкуються, не маючи жадного аргументу, вишукувати ніби-то наносний, нівіяний в Росії чи відкільсь характер нашого революційного руху і нашої ідеології. Ви бачите, які марні зусилля їх, як не розумів обмежена дрібно-буржуазна голова історично-суспільної закономірності в появленні революційного народництва на українському ґрунті. Коли-б ми називались іншими термінами — не народниками і не соціалістами-революціонерами — щоб не нагадувались нікому подібні слова в російського лексикону, то й то неминуче наш світогляд, наша наука, програма, боротьба і партія родились би в українському житті, як закономірна неминучість.

Вулишна чернь, що ніколи не вмів за словами бачити думки, завжди хапається за слова, як ніби якісь окремі субстанції, щоб и н ш и м и словами одгорожуватись од світу, а того й не розумів, що слова є лише символами думок, а власне — подій, що відбуваються у відносинах між людьми. По скільки людські потреби, якості, стремління на всьому світі однакові, то завжди була і буде однаковість в постановці людських визвольних цілей. Одкиданням слів не одкинуться стремління. Слова не компромітуються, лише люде компромітуються своїми ганебними вчинками. Тому з достоїнством і гідністю ми понесемо ім'я, утворене українською визвольною думкою по тернистому шляху нашого відродження. ім'я народника, але оновленого, виростлого до гідности і висоти революціонера та соціаліста.

Можно рахувати, що зріст укр. революційного народництва розпочався в перших роках ХХ століття. Мені відома спроба утворити організацію укр. соціалістів-революціонерів вже у 1903 р. Потім в р. р. 1905—7, в Києві була скупина с-рів, що силкувалась створити партію с-р (від імени цієї групи виступали, напр., Єфремов і М. Залізняк — пізніше Залізняк вів закордонну організацію с-р і видавав літературу під титулом укр. партії с-р). В 1903—4 р. вів аграрно-терористичну групу на Полтавщині Мицюк, а в 1907 р. на Чернигівщині — Вікт. Чехівський. Перед світовою війною працювала київська скупина укр. с-рів, а підчас війни такі скупчення були в різних місцях (Харків, Київ, Москва, Петроград і ин.). Діяльність революційно-народницького гуртка у Києві, де і я приймав участь (Товкачевський, Богацький, Євшан, я і ще инші), виявилась у бурхливій критиці дрібно-буржуазного «народництва» і виставленні програми політичного, культурного і господарського максималізму («Українська Хата» — 1909—1914 роки). Рисою тієї доби треба вважати ідеологічну слабкість револ. народництва, яке що до загальних ідей користувалось здобутками російського народництва, що-ж до мотивації українського відродження і політики, то тут можна помітити рівень ідей,

що не перевищував драгоманівства. Ще не було зроблено тієї роботи, яку тепер зроблено — аналіз української соціальної структури, а тому революційне народництво ще не мало своєї виразної програми, самостійно виробленої на основі самостійного вивчення української дійсності.

В такому стані революційне народництво жило в підпіллі, аж до революції 1917 р., коли раптом вийшло з підпілля і спонтанно схопилось в колектив — УПС-Р. Характерно, що помімо зеленої молодіжи в партії оформилась значна частина людей, що так або інакше приймали перед війною участь в праці «Української Хати», або стояли під її впливом. Стихійне, розпорошене, розлите по всій Україні українське революційне народництво виступило 1917 р. на історичну сцену в формі УПС-Р. З цього часу, кажучи про рев. народництво, треба казати про УПС-Р.

1917 рік!

В історії нашої партії — це медовий період творчого руху — воскресення народу в революції. В світлі минулих років 1917 рік здається якимсь тріумфальним походом революційного народництва.

I. з'їзд партії в травні 1917 р. — установчий.

II з'їзд партії в липні 1917 р. — програмовий.

III з'їзд партії в грудні 1917 р. — встановлення програми і тактики української соціальної революції.

Нарешті, IV з'їзд в травні 1918 року — це оцінка першого року революції і... р о с к о л п а р т і ї.

Як до цього дійшло?

При єдності мети — не було єдності шляху. Соціологічно це значить, що п о т р е б и людського визволення розуміються легко і однаково, але механіку соціальних скупин-сил люде розуміють різно, в залежності від того, з якого соціального оточення індивід прийшов у партію, які поняття про суспільство, про рух він приніс з своєї школи життя.

УПС-Р комплектувалась в подавляючій більшості з селянства, з сільської і міської пів-інтелігенції, почасти з робітництва і інтелігенції. В нашій же соціалнотипологічній системі ми ясно уявляємо характеристику різних типів. Селянин, робітник, пів-інтелігент, інтелігент — абстрактно це для нас ясні фігури. В живій дійсності вони дуже різноманітні в залежності від спадково-біологічних даних. — темперамент (воля і емоції) та інтелект рішають про поведінку людей не менш, як і інтереси.

УПС-Р спонтанно виросла. В ній вся різниця вдач, темпераментів, розумів, нахилів, звичок. Звести це до одного партійного типу та ще за рік — було не можливо. Мета одна, а шляхів — тисячі: так собі уявляє суспільний процес всякий конгломерат. Різницю в тактичних поглядах ще освячує правом «вільної думки».

Думку уявляє, як продукт внутрішньої творчості, ніби з зовнішнім світом не зв'язаний.

Розум, як бог, ніби «сам в себе» родить ліпшу чи гіршу концепцію, винахід.

Коли сто таких різних людей зберуться, то вони пропонуватимуть сто і більше концепцій, котрі з нечуваною швидкістю родяться одна за одною, як творчість «божеського» типу.

Про громадське життя такі люди рішають без усякого наукового аналізу дійсних явищ. Для чого їм аналіз?

Йому «так здається» — це головний спосіб думання таких людей, які не приймають участі в організації і керуванні соціальними процесами. Селяне, робітники, пів-інтелігенція мислять методом «мені так здається». Через це йому може в один день «здаватись» одне явище в різних концепціях в залежності від емоцій (настроїв), які охоплюють його. Коли він радіє, бадьорий — то суспільний світ йому «здається» цілком иным, ніж тоді, коли він боїться, охоплений емоцією страху або коли він голодний, або коли холодний, або коли закоханий, або коли з близьких хтось умер, або коли підвищений в посаді, або коли деградований і т. д. і т. д.

Як инший психологічний стан, то иным «здається» суспільний світ. Одна й та сама людина буде вам говорити різні речі: коли робітники йдуть вулицею побідоносно, то їй «здається», що соціалізм вже накрі, а коли поїде вслід за маніфестацією поліція, то їй «здається», що соціалізм зовсім ще не накрі і що ще треба чекати розвитку «культури» або «продукційних сил».

Хто не робить аналізу соціальних явищ, не досліджує стану рушійних сил суспільства, не вивчає законів поведінки людини, той нічого не в н о г о сказати про громадські і політичні справи не може.

Він скаже лише те, що «йому здається». А це річ дуже непевна.

Власне ця «річ» і була тим, що лежало в основі української політики в перші роки революції. Принципом «так мені здається» керувалися навіть провідники Центральної Ради — Грушевський, Винниченко і инші.

Чи треба ще доводити, що і в проводі УПС-Р було щось подібне? Ясно, що було.

Ось перше розхитування партії.

Коли в початку серпня 1917 р. наспіла «автономія» України — це так звана «Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові», то при обговоренні її в ЦРаді наша фракція розбилась на дві течії — одна за прийняття інструкції, друга — проти. Чому?

Одні, що хочуть бути «практичними» і «реальними» політиками — з а прийняття, бо це «все-таки щось», з чого можна буде виходити в дальшій боротьбі. Все-таки вже є «легальний титул».

Другі п р о т и тому, що ми добивалися автономії, а нам дають кат-зна-що: чомусь одривають від України 3 губернії, чомусь залишають за Петроградом право зноситись з місцевими органами по мимо Генерального Секретаріату, чомусь признають лише дев'ять секретарів, а не 16, як треба, чомусь і т. д.

Мали рацію ті, що були п р о т и. Бо жадного «щось» не було. Це виявилось в тім, що Петроград не дав грошей Генер. Секретаріатові і «правительство України» не могло купити собі навіть машинки для переписування паперів, не могло нікого з урядовців

примусити до виконання своїх розпоряджень, не могло змінити ні одного штриха в системі суспільної взаємочинності.

В чім тут реально автономія? Ні в чім.

Отже Петроград з свого становища зробив правильно — дав таку «автономію», що не була справді автономією, а «реальні» політики в ЦРаді (всі нац. меншости, укр. соц.-демократи і частина укр. соц.-рев.) не розгадали маневру, не розкрили повної беззмістовності тієї «Інструкції», не зуміли одріжняти фікції від реальності. А в результаті, в нашій фракції — дві течії. Вже чути сварки, напади. «Реалісти» нападають на «лівих», на «утопістів». Закидають їм тяжкий гріх — нерозуміння політики, а ліві навпаки: закидають правим опортунізм, дрібно-буржуазність, зраду революції і угодовство з Москвою.

Бачите, яка ідеологічна єдність, соціалістична солідарність!

Одначе солідарности досягли у дальших вимогах. Коли виробляли наказ делегатам на Всеросійську Демократичну Нараду в Петрограді, то всі об'єднались у максималізмі вимог: негайно замирення на фронті, негайно повне самоозначення народів, негайно скликати Установчі Збори, негайно конфіскувати землі без викупу і установити робітничий контроль над промисловістю, однородна соціалістична влада — від народних соціалістів до большевиків включно і т. д.

Це були наші вимоги. Вони означали ніщо инше, як вимогу прийняти платформу соціальної революції.

Тимчасовий Уряд Росії, розуміється, з цим не рахувався, бо він поголовно складався з «реальних політиків», які «добре знали», що нічого «не можна» зробити, бо нічого їм не хотілось робити того, що було не вигідне для кадетів, цеб-то руської буржуазії.

«Реальні політики» в Петрограді все добре робили для того, щоб прокласти шлях большевикам, як царський уряд талановито прокладав шлях революції. Коли люде щось аргументують не науково, але «реально», то це значить, що вони або бояться, або захищають свої класові інтереси: чи владу, чи власність. Справді реальним в політиці є: а) постійність мети і б) наукове розуміння суспільного шляху до неї, розуміння дійсної і потрібної поведінки людей. Реальним придбанням є лише таке, що скорочує шлях до мети. Ніколи не можна ототожнювати політику скромних, мінімальних вимог з політичним реалізмом, бо малу вимогу здійснити буває тяжче, ніж велику. За малою вимогою піде мало людей, а за великою — велике число.

В політиці поневолених класів і народів найбільш реальною політикою є максималізм, революційність і загальність, цебто вимоги ширшого числа людей, формульовані максималістично і виборювані революційно. Для пануючих реальною політикою в таких умовах є політика часткових уступок, що зменшує число революційних мас, викликає в їх боротьбу задоволених з незадоволеними. Розумні буржуазні політики нерозумно розбивали революційні рухи і повстання тим, що задовольняли вимоги частини революціонерів, цим зменшували загальність руху, одривали од

революційної маси окремі частини і цим викликали суперечку і боротьбу в революц. таборі. В цім і полягає ота тактика *divide et impera*.

Тимчасове Правительство Росії не знало цієї техніки і не могло організувати для себе фанатично-відданих груп і мас.

Напр., кількома справами рряд міг би розкласти національні рухи, робітництво, селянство, інтелігенцію. Оповідивши широку програму національно-культурної роботи, притягнувши до участі в центральній владі і давши автономію головнішим національностям (передовсім українцям, білорусам і кавказьким народам) Тимчасовий Уряд витворив-би для себе цим шляхом внутрі кожної національності т в е р д у б а з у, розділив би національні рухи на дві частини — віддану собі соціально-умірковану частину, яка-б боролась і паралізувала другу частину — соціально-радикальну. Конфіскувавши лише великі земельні маєтки і передавши їх земельним комітетам селянства, уряд поставив-би на свій бік селян, а це була-б така непереможна сила, що змела-б кожного противника влади. Нарешті, політика м и р у і скасування фронтів привела-б до розпуску 10 мільонів жовнірів по домах б е з з б р о ї. Робітництву треба було дати право контролю і участь у владі. Вінцем успішної політики було-б скликання Установчих Зборів.

Однак цього всього не було зроблено. Тимчасовий Уряд складався з людей, що не мали практики державного керівництва і були виховані анти-державно. Це були ідеологічно-сектантські групи — оті всякі інтелігенти, незвичайно по-фетишистському настронні до слів.

Вони не розуміли суті суспільної механіки і не володіли технікою керівництва. Вони робили все, щоб ізолювати себе від національних рухів і збити кожну національність «в кулак» проти себе, не задовольняючи найменших вимог національності. Цим пояснюється, напр., той майже ідеальний єдиний фронт, що панував між українськими групами в ЦРаді.

Це був фронт, витворений не з с е р е д и н и, а з о к о л а — давлінням зовнішнього оточення, власне — політикою Петроградського уряду.

Це імено так! Бо коли Україна була самостійна, то фронт цей розпадався що-разу, майже на другий день свого заложення. Большевики робили навпак: вони розкладали. Це була майстерна робота на засаді *divide et impera*.

Це все нам треба знати, щоб політику розуміти.

УПС-Р цілу осінь 1917 р. йшла добре: викрісталізовувалась програма революції.

Визначним було те, що після Демократичної Наради (вересень 1917 р.) у нас зазначився поворот: треба розходитися з Москвою, треба йти самостійно. Ось чим пояснюється те, що ми, с-ри, однодушно рішили оповістити Україну республікою. Це сталось підчас III Всеукр. військового з'їзду, більшість котрого складалась з наших парт. членів (1300 осіб!).

В грудні відбувся III Зїзд УПС-Р. Ідея соціальної революції

тут стала ясна, а також ясною і форма влади: влада трудових мас в формі рад, організованих демократично. Для odrіжнення від большевицьких рад ми свої назвали т р у д о в и м и, щоб вазначити, що в них бере участь не лиш пролетаріят, а й трудове селянство. Трудові ради мали бути організовані в селах, містах, на фабриках, зведені в повітові і губерніяльні на чолі з Центральною Радою.

Одначе нам переорала шлях війна большевиків проти України. 17 грудня був отой знаменитий I Всеукр. З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Салдацьких депутатів, який став за ЦРаду і оповістив боротьбу большевизмові. Єдність була величезна.

Іспит стався в січні 1918 р. після оповіщення IV Універсалу (самостійність України). Уряд Винниченка по постанові нашого ЦК пішов до демісії. В нашому ЦК більшість була за соціяльну революцію згідно з постановами III парт. з'їзду, а меншість за «буржуазну революцію». Дебата про новий уряд і його програму виявила, що у нас в ЦК і партійній фракції ЦРаді було т р и течії:

а) крайня ліва — за соціяльну революцію в повнім союзі з большевиками;

б) центр — за самостійну Україну, соціяльну революцію і порозуміння в порядку міждержавному з большевиками;

в) права — за війну з большевиками і за буржуазну революцію; В крайній лівій були: Полоз, Михайличенко, Бланський, Шумський, Ковалів і инш.;

в центрі — Шраг, Лизанівський, Охримович, Григоріїв я і ин.;

в правій — Салтан, Чечель, Голубович, Жуковський, Севрюк і ин., керовані фактично безпартійним Грушевським.

Бій відбувся між правою з одного боку і лівою та центром — з другого. Сили трьох течій були приблизно однакові, але ліва й центр разом творили б і л ь ш і с ь т ь, яка була за соціяльну революцію і не війну, а мировий договір з Москвою (розходились лише в формах і методах порозуміння).

Тому що УПС-Р мала більшість в ЦРаді і моглаб створити свій уряд без участі інших фракцій, то все залежало від єдиного фронту внутрі нашої партії. Згаданий стан в ЦК і фракції став відомий широко. І тут вперше залунало в дрібно-буржуазних колах слово — «зрада». Нишком від інших членів ЦК Одювський, Кедровський (о, цей добродій тоді був крайній лівий, хоч і був ад'ютантом Петлюри!), і мабуть Михайличенко завели т а в м н і переговори з руськими лівими с-рами (Качинським і ин., про що ЦК не знав). Про це очевидно довідались окремі люде з нашої партії, бо на одному засіданні нашого ЦК з'явилась «делегація» залізничників (А. Макаренко і ин.) прохати про необхідність «загального єдиного фронту» і порозуміння с-рів з с-деками. Підчас приняття цієї делегації виник тяжкий інцидент, а власне: член ЦК правого крила М. Плевако гуркнув до делегації, що «нема чого тут говорити про єдність, коли тут кується зрада».

Плевако однодушно був виключений з партії, але все таки він виявив думки опортуністичної течії в УСП-Р, так і настроїв соц.-

дем. і всіх інших груп українських, які очевидно були проти двох річей: проти соціальної революції, а тому й проти порозуміння з большевиками.

Через кілька день було засідання с-ровської фракції ЦРади — фракція мала ствердити список кандидатів до нового уряду самостійної України.

За день перед цим Голубович довірочно спитав мене, чи я увійшов-би в уряд по його списку? Поглянувши в список, я побачив, що він складався з правих с-рів і з с-деків, а з центру с-рів було лишень двоє—трьох прізвищ, в тім числі і моє.

Я відмовився йти в такий кабінет і зазначив, що уряд треба скласти для переведення соц.-революції і припинення війни з большевиками, бо ця війна Україну загубить. Підвозячи мене в ночі своїм автом, Голубович натякнув, що б я берігся, бо в «масах» велике подразнення на «лівих». Не міг я догадатись тоді, в чім річ. На другий день виявилось.

Годині о 8 вечера, коли зібралась наша фракція (душ мабуть 70), Михайличенко зо мною радився про склад уряду і настоював, щоб уряд був без соц.-демократів (лише 2—3 намічалось з «лівих» соц.-дем.), а головнo з с-рів центру і лівої. З центру було в списку поставлено більшість. Я згоджувався увійти в такий уряд. Несподівано в кориторі ЦРади група озброєних людей під проводом коменданта Києва соц.-дем. Ковенка, увірвалась в залю засідань, там саме промовляв Салтан, доводячи, що новий уряд мусить бути правий, уряд рішучої війни з Москвою і т. п. «Вільне козацтво» в соц.-дем. молодіжи під проводом Ковенка гуркнуло «руки вгору», і Ковенко прочитав список членів нашого ЦК і ЦРади, яких він оповістив арештованими. В списку було душ 9—10, як раз «лівих» с-рів (Полоз, Шумський, Єланський і ин.).

Формально ще урядовав кабінет Винниченка, військовим міністром був с.-д. Порш, внутр. справ М. Ткаченко. Ковенко підлягав Поршеві. Отже арешт членів ЦРади і нашого ЦК був ділом соціал-демократів. Можливо, що вони були в порозумінні персонально з кількома правими с.-рами. Цього проте твердити не можна, бо Грушевський, напр., про це не знав. Після арешту «лівих» був на швидку прийнятий список Салтана — кабінет Голубовича. Я участі в засіданні не брав, побачивши «вільне козацтво», і ходив шукати міністрів, щоб скласти протест. В різкій формі я напав на Ткаченка і Порша, але вони заняли позицію, що мовляв, «нічого не знають», що «комендант це зробив на основі того, що оповіщено було воєнний стан» (справді в той день було його оповіщено!) і т. п. Грушевський різко запротестував проти арешту і в результаті, коли не помиляюсь, арештованих було випущено. Здається, вони вийшли з арешту в день вступу большевиків у Київ.

Як бачите, перший напад на ЦРаду зробили ...її ж члени і навіть де-які міністри. Це була підла і ганебна справа. Коли при цім пригадати пізнішу справу банкира Доброго, «викраденого» по умові міністрів Ткаченка і Жуківського, то вам досить ясно

представиться політична мораль одного гуртка правителів України.

Новий уряд Голубовича був зложений з правого крила і кількох осіб, близьких до центру (Григоріїв, В. Чехівський, Немоловський). На першому ж засіданні на внесення т. Григоріїва, підтримане В. Чехівським, кабінет прийняв постанову про владу трудових рад. Але через кілька днів уряд під натиском большевиків несподівано вночі виїхав з Києва в складі правого крила, «забувши» попередити Григоріїва, Чехівського і Немоловського про свій виїзд. В тодішніх обставинах це означало гірше, ніж арешт лівих: т. Богдан Зарудний (член кабінету Винниченка) попав у руки большевиків і був замучений.

Як бачите, за кілька днів кабінет Голубовича пережив два історичних періоди: трудові ради і... виїзд в Житомир в складі правого крила.

Третя доба — це поворот цього уряду до Києва, де «очистившись» ще раніш від «трудоликів з центру», кабінет поповнився с-деками і соц.-федералістами (Ткаченко і Прокопович з колегами), уряд став просто дрібно-буржуазним і інтриганським.

Історія з німцями — це ще не розкрита сторінка з діяльності Голубовичів, Жуківських, Ковалевських та Ткачєнків.

Переворот був психологічно не минучий. Що він став гетьманським, то лише тому, що інші укр. групи, будиши так чи инакше звязані з ЦРадою, з етичних мотивів не могли піти на переворот. Тепер відомо, що німці пропонували піддержку Чикаленкові для перевороту, але той відмовився.

Уряд Голубовича після повороту з німцями треба отверто назвати дрібнобуржуазним в повнім того слова значінні. Як по безпрогражности, так і нахилі в бік охорони капіталізму, так бездарности, трусости і закулісному інтриганстві.

Це тяжко говорити, але треба: праве крило нашої партії було дрібно-буржуазним. Провідником його фактично був безпартійний Грушевський, авторитет якого був тут високий. Праві с-ри, напр., тісно співпрацювали з Грушевським, але вели себе конспіративно щодо центру, особливо щодо лівих. В проводі УПС-Р, як бачите, було три чужих між собою групи.

І ця відчуженість вибухла на IV Парт. З'їзді 13—16 травня 1918 р. З'їзд був нелегальний, тому делегатів було небагато — щось 34—35 осіб.

Я був учасником цього з'їзду. З трьох днів нарад брав участь два дні, а на третій день не попав на засідання, бо місце його було несподівано перенесене кудись. Перший день і другий день звіти, дебати і прийняття резолюцій. Особливо гаряче було в одному питанні: чи ЦРада може бути органом революції, чи вона справилась в цією задачою і т. п. «Ліви» вже були настроєні по-большевицькому, одкидали ЦРаду, пропонували прийняти знищуючу для ЦРади революцію. Одначе більшістю кількох голосів було прийнято революцію центра. «Праві» голосували за цю революцію, котра хоч і критикувала ЦРаду і уряд, але не одкидала.

На третій день обирали ЦК. Через відсутність кількох осіб в центру і правих, а також включення кількох «центровиків» в список лівих, вийшла дивовижна річ: список лівих дістав 1—2 голоси більше. ЦК був в лівих! Абсурд ясний: революції прийнято і політику намічено таку, проти чого голосували ліві, але «лівий» ЦК мусів переводити не свою політику в життя. На запитання, чи ЦК буде триматись директив, указаних в революціях, нові «щекисти» відповіло бадьорненько, що ні. Тоді центровики заявили, що утворять свою самостійну фракцію в УПС-Р. Прочитали декларацію. Роскол став довершеним фактом. А ЦК через кілька днів оповістив, що р о з п у с к а є УПС-Р і розпочинає нову реєстрацію членів, відповідних політиці ЦК.

Так рухнула величезна партія української революції. Через рік після установчого з'їзду, в травні 1918 р. — катастрофа. Соціалістів-революціонерів повно скрізь, а партії нема.

Це був драматичний час в житті УПС-Р.

«Центральна течія УПС-Р» — так було названо нашу фракцію, яка вразу стала самостійною партією.

До Центрального Бюро «УПС-Р ц. т.» обрано було мене, Григорієва, Лизанівського, Янка і Петренка. На нас впав тяжкий обов'язок: перевести реконструкцію партії, вичистити «правих» і об'єднати всіх членів, що не могли піти за збільшовизованим ЦК, в якому були Михайличенко, А. Приходько, Єланський, Полов і Шумський.

Підпільна праця тяжка!

З правими у нас були відносини дуже напружені. Голубович був зкомпромітований політикою німецькою. М. Ковалевський — операцією з 5 мільонами нім. марок, ввятих (він був міністром) в день перевороту і не зданих ЦК (перед з'їздом), Жуковський — своєю воєнною політикою, Чечель, Шраг, Салтан, Христюк, Степаненко і інші так само — або нечисто з грошима (Степаненко), або тісна близькість до політики Грушевського, за яку всім с-рам доводилось відповідати.

Центральне Бюро УПС-Р ц. т. вело роботу по реконструкції партії. Апарат наш відновили по лінії Селянської Спільки, де наші т. т. сиділи певно. Селянська Спілька вся цілком валишилась на наших позиціях. До лівих перейшли тільки окремі особи. Так що ліві мали лише де-не-де свої мійські комітети, вате весь зв'язок з селами був у наших руках. Партійна основа села збереглась на позиції нашій. Це й полекшило нашу задачу і дало можливість взяти на себе ще й велику історичну задачу: визволення України від німецько-гетьманського ярма.

Працювати легально ми ніяк не могли, а тому замаскували нашу працю під прапором Українського Національного Союзу. Цей УНСоюз фактично був організований по нашій ініціативі в червні 1918 р. Ми по формі ніби-то відновили єдиний фронт, який був у ЦРаді між трьома партіями: с-ри, с-деки, с-фи та ще безпартійні організації. Обставини були такі, що треба було іменно так робити.

Успіх нашої тактики був повний.

Ми працювали над відновленням партії і Селоспілки. Це зробило нас найбільшою силою. На зовні УНСоюзу фігурували «державні» партії с-деки і с-фи, а внутрішньою пружиною була, розуміється, УПС-Р.

Ми виробили план, програму і тактику нової української революції і фактично перевели її в життя. Наша партія мусить з гордістю записати в свою історію свій твір: **л и с т о н а д о в у р е в о л ю ц і ю 1918 р о к у.**

Ця революція славно вдалась.

Через 2—3 дні після вступу українських військ до Києва відбулось перше засідання нашої київської парт. організації.

На це засідання в'явилися Грушевський, а також Голубович і Жуківський, випущені з гетьманської тюрми по розпорядженню нашої влади. Я в той час виконував важну функцію голови Укр. Націон. Союзу. Розуміється, товариші на зібрані чекали моїх інформацій про стан справ і напрям політики. Мені довелося висловитись по важному питанню про **ф о р м у в л а д и**. Річ в тім, що Грушевський і його прихильники (разом душ 7) поставили питання так: Директорія мусить передати владу ЦРаді. Вони мотивували це просто тим, що треба установити «премственість» (континуїтет) за єдиною законною владою УНР — ЦРадою.

Довгими ночами перед повстанням ми з Винниченком обговорювали політичну програму нової влади на випадок успіху і стояли на юридичній позиції, що влада Установчим Зборам. Вони були обрані, але ще не скликані. Висувалась і нова концепція — Трудового Конгресу. З Винниці Директорія і представники с-рів та с-деків схилились до думки про Трудовий Конгрес.

Але нікого не було за ЦРаду.

Не зручно було висувати ЦРаду ще й з політичних мотивів:

а) ЦРада закликала німців (це зробив уряд Голубовича за згодою президії і де-яких членів ЦРади, але не цілої ЦРади) —

б) ЦРада не винесла протесту проти німецько-гетьманського перевороту (розуміється всі члени ЦРади були проти перевороту, але провід ЦРади був так політично-малодушний, що не зміг організувати хоч-би нелегального засідання для винесення протесту*). В нащій партії утворилась думка, що «група Грушевського» багато завинила в нещастях України.

Передавати цим людям владу? Дразнити повставший народ іменем ЦРади, з якою зв'язаний прихід німців? Боротьба велась проти німців і гетьманщини — то ж психологічно було б неможливо тоді говорити масам про відновлення влади ЦРади. Тим більш, що ліквідація німецької окупації хоч і була зроблена силами УПС-Р, але не **п р а в и м и с-рами**, які і особисто були екомпромітовані. Їм передати владу — це значило зразу згубити всі плоди переможної революції.

* У в а г а: На таємне засідання Ц Ради, заініційоване деякими т.т. і скликане М. Грушевським в будинку міської Думи, прибуло лише душ 5 (Н. Григорієв, 2—3 жидів-соціалістів та, здається, Порш). Н. Г р и г о р і є в.

Я загально висловив такі думки, не чіпляючи нікого особисто. Передав їх, як думки в Директорії і проводу УНСоюзу. Подавляюча більшість (на зборах було не менш 100 душ) відкинула домагання групи Грушевського. І це мало свої наслідки. Група Грушевського взяла мене знову під підозріння і незабаром помстилась мені й т. Григорієву.

Я увійшов в уряд Директорії на домагання нашого парт. центру, Селоспівки і Директорії, а т. Григорієв був головою Центрального Інформ. Бюро армії. Отже ми, заняті державною працею, рідко показувались на парт. зборах.

Тимчасом всі праві с-ри і група Грушевського стали до парт. праці, підготовляючи собі «опінію». Група Грушевського пішла доволі швидким темпом «на ліво», але оригінально — вона була проти всього, що йде від Директорії або уряду. Критицизм, опозиціонерство низького ґатунку.

На Трудовому Конгресі с-ри були представлені щось аж трьома течіями. Після виїзду уряду з Києва до Винниці, відбулась у Києві якась партійна конференція 29 чи 30 січня, винесла політичні резолюції, обрала н о в е Центральне Бюро УПС-Р, в яке з старого складу увійшли «нейтральні» Лизанівський і Петренко, потім... Голубович, Степаненко і інші, мене і т. Григорієва не було «обрано». Оказується, що ця партійна «конференція» складалась щось з 18 членів дійсних та ще 5—6 «дорадчих». Це були в більшості «група Грушевського» та всякі «нейтральні» і «непоінформовані», повні респекту перед авторитетом Грушевського. Характерно, що на конференції був і Грушевський — не ч л е н п а р т і ї. Найбільш цікавою резолюцією була постанова про відкликання с-рів з уряду УНР та про організацію влади трудових рад.

Криза політики Директорії тоді вже зазначилась, я сам однодумно з прем'єром В. Чеховським проти цієї політики, орієнтації на Антанту, а тому був за демісію уряду. З уряду ми всі вийшли. Штефана в кабінеті Остапенка в. о. міністра пошт і телеграфів взяв на себе т. Паливода, єдиний с-р, що був у кабінеті Остапенка «персонально».

В березні в Кам'янці «група Грушевського» спробувала навіть перебрати владу в формі Комітету Охорони Революції. Я виїхав за кордон при відомих вам умовах, за кордон виїхав також Грушевський і Жуковський з якимись дорученнями від партії. За кордоном вже були Чечель, Шраг, Ісаєвич в дипломатичних місіях, а Штефан незабаром з'явився в ролі кооператора. Потім я взнав, що Грушевський має доручення ввести УПС-Р в Інтернаціонал і організувати пропаганду укр. визвольної справи між соціялістами.

Справді, він видав дві парт. брошури, прийняв участь в Соціялістичному Конгресі в Люцерні.

УПС-Р було прийнято в Інтернаціонал.

Зустрілись ми вже на початку 1920 р. в Празі.

Тимчасом на Україні при уряді УНР були «емісари ЦК» УПС-Р Лизанівський і Степаненко, таким же «емісаром» за кордоном був призначений Жуковський, воєнний аташе місії УНР в Празі.

Емісари заключили угоду з с-деками 5 квітня, утворено уряд Мартоса в який на другорядних ролях війшли: Паливода, Шрамченко, Лизанівський і «персонально» М. Ковалевський.

Трудно розібрати, де тут праві, а де центристи?

В літку в уряд прибавився Одрина, Черкаський, і «товариші» Христюк, Часник.

На конференції у Винниці (9 вересня 1919 р.) розбилися на три течії: одні за трудові ради (це вже стало л і в и м напроямом, другі за парламентаризм, а «центр» — в «засаді» за трудові ради, а в «тактичних міркувань» тимчасово за парламентаризм.

Ви бачите, що ці три течії не такі, як раніш: л і в о ю вже стала програма колишньої центральної течії! Принято було пропозицію «середньої» течії — пропозиція малодушного, наївного крутіства. Це все пояснялось тим, що «Європа негайно признає УНР, як лише оповіщено буде парламентаризм». Соц.-демократи і соц.-фед. лякали с-рів: коли вони не приймуть парламентаризму, то цим перешкоджають признанню УНР. Ці, розуміється, не хотіли на себе прийняти одіума «непризнання УНР» і згодилися з наївною думкою «потім перехитрити».

Прийнявши такі позиції, «емісари» незабаром нишком перебрались через фронт, щоб там шукати «порозуміння» з більшовиками, а два члени партії поїхали в місії Андрія Лівичького до Варшави!

Осінь 1919 р. — це доба політичної кризи не лише УНР, а й УПС-Р, оскільки титулярно (а не фактично) УПС-Р приймала участь в тій політиці. Сумна доба.

Але треба віддати належне нашим правим товаришам, вони не пішли на угоду з Польщею і після Любарської катастрофи розсіялись по Україні, силкуючись зібрати сили під прапором революційної політики.

Правда, Христюк, Степаненко і Ковалевський приватно і особисто дали раду А. Лівичькому на «порозуміння» з Польщею, а Ржепецький навіть підписав декларацію 2 грудня, одначе Ковалевський, Залізняк і Кедровський вже були виключені з партії, ва петлюрівщину, а Христюк і Степаненко віддані під партійний суд в 1920 році. Степаненко втік на сов. Україну, а Христюк в Варшави до Відня, де зразу признав «рацію у всьому» Грушевському. Він потім написав, а Грушевський видав 4 книжки «Матеріалів і заміток до історії революції» — нічого більш тенденційного і лицемірно-вауїтського я не читав. Він представився крайнім лівим (цей реакціонер і дрібний буржуа — лівий!), облаяв повстання проти гетьманщини, спеціально облаяв нас, організаторів листопадової революції — і цим здобув собі місце на грудях у Грушевського!

В осени 1919 року з'їздив Чечель до Кам'янця і привіз відтіля «декрет» про призначення Грушевського головою Закордонної Делегації, а членами — Чечеля, Шрага, Жуковського і Ісавича.

Рік 1920 на Україні — це доба вже підпілля для УПС-Р.

З польсько-петлюрівським наступом УПС-Р не пішла. Дрібно-буржуазний уряд Петлюри, що в листопаду 1919 р. заступив собою Директорію, пішов проти програми нашої революції. З катастрофою

в Любарі 2 грудня 1919 р. розвязались руки і у с-рів, які пішли по Україні, силкувались десь відновити свій осередок, але вже було пізно: в блуканнях за урядом Петлюри розбилась організаційна і політична наша єдність — праве-ж крило нашої партії не мало ані своєї політики, ані свого проводу.

В 1920 році с-ри вже в підпіллі по обох боках фронту. На одному їх нищать большевики, на другому — дрібна буржуазія, але в катастрофою в листопаді 1920 р. Україну посіла Москва.

Лише незначна частина УПС-Р емігрувала. Довольте мені тут же зробити загальну оцінку трагічної долі УПС-Р в роках 1919—20. Здавалось-би, що найбільше діло УПС-Р — листопадова революція — мусіло принести найбільшу славу УПС-Р. Об'єктивно-історично це врештою так і є. Але чому УПС-Р не втрималась на тій висоті, що потрібна для найбільшої історичної сили в цій добі? Причин кілька. Головні я вкажу.

Фатальним в нашій долі було те, що УПС-Р не мала свого проводу. УПС-Р була абсолютною більшістю в ЦРаді, більшістю в Трудовому Конгресі, більшість здобула в виборах до Установчих Зборів, як російських, так і українських. За УПС-Р стояло селянство, більшість нації — отже наша більшість була наперед означена. Але що ж було фатальним? Те, що провід в добі ЦРаді був у руках все-таки не УПС-Р. Те, що головою ЦРаді був безпартійний М. Грушевський, а головою уряду с.-д. Винниченко вказує на значну різницю між більшістю і її виконавчою частиною. Ведення нашої політики було в руках сил не с.-ровських.

Грушевський був духовним батьком кабінету Голубовича, а не УПС-Р. Навіть цей «ес-еровський» кабінет мав у собі більшість не ес-еровську.

Подібне становище було і в листопадовій революції. Перша скрипка в Директорії належала с.-д. Винниченкові і Петлюрі, в першому уряді Директорії — с.-д. Чехівському, в двох дальших кабінетах (минаючи епізод Остапенка) — соціал-демократам Мартосові і Мазепі, що діяли під проводом Петлюри.

А де-ж ес-еровська більшість? Вона в низах життя, вона воює, жертвує собою, а в проводі не виявляється. Від імени с-рів робиться не с-ровська політика.

Я-б назвав взагалі ту добу нашої партії — трагедією проводу. Власне УПС-Р не мала проводу, бо не було ідеологічно підготовлених людей, які завжди виконують роль виразника (інтерпретатора) волі тих мас, що йдуть під їх проводом.

У нас були величезні маси, були гасла, але не було проводу, бо не було вироблено ідеології. Ті правильні гасла, висунуті з мас, не було кому правильно інтерпретувати і відливати в організаційні форми. Значить, ідеологічна хиба виявлялась в тім, що й політична страждала, що й соціотехніка була не та, що треба.

Д р у г е: склад партії. Склад УПС-Р був перістий в соціального погляду: інтелігенція, пів-інтелігенція, селянство, трохи робітництва. Якрав частина інтелігентна була дуже й дуже маленька,

так що при приході партії до влади не було ким обсадити керуючі органи, а тому не було можливості окласти уряд в самих с-рів, а коли наш міністр чи инший відповідальний керівник був поставлений до свого діла, то був завжди оточений не с-рами, а чужими елементами, які надавали свій напрям ніби нашій політиці.

Де не вистачало інтелігентів, там виступали с-ри пів-інтелігенти. Оті загально поширені розмови про с-ровських «хлопців» представляють стан річей к а р и к а т у р н о, але ж ми знаємо, що в кожній карикатурі є трохи дійсности. Не всі міністри наші були «хлопці», але досить того, що був такий о д и н, а по йому противники всю партію характеризують. Був і «буфетчик» і «шофер» — це правда. Розуміється в селянсько-робітничій партії це не дивниця, але треба одно знати: що міністром може бути і «буфетчик» і «шофер», але при умові, коли він знає о б о в'язки міністра, коли добре знає ту частину суспільного процесу, якою йому треба керувати. Хоч і «шофер», але мусить знати соціологію, політику, техніку свого політичного фаху. В цім річ! Частина висунутих від УПС-Р міністрів була типово-пів-інтелігентська. Вони були-б добрі діловоди, чи почтові урядовці, але які в їх були к е р о в н и к и с у с п і л ь н о г о п р о ц е с у? Ясно, що на відповідальних становищах не вони керували, а н и м и к е р у в а л и.

Для справедливости треба сказати, що й інших партій становище було не ліпше, а гірше: у с.-д. було два десятки інтелігентних політиків, вимуштрованих в гуртках і «фахових» в техніці крутіства (вони це називали «політичними здібностями і підготовкою»), але у с.-д. не було мас. Що до соц.-федералістів, то це «партія інтенлігенції» своєрідного типу і переважно людей «казенно-філологічної» і учительської праці, але не було, напр., добрих економістів, інженерів, організаторів. Не було і найголовнішого — народних мас.

В цих українських партіях була інтелігенція «середнього типу», цеб то тих, що не знають державної праці. Одиниці, як винятки, тут в рахунок не йдуть.

Т р е т ь е. Перістий склад партії, кажучи щиро до кінця, ніс у собі частину в дрібно-буржуазною психологією. Ота пів-інтелігенція в нашій партії психологічно була дрібно-буржуазна. При одірваності від села головним тлом партії в м і с т а х була дрібно-буржуазна пів-інтелігенція, що найменшого поняття не має про державу, політику, не володіє елементарною технікою в політичних справах, не знає, як вести зібрання, як розглядати справу! Селянин і робітник має певну практику к л а с о в о г о становища, тому селянин часто вірніше вгадує с в і й ш л я х, краще розуміє свої інтереси, ніж йому про це говорить пів-інтелігент, хоч би й «соціяліст». Це дивний факт, але він такий: селянство вірніше розуміло загальний напрям революції, ніж дрібно-буржуазна пів-інтелігенція.

Соціяльна структура нашого народу така в основі: селянство, робітники, ремісники, дрібні торговці, урядовці. Останні дві групи комплектують собою дрібно-буржуазну пів-інтелігенцію. Інтелі-

генція тако-ж в більшості має при всій своїй революційності дрібно-буржуазну підготовку. Через те вищий шар нашої партії мусів фатально мобілізуватись лише з цього дрібно-буржуазного середовища. Власне кожна українська партія може мобілізувати свій вищий шар лише з цього середовища.

Так от, коли ви змобілізуєте свої сили з цього середовища і не маєте часу та змогу на їх перевищення, то політика їх буде фатально наперед означена їх соціальним походженням.

Дрібно-буржуазна стихія може бути революційною, може орудувати проти капіталістів і поміщиків, але не вміє знаходити логічний зв'язок з системою відносин, напр.: капіталіста ненавидить, а капіталізма — ні; поміщика ненавидить, але приватної земельної власності — ні. Воює проти людей, проти одиниць і груп, але не проти системи відносин.

Ось через що і в нас були елементи, що ненавиділи «капітал» якось дивовижно: коли це руський, чи жидівський, чи польський капітал, то ненавидять, а як він український, то ні. Навпаки: співпрацюють. Українські соціалісти іменували послами, високими урядовцями гетьманців Дорошенка, Липинського, всяких націонал-демократів, трудовиків, республіканців і т. д. цебто захистників капіталізму. Чому? Тому, що «вони українці». Колиб ота поміщицька власність на Україні була не російська і польська, то було-б великим іспитом для наших соціалістів всіх сортів: чи вони її конфіскували-б? Я думаю, що конфіскаторів було-б не дуже багато!

Так ось, товариші, отут і є щирець дрібно-буржуазности: до чужинців максимальні вимоги, а до українців — ні. Це показує, як тепломір ступень тепла, на дрібно-буржуазність: люде ненавидять осіб, а не систему відносин. Через те й далі: українське селянство гарне, російське чи польське погане, українське робітництво гарне, а російське, польське, жидівське — погане. Цей факт вказує невмолимо, що люде з таким думанням в дійсності є не соціалістами, а дрібними шовіністами-буржуа або краще сказати по-українському: підпанками і полупанками. Не панами, не буржуа, але полупанками. Цей спосіб думання виростає в атомістичного розуміння суспільства. Коли людина уявляє суспільство, як суму окремих одиниць, як скупчення окремих атомів, самостійних, незалежних, а зв'язку між ними не бачить, великих ліній соціальної залежності і психологічної типовості не розуміє, поведінку їх трактує, як «внутрішню творчість», то таке думання є дрібно-буржуазне. Типологічно кажучи: таке думання виробляється в господарському і культурному індивідуалізмі людей, що розміщені між селянством і робітництвом з одного боку і буржуазією з другого.

Дрібно-буржуазний спосіб думання зникає лише тоді, коли людина починає розуміти суспільство, як систему взаємочинності, а поведінку людей, як функціональний вияв їх соціального становища.

Ось з цього становища я й кажу: хоч би як людина суб'єктивно

почувала себе соціалістом, але коли вона думає атомістично, то поведінка її політична буде об'єктивно дрібно-буржуазною.

На жаль не можу довше спинятись над цим цікавим питанням.

В партію йшов сирий матеріал. Селяне є селяне. Вони в партії провідної ролі не грають — за їх думає інтелігенція та пів-інтелігенція, що тримає провід в своїх руках. Емоціонально (чуттєво) вона настроєна соціалістично, а інтелектуально (способом думання) настроєна якимось інакше. Інтелект можна організувати науково. Коли і де відбувалась наукова організація розуму нашої партійної інтелігенції?

Майже ніде. Тому соціалістами такі люде є в почуттях, отже походження їх соціалізму — етичне, а не продукт соціологічно-наукової підготовки. Серцем вони люблять селян і робітників, вважають себе партією селянсько-робітничою, а про політику думають... категоріями дрібної буржуазії.

Чи ви не чули невинних фраз: «кожний думає по своєму», «я маю оригінальну думку», або «партія обмежує індивідуальність», «програми і партії гублять державу» або «національну справу» і т. д. — це чистісінький продукт дрібно-буржуазності.

Поскільки с.-р. вступив до партії, працює в ній, то він, прийшовши в партію з дрібно-буржуазного середовища, позбувся вже $\frac{3}{4}$ своєї соціальної спадщини, але все-таки дещо з свого минулого він приносить в партію. І оце «де-що» треба знищити перевищенням.

Оглянувшись назад, ми й бачимо повну нестійкість партійної політики. Праве крило партії — це ніби втілення дрібної буржуазії, яка по своїй природі не може розумити суспільних, державних, національних справ. Її кругозір обмежений, маленький. Наукових понять про суспільну взаємочинність не має, тому закономірностей і функціональних залежностей в поведінці людей і груп не бачить, а тому програми не має, тому погляди міняє дуже швидко, заражаючись кожним «новим гаслом». Механізм її світогляду і поведінки — сугестія і наподоблення. Своїх гасел не дає, ловунгів не має. Принохується навкруги: де що вчує «цікаве» — зараз яловить. Наподоблення большевиків було у нас пошестю.

Оті всі «тверді» с.-ри, що опинились у большевиків — є показником їх дрібно-буржуазної психології.

А ті с.-ри, що наподоблюють «націоналістів» «державно-думаючих» і т. д. хіба не такі самі? «Світогляд» їх — то така річ, як тісто: хоч коники ліпи.

А вони-ж були в проводі УПС-Р! Ось чому я сказав, що у нас не було проводу. Це правдиво не тільки з того боку, що партією керував безпартійний Грушевський, що він стояв на чолі нашої закордонної делегації, що він вводив нашу партію в Інтернаціонал і виводив відтіль, переговорював скрізь, до большевиків навіть хотів повести (і частину повів), але притім не був членом УПС-Р. Ціла партія під керівництвом безпартійного — ось диво

вищий факт. Чому це сталося? О с о б а Грушевського була рішачим чинником, — ось чому наш тодішній ЦК дав йому уповноваження на провід і репрезентацію. Рішачим чинником була бепартійна о с о б а, а не партійна програма — це показує, що на чолі партії стояла к о т е р і я. *)

Виразником Грушевського був Голубович, Шраг, Салтан і інші христюки. Символ — Голубович: бездарний, крутий, неосвічений жакляк і полупанок. Прославився двома судами: 26—28 липня 1918 р. під німецьким, 5 травня 1921 р. — під большевицьким. Жак і сором наш — поведінка отих бувших «провідників», але не треба хвилюватися — треба розуміти.

Треба зрозуміти соціальну структуру, треба знати, що таке вищий шар української дрібно-буржуазної інтелігенції та пів-інтелігенції, треба зрозуміти соціальну і політичну психіку — і тоді нам буде все ясно. Треба прикласти метод соціологічно-наукового реалізму до оцінки суспільних явищ і тоді будемо розуміти їх. Будемо спокійні, щоб не вимагати від людей того, чого н е м о ж н а вимагати. Коли ви в політиці реаліст, то не нарікайте на зради, слабкість, дурноту при погляді на полупанство: воно и н а к ш и м бути не може.

Ч е т в е р т е. Завдання УПС-Р занадто велике, а здійснювати його прийшлося в безграмотній, несвідомій, національно навіть, масі. Селяне і робітники — це добре, але не треба забувати, що 70% з їх неграмотні, через це опановані церквою.

Ми знаємо, що релігійний спосіб думання, а не науковий панув в масах. Через це маси не здібні розуміти з а к о н о м і р н о с т и суспільного життя, керувати такими масами можна лише при допомозі е м о ц і й, а не розуму. Для цього керовники повинні науково знати закони керування, викликання одних і подавлення других емоцій. Наші керовники не мали жадної соціологічно-наукової підготовки, а тому засадничо до проводу не надавалися. Вони самі жили чужим розумом, керувалися в поведінці своїми емоціями. Тому провід у нас і взагалі в УНР був с л а б и й. Тепер для вас ясно: він не міг бути не слабим! А через те його поразка в а з д а л е г і д ь о з н а ч а л а с ь його соціально-психологічною природою і майже ніякою підготовкою в політиці. Ні соціології, ні бігевйоризму, ні науки психології він не знав: хіба він міг керувати емоціями і розумом інших?

«Твердої влади» не було — це в нещастям української революції, передустановленим нашою історичною долею і соціальною структурою. Дрібна буржуазія тепер метушиться за «твердою владою» і видумує: то «родову гетьманщину», то владу «однієї особи», то наслідую фашистів (а інші большевиків), випинаючись «мусо-

*) Слово «котерія» вживаю в соціологічному розумінні: просто як групу людей, об'єднаних особою, а не п р о г р а м о ю. В партіях серйозних головну роль грає програма, а не особа провідника. Що особа здібніша, дужча, то тим краще для партії, коли ця особа талановито проводить п р о г р а м у партії в життя. Отже о с о б а і в партії грає важку роль, але як інтерпретатор п р о г р а м и. В котеріях програм не буває, а лише... самовільна «творчість» ватажка (не провідника!) і ця самоволя і є «програмою».

лінчиками» або «ленінцями», але при тім не підозріває, що її теперішня белькотня про «тверду владу» є продуктом її дрібно-буржуазності. Ми добре знаємо, що ці нові «мусолінчики», «наполеончики», «ленінці» — це дрібні полупанни, що не мають поняття про державу, суспільство, націю, про суспільну механіку, не мають елементарної політичної техніки — вони ніколи жадної ролі не гратимуть в українській політиці. Чи не смішно і не показово є те, що ви навколо чуєте: той генеральчик себе уявляє «наполеоном» тому, що він подібний до Наполеона і малого росту, другий причісує волосся «під Наполеона», третій говорить «під Леніна», четвертий «під Мусоліні», а де-хто навіть під Петлюру, під Гайду, під Гітлера і т. д. Люде, у яких «героями» може бути Петлюра або Гайда — стоять помірно дуже низько...

Можно гомерично реготатись, дивлючись на випинання і пози дрібно-буржуазних півників і патентованих неуків у політиці, вийшовших з сіл і хуторів пів-інтелігентних дурників, що надрочують себе на «твердих провідників».

Мене колотить від реготу, коли побачу гурток українських примітивів (вони себе називають всяко, частіше «націоналістами»), що випинаються, оповіщають себе «проводом» без мас. О, їм мас не треба, їм досить того, що вони «почувають» себе проводом в безсуспільній просторині.

Це гра дрібно-буржуазного шумовиння. «Отаманщина» в її психологічних виявленнях. Це квінтесенція думання полупанків.

Хай стежать за цим соціалісти, хай заглядають в свої душі, щоб побачивши — виривати проказу полупанства з корінем.

Я не маю досить красномовних слів, щоб переконати вас, щоб закликати, щоб благати, але кажу: мобілізуйте себе на боротьбу з дрібною буржуазією, з цим головним ворогом нашої революції, нашого визволення, нашої культури, всієї будучини України.

Нехай не страшить вас сумна картина, яку я малюю, не ховайте її «з тактичних причин», а показуйте кожному, щоб навчився одріжняти дрібно-буржуазність, щоб виривав її з корінем, бо лише з цієї критичної праці виростатиме наша сила. Наше поривання в будучину стане не фантастичною колотнечою, почубенькою в обмеженому колі дрібно-буржуазних переживань, а історично-великенським подвигом, культурно-суспільним будівництвом, що спорудить велику систему української взаємочинності, витворить українське суспільство. Це буде визволенням України, бо ми розуміємо, що хоч тепер і існує статистична величина 40 мільйонів, але вона ще не організоване суспільство в соціологічно-науковому значінні.

Я не боюся дивитись в минувшину. Хай вона сумна — така історична спадщина. Її треба виучувати, щоб учитись бути людьми будучини.

Справжня сила входить в кожного з нас в міру зросту нашого соціологічно-наукового критицизму.

Ми багато над цим працювали за кордоном і тому я дозволю собі звернути увагу на другу добу нашої партійної праці.

III.

В закордонній праці с-рів можна означити два процеси: процес диференціації і розпаду, відходу від УПС-Р не стійких, дрібно-буржуазних елементів, а другий процес: нова інтеграція і консолідація УПС-Р поруч з конструктивною суспільною працею. Постає оглянути загально ці процеси, щоб підрахувати плюси і мінуси, зробити рахунок наших досягнень і втрат. Не претендую на ту холодну, крижану «об'єктивність», якою пишаються всі лицеміри. Свідомість і вчинки індивіда є суб'єктивні. Отже його оцінка неминуче є індивідуальною, суб'єктивною. Дурник суб'єктивизмом називає брехню, шахрайство, замовчування одного, випинання другого, але ми з таким «суб'єктивизмом» не маємо нічого спільного. Це «суб'єктивизм» шахраїв, тотожний з нечесністю. Ми його побоюємо.

Ми суб'єктивні по-іншому: говоримо щиро про те, що увійшло в поле нашого зору, що розуміємо на основі нашої підготовки, розумової організації. Я лише в такому сенсі вважаю суб'єктивизм неминучим і корисним. Це власне — щирість.

Отже, що зробила і робить УПС-Р за кордоном?

Процес диференціації та інтеграції відбувається у нас на ґрунті нашої культурної, громадської і політичної праці. Я загально вкажу на форми і досягнення нашої праці.

31 жовтня 1920 року заложено було Пражську групу УПС-Р з десяти осіб під моїм проводом. Ми зімою працювали над ідеологічно-програмовими питаннями, приймали участь у місяшнику «Борітеся — Поборете», що видавала у Відні наша закордонна делегація. Там же в друку була моя книжка: «Революційний Соціалізм на Україні».

В січні 1921 року—закордонна конференція УПС-Р. Зах. Делегація установила 4 представники від нашої групи. Від всіх парт. груп, що емігрували в Польщу, приїхали т. Григоріїв і був. тов. Ржепецький. З Відня 4 члени делегації і два делегати віденської групи. Ця конференція була досить драматичною. Ще раніш вироблений проект нової парт. програми, підписаний і прийнятий 3. Делегацією 1 вересня 1920 р., був тепер представлений в значно зміненому вигляді: зміни всі вказували на безнадійне підгравання під марксо-ленінізм. З-за цього стався інцидент між мною (автором культурного, господарського і тактичного відділів проекту) і Чечелем, який мов зауваження про те, що представлений текст є неавтентичним, спочатку гостро запевнив, що змін нема але я з фактами в руках довів, що зміни є, тоді Чечель признався, що є зміни «редакційного» характеру. І це була брехня, бо замінити поняття трудових мас поняттям пролетаріату, який мусить керувати селянством — це не редакційна зміна, а большевицька теза. Вийшла гостра перепалка.

Був гострий інцидент з-за Грушевського: пражські товариші не хотіли прийняти участі в конференції, коли на ній будехтось з нечлени в УПС-Р. Це відносилось до Грушевського, який мені ще

в серпні 1920 р. при свідках на моє запитання про його парт. належність відповів, що він не член УПС-Р. Що він не член УПС-Р, мені перед тим призналися члени делегації Шраг і Чечель. Він не полагав ції справи до конференції і через те виник інцидент. Грушевський зробив заяву про те, що він зв'язав навіки своє ім'я з УПС-Р, віддав їй всі сили, репутацію і став в її ряди. Заяву такого роду всі т. т. прийняли, як зголошення Грушевського до УПС-Р і на цій інцидент був ліквідований.

Третій інцидент: Делегація представила проект резолюції про відношення до влади на Україні, в цій справі доручила доклад Христюкові і цей цинічний петлюрівець і реакціонер почав доводити про необхідність признати уряд Раковського — законним урядом України. Він же був автором резолюції. Розуміється, пражські т. т. на це не пішли. Голосували проти резолюції пражські і приїжі з Польщі т. т., а за резолюцію — Делегація (4 голоси) і віденські. Вийшло 6 за, 6 проти. Ми вважали, що резолюцію не прийнято, а 3. Делегація — за прийняту, бо «голос голови дає перевагу». Річ в тім, що 3. Делегація пражській групі дала 4 голоси (на 10 душ), всім групам у Польщі (більше 100 душ) — 2 голоси, а собі 4 голоси та віденській групі також 2 голоси (на 3 душі!).

Нас всіх вразило, оце крамарське шахрайство Делегації і особливо старого Грушевського. Невже може грати роль оте комбінування голосами! Справа-ж ясна: всі члени партії закордоном, опріч 3 та самої Делегації, стоять проти большевизму. Для чого-ж ота гра з числами? Як потім виявилось — це було потрібне для... большевиків, яким Делегація на другий день кур'єром погнала в Берлін до Коппа, а в Празі до Гіллерсона постанови с-рів про «признання» уряду Раковського.

Ворогами розійшлись ми з 3. Делегацією. Випадково в кінці березня 1921 р. взнали ми, що Жуківський їздив у Ригу для «переговорів» з большевиками. Їхавши туди, заїздив нишком в Празі до сов. місії до Гіллерсона «за інструкціями», а їдучи з Риги, заїздив нишком до Гіллерсона, щоб дати звіт.

До нас не зголосився!

Про це весною ми говорили з Чечелем, він безсоромно відкидав навіть сам факт поїздки Жуківського в Ригу, але коли ми довели це непохитними фактами, він признався і для оправдання казав, що Делегація мусіла так робити з «конспіративних міркувань». Добра конспірація! від нас конспіруються... в сов. місії.

6-го липня 1921 р. Пражська група офіційно розірвала всякі стосунки з 3. Делегацією.

Грушевський і його злі духи Жуківський та Христюк вважали мене за винувника розриву, за ініціатора організації Закордонного Комітету (цей 3. Комітет був організований на парт. конференції в Тарнові, мене там за очі було обрано головою цього комітету, а т. т. Григорієва, Мицюка і Грицяя членами).

Через те в серпні 1921 р. на мене і товаришів було кинуте «репресії» з боку Грушевського і Ко: названо мене інтриганом, кар'єристом і т. п., віддано під парт. суд мене, Григорієва, Грицяя, Ба-

лаша і інших, «розпущено» закорд. Комітет, представлено в ЦК на виключення нас з УПС-Р «на завжди». ЦК в Києві (з Голубовича, Степаненка і інших) не видав декрету про виключення й досі.

Всі члени УПС-Р за кордоном кваліфікували поведінку З. Делегації, як зрадницьку, большевицько-провокаційну, безсоромну і безчесну.

Що залишилося робити після цього? Перевести реконструкцію УПС-Р. Керівництво парт. політикою було покладено на Закордонний Комітет під проводом моїм і т. Григорііва. Ми показали котерії Грушевського, що вести політику методами дрібно-буржуазії не позволимо. Я дивувався цій людині — Грушевському: невтомний робітник, історик, а де він набрався отого духу низької інтриги? Чому не розумів суспільної політики, будучи істориком України? Річ в тім, що історія — не соціологія і не політика, а друге тут те, що він жив і діяв у Львові, осередку найлютішої укр. дрібної буржуазії. Її тавро не випечеш з його й валізом!

Росколи в УПС-Р, розрив з «групою Грушевського», перехід її до большевиків зробив моральну шкоду УПС-Р: після всіх попередніх хитань та плутанини цей новий розкол ніби вносив ще більший розклад і понижував престиж та ім'я партії. Тяжко і образливо жаль було, але втішним було те, що з Грушевським пішло лише кілька осіб (Шраг, Чечель, Жуківський, Штефан, Христюк і В. Залізник), власне разом 7 душ. Шестеро з їх були відомі діячі, зв'язані з УПС-Р. Одначе більше ніхто з ними з членів партії не пішов. Перед нами розкрилась вся не впливовість групи Грушевського. До кінця 1921 року прибуло в Прагу душ 30 парт. членів з наших західних земель. Це були остатки від великої аварії.

Тимчасом пражська група розвинула величезну культурно-гуманітарну працю.

Нагадаю лише видатніші факти.

7 липня 1921 р. формально розпочав свою працю Український Громадський Комітет під проводом моїм і т. Григорііва. Ми виробили певний план праці і переводили його в життя. Одкрили переходову станицю для емігрантів, через яку перейшло більше 6000 душ. Умовились про забезпечення студентів, в листопаді одкрили Чешсько-Український Комітет опіки над студентами. Через цей Комітет перейшло не менш 2000 осіб, що здобули вищу освіту в чешських вищих школах.

Весною 1922 організували і одкрили Українську Господарську Академію, в якій вже зроблено два випуски інженірів, а в грудні буде третій. Не менш 1000 інженірів дасть ця школа.

В цім же році заснували «Нову Україну», що вже ось шість літ служить організації політичної свідомости.

В Подєбрадах одкрили матуральні курси, які через рік перенесли в Прагу, де ще через рік перетворили в укр. реальну гімназію.

В році 1923:

а) одкрили Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова;

б) Український Видавничий Фонд;

в) Укр. Селянську Спілку;

г) 5 низчих технічних шкіл для робітництва;

д) Санаторію для сухотників і зробили багато інших робіт.

Діяльність цих наших і інших установ, шкіл і організацій настільки відома, що я про це не говоритиму.

В 1924 р. відкрили Укр. Соціологічний Інститут.

В 1925 р. ми відокремили від УГК всі інституції, школи і т. п., а УГК 3 вересня 1925 р. скінчив своє існування, виконавши величезний план праці.

Однак відсутність УГК дуже була помітна, тому 1-го лютого 1926 року відкрили ми Український Комітет під проводом т. Григорієва.

Торік, 1927 року, ми закінчили організацію Укр. Музею-Архиву, яким керує також т. Григорієв, а також відкрили вищу школу для Трудового Люду — Робітничий Університет, в якому тепер вже учиться шляхом кореспонденції кілька сот студентів, переважно робітників. Що швидко наладили техніку ведення УРУ — тут заслуга т. Мандрики. Цю школу тримаємо за допомогою американського українського робітництва.

В цім 1928 р., організували Укр. Робітничий Союз в ЧСР, в якому вже до 600 членів.

Нарешті мушу згадати наше партійне видавництво «Вільна Спілка». Це також велика праця, яку виконують т. т. під проводом т. Залевського.

Напруженої праці вже 7 років за нами.

Ми тепер ведемо: Соціологічний Інститут, Музей-Архив, Робітничий Університет, Український Комітет, видавництво «Вільну Спілку», Робітничий Союз.

Це дуже багато, як на наші сили.

Невдячні сучасники можуть не дооцінювати нашої праці, але ті, що беруть справу перспективно, що знають, що було і що з р о б л е н о нами, ті не раз здивуються велитенській, виснажливій, творчій роботі т. т.: Н. Григорієва, П. Богацького, І. Паливоди, А. Животка, Ф. Сумневича, Г. Грицяя, С. Довгаля, Б. Залевського, М. Мандрики, К. Коберського, Л. Кобилянського, С. Пільковичової, М. Балаша, М. Косенка, і багатьох інших. Хай не гніваються ті товариші, яких зараз не згадую, але праця яких увійшла складовою частиною в наше культурно-громадське будівництво: я не роблю оцінок. Оцінки зробить історія і докладні звіти, в яких мусять відзначити великі заслуги і безпартійних наших друзів та членів інших груп, що щиро поділяють з нами працю, долю й долю. В свій час ми всі дамо звіт народові і він оцінить цю працю для культури.

Політично ми також де-що зробили.

Ведемо міжнародню пропаганду укр. визвольної справи, вступили в Міжнародне Бюро рев.-соціалістичних партій, чимало робили на Західніх землях, помагаємо в Америці і Канаді близькій нам організації «Оборона України».

Нарешті треба вказати, що торік ми спільно з соціалістами різних народів (руські с.-ри, білоруські с.-ри і с.-фи, вірменські соціалісти і ин.) відкрили «Соціалістичну Лігу Нового Сходу».

Зі зростом нашої організації росте свідомість членів і ровмах праці.

Нас вороги представляють, як ніби «маленьку» групу, але в політиці найбільшим гріхом є недоцінювати сили противника. Цей гріх роблять наші противники. Спасибі їм за це!

Чи так вже приємно йшла наша праця за ці роки, як це може здатись по її наслідках?

Ні. Мусимо собі усвідомити все значіння тих подій, що потрясли нас. Першу я вже згадав — розрив з групою Грушевського. Друга — це розрив з соціал-демократами. Річ в тім, що я, будучи в 1919 р. за кордоном, не був точно поінформований про фатальну роль того гуртка укр. дрібно-буржуазної інтелігенції, що пишливо називав себе УСДРП. Отже, коли в 1921 р. ми розпочали працю, то зразу почали нам пропонувати свої послуги с.-деки, напр. Мартос, потім Матюшенко, потім Галаган і так далі, так що в р. 1922 їх вже було в УГК душ 15—17 членами. Ми їм дали видатні ролі в системі УГК, іменували професорами та доцентами до наших шкіл, і взагалі утворили їм «позиції».

Коли-б ми тоді знали про їх те, що знаємо тепер зі студій над історією революції, то напевне можна було-б сказати, що їх би до нашої праці не пустили. Цей гурток був єдиний, якого не треба було підтримувати. На жаль, у нас була слаба інформація і тому ми мусіли пережити купу гидот, влаштованих нам цими «діячами». Коли вже вони осіли на «позиції», то в-осени 1922 року вони розпочали акцію, що мала метою «взяти УГК в свої руки» — це була тоді принадна річ. Але які методи вони вжили для досягнення цієї мети! Це варт спеціально студіювати. Спочатку: «мотивація суспільної ситуації» — тут головне те, що з УГК треба зробити «центр», на основах партійного представництва, потім творити «широкий фронт», виразником якого повинен бути не соціаліст, котрий і мусів би стати на чолі УГК і т. п. Ми розшифрували цей намір панів Мазеп, Феденків, Матюшеноків, Мартосів і т. п. Загальні Збори УГК висміяли їх хід, тоді вони написали «ваяву» в стилі колишніх «пропозицій», «ультиматумів» з безприкладним перекручуванням дійсности натяками, погрозами і т. п., але вони одного не знали, що с.-рівську політику ведуть вже трохи інші люде, ніж в Кам'янцях—Винницях. Для більшої «певности» один з ініціаторів заяви передав копію її (цілком приватно і довірливо!) в Чеське М-во Закордоних Справ. Еге — так он ви які! Негайно слідство, загальне обурення в УГК і «майстри політики», які «все передбачають», передбачили свою долю і виступили негайно з УГК.

Залишилась групка Галагана (4 душі), з якою ми примушені були ровірвати в 1926 році.

Соціал-демократи почали організувати проти нас і УГК бій в Подсбрадах разом з петлюрівцями, яких там наставляли шляхом

«виборів» у лекторі та професорі. Тарнівсько-кам'янецькі політики мають якесь почуття спільности в недолі. «Тарнівським» духом була заражена навіть частина с-рів.

Коли наша робота розрослась, то у де-яких з наших членів закрутилась голова: вони подумали, що УГК є продовженням УНР, що можна все робити, як хочеш, що можна взагалі не робити, що треба себе матеріально забезпечувати, що можна вживати методів протекції, що можна забути про політичну працю, що можна не рахуватися з дісципліною трудовою, політичною, громадською і т. п. А головне — вони захворали на манію провідництва. Це така лехка, приємна і вигідна роль! А конструктивна робота — «о, це дуже лехко»... Де-хто з призначених нами професорів і доцентів с-рів не оправдали надій.

Конфлікт виник весною 1924 р. і потроху наростало взаємне незрозуміння. Річ в тім, що у нас було дуже багато роботи. Організації росли дуже швидко. У величезній організаційній роботі завжди заложена можливість дрібних сутичок, які потім розростаються в конфлікти багатьох людей між собою. Так було і в нас: той там посвариться, той інде, а енергія «обурення», як пошесть розходить, захоплює людей, крутить ними. В цій завірюсі рідко хто витримує спокійно. Конфлікт стався. Не буду переказувати його історії, деталей. Мое становище об'єктивно було важке тим, що я, будучи на чолі організації, не мав права бути пасивним, «вичікувати», «умивати руки», ставати «осторонь», а навпаки: мусів кожну справу, акцію, подію пережити активно.

Тим, хто думає, що нема нічого лекшого, як «стояти на чолі», я-б міг сказати отверто: це найтяжча з усіх праць. Кожна людина є автоматом і джерелом енергії, яка струїться в скупині. Сотні людей свою енергію випромінюють в межах скупини і в напрямі керуючого осередку. Опріч видимих соняшних промінів єднання, є ще багато невидимих ультра-фіолетових промінів злості і інтриги.

Конфлікт протікав в доволі парляментарних формах в зимі 1924—25 р., але він ускладнився, на жаль, новими обставинами: в опозиції виявились люди, що стали в недвозначний зв'язок з «со-вітськими» елементами, а поскільки опозиція не одмежувалась від тих людей, то боротьба прийняла інтенсивний — в суті речі політичний характер. Пізніше виявилось, що більшість опозиції не мала нічого спільного з «сменовеховством», але вже було пізно: боротьба двох груп стала широко відомою навіть в чеських колах, які підтримували УГК, і ці кола почували себе ніяково. — Хоч УГК вже майже закінчив свою працю і хоч йому треба було натурально скінчити свою діяльність, але конфлікт прискорив ліквідацію УГК, чого почали вимагати і чеські кола.

Мені було особливо прикро те, що в опозиції опинились де-які т. т., проти котрих ми нічого не мали і розходження з якими було лише продуктом організаційної інерції. Одначе, нічого не зробиш.

Боротьба була дуже повчаюча з психологічного, соціотехнічного і соціологічного погляду, але сумна втіха з такої науки!

В інтересах партії було, є й буде одно: щоб виходили з її рядів дрібно-буржуазні елементи — в цім її плюс, але коли виходять соціялісти — це мінус.

В нашому конфлікті було те й друге.

Розрив з дрібнобуржуазними чужинцями в Партії треба завжди робити, але розрив з соціялістами, коли він вже й стався, треба направляти всіма засобами — це справжня партійна політика!

Ми стали на ґрунт реконструкції Партії, бо доки в ній буде не однородний елемент, доки будуть хоч би в невеликій дові полупанки, доти вона буде під загрозою розколів, розривів, нових орієнтацій і т. п.

Реконструкцію УПС-Р треба робити так, щоб забезпечити розвиток і скріплення партії для її великої будучої історичної ролі, як партії соціялістичної. В чім же полягає реконструкція? Не в розривах же і розколах? Розуміється. Хто думатиме, що реконструкція лише в розколах і «чистках», той не розуміє ідеї реконструкції.

Кожне суспільне групування, щоб жити і розвиватись, мусить періодично усувати з свого складу елементи, що в постійній соціяльній взаємочинності намулюються, напливають з інших оточень, приносять в партію їх психологію, звички, поняття, методи. Вся річ не так в тім, щоб їх викинути, як в тім, щоб зуміти їх вчасно помітити, одріжнити, зрозуміти їх чужу природу.

Для цього потрібні певні критерії: методи досліду, масштаби оцінки, орієнтацію на свою мету, словом — треба розуміти суспільний процес, розуміти соціялізм і вміти одріжняти соціяліста від не-соціяліста. Реконструкція вимагає... конструкції. Коли с-р не знає свої ідеології, соціологічно не освічений, а до того ще живе в дрібно-буржуазному оточенні, то він буде здібний лише на «реконструкцію навпаки»: він буде їсти і переслідувати щирих соціялістів, а толеруватиме полупанків. Все своє дрібно-буржуазне «я» називатиме «соціялізмом», не маючи поняття про правдивий соціялізм. Яко дрібний буржуа — про все думатиме дрібно-буржуазно, вважатиме, що «все дозволено» і що на світі homo homini lupus est.

Такий індивід в партійній організації гратиме роль славно-звісної «паршивої вівці», що вноситиме гниль і розклад методами брехні, інтриги, доносу, хворого матеріялізму і лисичої зрадливості.

Товариші! Полупанок — це найбільш шкідлива істота для соціялізму.

Вертаючись до критеріїв реконструкції, я підкреслюю: соціяліст, що знає ідеологію, що стежить за суспільним процесом, що веде оціночну працю, — він матиме критерій для оцінки свого оточення.

Головною задачкою у нас і було: організувати соціологічні студії, організувати товаришів ідеологічно, а не біля посад, організувати морально-психологічно, а цього можна досягти лише участю їх в живому ділі і в радісних та болючих переживаннях його.

Теоретично — наукова робота показала, хто цікавиться знанням суспільної дійсності, хто її хоче розуміти, а на практичній роботі в інституціях і організаціях видно, хто хоче громадське і соціалістичне діло робити. Так от ми й маємо критерії. Хто добрий партієць — це показує зразу ступень його програмово-ідеологічної підготовки і ступень його зацікавлення і горіння живим конкретним ділом Партії.

Ви знаєте основи соціальної психології і бігевіоризму, а тому розумієте, що студії над суспільними явищами і оцінка їх виробляє погляди, нарешті — ідеологію, яка стимулює однаковість політичної поведінки. Наш Соціологічний Інститут і особливо Соціологічний Семінар є тією основою, на якій росте ідеологія, уподібнює товаришів інтелектуально і солідаризує їх поведінку. Коли ми щось робимо успішно, коли маємо досягнення, то джерело цих успіхів — в Соціол. Семінарі, який є кочегаркою, котра підогріває багато парових котлів, що дають рушійну енергію. Правильно скласифікувавши цілі, ми пускаємо по складній системі трансмісій енергію туди, де робиться живе діло.

В організації нашої думки і поведінки Соціол. Семінар грає основну роль: утворення однакових понять про зовнішній світ — це і є основою світогляду та ідеології.

Ось ми й перевели велику об'єднавчу — ідеологічну роботу, вицвітом якої є наша партійна програма, в котрій сконцентровано і майже в алгебраїчних формулах виявлено наше учення про суспільство і зформульовано нашу політичну і суспільну мету. Потім: наша робота в «Новій Україні», і інших виданнях так само служить ідеологічній організації, як нас самих, так і навколо нас. Тому, напр., наша видавнича діяльність корисна не тому, що «взагалі видавництво є добра річ», а тому, що через видавництво ми пускаємо в соціальну просторінь тисячі і мільйони акцій, що відкладають в людях необхідні нам вражіння і рефлексії. Тому, ми оцінюємо діяльність товариша по ступені його інтересу до видавничо-літературної акції. По відношенню товариша до книжок ми оцінюємо ступень його корисності для пропаганди і т. д.

Наша ідеологічна організація має значно ширшу базу, ніж про це можна говорити. Але коли ми перевели вивчення соціальної структури України то це значить, що ми себе соціологічно організували так, що ми здібні оцінювати політику на Україні. Ми знаємо соц. структуру і тому витворили визвольну доктрину України. При однаковому її розумінні будемо однаково чинити.

Нашою науковою роботою ми організували себе ідеологічно, громадською — як соціотехнічно, так і морально.

Реконструкція власне і полягає в ідеологічній, соціотехнічній підготовці та моральній солідаризації.

Навколо нашої організації відбувається і відбуватиметься агрегація споріднених індивідів, а з цього виростатиме могутня партія, як органічна єдність, а не механічне скупчення.

Тепер ви розумієте, що наша реконструкція — це є процесом

перетворення УПС-Р з механічного скупчення в морально-політичну і ідеологічну єдність.

Ми сьогодні можемо з моральним задоволенням констатувати, що за кордоном ми зробили величезну конструктивну роботу якраз в області вибудування програми УПС-Р. Ми вирвалися з вузького кола інтелігенщини, яка завжди насичена дрібно-буржуазністю. Зв'язок з робочою масою — це не лише «робота», але це й контроль над соціалістами-інтелігентами. УПС-Р відновила зв'язок з робочими масами — це не дрібний наш здобуток.

Ми критично переглянули нашу програму і тактику, ми свідомо формулювали нашу мету, розкривши характер Укр. соціальної структури.

Ми установили єдність проводу і його волюнтаризм. Організували виховання партійної маси і досягли великих здобутків в області громадського будівництва.

Це є наші досягнення, які ані замовчувати, ані зменшувати не можна. Ми усвідомлюємо свій історичний шлях. Інші нації житимуть своїм життям, і за нас нічого не зроблять. Пануючі класи так само житимуть для себе, а для визволення селянства і робітництва нічого не зроблять. В соціальній структурі на Україні пануючі зміни не зроблять.

Все, що бракує в цій структурі, мусимо добудувати ми і ті, що за нами прийдуть; ті, що усвідомлюють стан річей. Політичні діти патякатимуть і далі без діла, як патякали вже сто літ, українське визволення не їм організувати.

Організаторами можуть бути лише ті, що пізнали законності соціального процесу.

Чи є в українстві така група, окрім нас?

Безпретенсійно кажучи, немає.

Тому на нас лягає всім тягарем історія і вимагає великої праці для здвигнення циклопічної будівлі Української Республіки.

Минуле десятиліття показує, що ми єдина партія, яка проникла в глибину трудових мас, що творять основу нації, сколихнули ці маси, вщепили їм першу колективну свідомість — національну і класову, — повели їх на боротьбу. Але перша організація наша була ще слаба. У нас з'явився дужий конкурент — московський більшовизм, що мав свої кадри в містах, що захопив зрусифікований пролетаріят і частину дрібної буржуазії. Сила міста оказалась дужчою за силу несвідомого села; так само і сила ідеології та організації дужчою за неясні переживання і слабеньку організацію. Соціальна революція наша була ослаблювана тим, що нас облягала дрібна буржуазія, тягла нас від мас, заганяла клин між нами і масами; таку ж роль грав і більшовизм, що клином входив між нами і масами. І зрештою обидві деструктивні сили, — різної природи, з різною мотивацією своїх цілей, — робили одну роботу: руйнували наш зв'язок з масами. Ми були переможені, заклавши при тім ґрунт для будучої перемоги! Власне: свідомість мас викувалась в боротьбі, хитаннях, різних режимах, тяжкій

долі під большевизмом. І ця свідомість є того роду, що обіцяє в будучині велику перемогу.

Три роки боротьби масової, три роки активного повстанства, в якому наші товариші були значним явищем, три роки скупчувань і розпорошень — це створило такий величезний молекулярний рух, рух мільйонів одиниць в суспільстві, що забезпечує історичну перемогу України.

Тепер ми маємо величезну цементацію — і д е о л о г і ю, наукове означення національної і соціальної мети, маємо свідомий кадр організаторів, маємо досвід боротьби і будівництва. Тепер ми ступаємо певною ходою в плутанині складної системи суспільної взаємочинності, орієнтуючись по-всяк час в обставинах. Тепер можливе є свідоме будівництво замість дрібного емпіризму в минувшині. Тепер можливе збільшення партії, як органічної єдності, а не механічного скупчення. Тепер можливий свідомий героїзм во ім'я мети замість минулого випадкового героїзму під впливом обставин. Тепер можливе повсякчасне обрахування наших сил і сил противних, змірювання і оцінка можливостей замість попереднього сліпого підлягання ударам обставин. Це найбільш важке в наших здобутків і досягнень. Але й наше конкретне культурно-громадське будівництво на еміграції має історичне значіння. Хай сучасники не доцінюють, хай дрібна буржуазія вириває у нас з рук наші твори, ми не жалкуємо, бо єдина наша партія є такою, у якої є що вирвати. Що можна взяти в інших груп? Нічого, бо вони нічого не мають.

Ми-ж маємо, тому бідолашна дрібно-буржуазна чернь хортом крутиться навколо нас, щоб щось висмикнути у нас. Ми не збідніємо, бо хто дбає, той і має. Очевидно й далі ми будемо дбати. А що більш ростиме свідомість мас і свідомість наша, то все більш велично виростатиме наша будова, вивершуватиметься і під свою покрівлю братиме суспільство: це й буде процес виростання української трудової республіки, як живого суспільного явища. Республіка є діло, а не слово.

Хто не розуміє, той балакатиме про державу, а хто розуміє, той будуватиме її.

Чи не грандіозне завдання, чи не величезні перспективи для нас!

Усвідомили ми це все шляхом минулого 10-ліття. Не маємо підстав соромитись нашого минулого. Воно величне в стражданнях, помилках, але й подвигах, боротьбі і праці. Ми чесно зберегли наш прапор соціальної революції. Ми його нікому не передали. Він твердо в наших руках. Малодушні одійшли від нас.

Кар'єристів і політичних спекулянтів вичистило і буде вичищати од нас життя в час нашого л и х о л і т т я — це також наш великий здобуток.

Але ми з 1917 року ведемо одну лінію, яка історично оправдана. Ми перенесли добре всі негоди, ми витримали чесно і гідно.

Ми з чистим сумнінням могли-б повторити за Шевченком: «Ми чесно йшли! У нас нема зерна не правди за собою»...

Це переконання дає нам моральну силу переносити тяжкі, просто страшні обставини еміграції, нечувані злидні, колотнечу, тяжку працю, тугу за Україною, біль за її недолю.

В наших стражданнях бачимо вищий зміст — вони потрібні для відродження України. Тому не схилюлись перед ударами долі, тому не пішли на голос спокус і принад в таборі торжествуючих переможців, тому витримуємо всі бурі, на які засуджені соціалісти в буржуазному суспільстві, ведені нашим компасом землі і волі, свободи і соціальної революції до далекої, але певної тихої пристані Української соціалістичної Республіки.

Хай живе велика соборна самостійна Україна!

Хай живе партія українського революційного соціалізму!

Хай живе чесна пам'ять героїв, полеглих в боротьбі за Україну і соціалізм!

30. VII. 1928.

ДО ІСТОРІЇ УКР. ПАРТІЇ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ.

В той час, як розвиток соціалістичної думки на Заході оперся в своєму поступі головню на матеріялістичне трактування суспільного процесу, в основу чого покладено концепцію Маркса, на Сході соціалістична ідеологія пішла двома шляхами, а саме: 1) в напрямку поширення матеріялістичного (моністичного) світогляду, на якому зорганізувалась соціал-демократія, та 2) плюралістичної оцінки суспільного процесу, яка витворила народництво, що перейшовши через ідеалістичну, а потім критичну стадію, ідеологом якої був в першій мірі П. Лавров, згуртувалося в такі партійні угруповання, як Партія Соціалістів-Революціонерів (всеросійська), що відбула свій перший з'їзд у м. Вороніжі року 1897., Вірменська партія «Дашнакцутюн», Грузинська партія соціалістів-федералістів і зрештою Українська Партія Соц.-Революціонерів.

Перші ознаки організованого українського революційно-соціалістичного життя помічаємо в роках 1903—1904, коли після виходу з Революційної Української Партії (РУП) поодиноких її членів, що признавалися до соціалістично-революційного світогляду, почали творитися гуртки українських соц.-революціонерів.

Виразно ці гуртки себе виявляли мало. Лише деякі з них, як напр., Золотоношський, намагалися виявити свою діяльність, скеровуючи її головним чином в бік аграрно-терористичний. Взагалі ж до року 1905. укр. соц.-рев., як окрема політична течія, були мало відомі. Підтвердження цього знаходимо між иншим і в урядових поліційно-жандармських донесеннях про український рух. Так напр., «Записка об украинском движении за 1914—1916 года», видана для службового вжитку департаментом поліції (Ціпів) одмічає: «Мало до 1905 була до 1905 року партія Українських соціалістів-революціонерів»). Теж саме чуємо й читаємо в перші дні виходу партії з підпілля. — «Перші наші організації — чуємо ми на першому партійному з'їзді в час революції 1917 року — появилися в бурхливих часах революційного руху 1905—1907 р.»**).

Ці організації склалися переважно з української молоді, що стояла під впливом революційного народництва з одного боку та корективів Драгоманівського соціалізму з другого.

Більш виразно почали виявляти себе поодинокі гуртки укр. соц.-рев. в році 1906. про що говорить, наприклад, відозва УПСР з року 1911. В році 1907, як повідомляє інформатор департаменту поліції в згаданій нами «Записці», відбувся організаційний з'їзд членів української соціалістично-революційної партії, на якому і було випрацьовано точки програму партії. Про такий же з'їзд довідуємося й з щойно згаданої відозви. З огляду на великий інтерес, як до загального змісту цієї відозви так і до окремих відомостей, подаємо її тут в цілості.

*1) Укр. Археографічний Збірник. Т. I. Київ, 1926., ст. 281.

**1) «Боротьба» К. 1917. Ч. 3

УКРАЇНЬКА ПАРТІЯ СОЦІЯЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ*).

«Боротьбою здобудеш право своє!»

Товариші!

Недавно ми були свідками одного з найбільш величних і прекрасних явищ в історії революції народів. Під ярмом кривавого царату віками стогнали народи, схилившись над тяжкою працею, не маючи змоги дати одсіч лютим катам.

Та нараз перед нашими очима, почувши в собі силу, той споконвічний раб розправив свій стан, гордо підняв до гори голову і з усмішкою на устах та з окликом — «Свобода!», завзято кинувся в бій з тиранами, котрі так довго тримали його в темноті, у злиднях та безправстві.

У кожного з нас ще стоять перед очима образи буйного розмаху сили народу, розбиваючого кайдани. Кожен ще чує в собі відгомін переможних звуків марсельези...

Ми оглядаємося на минуле і застигаємо в здивуванні перед величчям явищем, до появи якого в великій мірі спричинився і наш український народ.

Та боротьба ще тільки розпочата, мусимо і далі збройною силою здобувати належні працюючому народові права.

Життя не чекає... Невадоволення в масах росте, горючий матеріал при-а-бирюється, поволи підготовляється новий вибух. Під спокійним зверхнім виглядом суспільності, під тією кригою, що мов би сковує на якийсь час життєву енергію громадянства, відбуваються процеси непомітні для звичайного ока...

Оця міжреволюційна тиша дуже важна, бо від неї залежить характер і сила слідуєчого вибуху повстання. Отже ж не час спокійно сидіти, користаймо з цього спокою, який віщує велику бурю...

До всіх тих, у кого ще не виснажила революція, а з нею і реакція, соків в душі і мізку, звертаємося з окликом тісніше стати в ряди борців проти урядової самоволі, економічного визиску та політичного і національного безправ'я українського народу...

Тай зараз не все спочиває. Багато наших організацій і товаришів, не покладаючи рук, і далі провадять без перерви соціалістично-революційну пропаганду та організацію між народом, бракує лише ще одноцільної, міцної організації...

До єднання взиваємо тепер товаришів, закликаємо гуртуватися в нашу Українську Партію Соціалістів-Револуціонерів!

З цим зазивом звертаємось до всіх співчуваючих нам товаришів без огляду на державні кордони та океани.

Тут же мусимо зазначити, що ми вступаємо на боротьбу знову з тією самою програмою і тактикою, яких трималися досі. Ми є українські соціалісти і революціонери. Разом із працюючим селянством, пролетаріатом і інтелігенцією йдемо на боротьбу за сповнення соціалістичних окликів, за економічну і політичну рівність — за соціалізм.

Українці є окрема нація з відмінними, ніж у других народів, обставинами політичними, економічними, суспільними та культурно-просвітними.

Будуємо ж свою власну організацію і йдемо з пламенною проповіддю наших ідей у зрозумілій народові рідній мові. До бою ж підемо разом з братніми організаціями других народів і спільними силами повалимо лютого ворога — російське самодержав'я і централізм.

Як відомо, в 1906 році ровстали майже рівночасно «Українська Партія Соціалістів-Револуціонерів» і бойова організація під назвою «Українська Народня Оборона».

В 1907 році «У. Н. О.» мала свій останній їзд, на якому крім спеціальної бойової діяльності прийняла програму Українських Соціалістів-Револуціонерів і таким чином злилася з нею. Отже з того часу є одна організація «Українських Соціалістів-Револуціонерів» і один центральний заряд — «Головна Рада».

Несприятливі обставини не дали змоги «Головній Раді» УПСР розвинути

*) Оригінал в Укр. Нац. Музеї-Архіві в Празі.

до тепер свою діяльність так широко, як вона того бажала. А ось тепер, зваживши оскільки важна для нас наступаюча хвиля, «Головна Рада» рішила візвати всіх товаришів до поновлення старих організацій і до засновання нових і нагадує всім товаришам про велике значіння партійної дисципліни.

Де не бракуватиме доброї волі, там організація буде!

Рівночасно просимо готувитися до партійного з'їзду, про який блищі інформації подамо у свій час.

Одним із головніших заходів «Головної Ради» тепер є подбати про властий орган, який сподіваємося при спільній праці всіх товаришів, вийде в недалекому часі.

Орган допоможе нам освітити різні питання нашої програми тактики та партійного життя. Тоді ми не будемо розпорошені, тоді ми будемо сильні своєю солідарністю та ясним розумінням свого завдання і зможемо гордо кинути нашим ворогам:

Нехай живе революція!
Нехай живе Українська Партія Соціалістів-Революціонерів!
Най живе соціалізм!
Доброю за «землю і волю»!
Свобода всім народам!
Для нас — вільна Україна!

Серпень, 1911 року.»

Головна Рада УПСР.

Про з'їзд «Української Народньої Оборони», поміж датами відозви і «Записки» деп. поліції є розбіжність. Тоді як у відозві час з'їзду на якому «Українська Народня Оборона» злилася з «Українською Партією Соціалістів-Революціонерів», визначений роком 1907., в «Записці» час злиття визначено роком 1908. «В 1908 році — читаємо там — до Партії Укр. Соц.-револ. приєдналися члени так званої «Оборони України».

Отже виникає два питання: 1. Чи є тотожними — «Укр. Нар. Оборона» і «Оборона України»? 2. Коли тотожні, то який рік злиття й обрання центрального органу треба рахувати правдивим?

На перше питання може бути відповіддю порівняння характеристики організації в обох джерелах. У відозві читаємо: «бойова організація під назвою «Українська Народня Оборона». У «Записці» — «Цим іменем називала себе та Українська революційна організація, котра мала революційно-воєнну ціль». Бачимо, як в одному так і в другому джерелах характеристики збігаються. Колиж додати до того ще факт спільного з'їзду і злиття, про що говорять тіж самі джерела, то можна думати, що «У. Н. О.» й «Оборона України» були одною і тою ж організацією.

Що до другого питання, то більш імовірним треба вважати рік злиття і обрання «Головної Ради УПСР» не 1907 але 1908. Таке твердження має ту підставу, що у відозві йде мова про прийняття Укр. Нар. Оборonoю програму Укр. Партії Соц.-Революціонерів. Тим часом на з'їзді УПСР року 1907 були встановлені лише поодинокі пакти програму. Отже можна думати, що протягом року було випрацьовано принаймні засади того програму, до яких в році 1908 приєдналася «У. Н. О.». Але так чи инакше, щойно з 1907—1908 років треба рахувати виникнення Укр. Партії Соц.-Револ., як самостійної політичної організації на Україні.

В тому ж 1907 році бачимо перший виступ українських соц.-революціонерів на парламентарній трибуні з точно означеним програмом (ІІ. Державна Дума), в особах депутатів: Довгопола, Хвоста та інших.

Цікавим є уступ програму фракції, душею якої був згаданий депутат Хвіст, в питанні земельному. Звучить він так: «В ділянці економічній на перший план ми висувасмо домагання землі народові, якою мають користуватися лишень ті, що вкладають в неї свою працю. Для цього ми вважаємо за необхідне провести в законодавчому порядку примусове вивласнення у кравчий фонд казенних, удільних, кабінетних, монастирських, церковних і всіх приватно-власницьких земель, що перевищують трудову норму, для передання їх у порівне користування трудовому народові».

В цей же час у Києві робив спроби партійної організації С. Єфремів, якого на початку революції 1917 року бачимо вже, як активного члена в радикально-демократичних рядах, що в той час прийняли ім'я соціалістів-федералістів. Зрештою в цього ж року почали появлятися й перші партійні видання. Партія в цей час почала розвивати свою діяльність. Але та темрява реакції, що охопила собою всю Україну підкосила молоду організацію.

Члени її або опинилися в тюрмах або на засланнях, як то було і в депутатом Хвостом, якого по розгоні Думи було заслано до Сибіру де він і вмер; а дехто емігрував, решта законспірувавшись подалася до праці кооперативної та просвітної. Щойно в кінці 1911 року партія знову виступила із закликом поновлення старих організацій та заснування нових, а разом з тим сповістила про підготовку партійного з'їзду. З року 1912 почали виявляти себе такі організації, як Київська, Харківська, організація в Москві, а пізніші Бариспольська, Ново-Басанська і інші. Помітнішу діяльність в цей час стала виявляти Київська організація, яка під час війни приступила до нелегального видання першого партійного органу під наз. «Боротьба». Завдяки цьому органі заснувалися нові партійні організації по більших осередках України. Виходила «Боротьба» під проводом М. Ковалевського. Між співробітниками були А. Полонський, С. Єфремів, Л. Ковалів та інші. В одному з чисел цього органу було вміщено проект програму партії. У січні 1916 року цей проект було поширено брошурою під наз. «Проект програму партії У. С. Р., прийнятої Київською групою українських соціалістів-революціонерів».

Основне політичне становище в цьому проекті програму формулувалося такими словами:

«В сфері політичної перебудови основним нашим ідеалом є союз вільних національних і краєвих федерацій, які будуть керуватися спільним парламентом, скликаним на підставі загального, рівного, таємного, без різниці полу виборчого права».

А далі зазначувалося, що «в умовах сучасного соціально-політичного менту партія У. С.-Р. буде боротися за: 1) проведення в життя принципу національно-краєвої автономії, в основі якої лежить скликання національних соймів, 2) розвиток краєвого життя на основі широкої самоуправи, 3) забезпечення прав і інтересів національних менших груп і 4) заведення обов'язкового навчання і розвитку національної шкільної справи».

Що торкається спеціально українських національних вимог, то партія українських соціалістів-революціонерів буде боротися за: 1) скликання українського установчого сойму, який виробив би і перевів в життя національно-територіальну автономію українського народу, 2) введення навчання на українській мові у всіх школах, 3) заснування Української Академії Наук, 4) рівенство української мови в судових і інших урядових установах».

Що до земельної справи, то розв'язка її намічалася в формі націоналізації. В міжнародньому питанні програм каже, що «партія У. С. Р. є вільним членом великої соціалістичної родини — інтернаціоналу».

На ціж роки 1915—1916 припала жвава діяльність членів партії в кооперації та в різних українських організаціях, як напр., «Юнацька Спілка», де провадили активну працю українські соц. революціонери поруч з членами УСДРП. З укр. с.-р. працював тут між іншими тов. А. Заливчий. Йогож, як укр. с.-р., зустрічаємо і в праці Українського Соціалістичного Комітету.

По за межами українських земель в передвоєнні часи провадилася праця українського революційного соціалізму, як ми вже згадували у Москві — де існував гурток укр. соц.-рев., що активно допомагав видавничій діяльності партії, а також серед студентства в Петербурзі. У Петербурзі соціалістична праця провадилася поміж поодинокими студентськими гуртками, поширюючи її серед українського робітництва та жовнів Петербургу, а в часи вакаційні перекидаючи її на укр. землі. Поміж тими гуртками, в яких провадилася політична робота під впливом укр. революц. соціалізму треба згадати кількістю невеличку організацію (8 членів) під назвою «Тісне Коло», що складалася зі студентів Псіхо-Неврологічного Інституту. Ця організація утворилася після розвитку українських народницьких кол Інституту, одна частина яких пішла й злилася в загально-російською партією соц.-революціонерів*), а друга згур-

*) З цього гурту вийшов б. комісар Ц. И. К. У.'ки — Є. Терлецький. А. Ж.

тувалася у самостійну організацію, прийнявши згадану назву та притягнувши до себе кілька революційно і соціалістично мислячих товаришів. Праця цієї організації була скерована в трьох напрямках, а саме: 1) ідеологічне освітлення членів, 2) навчання зв'язків з робітництвом і жовнірами й 3) організація укр. селянства на українських землях.

Наслідком праці «Тісного Кола» між иншим було видання на шапірографі відозви та поширення її на українських землях, організування гуртка серед жовнів саперного батальону в Царському селі та кількох гуртків характеру Селянських спілок (деякі з них прийняли назву «Земля і Воля») на українських землях (Полтавщина, Вороніжчина). З вибухом революції 1917 року гуртки ці ввійшли як складові частини — одні до Селянської Спілки, другі до УПСР.

Народившись у підпіллі УПСР через десять років в час революції 1917 року стала до праці вже, як остаточно сформована політична партія.

Безумовно, ті данні, що ми їх тут подаємо далеко й далеко не вичерпують всіх тих матеріалів, що моглиб прислужитися до історичного освітлення життя УПСР в передреволюційні часи. Ті данні, що ми їх тут подаємо, є лишень невеличкою часткою, яка мусить бути поповнена всіми учасниками, з метою як найширше освітити цей період життя найбільш популярної в час вибуху революції 1917 року української партії.

Арк. Животко.

НА СУД УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА.

Р. 1926 ляхоманський «Т р и з у б» в ч. 52 від 7. листопаду вмістив замітку, в якій обкидав болотом чеського міністра п. Гірсу, що виклопотав у свого уряду допомогу українській еміграції, та М. Шаповала, що найбільше спричинився до організації всіх українських культурних установ на еміграції, які існували й досі існують на ту допомогу.

В той же час співробітник «Т р и з у б а», що на той мент виконував обов'язки редактора, соціал-демократ Левко Чикаленко, на одному з своїх публичних докладів брехливо заявив, що М. Шаповал і соціалісти-революціонери продали Чехословаччині Підкарпатську Русь.

У відповідь на це М. Шаповал опублікував одвертого листа «Д о г р о м а д я н с т в а», в якому, збивши клевету замітки в «Т р и з у б і», звернувся до соціал-демократів з запитом, як вони оцінюють поведінку свого товариша Л. Чикаленка й чи солідаризуються з його заявою.

Закордонна Делегація Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії, замість дати річеву відповідь, видала прокламацію, в якій неправдиво обвиняла М. Шаповала у різних вигаданих провинах, в тім числі й у витраті «громадських коштів» на політику.

Закордонна Організація Української Партії Соціал-Революціонерів, обміркувавши справу і стоючи на засаді, що втягання чужинців у розв'язання українських внутрішніх справ і суперечок принижує гідність української нації, ухвалила: не притягати З. Д. У. С. Д. Р. П. до чеського суду за клевету, а відповісти на негідну прокламацію статтею в «Н о в і й У к р а ї н і».

В наслідок цього я написав і умістив у листопадовім ч. «Н о в о ї У к р а ї н и» за рік 1926 статтю «С е н ь о р и, з н і м і т ь м а с к и!», в якій, збивши неправдиві твердження прокламації З. Д. У. С. Д. Р. П., між инчим написав:

«Невже члени «ЗДУСДРП» так принохалися, що не відчують в цьому «аромату» справжнього доносу? Рівень інтелектуальних здібностей і моральних понять, т. зв., «Закордонної Делегації» видно хоч би з цього вибрику про витрату громадських коштів. Громадськими грошима називаються ті, що складає громада чи громадянство. Хиба п. п. с-деки давали якісь кошти Шаповалові, щоб мати право навіть говорити про це? Ні! Українське громадянство ніяких грошей не давало ні УГК, ні Шаповалові, ні Академії, ні инш. інституціям, часописам. Д о п о м о г а ч е с ь к о ї р е с п у б л і к и н е в у к р а ї н с ь к и м и г р о м а д с ь к и м и к о ш т а м и й в і д б у в а є т ь с я п і д к о н т р о л е м у р я д о в и х о р г а н і в Ч С Р .

«Українські, громадські, народні кошти, вивезені з України, розтринькані «урядом» УНР і різними «громадськими діячами», які ще й досі не адали (і не здадуть?) звіту, а щоб прикрити свою минувшість, стають в позу... захистників «громадських» коштів. Це говорять ті люде, серед яких перебувають і ті, що мусять стати перед український суд за нездачу звіту й марнування народніх коштів.

До «т. зв. Закордонної Делегації» і її однодумців ми ставимо запитання:

а) Де дівся «золотий фонд» вятий після Любарської катастрофи під охорону Центральних Комітетів УСДРП і УПСР і закопаний по їх згоді з тим, щоб повернути його в народню скарбницю при відповідних обставинах, але потім забраний соціал-демократами без згоди другої сторони й витрачений невідомо на що?

б) А де гроші (мільйони). розвіяні «оцуксистами» — про що говорять протокол ревізії «Оцукса», гроші народні, за які мусять відповідати п. п. Мазепи, Мартоси та їх партійні товариші, як тодішні міністри?

в) А де народні гроші, розвіяння яких складає епопею, що зветься «Супрунією» і яка змальована в протоколі ревізії Д-ра Галіна? Супрун, Скар, Мартос, Безпалко, С. Вікул, Дідушок і всі ті, що фігурують в тім протоколі ревізії, особливо в розділі **н е з а к о н н и х в и д а т к і в**, хіба не повинні-б уже в'яснити цю справу громадянству?

г) А гроші розвіяні всякими «місіями» — в про їх звіт? Ви, «Закордонна Делегація» УСДРП протестували проти кримінальної «фінансової господарки» з громадськими грішми? Ви, що були прем'єрами, міністрами, послами і ин. титулованими особами, чи почувасте себе відповідальними за злочинне розвіювання народніх мільйонів у той час, коли гинули українські вояки на полях чи в польських та борах коли вони голодали, ошарпані, голодні, морально розтоптані вашими «урядами», покинуті вами і... врятовані ненависним для вас Українським Громадським Комітетом?»

Запити, як бачимо, направлені не до осіб, а до організації. Коли й ужито власні імена, то лише в множині, як імена збірні, а не особисті. Нікого із назованих осіб я не обвинувачував, що вони особисто рострачали державне майно, а запитував лише З. Д. У. С. Д. Р. П. з приводу тих рострат, які 1) сталися за уряду, в якому провід вели соціал-демократи, 2) які зроблені членами соціал-демократичної партії, 3) подекуди на потреби цієї партії.

Річ відома, що за провини урядовців відповідають уряди, які їх признають, вони мусять доглядати за ними й карати за злочини, а прем'єр-міністри відповідають за чинність своїх колег по кабінету, за діяльність влади.

Відома також річ, що уряди демократичних держав відповідають за свою діяльність перед громадянством.

Соціал-демократи завжди виставляли себе захистниками демократії.

Пропажка «золотого фонду», «Оцуксіяда» й «Супруніяда» сталися за премерства соціал-демократа.

ОЦУКС і Супрун одержали державне майно і гроші від міністрів соціал-демократів.

Коли ж я запитав організацію Соціал-демократів, де державне майно, яким розпоряджалися її члени, бувші міністрами й високими урядовцями, то замість річової відповіді громадянству захистники демократії... рішили «заткнуть рота» мені, притягнувши мене до... Чеського суду за «образу особистої чести п. п. Мазепи, Феденка, Безпалка й Нянчура.

Чом, цих осіб, коли я їм особисто жадної рострати не приписував, а Нянчура навіть не згадував?

Справа ясна: щоб суд розбрав справу не по суті, а по формі. Мої запити мали в собі зміст обвинувачення соціал-демократичної організації за призначення на відповідальні місця злочинних осіб, членів партії, недогляд за ними, поблажливість, недбальство про державне майно, а З. Д. У. С. Д. Р. П. виставила це як обвинувачення теперішніх членів її в тих ростратах, які зроблені не ними, а членами її організації через поблажливість керуючого органу Укр. Соціал-Демократичної партії, в якому перебувала й більшість сучасних членів ЗДУСДРП.

Приймаючи під увагу, 1) що для соціалістів громадський, а особливо товариський, суд мусить мати більше значіння, ніж урядовий, 2) — що винне-

сення внутрішніх українських суперечок перед очі чужинців і виступання перед ними в ролі гладіаторів тільки принизить гідність української нації, а виявлення перед чужинцями найбрудніших сторінок з нашого вивольного руху викличе в них лише огиду до нього, я запропонував ЗДУСДРП передати наш спір на розгляд українського громадянського суду або товариського, соціалістичного, обіцяючи підпорядкуватися всім його рішенням.

З. Д. У. С. Д. Р. П. — організація українська й соціалістична, що скрізь маніфестується своєю надзвичайною соціалістичністю й любовію до нації та пропагує консолідацію українських сил, визнала для себе суд чужинців і буржуазії важнішим і авторитетнішим ніж суд громадянства своєї нації, або суд соціалістів. Замість вислухати думку національної організації, вона кинулась шукати оцінки своєї поведінки у чужинців.

Суперечку між двома українськими соціалістичними організаціями на ґрунті оцінки державно-громадської діяльності українські соціал-демократи понесли на розв'язання до чужого буржуазного суду, бо... відомо, що чужі люди менше розбіраються в українських справах, ніж українське громадянство. Обмежаться формою, а не розбіратимуться по суті.

2. листопаду р. 1928 мав відбутися суд в Кутній Горі. Голова суду в категоричній формі запропонував обом сторонам кінчити справу миром, бо 1) — не добре, мовляв, українцям втягати в свої внутрішні справи чужинців, а чехи не хотіли би втрутатися в українські суперечки; 2) — чеські судці не знають української мови, а це перешкоджатиме їм добре розбіратися в справі; 3) — емігранти, ввагалі, краще зробилиб, коли би своїми сварками не вводили Чехословацьку Республіку в зайві витрати коштів і часу її урядовців.

Я заявив, що в своїй статті не мав на меті обвинувачувати членів ЗДУСДРП особисто, а лише організацію в цілому за несправне виконання її членами державно-громадських обов'язків. О. Безпалко зразу згодився покінчити справу миром, Мазепа ж і Феденко намагалися всунути в формулу примирення зміст одклякання моральної й політичної відповідальності соціал-демократів за названі в статті злочинства та вимагали, щоб я покрив їх судові витрати. На це вони одержали від судців репліки, що «бажають більшого, ніж потрібно для захисту честі»; «ви ж, пане, виявили, що шукаєте захисту честі, а торгуєтесь за копійки».

Щоб припинити цю болючо-образливу для національної гідності сцену нотацій чеських судців на адресу бувшого українського прем'єра, я заявив, що готов прийняти на себе частину судових видатків моїх противників і опублікувати заяву бажаного їм змісту, а саме:

«Заявляю, що своєю статтею, надрукованою в листопадовому числі «Н о в о ї У к р а ї н и» за р. 1926 під заголовком: С е н ь о р и, з н і м і т ь м а с к и! не мав наміру образити жалобщиків Панаса Феденна, Ісаака Мазепу, Осипа Безпалка та Гордія Нянчура, з окрема обвинувачувати їх в роствраті громадських коштів та невдачі справоздань золотого фонду, відповідальності за мальверзації Оцуксу і, так зв., Супруніяди».

Зробив це, аби лише бувші українські міністри не стояли перед чеськими судцями в ролі крамарів, що торгуються за копійки, якими не мов би то оплачується їх честь.

Українському ж громадянству подаю до відома витяги з тих документів, на підставі яких я запитував ЗДУСДРП про ОЦУКСІЯДУ й СУПРУНІЯДУ та инше. Нехай воно само оцінить, чи мав я рацію ті запити ставити і чи мусіла ЗДУСДРП річево відповісти на них громадянству.

I.

7-го листопаду р. 1919 посол У. Н. Р. в Німеччині соціал-демократ Микола Порш через підставну особу (німецького капітана Люберса) купив у Берлінської фірми Макс Арндт для української армії білизни на 500 тисяч німецьких марок.

Гроші на це в сумі 15 мільонів австрійських корон одержав у вересні р. 1919 у Відні з Українського Військового Фонду.

Однак, як повідомляє радник по торговельних справах і генеральний агент Укр. Дипл. Місії в Річі Посполитій польський інж. Ю. Борисів — Голову Державної Закупочної Місії УНР за кордоном від 28. І. р. 1920, «ніяких умов між продавцем а покупателем що до якості краму, строку постачання і т. и. не було зроблено і вся справа закупки була переведена на імя капітана фон-Люберса»... «Сам фон-Люберс одверто заявляє, що він раніш ніколи торгівлею не займався»... «Зі складу всього посольства УНР в Берліні більш ніхто про ці закупки не знає, бо всю справу переводили виключно сам п. Порш і запрошений ним кап. ф. Люберс. Вся білизна була вживана», хоч купувалась, як нова.

Наступник М. Порша посол Ром. Стоцький в доповіді М. З. С. УНР (копія Гол. Отаманові, Прем'єр-Міністрові й послу М. Василькові) від 23 серпня р. 1921 скромно повідомляє, що «справа закупок у Арендта є надзвичайно комплікована й заплутана:

а) як закупочна комісія при закупках фунгував п. посол Порш сам виключно*). Ніхто з других чинів посольства не був притягнений так, що другі свідки не існують. Ні повірений др. Стоцький, який тоді був Радником посольства (але котрий тоді лежав, по повероті із України, хворий на тиф у шпиталю), ні секретарь Левицький і т. д. не були про ці справи поінформовані.

б) Товар оглядав п. посол Порш. Взірця товару заплomboваного не має. Із цієї причини у справі як о с т и всякі судові кроки не можливі.

в) Товар ні що-до якості, ні що-до кількості не був так прийнятий, як це при державних закупках приписано. П. посол Порш дав тільки припоручення запакувати й передати на склад Шенкера».

22-го червня р. 1921 спеціальна комісія в складі Х. Барановського, С. Соковича, А. Марголіна, М. Порша, Р. Стоцького і А. Коваленка по запрошенню посольства УНР в Німеччині, відчинивши «із загальної кількості 153 ящики для огляду по нашій вказівці 5 ящиків», знайшла, що «всі річі ношені, латані ріжними латками, штопані, брудні, не прані. Значна частина огляненої білизни в цей час для вжитку не здатна». На запит посольства фірма Арендт 25 липня р. 1921 відповіла, що «тодішній посол (Порш) в присутності п. сотника Люберса і мого сина оглянув товар і найшов його добрим»... «посол п. Порш прийняв товар і найшов його добрим»... «товар був оглянений і прийнятий незапакованим. Посол п. Порш дав наказ запакувати білизну у ящики». «Після прийняття товару п. Поршем на двірці, товар вийшов з нашої власності й перейшов до посольства»... «Можу з певністю підтвердити, що такого товару (як найдено при ревізії — Н. Гр.) йому (Поршеві) ніколи не доставляли».

Протокол конференції 28 липня р. 1921 в складі таких осіб — д-ра Р. Стоцького, М. Порша, В. Левицького, М. Арендта, К. Арендта і А. Кляймана — зазначає: «п. Курт Арендт заявляє, що білизну він передав особисто пос. Поршеві в незапакованому стані на складі білля Лертербангофу. Посол Порш оглядав її тоді і признав її доброю»... «Посол Порш заявляє, що він дійсно оглядав з К. Арендтом на складі кілька штук білизни. Цих оглядин він не вважає п е р е д а ч е ю. Це сталося аж тоді, як фірма Арендт зложила у експедитора запаковану білизну у скринях. П. К. Арендт завважує до того, що запакування білизни було виконано фірмою Арендт н а с п е ц і я л ь н е д о р у ч е н н я п. Порша за окремою заплавою»... «Пос. Порш заявляє, що білизна, яку він свого часу оглядав разом з п. К. Арендтом на складі, була и н ш а. Вона була брудна і не дезінфекціонована, але не латана. Обидва п. п. Арендт признають, що вони теж такої білизни не могли продати».

По дорученню Посольства 14 серпня р. 1921 спеціальна комісія перевірила куплене п. Поршем майно й записала в протоколі отщо: «замість фактурованих 20.000 сорочок і 20.000 підштаників» найдено «лише 6.962 сорочки, а решта (17.857) підштаники». «При перегляді білизни установлено, що вона находиться в надзвичайно неохайному, брудному та смердючому стані, роз'їдена численними вошами і іншими паразитами».

Торговельно-економічна місія в Польщі під головуванням п. Лукашевича, розглянувши цю справу, ухвалила «негайно вжити заходів, що до притягнення

*) «Комісія» в одній особі! — Н. Гр.

Так бувший військовий міністр УНР соціал-демократ Микола Порш дбав про постачання української армії білизною.

Не краще дбав про це й другий соціал-демократичний міністр В. Темницький. В той час, коли українська армія гинула від недостатку одягу, білизни й зброї, п. Темницький кошти, одержані на купівлю військового майна, самочинно витратив на оплату різних цивільних місій та підготовування «блюдолаїв». Про це свідчить такий документ:

ГОЛОВНОМУ ОТАМАНУ ВІЙСЬК У. Н. Р.

1. Міністр Закордонних Справ (самому собі)	300.000 кор.
2. Посл. Василькові (не відомо за що)	2.640.137.50 п.
3. Тищенко (Сірій) (на видання книг «Дзвона»)	1.000.000 кор.
4. Степаненко (директор Союзбанку) не відомо на що	300.000 кор.
5. Піснячевський (підтримка на «Волу»)	150.000 кор.
6. Бутенко (не відомо на що)	200.000 кор.
7. Залізник (не відомо на що)	1.500.000 кор.
8. Жук (не відомо на що)	200.000 кор.

«Решта грошей військового пятидесятиміліонного кор. кредита передана новій Торговельній Закупочній Комісії під головуванням А. Сербиненка. Прохаю зробити відповідне розпорядження аби остатки військового фонду витрачались виключно на військові потреби, для чого всі видатки повинні провадитись за моєю тільки, як ревізора, згодою».

Тепер ясно, чому наша армія не мала зброї. Гроші, видані на купівлю військового майна, самочинно витрачалися соціал-демократичним міністром на годівлю всяких дармоїдів. Пустомельство місій, Васильків, Тищенко і т. п., що сиділи по теплих каварнях Відня, уважалося за справу важнішу, ніж харчування, одягнення й озброєння армії, яка конала з холоду й голоду в безупинних боях на полях України.

а) Ревізор діяльності ОЦУКС-у К. Безкровний на ст. 23 свого ревізійного акту зазначає, що «в основі переведення операції з американським майном у Франції лежить вимога уряду, зазначена в посвідченні Міністра Народного

Господарства, виданному 12 жовтня 1919 р. в м. Кам'янці-Подільському ч. 717-5123 і підписаному Головою Ради Міністрів Мазепою, міністром Народного Господарства Шадлуном і директором департаменту Добриловським».

б) Умову про передачу американського майна ОЦУКС-ові в особі його представника Андрія Мироновича Сербиненка підписав 5 листопаду р. 1919 міністр фінансів Б. Мартос, а посол Укр. Нар. Респ. в Німеччині М. Порш надписав: «власним підписом і приложенням урядової печатки свідчу, що цей договір дійсно підписаний власноручно в моїй присутності міністром фінансів Б. Мартосом, як уповноваженим уряду УНР і Андрієм Сербиненком, як уповноваженим «Об'єднання Центральних Укр. Коопер. Союзів для діяльності за кордоном («ОЦУКС»), які пред'явили мені свої повноважності в оригіналах». Б. Мартос, як відомо, теж соціал-демократ.

Отже: державне майно передали ОЦУКС-ові соціал-демократичні міністри. Тому вони й відповідають за поведінку тих, кому майно передали.

Вони мусіли передати його людям чесним, досвідченим і дбайливим. Чи так було?

Про це свідчить запис ревізора К. Безкровного на ст. 26 та 27 його ревізійного акту, а саме:

«Колегія ОЦУКС-а вела справи «на віру» і без «формальностей». 1) Ніхто з Колегії ніколи не знав, які кошти ОЦУКС має. 2) Постанови Колегії записувались не в книгу, а на окремих аркушах і навіть олівцем. 3) Видатки робилися без постанов Колегії. 4) На видатки не завше малися рахунки. 5) Рахунки на видатки не завше задовольняють елементарним вимогам. 6) Як наприклад: а) член Колегії оправдує видатки в 6.300 кор. таким документом: «Росписка. — Рабиновичем одержано 6.300 к. Е. Ф.» і т. и.... 6) Рахунки переховувалися по кешеннях членів Колегії. 7) Книг по рахівництву (навіть книги прибутків-видатків) не було заведено». Телеграма доглядача державних автомобілів до Х. Бараповського повідомляє: «в мою відсутність Сербиненко (голова ОЦУКС-у) вивіз 4 автомобілі. Прокурора повідомлено» — Ребинов.

1921 р. листопаду 5 дня судовий пристав при гражданському трибуналі Ем. Пуссар занотував, що Сербиненко вивіз із гаража ОЦУКС-а не відомо для якого вжитку «без відома правління 12 автомобілів з великою кількістю окремих частин і різними струментами».

Таким «добрим господарям» соціал-демократичні міністри передали державне майно. Наслідки ясні. Величезне мільярдне майно роstrачене. Що-ж зробили міністри соціал-демократи, яким уряд УНР довірив ведення справи і які передали майно ОЦУКС-ові, — що вони зробили, щоб виявити злочинців і покарати їх або хоч вказати на них громадянству? Це нікому не відомо. Коли ж я запитав про це, то члени ЗДУСДРП почувалися особисто ображеними і потягли мене до суду за образу їх особистої честі.

Ну, щож? Це теж відповідь!

IV.

Яке відношення до Супруніади?

Про це свідчить такий документ: «Доклад ревізійної комісії Міністрові Фінансів УНР в справі ревізії Фінансової Агентури в Німеччині за час керування нею п. Супруна, з 1 лютого 1919 р. до 30 квітня 1920 року». Ревізійна комісія складалася спершу — з голови — І. Мірного та членів — Е. Соковича й М. Галіна, а по виході з неї І. Мірного, з голови Е. Соковича та членів Е. Соковича й П. Сікори.

В зазначеному докладі, під заголовком «Видатки незаконні» надруковано (ст. 205):

1919	
Грудня 6 288..	П. Скарем*) виплачено по ресторанному рахунку Еден-Готель 5.558 мар. 35 пф. за вечерю на 20 персон (після похорон Вітовського). Вечеря відбулася з лікійорами, цигарами, фруктами і квітками**) М. 5.558,35

*) П. Скар — соціал-демократ. — Н. Гр.

**) Нічого собі смуток! Та ще й на державні кошти. — Н. Гр.

		По тому ж обрахункові п. Скнура виплачено Готель «Баншльос» 476 мар. за два дні перебування 5 осіб-делегатів і за напитки для них	М. 476
Грудня 17.	306.	В авансовому обрахункові О. Крутія*) зазначено на видаток по п'яти рахунках Вестенд Готель (Берлін) за п'ять днів перебування 1.104,25 м. за помешкання, їжу і т. и. і напитки (коньяки по 60 м. і вино по 22 м. за пляшку)	М. 1.104,25
Всі оці ресторанный видатки, самі по собі незаконні, але як що вони могли бути необхідні, як напр. ресторанный видаток по похоронах Вітовського, то їх треба було зарахувати на представництво, на яке п. Супруну видавалася значна сума.			
1919.		Ст. 229—230.	
Листоп. 19.	261.	Видано Сергію Вікулу*) розпорядженням п. Скнура**), як це значиться в росписці С. Вікула «на підставі посвідчення Міністра Праці УНР Безпалка***) — 20.000 мар.	М. 20.000.
Жовтня 27.	288.	Видано по авансовому рахунку п. Скнура Сергію Вікулу «на рахунок Міністерства Праці УНР на підставі виданого Міністерством Праці посвідчення» як це зазначено в росписці С. Вікула на 20.000 мар.	М. 20.000
Грудня 22.	313.	Видано Члену Ради Міністерства Праці (С. Вікулові) розпорядженням п. Супруна для продовження «ознайомлення з організацією робітничого питання і постановкою справи в робітничих організаціях», як це зазначено в проханні п. Вікула авансом — 40.000 мар.	М. 40.000
7. Падол.	3. 247.	Видано п. Бардаху†) 1.500 мар. на закупку книжок; видача записана на рахунок Міністерства Праці УНР	М. 1.500
		Зазначені видатки С. Вікулу і Бардаху в сумі 81.500 мар., видані були п. Супруном, згідно з проханням Міністра Праці УНР п. Безпалка, як це вони зазначають в своїх проханнях».	
1920		ст. 221—222.	
13. Січня	28. 117.	Видано п. Дідушку і С. Вікулу 200.000 марок на Україн. Соціал. Демократ. Партію (Інформаційне Бюро у Берліні). Гроші видано, як позика до 15 марта 1920 р. *).	
14. Січня	28. 148.	Видано п. Дідушку і С. Вікулу 130.000 крон — марками 34.515 — на основі того ж уповноваження С.-Д. Партії**), як позика до 15 березня 1920 р.	
15. Березня	24. 384.	Видано п. Дідушку і С. Вікулу 35.000 марок на основі того ж уповноваження С.-Д. Партії, як позика до 15 березня***) 1920 року.	

*) О. Крутий — тодішній соціал-демократ. — *Н. Гр.*

*) Соц.-демократ.

**) Соц.-демократ.

***) Соц.-демократ.

†) Соц.-демократ.

*) Чому не було «позичок» инчим партіям? — *Н. Гр.*

**) Хіба соц.-демокр. партія державна установа, що на підставі її уповноваження видавалися гроші з державних коштів. — *Н. Гр.*

***) Позика береться березня 24. р. 1920., з умовою щоб була сплачена по 15 березня того ж року. Як це можна виконать? — *Н. Гр.*

14. Березня 13. 337.

Видано п. Дідушку і С. Вікулу 15.000 марок на основі того ж уповноваження С.-Д. Партії, яко позичка до 15 березня 1920 року...

Всього видано на С.-Д. П. в Берліні п. Дідушку і С. Вікулу 284.515 мар. М. 284.515.

Всі ці гроші п. Супруном були видані на основі прохання представників Партії за підписом п. Порша і по згоді Мін.-Фін. п. Мартоса*), як позика до 15 березня 1920 р., яку п. Дідушок і п. Вікул об'язалися повернути думськими рублями**) Агентурі, «Коли звернеться товариш, у якого ключ від сейфа, з схованими там грошми. Про умови цієї позики Ревізійна Комісія повідомила сучасного Фінанс. Агента п. Мірного.

Всі ці видатки С.-Д. Партії записані на Кредитову Канцелярію Міністр. Фінансів***) за кордоном, але Директор Кред. Канцелярії заявив Ревізійній Комісії, що він їх не визнає».

І після такого «господарювання» соціал-демократів ЗДУСДРП мала «сміливість» говорити щось про «витрачання (М. Шаповалом) громадських коштів на політику».

Витрата коштів, які переходили через руки М. Шаповала на культурно-громадську працю в ЧСР, контролювалася державними органами. А хто контролював, на що витратили соціал-демократи кошти самочинно «позичені» ними з української державної скарбниці за допомогою Супруна?

Українському громадянству тепер буде ясно, чому я запитував ЗДУСДРП про ОЦУКС-іяду й СУРПУН-іяду.

Нехай воно само тепер оцінить, чи мусів я це все багн з доби боротьби за українське визволення вивертати перед чеськими судцями і тим дискредитувати український визвольний рух в очах чужинців.

IV КОНФЕРЕНЦІЯ МІЖНАРОДНЬОГО БЮРА РЕВОЛЮЦІЙНО-СОЦІАЛІСТИЧНИХ ПАРТІЙ В ФРАНКФУРТІ НА МАЙНІ.

30 листопаду і 1 грудня 1929 р. у Франкфурті н/М. відбулась IV Конференція М. Бюра Рев.-Соц. Партії. Були присутні члени Бюра: А. Балабанова і Г. Сальві (за Італійську соц. партію максималістів), Поль Люї (за французьку партію соц. ком.), Теодор Лібкнехт (німецька незалежна соц. партія), Бернер і Вітш (за жид. Бунд з Польщі), І. Штайнберг (рос. ліві с-р. і максім.), Йончіус (литов. партія соц.-рев. максималістів), М. Шаповал (укр. партія с-р), Крумборг (соціалістична пролетар. молодь Німеччини), І. Берсма, (за центр. Бюро Міжнар. союзу рев.-соц. молодіжи). Були присутні, як гості, представники: норвеж. робітничої партії і голянської соціал.-революц. партії. Білоруська партія соц.-рев. і Румунська соц. партія і соціал. організ. Югославії «Робітнича єдність» по технічних причинах представників не прислали але, були заступлені делегатами з інших згаданих вище груп.

Порядок денний Конференції:

1. Звіт Секретаріату,
2. Доклади представників партій,
3. Міжнародне становище,
4. Проблема об'єднання соціаліст. сил,
5. Рух соціалістич. молодіжи,
6. Вибори Секретаріату М.Бюра.

*) Соціал-демократа. — Н. Гр.

**) Чому думськими рублями, коли вони не мали вже належної вартости? — Н. Гр.

***) Своя рука — владики. — Н. Гр.

Перший день Конференції був присвячений докладам окремих партій про їх працю, стан їхніх країн і проблеми соц. руху в тих країнах. Доклади тяглися з 11 год. ранку до 11 год. ночі. Кожний докладчик мав часу доволі. Зміст докладів подається з даних нижче витягів з протоколу Конференції. Спеціальний інтерес з українського погляду мав доклад т. Бернера, делегата «Бунду» про стан річей в Польщі. Бернер розповів про останню «концентрацію» соц. партій (Бунду, ППС і Нім. Соц-Дем.) Висловив жаль, що до цієї концентрації не приступили українські і білоруські соціалісти. УС-РП на запрошення відповіла негативно, мотивуючи своє становище не бажанням співпрацювати з ППС, яка неприхильно ставиться до націй. стремління укр. соц. партій. Бернер подав цікаве повідомлення про нараду українських буржуазних і соціалістичних партій, що відбулась в останніх днях у Варшаві (УНДО, УС-РП, УС-ДП, Сель Союз і ин). Нарешті подав відомості про дві течії в «Бунді»: одна за вступ до II Интерн., а друга — за перебування в М. Бюро. Становище першої вияснив Бернер, а другої Вітш. В докладі нашого делегата, т. Шаповала, було подано про об'єднання УПС-Р і про відношення УПС-Р до інших укр. соціалістичних партій і груп. З окрема т. Шаповал вказав на специфічні явища, що виникають з колоніального становища України, поділеної між 4-ми державами. Звернув увагу Конференції на підготовлюваний на сов. Україні процес-монстр проти «Союзу визволення України» на чолі з В. Чеховським і С. Ефремовим, вияснив справжні наміри Москви, яка цими процесами хоче відтягти увагу руських мас від страшного стану річей в бік «сепаратизмів», щоб остаточно здушити національно-визвольні стремління України, Білорусі і ин. країн. Докладчик намалював широку картину поневолення народів в СРСР і прохав Конференцію звернути увагу на «колоніальну проблему», а також протестував проти несвіцького дурисвіцтва большевицької Москви, провіщаючи при тім великі здвиги на Сході Європи в недалекій будучині.

Стан соціалістичного руху на всіх укр. землях подав на основі статистичних даних і установлених фактів. Нарешті висловив погляд на відношення до інтернаціонального соц. руху, причім значним числом фактів ілюстрував політику II і III Інтернаціоналів, як несприятливу визвольним змаганням поневолених і колоніальних народів. На основі цих даних було ясно, що правильно-зрозумілі інтереси укр. трудових мас, не дозволяють укр. революційним соціалістам надіятись на поліпшення політики II і III Интерн. в національній справі.

На другий день, коли йшла дискусія про проблему єдиного пролетарського фронту, т. Шаповалові довелось виступити з докладною промовою про те, як треба розуміти цю проблему.

Зміст цієї промови в головному слідуючий:

1. Об'єднання соц. партій і пролетаріату не можна розуміти, як механичне злиття за всяку ціну, аби об'єднатися. Об'єднання може бути лише во ім'я певної мети, в даннім разі — на засадах революц. соціалізму, як його розуміли найвидатніші ідеологи.

2. З цього погляду II Интерн. не може задовольнити вже тому, що він відкинув засаду революційної боротьби за визволення трудящих і поневолених народів, а натомість став до спілки з буржуазією, захищаючи «Лігу Націй», в якій нема поневолених націй, а його лідери (Мак Дональд, Гендерсон, Своуден, Стаунінг, М. Мюллер, Гільфердінг, Вандервельде и баг. інших), підпорядковувались не пролетаріатові, а капіталові, ставши міністрами капіталістических держав, які гноблять пролетаріят і поневолені народи. Механіка капіталізму вимагає від їх поведінки, корисної для буржуазії. Через це між лідерами II Интерн. і пролетаріатом є логично розрив. Коли ж його нема, то це пояснюється тим, що лідери II Интерн. вмовляють масам послух перед капіталом. Раніш цю роль виконувала инша ідеологічна сила — церква, а тепер — II Интерн.

3. Те саме і з III Интерн.: комісари женуть пролетаріят на службу «державі», яка його гнобить і визискує.

Чи уряди приватного, чи державного капіталізму — це великої різниці не робить. І там і там інтереси робочих мас віддані на поталу, пролетаріят поставлено на службу капіталові, а хто вмовляє робітництво на покірність — це менш важно: чи міністри-лідери II Интерн., чи міністри-лідери III Интерн.

Брехня буржуазної демократії і брехня псевдо-пролетар. диктатурн очевидна.

4. Ототожнювати інтереси пролетаріату з політикою лідерів-міністрів не можна: вони гетерогенні. Тому ми, говорячи за єдиний пролетарський фронт, маємо на увазі ідеологічну єдність пролетаріату на базі революційного соціалізму, про що говоримо до пролетаріату, який організований і в II і III Інт. і по-за ними. Першою фазою цього єднання є психічна єдність, яку треба одріжкати від організаційної.

5. Організаційна єдність з II чи III Інт. означала б підпорядкування їх проводові і відмову від політики рев. соціалізму. Вступивши в II чи III Інт., ми б мусіли відмовитись від неї, а коли-б не відмовились, то були б визнані за руйників дисципліни і тп. — значить стали б в конфлікт з проводом. Це був би стан внутрішньої війни. Ми на це піти не можемо. Наш шлях — безпосередньо звертатись до всього пролетаріату і вияснити йому необхідність політики револ. соціалізму.

6. Ми не «новий Інтернаціонал», а невелике міжнародне об'єднання, це б то зародок Інтернаціоналу. Не стремимось за всяку ціну величатись «Інтернаціоналом», бо ще мало партій входить в М. Бюро. Але в принципі не треба боятись стати Інтернаціоналом і не треба боятись самоліквідації: коли-б II чи III Інт. перейшли на позиції рев.соціалізму, то потреба в існуванні М. Бюро зникла б і ми пішли б на другий день туди, де ведеться політика рев. соціалізму.

Висновок: М. Бюро мусить вести пропаганду за утворення єдиного Інтернаціоналу на базі рев. соціалізму. Це можливо: ось т. Лібкнехт соціал-демократ, а Поль Люї соціаліст-комуніст — можуть вони спільно працювати? Можуть, бо служба під прапором рев. соціалізму нас всіх єднає. Коли-б же ми ці позиції покинули, то М. Бюро розпалося за один день. Мене не полонить «престиж числа»: який-би не був великий II Інт.ерн., але він нічого не робить для активного визволення пролетаріату. Чим більше число пасивних, тим більш сумно. Не вабить нас і престиж «першої соц. батьківщини», в якій стогнуть замучені, виснажені, поневолені трудові маси.

Ми за той Інтернаціонал, який раніше проповідували в своїх брошурах, книжках і часописах теперішні лідери II і III Інт.ерн. Але вони зреклися колишніх своїх проповідей. Цим не тішимося, але й не осліплюємось «числом»: просто мусимо виконати свій обов'язок служення рев. соціалізму: працювати і вірити, що надійде час не соціалістичного політиканства, а щирого об'єднання во ім'я рев. соціалізму.

Становище, висловлене т. Шаповалом з одобренням прийняли всі учасники конференції (і багато гостей).

Конференція прийняла було текст відозви до пролетаріату, дві резолюції протесту проти терору буржуазного фашизму і большевицького розбишацтва в Росії і на Україні.

Нарешті обрано Секретаріат на нову 2-літню добу в складі: А. Балабанова (головний секретарь), П. Люї, Т. Лібкнехт, І. Штайнберг, Сальві.

В неділю 1 грудня відбувся (з 10 до 2-х годин) мітинг, скликаний місцевою організацією Незал. Соц. Партією Німеччини (USPD). На мітингу виступили делегати з промовами проти війни, фашизму, большевизму, а разом з тим вияснялися завдання світ. пролетаріату за цієї історичної доби. Всі промови мали добрий успіх.

Слідуюча конференція відбудеться через 2 роки. Тимчасом Секретаріат має видавати бюлетені і розвинути акцію про притягнення інших партій в склад М. Бюро.

В порівнянні з попередніми IV-та Конференція зазначила де-який зріст рев-соц. настроїв в масах, збільшення інтересу до М. Бюро, особливо в різних організаціях соц. молодіж.

Головою Конференції був т. Т. Лібкнехт, заступником його т. Бернер секретарем т. І. Штайнберг. Засідання Конференції відбувались в будинковій професійних спілок (на Allerheiligenstr. 51). Після закінчення Конференції відбулась приватно-товаришська вечера в гостях у місцевої організації U.S.P.D.

З ЖИТТЯ УПС-Р ЗАКОРДОНОМ В рр. 1928—1929. I. ЗОУПСР.

9 та 10 липня 1928 року в Празі відбулася четверта річна Конференція ЗОУПСР. Всіх делегатів, що брали участь у праці Конференції було 39. Не при-

були представники з відділів з по за меж ЧСР з причин матеріальних та пасових затруднень.

Конференцію іменем Головного Комітету відкрив голова його т. Шаповал, який закликав усіх присутніх привітати т. Д-ра Кобилянського, як члена-ветерана партії, що дожив до 75 літ і досі не складає рук, а веде посильну працю в рядах УПСР.

До президії Конференція обрала т. т. М. Мандрику, С. Довгала, Вакова та секретарями т. т. О. Кошеля і Т. Монюка. Почесним членами президії через аклямацію конференція запросила т. т. М. Ю. Шаповала та Л. Кобилянського.

Т. Шаповал у вступній промові відзначив десятиліття існування УПСР та зробив загальний огляд діяльності партії на протязі цього часу. В кінці промови згадав про членів партії, що полягли в визвольно-революційній боротьбі. Конференція вставанням вшанувала пам'ять борців.

Конференцію вітали такі представники: російської партії Соціалістів-Революціонерів — В. М. Чернов, Гр. Ю. Шрейдер та В. Я. Гуревич; Білоруської партії Соціалістів-Революціонерів — т. Гриб; Чеської Партії Народних Соціалістів — т. Копецький; Празького Комітету Вірменської Революційної Партії «Дашнакцутюн» — т. Мелік-Дадаян.

Були зачитані писемні привітання од Міжнародного Бюро Революційно-Соціалістичних Партій, від французької партії Соціалістів-Комуністів та від членів відділів ЗОУПСР, які не могли прислати своїх представників на Конференцію.

Зі звітів можна встановити, що праця ЗОУПСР-Р виявилась: 1) в політичних виступах, зустрічах із різними політичними організаціями й поодинокими діячами української й чужої національності, в зносинах із Міжнародним Бюром Соціалістично-Революційних Партій, в систематичній праці т. т. у Соціалістичній Лізі Нового Сходу й т. п., 2) діяльність організаційна виявилась у напрямі збільшення числа членів ЗОУПСР і поширення відділів організації в різних країнах Європи, де тільки осіла українська політична еміграція. При активній допомозі ЗОУПСР-Р повстала ціла низка робітничих професійних організацій, зокрема в ЧСР — Український Всепрофесійний Робітничий Союз з багатьма відділами в різних промислових осередках Республіки. Культурно-освітній та видавничий діяльності, а саме: товариші брали блищу участь в праці Українського Соціологічного Інституту та заснованні й веденні Українського Робітничого Університету (1927).

Конференція, заслухавши доповіді, поприймала наступні резолюції:

З нагоди 10-ліття УПС.-Р.

Заслухавши промову т. М. Шаповала з нагоди 10-ліття одвертого існування УПСР-Р, IV Конференція*) вважає, що вихід на політичну арену УПСР-Р був обумовлений, як історично-ідеологічним розвитком української визвольної думки, так і соціально-політичними передумовами, тому існування УПСР-Р є логічно обумовленим всім суспільним процесом відродження України.

УПСР-Р в революції стала єдиною масовою українською партією і то включно селянсько-робітничою партією, що внісла на собі першу організаційно-будительську працю в трудових масах 1917—18 років. Можна з певністю твердити, що в революції українське село було розбуджене соціалістами-революціонерами, чим УПСР-Р виконала незабутню перед Україною історичну послугу, якою ні одна інша українська партія похвалитись не може тому, що всі інші українські партії були і є нічим іншим, як лише малими інтелігентськими ідеологічними та політичними мійськими гуртками, одірваними, ізольованими від мас. Інтелігентською групою були і соціал-демократи, що не мали зв'язку не лише з трудовим селянством — цьому була і є на перешкоді їх марксісько-пролетарська меншовицько-реформистська ідеологія, — але навіть і з пролетаріатом на Україні через те, що організований на Україні пролетаріат був руський і жидівський, йшов під проводом своїх національних партій, а український, національно майже не свідомий пролетаріат був або просто не організований, або йшов під впливом російських партій.

*) За кордоном.

Не ліпше було становище укр. соціал-демократів і на західних українських землях — в Галичині і на Буковині, не кажучи вже про Закарпаття. І до цього часу соціал-демократи не то що не вирости, а навпаки — дуже зменшились, згубивши навіть слабкий зв'язок з укр. робітництвом, тому об'єктивний стан річей робить УПС-Р єдиною національною революційно-соціалістичною партією трудового селянства і робітництва.

УПС-Р завдяки тому, що виробила свою програму об'єктивно-науковим методом, перевівши докладний аналіз соціальної структури і установивши її характер, тим самим одержала можливість вести реальну політику, стала здібною вказувати справжній шлях визволення для трудових мас. Якраз це і підводить під УПС-Р твердий ґрунт, на якому вона мусить розростися в могутню селянсько-робітничу революційну організацію, що візьме на свої плечі всю вагу історичного завдання — визволити український народ і зорганізувати українське суспільство на засадах трудової демократії. Окрім УПС-Р цього завдання не може виконати жадна інша група через брак соціальної бази у їх: дрібна буржуазія і куркулі, на яких лише і можуть опиратись інші групи, занадто мала база відродження, тим більше, що дрібна буржуазія по своїй соціально-типологічній характеристиці не здібна до суспільно-будівничої праці.

Цю обставину не повинна забувати і УПС-Р, котра на своїх минулих помилках мусить навчитись, що дрібно-буржуазна інтелігенція не здібна мати жадних ідеалів що-до революційної перебудови суспільства, тому УПС-Р мусить твердо йти своїм шляхом, не вступаючи в коаліції з класово-реакційними елементами, не впадати в реформізм, не асимілюючись з чужими її природі елементами. Як показує минулий досвід, втрата УПС-Р своїх позицій була обумовлена (окрім об'єктивно-історичних причин) ще через коаліціонерство з соціал-демократичними інтелігентами, не зв'язаними з робітництвом. Не менш шкідливими наслідками означилась і фактична співпраця в минувшині з радикально-демократичною і безпартійною дрібно-буржуазною інтелігенцією, як в краю, так і на еміграції. Досвід цієї співпраці такий: ніколи її вже не можна повторювати. А навпаки: треба всі сили поставити до організації селян і робітників в політичні, культурні і кооперативні форми, керуючи цим організаційним процесом і виховуючи маси до поставленої Партією мети.

На цьому шляху Партії доведеться винести на собі величезну працю і при тім витерпіти і перемогти не лише темноту і інертність трудових мас, а ще й люту безоглядну боротьбу дрібно-буржуазної інтелігенції, яка в новій політиці УПС-Р вже побачила справжню і велику загрозу всій своїй будучині і тому боротиметься проти УПС-Р з одчасм засудженого на суспільно-політичну смерть.

Соціалісти-революціонери це усвідомляють собі і тому без хитань і вагань твердо і непохитно йтимуть вперед міцно-споєними дисциплінованими рядами з вірою як в свою остаточну перемогу, так і в свій провід.

Нова аргументація програми УПС-Р, виробленої соціологічно-науково, має в собі непереможну силу логіки, котра підперта ще безсумнівною силою соціальної справедливості, за яку бореться УПС-Р. Сполучення правди-істини з правдою справедливості озброює могутньою зброєю всіх соціалістів-революціонерів. Йдучи сміливо скрізь, де є поневолений український селянин і робітник, УПС-Р знаходитиме міцну підтримку, котра ставатиме могутчим історично-визвольним чинником нашої історії.

Під прапором революційно-народницького соціалізму піде УПС-Р до здійснення славної мети: соціальної революції, твором якої буде українська самостійна соборна соціалістична республіка солідарна лише з подібними до неї республіками і воююча проти всього буржуазно-імперіалістичного світу.

Не маючи підстав соромитись свого минулого, УПС-Р не закриває очей на зроблені колись помилки і викорінює їх наслідки з мужністю свідомої сили і так само з гордістю усвідомлює dokonані членами партії героїчні вчинки і конструктивно-творчі дії: цим самим УПС-Р віддає належну пошану всім лицарям партії, що за революції вірно вмерли під прапором соціалізму, во ім'я самостійної України, так і тим товаришам, що вірно йдуть однією лавою на зустріч ідеалові партії. Над слабодухами і партійними ренегатами УПС-Р не спиняється: вона переступає через їх і з огидою відштовхує їх зі свого почесного шляху.

Вітаючи всіх товаришів і однодумців, що несуть свій тяжкий хрест під

ярмом окупацій, Конференція закликає їх не падати духом і вірити, що з нашої муравлиної організаційної, культурної і бойової праці виросте трудова Нова Україна, що незабаром вічно засяє сонцем свободи, культури і соціалізму.

Бадьоро голови вгору, дороге товариство!

Хай живе самостійна соборна соціалістична Українська Республіка!

Хай живе соціалістично-революційний Інтернаціонал визволення народів!

Хай живе його бойовий відділ Українська Партія Соціалістів-Революціонерів!»

II. «Про партійне будівництво УПС-Р».

«Зважаючи на те, що Закордонна Організація УПС-Р стала за цієї доби єдиним одвертим виразником стремління і змагань УПС-Р, і осередком її культурно-ідеологічної та політичної праці, Четверта Конференція закликає членство до завзитої праці з метою поширення складу організації і відповідного виховання партійних кадрів і членства не лише на еміграції, а передовсім на різних землях.

1. В консолідаційній акції УПС-Р повинна керуватись засадою-змагати до об'єднання революційно-народницьких елементів в одну соціалістичну партію, хоч би і на федеративних умовах, поскільки цього вимагають географічно-територіальні обставини.

2. Як початкову форму об'єднання треба вважати соборно-соціалістичний союз революційно-народницьких організацій і груп на всіх українських землях».

III. «Про політичний момент і становище У.П.С.-Р.»

1. В Справі інтервенції і війни проти України.

1) Поширювані вже здавна чутки про підготовку Англією війни проти СРСР знаходять своє підпертя в подіях останнього, коли ініціативна роль Англії в підготовці війни цілковито зазначилась. Англійські консерватори поставили собі метою відновити «всеросійську монархію», а для переведення цього плану вибрали гурток старих завзятих монархістів на чолі з був. великим князем Н. Н. Романовим. Щоб збільшити політичне значіння Ніколая Ніколаєвича Романова, англійські змовщики силкуються зосередити навколо Романова різні емігрантські реакційні та інтервенційні гуртки, вимагаючи від їх в першу чергу координації сил з Романовим. В координацію з Романовим вгають англійці просто чи посередньо і так звані «демократичні» гуртки еміграції різних національностей, в тім числі і українських інтервенціоністів.

Організатором інтервенційних гуртків (руських, українських, козацьких, грузинських і ин.) є буржуазно-фашистська Польща, що мріє про поширення своєї межі до границь 1772 року і до Чорного моря, щоб-то хоче в першу чергу захопити всю Правобережну Україну.

Агентом Польщі, що-до підготовки озброєної інтервенції є так звана «група УНР», під якою розуміється група «радикал-демократів» та явних чи тайних їх одностудців і то виключно з кол інтелігенції, що-ж до селянсько-робітничої і соціалістичної еміграції, то вона в своїй подавляючій більшості не має нічого спільного з інтервенційниками-полонофілами.

2) Рушійною силою інтервенційної підготовки є інтереси європейської імперіалістичної буржуазії, котра хоче відповісти ударом проти большевиків за їх агітацію в колоніях, а також вернути можливість ширшого капіталістичного визиску східно-європейських теренів, спеціально України, в якій завязано було під час царизму чимало англійського, бельгійського, французького і німецького капіталів. З другого боку європейську буржуазію непокоїть існування на Сході Європи режиму, що з багатьох мотивів загрожувє спокій європейської буржуазії. В боротьбі проти того режиму заінтересована і реакційна частина еміграції, у якій одібрано було землі, майно, фабрики, заводи, фінансові капітали, природні добра і ин. — в першу чергу російська, а далі і буржуазні групи інших національностей був. Російської імперії.

Інтервенційно-буржуазна частина еміграції всіх народів був. Росії підготовляє інтервенцію з мотивів соціально-економічних і політичних, хоч при тім і маскує свої наміри фразеологією національною — відновленням великої «єдиної-неділимої» Росії в однім випадку, або визволенням поневолених большевизмом націй — в других випадках.

3) Розглядаючи справу війни й інтервенції з огляду інтересів понево-

лених національностей і спеціально з погляду інтересів їх трудових мас, УПС-Р визнає, що:

а) Коли не зажили страшні рани світової війни і революційної боротьби, які винищили цвіт українського і інших народів, глибоко підорвавши біологічний фонд націй, то нова війна була-б величезним нещастям для їх, винищенням ліпших їх сил на довгі роки і збільшенням дегенерації населення — цей наслідок не поліпшив-би становища цих народів і ні крихти не збільшив-би надій на їх визволення, а навпаки — дуже зменшив-би їх;

б) Не поліпшилось-би, а значно згіршилось-би спеціально і становище українського народу: передовсім не зник-би отой фатальний поділ української території між кількома державами, хіба що змінились-би пайки займанщини: Румунія напевне дістала-б приготовлену для неї большевиками «Автономну Молдавську Совітську Республіку», а Польща — Правобережну Україну, — таким чином про здійснення засади соборности нема чого й думати. Поскілки-ж не здійснилась-би соборність, як результат поневолення і слабости політичної організації нашого народу, постільки-ж не могла-б здійснитись і самостійність України, через що доля України означалась-би поєднаннями силами чужих, вільних від визвольних сантіментів буржуазних держав.

в) Захоплені Польщею і Румунією частини українського народу опинились-би в армії ще гіршому, ніж большевицьке: тому є прикладом і порукою повне знищення українського життя на Буковині і в Бесарабії, а також лютий польський терор, визиск і колонізація Польщею наших земель — Галичини, Волині і ин.;

г) Успіх інтервенційної війни потяг-би за собою відновлення польської шляхецької земельної власности на всій Правобережній Україні, цеб-то не менш як 52% цієї території було-б відібрано від українського селянства і передано польським дідичам, поміщикам в драматичних формах реквізичій, екзекуцій, контрибуцій і т. д., а через це правобережна Україна, що при своїй великій густоті населення ледви дихає, була-б поставлена ще більш під страшну загрозу польської колонізації і безоглядної насильної полонізації українського населення.

д) Так само фабрики, заводи, залізниці, ліси, природні добра перейшли-б у приватну власність чужого капіталу — чи місцевого, чи міжнародного, поставивши українських селян і робітників (значить цілу нашу націю) чоло проти чола безмірно дужчого-ворога, ніж теперішній один ворог — большевицько-московська партія, а цей факт безмежно зменшив-би шанси українського народу на визволення за цієї історичної доби;

е) На випадок перемоги інтервенції розподіл України між Росією і Польщею означився-б не по Збручу, а по Дніпру, зменшивши цим площу і число населення, що має тепер хоч-аби-яку степен ь можливости для культурного розвитку — хоч як би вона була для нас незадовольняюча — все-ж таки більшу, ніж під Польщею і инш., де навіть назва «українець» офіційно не визнається. Політичний реалізм є в тім, щоб не пускатись в авантюри, які погіршили-б і так вже дуже гірке становище нашого народу. Відібрання землі у селян, перевід фабрик, заводів, лісів, комунікацій, природних дібр, колонізація і полонізація — це вже такі нещастя, що мусить кожний українець розуміти всю злочинність інтервенції, яка не знищить московського ворога, але приведе з собою багато инших з заходу;

є) Нарешті буржуазна інтервенція проти СССР в цілому і проти України зокрема для соціалістів не до прийняття вже тому, що існування СССР, яко ідеологічно протибуржуазної сили, дезорганізує європейську буржуазію тим, що загострює відносини в капіталізмі і витворює революційну ферментацію, ослаблюючи капіталістичний світ. З другого-ж боку — СССР є лише однією з фаз великої східно-європейської революції: усунення большевизму є завданням не капіталістичної Європи, а завданням лише селянсько-робітничих мас, які борються за утворення трудової демократії замість большевицької диктатури. Перехід від большевизму до трудової демократії мислиться УПС-Р як продовження революції, як чергова фаза її, буржуазія-ж європейська, чи оскраженіла від поразок контр-революційна буржуазна частина еміграції силкується знищити революцію цілковито, викорінити всі її прояви і наслідки, та відновити капіталізм в його крайніх страшних для селянства й робітництва формах. Тому озброєне втручання європейського фашистівського капіталу в

справи революції, як такої, з соціалістичного погляду є принципово недопустиме. Невизначений для трудових мас України большевицький режим диктатури мусить бути знищений і буде знищений планою боротьбою організованих селянсько-робітничих і соціалістичних сил, але не з метою відновлення старого буржуазно-поміщицького режиму і монархії, а з метою остаточного завершення великої східно-європейської соціальної революції і закріплення устрою трудової демократії. Соціалістичні партії взагалі і УПС-Р зокрема не можуть з принципових і тактичних міркувань бути нейтральними в боротьбі буржуазії проти революції: ведучи безоглядну боротьбу проти большевизму, УПС-Р докладно вияснила в резолюціях з 6 лютого 1927 року свою непримиримість до московської окупації на Україні, до режиму нечуваного насильства і визиску, до обернення України в московську колонію. Стоючи непохитно на своїй різко-негативній оцінці большевизму, УПС-Р разом з тим констатує, що капіталізм і буржуазія не можуть нічого дати Україні кращого, як поневолення, визиск, колоніальне становище і тому УПС-Р займає вороже становище, як проти большевицького окупаційного режиму, так і проти інтервенційних плянів буржуазії, проти всякого втручання буржуазії в справи революції.

4) Вважаючи буржуазну інтервенцію злочином, як проти революції в цілому її територіяльному розмахові, так і проти українського народу і його революційної боротьби, що ще не скінчалася, УПС-Р на випадок інтервенції зробить всі необхідні кроки для порозуміння всіх щиро-революційних і соціалістичних сил на окремій платформі, що була принята попередньою конференцією УПС-Р 6 лютого 1927: Вважаючи засаду Соборної Самостійної селянсько-робітничої Української Республіки і режим трудової демократії в ній за неминуче обов'язковий, УПС-Р домагається скасування большевицької диктатури, утворення режиму трудової демократії і ведення боротьби єдиним фронтом всіх революційно-соціалістичних груп і партій проти буржуазної озброєної інтервенції.

Приймаючи все вищевказане на увагу IV Закордонна Конференція УПС-Р постановляє:

а) доручити Головному Комітетові УПС-Р скласти відозву до українського народу, в якій докладно пояснити всі обставини, зв'язані з інтервенційними плянами буржуазії, і вказати, що визволення України може бути здійснене лише шляхом внутрішньої організації культурних, господарських і політичних сил селянства й робітництва та розумною координацією українського народу з трудовими визвольними силами інших поневолених народів в рішучій боротьбі проти ярма, як буржуазного, так і большевицького;

б) доручити Головному Комітетові УПС-Р виробити докладний меморандум до всіх соціалістичних партій, в якому вияснити необхідність солідарного і енергійного виступу проти большевицького і буржуазного режимів на пошматованих окупаціями українських землях;

в) доручити Головному Комітетові вияснити становище всіх соціалістичних і взагалі протиінтервенційних течій і груп народів Сходу Європи, щоб виробити плян спільної акції проти інтервенції;

г) доручити Головному Комітетові зробити належні заходи для консолідації всіх протиінтервенційних елементів еміграції з такими-ж кращими силами;

д) на випадок потреби IV Конференція УПС-Р уповноважує Головний Комітет оповістити мобілізацію партійних членів для поборювання інтервенційних акцій і плянів української контр-революції, а також робити всі інші доцільні надзвичайні заходи зі вказаною метою.

2. Про так званий «у р я д У.Н.Р.».

Заслухавши доклад про сучасний політичний момент і завдання УПС-Р Конференція констатує:

1) Внаслідок незаконної постанови Директорії УНР з 15-го листопада 1919 року про передачу С. Петлюрі уповноваження, які належали лише Директорії, яко колегіальному органу, а власне — підписувати закони іменем Директорії — Директорія фактично і юридично розпалась, а УНР, оголошена Конгресом Трудового народу України, перестала існувати.

Виступи С. Петлюри від імени УНР і в ролі голови неіснуючого органу (Директорії) суперечили основному закону Трудового Конгресу з 28 січня 1919, який (закон) не знає навіть титулу «Голови Директорії», а тому ці ви-

ступили юридично прийняли чисто-узурпаційний характер. Узурпаційний характер поведінки С. Петлюри особливо ясно зазначився після незаконних і узурпаційних постанов пяти був. міністрів УНР в Кам'янці-Подільському під владою поляків 14 лютого 1920 року про нову організацію верховної влади і порядок законодавства з особливим зазначенням про скасування законодавства Трудового Конгресу і одночасовим розпусшенням штабів, установ і організацій утворених на основі законодавства Трудового Конгресу і впливаючих з його постанов Директорії.

Цим було формально dokonано державний переворот в УНР в обставині трагічній для української революції.

2) З цього часу С. Петлюра, узурпувавши старі титули «УНР», «Директорії УНР», виступаючи в своєрідній ролі «Голови Директорії» без Директорії, почав діяти в порозумінні з польською владою проти волі і інтересів українського народу, підпертий в своїй шкідливій діяльності безвідповідальними групами політиканів, що ніякого зв'язку з трудовими масами України не мали.

Так званий, призначений С. Петлюрою, «уряд УНР» на чолі з В. Прокоповичем (зложений з 5 радикал-демократів, 4 соціал-демократів, 2 представників польської шляхти і кількох одиниць) виступив союзником Польщі, якій С. Петлюра і попередній уряд Мазепа-Левицького віддали по таємному договору з 21 квітня 1920 р. значну частину Української території з населенням не менш 8 мільйонів душ, таким чином порушивши засаду Трудового Конгресу про цілість, незалежність і самостійність України.

3) Після невдачі наступу Пілсудського і Петлюри на Україну, уряд Петлюри-Левицького видав 12 листопада 1920 р. нові постанови про верховну владу для України, на основі яких забезпечувалось перехід влади від Петлюри до А. Левицького, чим і скористався А. Левицький після смерті Петлюри, оповістивши себе 1. червня 1926 року «заступником Голови Директорії» і «Головним Отаманом військ УНР» та призначивши від себе новий уряд Прокоповича.

4) Вищенаведені факти і розгляд стану річей вказують, що жадними нитками юридичної спадковості, так званий, тепер «уряд УНР» з законодавством Трудового Конгресу ані Директорії не пов'язаний; що він є типовим явищем самозванства, історично-фабрикованим здавна в Польщі з метою утворення і закріплення польських впливів на Сході та захоплення української території;

5) що цей так званий «уряд УНР» по своїй соціальній природі і політиці є контр-революційним і проти-національним, чим і пояснюється той факт, що він не має жадного оперття в українському населенні по обидва боки Збруча, що-ж до української еміграції, то й тут його база незвичайно маленька, обмежена тісним гуртком професійних контр-революціонерів з військовиків та, так званих, «радикал-демократів», фашистів і гетьманців;

6) що вся його «діяльність» (з обрахунком на пасивність еміграції і її острах перед скандалами на чужині) зводиться до вишукування коштів у чужих урядових і політичних чинників за услуги дуже сумнівної вартості, протікає в строгій конспірації настільки, що члени цього «уряду» їздять часто інкогніто і часто під псевдонімами, боячись публично перед українською еміграцією показуватись;

Приймаючи все вищесказане на увагу, IV Закордонна Конференція УПС-Р постановляє:

а) закликати всіх членів УПС-Р вести завзяту боротьбу проти самозванців і їх агентів, безщадно викриваючи їх злочинну роботу перед українськими трудовими масами,

б) доручити Головному Комітетові УПС-Р скласти окрему брошуру, в якій подати факти і документи, що свідчать про цілковито-узурпаційний і самозванський характер, так званого, «уряду УНР» на чолі з А. Левицьким і Ко».

3. **Про відношення до большевиків** підтверджується постановою III Конференції З.О.УПС-Р від 6 лютого 1927, що звучить так:

«Протягом 5-літнього панування Російської Комуністичної партії на Україні сталися зміни, що витворили такий стан річей:

1) Від комунізму ВКП (згідно КП/б/У) відмовилася, назвавши період своєї комуністичної праці «воєним комунізмом» і натомість 1921 року оповістивши нову економічну політику (НЕП). НЕП означає як нову, суперечну в самій собі ідеологію — яка під соціалістичними фразами установлює необхідність капіталізму, — так і нову соціально-економічну

дійсність, виявлену в економічному дуалізмі; поруч з державним капіталізмом існує і розвивається приватний капіталізм в сільському господарстві, індустрії і торгівлі. При тім, відношення пролетаріату до знаряддя продукції установлене на капіталістичній основі, а саме: пролетаріят переведено на вільно-наємну плату і примушено продавати роботу на біржі праці, з неминучим безробіттям, з одночасовим позбавленням пролетаріату всяких легальних способів економічної боротьби (напр., позбавлення права страйку). Рівночасно з цим ВКП користується всіма способами пропаганди і надавання дрібних привілеїв, щоб вмовити пролетаріатові погляд, ніби-то НЕП — капіталізм, є «шляхом до соціалізму» і що пролетаріят мусить і далі нести жертви і відмовлятися від свободи. Одначе, такий цинічний визиск моральних сил і віри в соціалізм вже одкрив очі пролетаріатові, який де-далі більш активно повстає проти диктаторсько-капіталістичного режиму ВКП (згідно КП/б/У), про що свідчить постійна боротьба робітництва — з одного боку і тяжкі репресії включно з безсудними розстрілами безоружного робітництва воєнно-поліцейськими органами влади — з другого.

Капіталізм в СССР забезпечується більшовиками їх земельно-аграрною політикою, а власне: землю розподілено дуже не рівномірно, так що полсвина селянства залишається без землі або з дуже маленьким наділом, за те частина землі опинилася в руках куркулів, дрібних поміщиків, а разом з тим багато землі взято в державний фонд для утворення ново-поміщицьких державних господарств («радгоспи» і т. д.) та чужинецької колонізації. Такий розподіл землі і повів більшовиків до скасування соціалізації землеволодіння, а натомиць заведено безтермінове індивідуальне користування землею, передача її в спадщину, таємна продаж її, здача в аренду і т. п. неминучі форми капіталізму. Куркулям дано право визискувати наймитську працю під гаслом Бухарина «збагачуйтесь». Велика частина селянства опинилась без землі й обернулася в резервову армію праці, яка була завжди і є скрізь соціальною основою капіталізму.

Аграрна політика більшовиків стала основою нового капіталізму в СССР і на Україні, поневоливши пролетаріят і трудове селянство та перегородивши трудовим масам шлях до соціалізму. Продовження такого стану річей одкриває повну можливість для розвитку і скріплення тільки нової буржуазії, котра незабаром може вирости у велику політичну силу, що може опанувати державою й остаточно поневолити пролетаріят та селянство. Цьому допомагає вже й тепер та перероджена частина комуністичної партії, що стоїть за повну реставрацію капіталізму.

Витворений більшовиками стан річей показує непримириму суперечність між інтересами трудових мас і інтересами нової буржуазії та пануючого блоку апаратчиків, хозяйственников та професійних верхів, а ця грізна суперечність двигає маси на неминучий революційний конфлікт з режимом, що означає наближення нової соціально-політичної революції, котра мусить знести капіталістично-диктаторську систему ВКП (згідно КП/б/У) і визволити як трудові маси, так і поневолені народи від ненависного й кровожерного режиму більшовиків.

2) В області національно-культурних відносин ВКП мусіла 1923 року під натиском народніх мас змінити свій попередній курс русифікації України на курс українізації, одначе, курс «урядової українізації» ведеться не щиро, з прихованою метою задержати панування російсько-жидівської меншости над українською більшістю, об'єктивним доказом чого є: недопущання українців більш 25% на вищі й середні урядові посади, недопущання українізації вищих шкіл шляхом недрукування українських підручників і наукових книг, керування так зв. українською більшовицькою пресою чужинцями, у якій українці тільки за перекладчиків, затримання російського характеру КП/б/У шляхом регулювання вступу українців з тим, щоб вони не обернулись в більшість у партії і т. п.; на практиці ж урядова українізація зводиться до вивчення чужинецьким нижчим персоналом української мови для зносин з укр. населенням та обдурюванням його буцим то органічною приналежністю чужинців до українців. КП/б/У, будучи тільки красвою організацією російської ВКП, позбавлена всякої автономії, чому всі декларації про «самостійність» чи «рівноправність» України в СССР являються тільки свідомим дурисвітством пануючого московського центру, що обернув Україну в свою колонію.

Разом з тим на Україні зазначився великий зріст національно-політичної свідомості українських трудових мас (так зв. «стихійна українізація»), які усвідомили повну суперечність своїх інтересів більшості, інтересів 80% населення, з інтересами диктаторської чужонаціональної меншості, що переводить на Україні шляхом насильства плани й наміри імперіялістичної Москви. Усвідомлення цієї суперечності висуває на чергу дня про бл е м у в л а д и, яка мусить бути можливо швидче розрішена або шляхом добровільного відступлення сучасної московської влади на Україні і передачі урядових функцій українській більшості, або коли це добровільно не станеться, то воно станеться шляхом нової революції, що наближається невпинно під натиском, як соціально-економічних так і національно-політичних суперечностей.

3) Велика революція в сучасній її большевицькій фазі не може знайти свого завершення тому, що большевики, використавши всі найбільш крайні засоби диктатури, прийшли через 9 літ свого панування в Росії і в інших окупованих війною країнах, тільки до капіталізму в його найгірших формах: державного капіталізму і хижацького приватного капіталізму, чим безнадійно скомпромітували як метод диктатури, так і програму державницького псевдо-соціалізму (етатізму) перед очима світового пролетаріату і взагалі трудових мас, створивши в світовому соціалізмі тяжку кризу розпорощення сил.

Большевицька фаза Великої Революції на Сході Європи показала, що ані диктатура над трудовими масами та поневоленими націями, ані етатизм не можуть бути шляхом до соціалізму, тому ліквідація большевицької диктатури є неминучою потребою не лише поневолених робітничо-селянських мас СССР, але й вищою потребою світового пролетаріату, що задихається під натиском підбавленої моральним крахом большевизма буржуазії, яка переняла методи большевизму під назвою фашизму для поборення світового революційно-соціалістичного руху трудових мас.

Разом з тим в досвіді революції виявилась животною підстава народницького інтегрального соціалізму, який бачить шлях до соціалізму в самодіяльності трудових мас робітництва і селянства, передовсім в здійсненні трудового права на землю — забезпечення проти сформування резервної армії праці, на якій неминуче виріс і виростає капіталізм. Тому українські соціалісти-революціонери в цю добу можуть сконстатувати тільки невмирущу стійкість і життєву вартість своїй соціалістичній ідеології, яка дає правильне рішення основної проблеми соціальної революції — проблеми земельної реформи на основі трудового права на землю.

В цьому партія відзискує велику моральну силу і запоруку свого зросту для здійснення своїй програми.

4) Залишаючись на позиції непримиримого відношення до большевицької ідеології, програми і методів диктатури над трудовими масами, УПС-Р продовжує боротьбу за визволення трудових мас, поневолених націй, за суверенність української державності і змагається до ліквідації большевицької диктатури во і м я трудової демократії, вважаючи принципово ш л я х р е в о л ю ц і ї за останній доцільний спосіб переходу до нового стану річей, однак, в сучасних обставинах з огляду на велику небезпеку міжнародної ситуації для східно-європейської революції, спеціально-велику небезпеку для України з боку Польщі, Румунії і ин. імперіялістів — з одного боку, а також, щоб з найменшими потрясіннями могли всі народи СССР і зокрема Україна вийти з великої, утвореної большевиками господарської, культурної, національної і політичної к р и з и — УПС-Р для добровільної реконструкції відносин в УСРР закликає трудові маси боротись за здійснення слідуєчих змін і вимог в УСРР:

А. В області політичній та соціальній:

1) Скасувати большевицьку диктатуру ВКП (згідно КП/б/У) і перейти до режиму трудової радянської демократії.

2) Перетворити сучасний СССР на справжню В і л ь н у С п і л к у усаможийнених радянсько-демократичних трудових республік, в яку Україна увійшла б як самостійна і рівноправна республіка.

3) Легалізувати УПС-Р і взагалі всі соціалістичні партії, що стоять на ґрунті соціальної революції.

4) Оповістити свободу слова, друку, зборів, спілок і т. д. в межах трудової демократії.

5) Скасувати смертну кару і висилки з рідного краю.

6) Допустити вільну професійну організацію трудових мас і зокрема: негайно допустити класово-професійну організацію трудового селянства у формі Української Селянської Спілки.

7) Перетворити сучасний уряд, військо, міліцію і управління державними, господарськими та культурними установами на засадах пропорційного відношення між трудовими масами основних національностей України.

8) Приєднати до України Кубань і відрізані українські комплекси Курщини, Вороніжчини й Донщини та забезпечити національно-культурні права українцям, розсіяним по-за Україною в ССРСР, як також проголосити (и всі сили покласти на його здійснення) принцип соборності всіх українських земель в одній соборній Українській Соціалістичній Республіці в етнографічних межах.

9) Забезпечити в Українській Республіці національно-персональну автономію національним меншостям.

Б. В області господарсько-економічній:

1) Зберегти всю землю у всенародній громадській власності і не допустити ніяких явних чи тайних форм продажу землі.

2) Скасувати нові поміщицькі осередки під назвою «радгоспів» і т. п., а землю з під їх наділити безземельним та малоземельним і взагалі допомагати їм поставити своє господарство на ноги шляхом довготермінового кредиту і спеціальних державних підмог.

3) Проводити як в сільському, так і в інших галузях господарства кооперативізацію відносин.

4) Скасувати чужинцям концесії на землю і взагалі припинити чужинецьку колонізацію України та штучне творення на укр. території чужих республік, натомість дбати про наділення землі українським біженцям із Західних земель України.

5) Залишити більші комплекси землі тільки при школах і науково-дослідних та культурних установах і організаціях.

6) Припинити штучну індустріалізацію під гаслом псевдо-соціалістичного «нагромадження», котре є брутальною формою визиску селянської праці.

7) Реорганізувати податкову систему відповідно засадам поступово-пробуткового податку.

8) Взагалі перевести в життя засаду автономії господарства і професійних робітничих та селянських спілок, як єдиний шлях до здійснення господарсько-трудої демократії.

9) Для організованого здійснення господарської демократії утворити Вищу Раду народнього господарства шляхом виборного представництва продуцентів, споживачів, науки і держави з тим, щоб ця Рада автономно керувала господарською політикою і вела регуляцію цін на продукти сільського та промислового господарства в інтересах робітництва і селянства на основах еквівалентної вартості.

В. В культурних справах:

1) Утворити Вищу Раду Соціалістичної Культури шляхом пропорційного представництва від трудових мас всіх національностей України і передати цій Раді державні кошти для організації та ведення шкільництва, видавництва і всіх громадських установ духової та фізичної культури населення.

2) Українізація мусить увійти в компетенцію української секції названої Ради з метою реального здійснення дерусифікації України шляхом стимулювання гуртової творчої праці трудових мас та підняття їх індивідуальної і масової самодіяльності.

3) Скасувати бутафорну «українізацію» чужонаціональних елементів на Україні, а натомість реально допомогти відродженню й розвитку української культури та дати можливість самим українцям вести свої публичні й громадянські установи в УСРСР, чим і буде переведена українізація.

4) Допустити самодіяльність і приватну ініціативу в справах преси, видавництва, шкільництва і мистецтва та одночасово усунути деморалізуючу фаворизацію окремих груп во ім'я єдино-корисного на полі культури вільного змагання творчих сил і здібностей.

5) Поставити широко організацію краєвознавства і взагалі науково-дослідчої діяльності з реальною гарантією свободи наукової критики і висновків.

6) Допустити найбільшу свободу взаємочинности українських наукових, культурних та мистецьких сил в міжнародній сфері, як єдиний шлях до освіжування культурного повітря й справжнього зближування народів на полі культури, що є разом з тим певним засобом викорінювання національно-виключних і шовіністичних настроїв у населення.

7) Реально й активно допомагати культурній праці українського населення по-за межами УСРР, в Польщі, Румунії та інде, з метою включення всього народу в одну систему культурних переживань.

8) Включити всіх українців, розсіяних в СРСР, під культурний заряд Української Республіки.

9) І взагалі: замість бюрократичного механізму, холодного й чужого до реальних переживань, відкрити всі можливості для самодіяльної організації всіх соціалістичних елементів трудових мас з метою широкої боротьби за скріплення соціалістичної культури і побуту на Україні.»

*

IV. «Про соціалістичну Лігу Нового Сходу».

1. Заслухавши доповідь секретаря Соц Ліги Нового Сходу т. Куликівського Дм., про працю Ліги та участь членів ЗОУПС-Р в ній, IV Конференція визнає, що правдиво-соціалістичним способом розрішення міжнародних взаємовідношень народів Сходу Європи є мир та солідарність між цими народами; констатує, що це ясно випливає з програми нашої партії, а тому що в основу ідеології Соц. Ліги Нового Сходу Європи лягли, власне, ці постулати нашої програми, то IV Конференція УПС-Р вітає організацію останньої.

2. IV Конференція УПС-Р схвалює і одобряє працю і діяльність наших товаришів, які були ініціаторами в організації Соціалістичної Ліги, як рівнож працю і тих товаришів, що пізніше приєдналися до Соціалістичної Ліги.

3. IV Конференція УПС-Р вітає Соціалістичну Лігу Нового Сходу Європи, бажає їй успіху і розвитку її праці, в досягненні її мети, закликає неухильно йти правильно-вибраним нею шляхом, не дивлячись на жадні перешкоди і рекомендує членам нашої партії і надалі активно підпирати працю Соціалістичної Ліги Нового Сходу Європи.

*

20 вересня 1928 року секретаріат ЗОУПС-Р надіслав до Міжнародного Бюро Револуційно-Соціалістичних Партій листа про відношення УПСР до єдиного соціалістичного фронту. Зміст цього листа такий:

Дорогі Товариші!

«IV Закордонна Конференція Української партії Соціалістів Револуціонерів 9—10 липня 1928 р., дякуючи за Ваше привітання, доручила нам повідомити Вас про своє становище в справі єдиного пролетарсько-соціалістичного фронту, про що Ви запитуєте в своїм листі.

Наша партія, в засаді стоячи за відновлення єдиного пролетарсько-соціалістичного фронту, розбитого непримиримою тактикою Комінтерну, думає, що в цей час об'єднання пролетарських партій здійснити майже не можна через неймовірні труднощі.

Ці труднощі полягають в становищі, поглядах і переживаннях як Комінтерну, так і Соцінтерну.

Наприклад, останній VI конгрес Комінтерну пішов цілком за вказівками російської компартії, яка проголосила війну соціалістам ще на початку революції і досі на цій становищі стоїть уперто, навіть загострює свою боротьбу проти партій Соцінтерна, М. Бюра і навіть комуністичних груп, що не йдуть сліпо за вказівками Кремля.

Розправа російської компартії з своєю опозицією (Троцький, Зінов'їв, Каменєв, Радек, Раковський, Смірнов, Преображенський, Пятаков і ін.) показує Вам, а г л я д н о, чим живе диктатура в Москві. Комінтерн одобрив розправу з Троцьким, а тому тим більше не міг не прийняти пропозиції Москви

(доклад Бухарина) про крайнє загострення боротьби проти всіх партій і течій в соціалізмі, які хоч трохи инакше думають і поступають, ніж Москва. Ми, читаючи совітську пресу, стоїмо цілком в курсі настроїв і плянів Москви, котра буквально хоче перенести в і й н у проти соціалістів з території ССРСР в Європу і Америку.

Ми знаємо з тієї совітської преси, що Москва вважає ліві, революційно-соціалістичні партії і течії за більш для себе небезпечні, ніж опортуністичну соціал-демократію. Збільшену ненависть проти лівих партій і течій, Москва виявляє в такому афоризмі:

«Ліві соціалісти є не мосгом, а муром між Комінтерном і пролетаріатом».

Цей афоризм характеризує відношення Комінтерна (Москви) якраз до партій М. Бюро.

Москва безумовно трактує не лише партії Соцінтерна, але й партії М. Бюро, як в о р о г і в пролетаріату, соціалізму, соціальної революції і радянської влади.

Згодьтесь з тим, що де панує т а к и й погляд, то там нема і не може бути жадних психологічних передумов навіть для простого контакту, не то що для об'єднання.

По скільки люди керуються в своїй поведенці не лише класовими інтересами, але й політичними та іншими емоціями, то мусить бути нами оцінений той фактор майже зоологічної ненависти, яким керується Москва (і Комінтерн) у своїх відносинах до всіх соціалістичних партій і комуністичних опозицій. Де є емоція ненависти, там панує політична сліпота, там порозуміння є неможливе.

Тепер погляньмо на Соцінтерн.

Він має в Європі міцні позиції, але тактика його остільки не революційна, інтернаціоналізм його партій остільки слабкий, його засади про можливість коаліції з буржуазією і підтримка так зв. «Ліги націй» остільки не соціалістичні, його відношення, напр., до колоніальних проблем остільки буржуазне, що ми могли-б з повним правом вважати Соцінтерн за союз ліберально-демократичних буржуазних партій, коли б це не були партії робітничі.

Але фактом є, що в цих партіях є багацько справжнього пролетаріату, який впрочім іде під проводом опортуністичних верхів не більш свідомо, як, прим., пролетаріат католицьких проф. союзів іде під проводом клерикальної реакції.

Ну, і як же можна погодити такі два контрасти, як Комінтерн і Соцінтерн, коли обидві ці організації не можуть погодитись з М. Бюро, яке стоїть б л и з ч е до кожного антиподу?

Дійсність показує, що Соцінтерн не хоче зближатись не лише з Комінтерном, але й з М. Бюро.

Становище М. Бюро поміж тими силами є просто трагічним тому, що виглядів на зближення екстремних напрямів нема в цей час майже ніяких.

Коли взяти на увагу чисельність Інтернаціоналів, то ми можемо сказати, що Соцінтерн з своїми 6638 тисячами має в Європі проти себе фактично 250 тисяч комуністів (з 1.675.000 членів Комінтерну на ССРСР припадає 1.300.000, решта-ж припадає на весь останній світ та й то дуже перебільшена).

Ясно, що Комінтерн не має надій на успіх в Європі, але ще більш ясно, що він спричинив відхід європейських пролетарських мас н а п р а в о. І лише буржуазна реакція своєю політикою р е в о л ю ц і о н і з у є маси, які йдуть на ліво і на виборах віддають частину голосів навіть за комуністів. В самих умовах Європи заложена можливість революціонізації пролетарських мас, але Москва своєю внутрішньою і зовнішньою політикою, своєю претенціозністю в боротьбі за гегемонію в революції пригашує цю революціонізацію і паралізує Соцінтерн.

Це становище може змінитися лише тоді, коли революціонізація мас не буде йти в користь Москви — з одного боку, і коли відхід від Комінтерну не означатиме падіння в опортунізм Соцінтерну.

Це можливе значить лише при умові, коли М. Бюро розвинуло-б свою акцію во імя переходу пролетаріату на позиції р е в о л ю ц і й н о г о с о ц і я л і з м у, вільного від каліцтв Комінтерна і Соцінтерна.

Але щоб не сталось, треба, щоб М. Бюро бачило своє призначення не лише в безоглядній на цей час пропаганді екстремів, які органічно не можуть

послнатись, а в пропаганді революційного соціалізму, в критиці шкідливих екстремів, в організації мас на засадах револ. соціалізму. І щойно після того, коли М. Бюро збільшило-б свої сили до степені помітного фактора в міжнародно-соціалістичному житті, можна-б виступити йому з платформою єдиного пролетарсько-соціалістичного фронту.

Наша партія стоїть якраз на цій позиції, не бачучи в цей час інших шляхів до здійснення ідеї соціалістичного об'єднання.

Іноді заявляються голоси, що з тактичних міркувань було-б корисно М. Бюро порозумітися з Соцінтерном з метою збільшити в нім ліве крило і цим вплинути на зміну тактики Соцінтерну. Ми не могли-б сказати з певністю, чи це допомогло-б революціонізації Соцінтерну, де диктують свою політику англійці, французи, німці, одначе вважаємо, що це питання варто було-б обміркувати.

Наша партія теперішньої тактики Соцінтерну прийняти не може, одначе коли-б М. Бюро мало надію змінити ту тактику своїм вступом до Соцінтерну, то наша партія не заперечувала-б цього кроку, коли б М. Бюро нашло нові засоби для досягнення своєї мети.

Таке наше становище в цій справі.

З соціалістичним привітом.»

*

Виключення з У.П.С.-Р.

«Комунікат Секретаріату ЗОУПС-Р.

6 грудня 1928 року Секретаріат розіслав комунікат до всіх організацій УПС-Р та до преси, що Головний Комітет Закордонної Організації Укр. Партії Соціалістів-Револьюонерів виключив з членів УПС-Р Олександра Файчука за зраду партії і службу совітській місії, а тому застерігає всіх товаришів від зносин з ним.

*

Виключення з членів УПСР Л. Клименка та Д. Куликівського.

Головний Комітет ЗОУПСР у своєму засіданні 28 травня 1929 р., заслухавши доповідь про шкідливу діяльність для УПСР Л. Клименка та Д. Куликівського, що виявилась: 1) в виступах проти об'єднання УПСР, в ширенні про УПСР та її членів неправдивих відомостей з метою деморалізації і розбиття партії та підризу її престижу в широких колах громадянства; 2) за грубе порушення партійної дисципліни, що виявлена непослухом та невиконанням постанов Головного Комітету; 3) в порушенні тим самим урочистої обітничі соціаліста-революонера, а також беручи на увагу їхній низький егоїзм і шкурництво, що було особливо виразно спостережене в останні часи, Головний Політичний Комітет ухвалив:

Л. Клименка та Д. Куликівського виключити з партії.

Того ж дня 28 травня Головний Комітет, констатуючи, що деморалізація, викликана п. п. Клименком—Куликівським, поширилася і ще на деяких членів Празького відділу, ухвалив:

1) Розпустити Празький відділ Зак. Орг. УПСР, а членів його виключити з партії.

2) Осіб, які осуджують шкідливу діяльність, направлену на розбиття партії, приймати на ново в Організацію через комісію в складі т. т. С. Довгала, О. Кошеля та О. Гончара по писемних заявах.

Більшість членів празької організації виступи п. п. Клименків осудила, відбула Загальні Збори і відновила празьку організацію, яка, позбунтувшись деморалізаторів повела свою працю під проводом Головного Комітету.

СПРАВА ОБ'ЄДНАННЯ У.П.С.-Р.

Ще в 1925 році серед соціалістів-революонерів за кордоном сталося непорозуміння, яке довело до розколу та створення двох груп УПС-Р — ЗОУПСР-та групи Закорд. Комітету. Таке становище спричинило багато шкоди партії і свідоміша частина обох груп вже давно вела акцію до примирення та до консолідації соціалістичної політики, а також шукала шляхів до ліквідації незгоди.

Як результат цього всього 7 грудня 1928 року відбулася нарада уповноважених представників обох організацій, які виробили та підписали умову, обостороннє виконання якої кладе край конкурентній чинности обох організацій, і зводить її до єдиного консолідованого діяння.

Умова ця була вироблена в формі наступного протоколу:

«Після докладного обміну думок представники одноголосно прийняли наступні ухвали:

Визнаючи, що минулі непорозуміння вже пережиті і не можуть бути жадною перешкодою для політичної співпраці обох політичних організацій з метою скріплення і об'єднання УПС-Р, представники приступають до обговорення слідуячого порядку денного:

I. Утворення контактowego зв'язку по між обома організаціями, що до загальної партійної політики.

II. Мобілізація соціалістично-соборницьких сил на ґрунті спільної політичної й громадської діяльності.

III. Розширення бази об'єднання соборницьких, соціалістичних і демократичних елементів.

По всіх трьох точках виробили і ухвалили:

I. Спільну політичну лінію УПСР установлює Головний Політичний Комітет УПС-Р, що складається з керуючих органів обох організацій, представлених рівно, який вирішує всі справи більшістю голосів присутніх, з тим, щоби в тій більшості була більшість кожного керуючого органу. Правомочні постанови Спільного Комітету УПСР обов'язкові для обох організацій.

II. Представники визнають за необхідне заключення політичного блоку соборницько-соціалістичних сил (УРПС, Оборона України і инш) на спільній платформі і зі спільною загально-політичною тактикою.

III. Представники визнають за необхідне, щоб УПС-Р розвинула акцію для створення об'єднання соборницьких, соціалістичних і демократичних сил, які УПС-Р могла б направити в боротьбу за основні визвольні завдання української демократії — Соборну, Самостійну і Демократично-Трудову Українську Республіку.

За закордонну Організацію УПСР:

Н. Григорійв, С. Довгаль, Д. Куликівський, Л. Клименко, К. Станиславський, М. Шаповал,

За групу Закордонного Комітету УПС-Р:

П. Богацький, Г. Денисенко, М. Скидан.»

*

16 грудня 1929 року Головний Комітет ЗОУПС-Р скликав Партійну Раду, яка мала проглянути й ратифікувати умову з представниками груп Закордонного Комітету, підписану 7 грудня 1928 року та обговорити справу організації Народньої Української Ради й визначити напрям політики для представників УПС-Р в Нар. Укр. Раді.

На цій партійній раді були представники від організацій, які перебувають в ЧСР (Прага, Подебради, Німецьке Яблонне, Брно, Мімонь, Цвіков.)

В справі об'єднання з групою Закордонного Комітету Партійна Рада ухвалила таку постанову: «Зачитавши листа Конференції членів групи Закордонного К-ту УПСР в справі консолідації соціалістичних революційних сил та заслухавши протокол спільного засідання Головного Комітету з делегацією Закордонного Комітету і обговоривши детально справу об'єднання, ухвалили: «1) Протокол спільного засідання та всі засади покладені в основу об'єднання ствердити, 2) доручити Головному Комітетові вести працю, направлену на повне злиття обох організацій УПС-Р».

Незаступлені на Раді парт. організації відповідними листами прилучились до всіх ухвал.

*

24 грудня зорганізовано з членів Головного К-ту З.О.У.П.С.-Р. та представників Групи Закорд. К-ту, Головний Політичний Комітет що вибрав Президію в складі т.т. Н. Григорієва (голова), М. Шаповала, П. Богацького (заступники), С. Довгалья й А. Животко (секрет.). Завданням Голов. Політич. Комітету було: репрезентувати обидві організації, та керувати політикою У.П.С.-Р.

*

В день свята праці 1 травня відбувся із нагоди приїзду більшого числа партійних товаришів до Праги Конгрес УПСР.

В Конгресі взяли участь організації Праги і околиць, а також Подебрад, Цвікова, Мімоня, Німецького Яблонного та приєднали свій голос до Конгресу такі організації: Париж, Кнютанж, Пшибрам та Брно. З доповідями про міжнародне політичне становище і становище на Україні виступили М. Шаповал і Гр. Денисенко. Докладчики в своїх промовах зробили ґрунтовну критику II. соц. інтерн. і III. комінтернові.

Після докладів була принята резолюція такого змісту:

«Закордонний Конгрес Української Партії Соціалістів-Революціонерів, в день свята всіх працюючих 1 травня, заслухавши доклади про міжнародну ситуацію, становище на Україні і засади партійної політики, підтвержує правильність політичного напрямку Головного Політичного Комітету Партії, закликає всіх товаришів активно йти по шляху революційно-соціалістичної політики і своєю працею об'єднати ряди, щоб прийти до здійснення нашої мети.

Єдність передовсім! Тому Конгрес в повній свідомості великих завдань, які стоять перед партією, проголошує: — хто не з нами той — проти нас!

Конгрес закликає всіх товаришів твердо об'єднати свої ряди, вдесятерити напруження своєї політичної праці, щоб партія найшвидше досягла своєї мети — Соборної, Самостійної, Соціалістичної Української Республіки і солідаризації міжнародних трудових мас в Єдиному Соціалістичному Інтернаціоналі Трудового Народу.

Хай живе Українська Партія Соціалістів-Революціонерів!

З огляду на те, що протягом піврічної праці Головного Політичного Комітету в ньому не виявилось жадних ґрунтовних розходжень, з боку Зак. Ком. і Гол. Ком. З. О., а також і серед членів організацій на місцях стало питання недоцільності дальшого перебування груп нарізно (це до того дуже відбивалося на інтенсивності навіть технічної роботи), а це повело до питання повного злиття груп в єдине політично-партійне тіло.

Дня 7. липня 1929 року конференція організацій Зак. Ком. УПСР вислала таку постанову:

1. Звіт Закордонного Комітету УПСР прийняти до відома (прийнято одногосно). Попередня робота Зак. Ком., як видно зі зачитаного звіту є відповідною завданням і цілям нашої організації (За — 14., проти — 0., утрим — 3, члени Зак. Ком. — не голосують).

2. Конференція принципово вважає необхідним переведення об'єднання організацій УПСР, що йдуть під проводом Закордонного Комітету й Закордон. організацій, в одну організацію (за — 20 гол., проти — 0, не голосувало — 3).

3. Конференція вважає, що таке об'єднання має наступити в близким часі в формах, які будуть установлені обома керуючими органами для чого Конференція дає Закордонному Комітетові окремі уповноваження. Ствердження вироблених форм об'єднання проходить через конференцію організацій З. К. Про своє рішення конференція організацій Закордонного Комітету УПСР повідомляє конференцію З. О. УПСР через свою делегацію. До переведення об'єднання форма взаємовідносин між цими організаціями залишається попередня через Головний Політичний Комітет. (За — 17., проти — 0., утр. — 6).

П о б а ж а н н я:

1. Втягнути до роботи партійної всіх товаришів негайно.
2. Налагодити більш товариські взаємовідносини між товаришами.
3. Позбавитися од зайвих очей та вух.
4. Перед конференцією зустрінутися з тт. З. О. для обміну думок.
5. Завести демократично-партійну конституцію.
6. Пристосувати партійні організації до емігранських умов, а місцями до нелегального становища (6 і 7. торкаються суто технічних справ).

Конференція Зак. Орг. УПСР, що відбулася в той же день (7. VII) і представники якої зустрілися з делегацією конференції організацій Зак. Ком. — так само ухвалила одноголосно таку резолюцію:

«Доручити Гол. Ком-ві в теперішньому складі вести працю об'єднання обох організацій в одну групу».

Річна конференція закордонної організації УПСР в Празі.

7 липня 1929 р. відбулася річна Конференція ЗОУПСР, на якій були заступлені делегатами чи наданими мандатами всі партійні відділи, організації і особи.

З докладами виступили тов. С. Довгаль, М. Шаповал, Н. Григорійв і інші. Конференція прийняла наступні резолюції по звітах керуючих органів;

1. «Заслухавши звіт Головного Комітету й Секретаріату за минулий рік, Конференція ЗОУПСР приймає його до відома і ствержує всі постанови Головного Комітету, зокрема що до усунення з організації й партії елементів, які шкодили об'єднанню партії й грубо порушували не тільки партійно-товариські традиції, а й статут організації та урочисту обітницю соціаліста-революціонера».

2. «Конференція висловлює подяку Головному Комітетові і всім органам при нім за працю й за виправдане довіря, яким наділила їх IV Конференція ЗОУПСР та за гідну охорону прапора Української Партії Соціалістів-Револьюціонерів»

Потім Конференція заслухала доповідь т. М. Шаповала про потребу злиття в одну організаційну цілість ЗОУПСР та груп Закордонного Комітету, які зараз хоч мають над собою вищий керуючий орган — Головний Політичний Комітет, але організаційно кожна група існує окремо. Хоч всі важливі питання політики УПСР вирішує й зараз Головний Політ. Комітет, але доцільність вимагає повного злиття в одну неподільну організацію на чолі з Центральним Комітетом УПСР.

По цій доповіді Конференція ухвалила резолюції, яка констатує потребу злиття та доручає Головному Комітетові в попередньому складі, якому Конференція продовжує уповноваження до часу, доки відбудеться об'єднання.

Перед закінченням праці Конференції надійшли відомости од Конференції груп Закордонного Комітету, яка відбувалася теж 7 липня, що на ній також винесена постанова про повне злиття з ЗОУПСР та про створення Центрального керуючого органу УПСР. Умови переведення цього злиття Конференція груп Закордонного Комітету доручила виробити теж своєму Комітетові. Для сповіщення цієї постанови прибула спеціальна делегація од груп Зак. К-у, яку прийняла теж делегація ЗОУПСР, що була обрана для цієї мети. Таким чином справа об'єднання вирішена одночасово обома організаціями.

В наслідок прийнятих постанов Головний Політичний Комітет УПСР приступив до підготовчої праці.

Виконуючи постанову конференції Зак. Ком. випрацював засади, на яких моглоб статися об'єднання. При складенню цих засад З. К. взяв на увагу також і всі висловлені на конференції побажання.

Випрацьовано і прийнято було З. К-ом такі засади:

1. Обидві організації зливаються в одну і творять єдине партійно-політичне тіло на чолі з єдиним керуючим органом.

2. Постанову про злиття і обрання центральних органів організації реалізують через конференцію.

3. Установлення партійної Контрольної Комісії.

4. Партійна організація будується на основі внутрішньої партійної демократії і безумовної партійної дисципліни (див. п. 5. побажань конф. З. К.).

5. Налагодження партійної праці, в різних формах в залежності від потреб і обставин (див. п. 8. побажань конф. З. К.).

6. Організація відповідальної внутрішньої і зовнішньої інформаційної служби (див. п. 3. побаж. конференції З. К.).

Ці засади Зак. Ком-ом було подано до Гол. Ком. З. О. УПСР, яким було прийнято о д н о г о л о с н о. Ціж засади було після того стверджено Головним Політичним Комітетом УПСР і призначено ним скликання спільної конференції з метою реалізації цих засад в формі переведення об'єднання.

Спільну конференцію було призначено на 28. X. 1929 р.

Закордонний Комітет в свою чергу призначив конференцію на 27. X. 1929 р.

Дня 27. X. відбулася конференція організацій З. К. УПСР.

На конференцію прибуло 14. членів з 23. голосами.

Після заслухання доповіді З. К. і після переведення дебатів було внесено дві пропозиції:

I. «Заслухавши звіт Закордонного Комітету, Конференція бере його до відома і приймаючи подані засади об'єднання двох організацій доручає З. К. проєкт статуту організації, програму її і тактики дати на розгляд надзвичайної партійної конференції для ухвали» (Шрамченко).

II. «Конференція УПСР вважає, що вироблені засади про об'єднання організацій УПСР за кордоном, що йдуть під проводом З. К. УПСР і З. О. УПСР відповідають постановам попередньої конференції УПСР з дня 7. VII 1929., а тому конференція схвалює ці засади і постановляє переведення цих засад в життя про злиття обох згаданих організацій. Для реалізації цих постанов конференція постановляє взяти участь в спільній конференції УПСР для 28. X. 1929.» (Денисенко).

Пропозиція т. Шрамченка збрала 12 голосів.

Пропозиція т. Денисенка збрала 11 голосів.

До пропозиції т. Шрамченка було подано додаток такого змісту:

«Прийняти участь в спільній конференції. Обговорення статуту і програму на спільній конференції відкласти, щоб обговорити їх спочатку по окремих організаціях». — За цей додаток голосувало: за — 15., проти — 4., утрим. — решта (4).

Таким чином прийнято було пропозицію т. Шрамченка з поправкою.

Після прийняття пропозиції поставлено було питання виборів на спільній конференції. Зпочатку за переведення виборів висловилося — 8., проти — 8 решта (7) утрималася. З огляду на те, що таке голосування не розв'язало питання — т. Скидан, що був в числі тих, що утрималися — передав свої два голоси п р о т и, а тов. П. Богацький переніс свої два голоси з «проти обрання» до думки з а о б р а н н я. Таким чином питання розв'язувалося в такий спосіб: проти переведення виборів — 8., за переведення виборів — 10., решта — (5) утрималася.

Конференція УПСР 28 жовтня 1929 р. *)

В Сміховському Народньому Домі в зазначений день відбулася спільна Конференція Закордонних організацій (З. О. і Зак. К-у). Конференцію відкрив іменем Гол. Політ. К-у УПСР голова його т. Н. Григорійв вступною промовою, після якої голова Закордонного Комітету УПСР т. П. Богацький і голова Головного Комітету З. О. УПСР т. М. Шаповал склали в імені своїх організацій декларації про злиття обох організацій в одну. Конференція заслухала заяви представників обох організацій і привітала їх довгими і гучними оплесками та одностайно прийняла таку постанову:

«Заслухавши заяви представників обох організацій Конференція вітає їх та оповіщає з цього менту злиття обох організацій в одну після чого вони перестають існувати як самостійні і на далі творять єдине політичне тіло».

Після обрання президії Конференції на чолі з т. Л. Кобилянським було заслухано привітання від організацій та поодиноких товаришів. Ствердивши особистий склад організації, Конференція приступила до заслухання: 1. Звіту Головного Політичного Комітету, 2. Докладу про сучасне політичне становище, 3. Плану праці на майбутнє, 4. Докладу в справі програму і статуту, 5. Обрання керуючих органів.

По всіх точках відбулися доклади й дискусії, в яких взяли участь майже всі члени Конференції, та були прийняті наступні резолюції:

1. «Заслухавши звіт Головного Політичного Комітету, Конференція приймає його до відома та висловлює подяку за переведену ним працю».

2. Конференція констатує, що вступаємо в добу затяжної реакції в українському рухові, що ще більш спонукає УПСР напружити сили в праці серед трудових мас, розбуджуючі активність і кладучі в основу принцип — визволення трудящих є ділом лише їх рук.

3. Найблищим завданням роботи Конференція вважає:

1. Поширення партійних рядів, скріплення організації і як найвище підняття рівня партійно-політичної та ідеологічної свідомості. Разом з тим першорядним завданням є скріплення партійної дисципліни в рядах партії і неухильна боротьба зі збоченнями і пасивністю.

*) З комунікату секр. Гол. Пол. К-ту.

II. Передумовою перебування в рядах партії є певний мінімум праці і всебічної діяльності всіх товаришів для утворення партійного фінансового фонду без чого жадна праця не можлива.

III. Організація партійно-політичного органу, передплата якого є для партійних членів обов'язковою,

IV. Консолідація відносин зі спорідненими організаціями передовсім; для здійснення більших спільних завдань.

V. Розподіл партійних сил на працю в трудових масах краю і на еміграції.

4. Проект статуту і засади програму Конференція прийняла, як тимчасові з тих причин, що згадані проекти перед Конференцією не були продебатовані місцевими організаціями. Статут і засади програму остаточно має схвалити найблища Конференція.

КОМУНІКАТ ГОЛОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО КОМІТЕТУ УПСР.

У зв'язку з поширенням в останні часи так зв. «Політичним Інформаційним Бюлетенем» невідомого походження, інформацій про належність укр. соц. рев. кол. що підпирають політику «уряду УНР» на чолі з А. Левицьким, Головний Політичний Комітет УПСР, як зверхній політичний орган всіх організацій УПСР за кордоном, цим подає до відома, що УПСР як партія так і поодинокі її члени нічого спільного з «урядом УНР» та його політикою не мають.

Звертаючи увагу на пояснення того ж «Бюлетеня» що мова йде про «праве крило» Головний Політичний Комітет УПСР доводить до відома, що в рядах УПСР жадного правого крила нема, як немає і будь яких інших.

Маючи досвід минулого треба думати, що мова йде про групу невідповідальних осіб, які вже не один раз намагалися використовувати ім'я партії в своїх цілях. У тій групі можна вже було бачити таких осіб, як М. Ковалевський, Базяк, Христич та інші, що були виключені з рядів партії ще на Україні. Отже і в данному разі можна думати, що фігурують коли не ті самі то подібні їм особи.

5 травня 1929 р.

Президія Гол. Пол. Ком. УПСР.

З ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКОРДОННОГО КОМІТЕТУ УПСР.

Резолюції й тези докладів що їх прийнято на конференції Закордонних організацій (Закорд. Ком.) УПСР дня 25. XI. 1928 р.

1. По докладу про становище на Україні ухвалено р е з о л ю ц і ю, в якій стверджується продовження колоніальної політики Москви та диктатури компартії. Таке становище веде — а) в культ. просвітньому життю до незадоволення укр. трудових мас належною освітою та дошкільним вихованням поруч з повним задоволенням в цій галузі населення неукраїнського походження, б) в економічному життю через визиск країни на користь метрополії, якою продовжує бути Московщина, веде до руйнації українського господарства. Все це вимагає від УПСР і надалі збереження свого становища супроти керуючих політичних чинників як становища негативного та посилення організаційної партійної праці в напрямі боротьби з сучасними пановниками на Україні.

2. По докладу про становище на Зах. Україні ухвалені такі тези і резолюція.

Західна Україна поділена між трьома сусідніми державами стогне під тяжким політичним режимом окупаційних влад. Зокрема під польською окупацією продовжується ревізії, арешти, політичні процеси, а навіть і засуди смерті. Після терору і шахрайств при громадських і соймових виборах приходить погром українських інституцій у листопаді 1928 р.

У сільському господарстві йде далі визиск сільсько-господарських робітників польськими поміщиками. А коли покривджені пробують страйкувати, поміщики при допомозі поліції ліквідують страйки. Українське селянство терпить надалі земельний голод в той час, як українська земля загарбана поль-

ськими поміщиками роздається польським колоністам. Ці тяжкі обставини погіршила ще й повінь 1927 р., яка принесла великі шкоди.

Торгівля й промисловість знаходиться ще й далі переважно в польсько-жидівських руках. Тут йде визиск українського робітника та визиск кожного українця, як споживача.

За поліпшення українського добробуту веде вперту і систематичну боротьбу українська кооперація, яка розвивається з року на рік та захоплює все нові галузі господарської діяльності.

Український народ веде вперту боротьбу з окупантами й на політичному ґрунті, йдучи масово до громадських та соймових виборів.

Та терор польської влади, виборчі шахрайства та т. зв. виборча геометрія перешкодили повному досягненню своїх прав.

Провідником найрішучішої, безкомпромісової боротьби з окупантами являється УПСР як партія селян і робітників. Стремить вона до повного соціального і національного визволення і в своїй роботі має з року в рік великі успіхи.

Конференція щиро вітає свого однодумця УСРП на Західній Україні — кличем — «Б о р і т е с я — п о б о р е т е». Впертою і систематичною працею на всіх ділянках українського життя приготуйте, Ви товариші, великий день соціальної і національної революції Соборної Української Республіки.

3. Тези по докладу «Міжнародне політичне становище».

а) Конференція визнає, що так зв. Комінтерн, під проводом комуністичної Москви був й є організацією, яка не здібна об'єднати трудові маси робітництва і селянства Заходу і Сходу Європи для успішної боротьби за своє соціальне і національно-політичне визволення, що своїми брутальними методами політичної чинності він дезорганізує і деморалізує і робітничу і селянську масу в культурних країнах Європи, а в політично-опанованих ним краї — Радянському Союзу — довів ці кляси до небувалої матеріальної нужди, голоду й безправ'я, що диктатуру партії більшовиків над пролетаріатом і селянством у всіх національних республіках Радянського Союзу, він всіма засобами підтримує систему державного і громадського правління збудовану на засадах найгірших східних деспотій.

б) Надзвичайні зусилля для забезпечення миру, які особливо вживав після світової війни соціалістична демократія, ба й навіть буржуазна, як напр. визнання війни злочинним засобом розв'язання політичних й економічних конфліктів між окремими націями — переконують в тому що всякі орієнтації й надії різних буржуазних укр. й неукраїнських партій і груп на близьку можливість збройної інтервенції проти більшовиків не мають підстав та є не реальні.

Визнаючи однак, що влада східної деспотії в Радянському Союзі не минуче мусить скінчитися після чого є не виключена громадянська війна, яка доведе до ослаблення оборонної сили окремих націй Рад. Союзу, збройне втручання західно-європейського капіталізму при співучасті еміграційних антидемократичних, національних груп — не виключено і під прапором «заспокоєння» небезпечного сусіда. Ця форма капіталістичної окупації була б для нашого народу новим нещастям до чого ми, соціалісти не мусимо допустити.

4. Тези й резолюції по докладу про відношення до інших соціалістичних угруповань.

О б р а т и к о н т а к т н и й к о м і т е т з т р ь о х т о в а р и ш і в — Д е н и с е н н о, Б о г а ц ь к о г о, і С к и д а н а — д л я в и р о б л е н н я п л я т ф о р м и і з і б р а н н я н е о б х і д н и х і н ф о р м а ц і й, а о с т а т о ч н е р і ш е н н я й р е а л і з а ц і ю к о н т а к т у д о р у ч и т и З а к о р д о н н о м у К о м і т е т о в і.

ЗАГАЛЬНА ХРОНІКА.

К о н г р е с У к р. С о ц. - Р а д и к а л ь н о ї П а р т і ї у Л ь в о в і.

В перших числах лютого 1929 р. у Львові відбувся XXXI Конгрес Української Соціалістично-Радикальної Партії.

Головний Політичний Комітет УПСР одержав від Секретаріату УСРП

запрошення надіслати своїх представників «щоб тим, — як пишеться в листі — засвідчити солідарність наших змагань до спільної мети».

На жаль Гол. Політ. Комітет не мав можливості надіслати представників од УПС-Р на цей Конгрес дружньої партії. Але од імені УПС-Р 30-січня ц. р. надіслано привітання Конгресові наступного змісту:

«Конгресові Української Соціалістично-Радикальної Партії.

Шановні Товариші!

Головний Політичний Комітет Української Партії Соціалістів-Револьюціонерів засилає Вам щирий соціалістичний товариський привіт і бажає успіху Вашому Конгресові в його праці.

Ваша праця в краю і боротьба з перешкодами викликає у нас подив і зрозумілу радість з того, що Ви відроджуєте партію на соціалістичній програмі та засадах революційного народництва. Це нас особливо тішить тому, що віримо, що лише цим шляхом трудовий народ України досягне своєї визвольної мети.

Витерпівши великі боєві пригоди на Україні і поневірвання в Європі, ми зміцнили своє переконання, що лише в л а с н и м и с и л а м и визволиться український трудовий люд в твердій організованій боротьбі проти ворогів зовнішніх і своїх внутрішніх. Тому маємо найщиріше побажання: поставте в краю всі сили на організовану працю, організуйте передовсім культурно-просвітну і господарську роботу, щоб зібрати селян і робітників під одним проводом, біля однієї праці і наслідки швидко прийдуть.

В цей час, коли розперезаний польський фашизм веде розкладову роботу серед трудових мас Західної України та московська ідеологічна інвазія пробиває собі шляхи комуністичною пропагандою й прагне роз'єднати лави робочого люду, УСРП особливо має чуйно стояти на сторожі селянсько-робітничих інтересів. УСРП мусить стати авангардом українського соціалізму та єдиним провідником трудящих Західної України в боротьбі за своє визволення. Але для цього потрібна залізна організованість народніх мас і єдність їх навколо партії.

Партія мусить повести широку культурно-просвітну роботу серед селян та робітників, бо за гасла партії можуть успішно боротися лишень озброєні знаннями селяни та робітники. Лишень вони довершать будову нового українського суспільства, про яку мріяли велетні українського духа Шевченко, Франко, Драгоманов.

УПС-Р за останні роки створила на еміграції кілька освітніх установ, що ведуть свою працю серед робочого люду, поневоленого «на нашій не своїй землі» та розкиданого хуртовиною подій по світі. Одною з визначніших таких установ є Український Робітничий Університет, що веде навчання кореспондентним способом, а через те й є найбільш доступним для всіх селян і робітників де б вони не були. Ця Установа є великим здобутком УПС-Р, і ми пропонуємо їй УСРП, як реальну допомогу при організації свідомості мас для найширшого вжитку та використання в культурно-освітній роботі братньої партії.

Солідарність у революційній боротьбі соціалістично-народницьких сил на всьому громадсько-політичному фронті українському подиктовується в наш час категорично. Тому вітаючи черговий Конгрес УСРП, ми зі свого боку пропонуємо в діловій частині Ваших засідань зупинити свою увагу над конкретними формами співпраці дружніх партій, щоб здійснити соціалістичну солідарність та спільно йти до єдиної цілі — Самостійної Соборної Республіки Трудового Народу України.

Хай живе УСРП — провідник трудящих Західної України!

Хай живе солідарність революційно-соціалістичних партій!

Хай живе трудова республіка Українського Народу!

Президія Головного Політичного Комітету УПС-Р:

(підписи).»

30 січня 1929.

Прага.

*

Н о в а н а р о д н и ц ь к а г а з е т а в К а н а д і.

З першого січня 1929 р. в Вінніпезі почала виходить нова газета «Правда і Воля». Газета стоїть на засадах самостійности, соборности та трудової демо-

кратії і веде широку пропаганду цієї програми. На сторінках її обговорюються справи всеукраїнського значіння, а не лише місцеві.

У «Правді і Волі» містяться й довші науково-популярні статті про культуру, економіку й політику. Для канадських українців поява цієї газети є визначна подія в їх культурно-громадському житті. Видає газету Український Народний Дім у Вінніпезі та союзні з ним народні організації. Газета тижнева і виходить досить регулярно.

*

16 серпня 1928 року відбулася Конференція Соціалістичного Інтернаціоналу. ЗОУПС-Р надіслала де-яким соціалістичним партіям-членам Конференції спеціальний меморандум, у якому подано історію заснування УПС-Р, головні здобутки в праці, основні завдання, що стоять перед УПС-Р та відношення її до інших соціалістичних партій.

*

14 серпня 1928 року Головний Комітет відбув із представниками: «Оборони України» (Америка) т. М. Цеглинським УСРП та (Галичина) т. М. Стаховим кілька нарад в справі координації праці УПСР, «Оборони України» та УСРП.

*

В перших днях листопада 1928 року відкрився при відділі Соціології Українського Соціологічного Інституту Політичний Семинар, що має своїм завданням студіювати основи політики в різних галузях громадського життя. З особливою увагою Семинар має відноситись до державної, господарської, освітньої і мілітарної політики урядів, які зараз панують на українських землях. Керівником семинара Дирекція призначила т. Н. Григоріва.

*

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ.

(Наводимо текст меморандума, надісланого на імя Президента ЧСРепубліки).

Високоповажаний

П а н е П р е з и д е н т е !

Особливі обставини змушують нас прохати Вашої уваги до становища української еміграції в Ч. С. Р. Ці обставини такі, що вже загрожують самому існуванню українських емігрантів, як людей, не кажучи вже про тяжке їх матеріальне існування і моральне пониження.

Ось в цьому 1928-му році нас позбавлено головнішого для існування людини — п р а в а н а п р а ц ю. Для всіх нас це дорівнюється фактичному позбавленню права азилу, якому навіть при колізіях з іншими правами завжди дається перевага. Проти-ж галицької часті політичної еміграції, адміністрація ЧСР практикує цілком отверте позбавлення права азилу.

Особливо тяжкі обставини утворилися на Підкарпатській Русі. Місцева адміністрація без всяких підстав викидає українських емігрантів з їх родинами під закидом «обтяжних чужинців» за межі ЧСР. За один літній місяць дістали «гнаний лист» з ЧСР:

1. І. Голота — професор торгов. школи в Мукачові.
2. Спиридон Черкасенко — відомий письменник (Ужгород).
3. Кукурудза — дослідник, письменник по бжолярству (Ужгород).
4. Антон Дівнич — співробітник Т-ва Просвіта (Ужгород).
5. Михайло Біличенко — банківський урядник в Ужгороді.
6. Степан Стегній — господарський служачий в Ужгороді.
7. Володимир Дозорців — служачий друкарні (Ужгород).
8. Пилип Гошовський — театр. актор «Просвіти» (Ужгород).
9. Іван Сайко — хормейстер в Кракові над Тисою.

Цей список промовляє проречисто про лихо наших людей, яких заковують в кайдани і над якими знущаються навіть в самій формі позбавлення права азилу; адміністрація видає замість «пруказу» так званий «гнаний лист»

(«Hnanecký list», що в українській термінології відноситься до прогону худоби. Аби «вигнати» адміністрація дозволяє собі, наприклад, що до українця І. Сайка, емігранта з Харківщини на Україні, писати самовільно, що він ніби-то є «приналежним до Польщі» і тому «видається Польщі», тоді як він ніколи не був підданцем Польщі! (Копію одного «Гнаного листа» прикладаємо тут).

Ця подробиця доволі яскраво освітлює дивовижний спосіб трактування наших людей з боку місцевої адміністрації. Становище емігрантів тим більше скрутне, що діяльність Українського Комітету в ЧСР адміністрація Республіки обмежила, одібравши право опікуватися емігрантами на Підкарпатській Русі.

За останні роки влада в Празі надписом в «пруказі» позбавляє українців права жити на Підкарпатській Русі. Ця практика адміністрації разом з викиданням по «гнаних листах» нагадує нам практику адміністрації в царській Росії супроти жидів з так званою «чертою осілости» і є доказом того, що українці мусять терпіти репресії тільки за свою національність.

Але разом з тим таке трактування стоїть в повній суперечности до того факту, що емігранти, які проживають в Празі і околицях, мають моральну і матеріальну підтримку центральної влади ЧСР для ведення української культурної праці (Український Університет, Педагогічний і Соціологічний Інститут, Господарська Академія, Видавничий Фонд, Український Комітет, Українська гімназія, Притулок для дітей і ин. установи й організації).

Ми розуміємо, що предоставлення українцям права азилю є виявом не лише міжнародного права, не лише глибоко-людського почуття, але також виявом тієї добросусідської традиції, що виявляється вже здавна у відносинах між чеським і українським народами або їх культурними чинниками. Не можна забути того факту, що частина гуситів знайшла собі другу батьківщину на Україні, котра їх прийняла в часи лихоліття і в котрій де-які потомки гуситів вийшли навіть на дуже визначні становища (примір гетьман Пилип Орлик і батуринський полковник Чечель); не можна забути того морального єднання українських і чеських будителів (напр. Шевченка, Куліша, Костомарова, Ганки, Шафарика, Гавлічка-Боровського і ин.), що вицвіло на зорі пробудження наших народів; не можна забути й того, що український народ доброзичливо поставився до чеських колоністів, які знайшли собі батьківщину на Україні, одержали там землю і живуть в приязні з нашим людом. І навіть недавні часи 1917—18 років звертають нашу увагу на відносини українців і уряду Української Республіки до чеських легіонерів, що організувалися на Україні. Утворення цієї традицією настрій спричинився до того, що інтелігенція Підкарпатської Русі з повним довір'ям ввела цей край в склад ЧСР, здійснюючи визволення народу від угорського ярма. Будучи продовженням цієї славної традиції, підмога ЧСР українській культурній праці в цих роках 1921—26 є живим доказом добросусідських взаємин, які звязують два сусідні славянські народи в певну моральну цілість, основу на взаємодопомозі і співпраці.

І лише підкарпатська практика силкується цю традицію знищити, а між двома народами загнати гострий клин недовіря і ізоляції.

З повною одвертістю дозволяємо собі висловити наш жаль, бачучи, як високоцінні моральні наслідки співпраці між чехами і українцями в Празі підриваються тією протиукраїнською практикою, що особливо розцвіла на Підкарпатській Русі і яка вносить в загальні тяжкі переживання українця-емігранта ще специфічну і велику дозу гіркого розчарування. В широких трудових масах України за останні часи невпинно росте негативна популярність «підкарпатської практики» і викликає гіркі рефлексії. Підкарпатська практика за останні часи коментується майже в усій українській пресі (як в УССР, так в Галичині і Волині, Америці і Канаді) дуже неприхильно, підживлюючи тяжку хворобу сучасності — безоглядний шовінізм, що затроює життя наших сусідніх народів.

Ми, що живемо емігрантами в ЧСР, дуже високо ставимо моральну вартість тієї допомоги українській культурній роботі, яку ЧСР робить, а тому нас охоплює тим більше почуття жалю, коли наслідки цього так безжалістно руйнує підкарпатська адміністративна практика.

Пане Президенте! На нашу думку, 5—6 тисяч українських емігрантів не можуть «обтяжити» Чехословаччину так само, як і 30—35 тисяч чехів, не обтяжують Україну.

Ми признаємося щиро, що ніколи українцям (без огляду на партії) не

приходила в голову навіть на секунду думка, що чеського емігранта з Києва не можна пускати в чеські села на Україні, або чеській організації в Києві не дозволяти опікуватися чехами на Волині, або що чеських емігрантів можна викидати з чеських сел на Волині і т. п.

Це є просто неймовірно!

А між тим, подібне відношення до українців в ЧСР нажалі є реальним фактом і засадою політики, котра стоїть в такій тяжкій суперечності не лише до засад демократії і широко-оголошуваної на шпальтах чеських газет славянської солідарності, але й до засад звичайної простої людяності і національної гідності українського народу.

Говоримо не як політики. Особливо не як ті політики, котрим дано людські слова для того, щоб ховати свої думки і наміри, а говоримо як люде, схвилювані тяжкою долею цілого народу нашого, схвилювані опріч того тяжкою суперечністю, про яку вище згадали.

Ми вважаємо, що на Підкарпатській Русі живе споконвіку в більшості населення у к р а ї н с ь к о ї (русинської) національності. Так його трактує і об'єктивна наука (наприклад Чеська Академія Наук), а з цього факту можна вже лехко вивести, як наші суб'єктивні почуття, переконання і стремління, так і об'єктивно необхідне відношення і до українського населення Підкарпатської Русі і до української еміграції.

Українська еміграція, строго додержуючись правил азилю і не втручаючись у чеську внутрішню політику, разом з тим відчуває свою н а ц і о н а л ь н у спільність з українським населенням Підкарпатської Русі.

Ми певні, що не дуже помилились, коли дамо таку інтерпретацію настроїв української еміграції: наша еміграція морально потрясена тим фактом, що її не пускають жити серед свого народу на Підкарпатську Русь, а тих, що там осіли раніш, тепер масово викидають за межі ЧСР, бо наша еміграція вважає себе в праві там жити не лише по міжнародньому праву азилю, але й просто тому, що кожна людина має право жити серед свого рідного народу.

Коли в міжнародніх стосунках прийнято всіма народами допускати в свою середину емігрантів (чехи і українці в Америці, чехи на Україні) на основі вселюдського права, то тим більше суперечним в наш час здається той факт, що українців-емігрантів не пускають жити в їх р і д н о м у національному оточенні.

Такі тяжкі почуття охоплюють українських емігрантів в ЧСР, навіть тих, що користуються допомогою влади ЧСР в Празі для української культурної праці, коли підкарпатська практика так безжалісно забиває, принижує природне почуття радості і вдячності від допомоги, обертаючи цю благородну допомогу в гіркий хліб вигнання.

Перспектива перед еміграцією така.

З неясних чуток і інформацій виходить, що влада ЧСР в 1929 році ліквідуватиме допомогу українській еміграції. Ми думаємо, що цей факт є натуральним. Нас це не трівожить, але в світлі вищенаведених фактів ліквідація підмоги викликає ряд думок, теж натуральних. Ця ліквідація реально поставить перед кількома сотнями чи тисячами українських емігрантів фатальне питання: куди далі? Натурально, що погляди всієї української еміграції звернені на Підкарпатську Русь, де живе $\frac{1}{2}$ мільона наших братів, культурно раніш Угорщиною понижених до того, що тепер треба героїчної культурно-господарської праці, щоб підтримати наш убогий працюючий там люд і піднести його на рівень хоч би скромного культурного існування.

Чеська влада, не реалізуючи там автономії, приписаної по міжнародньому трактату, і насилаючи туди инше-національні елементи для культурної праці серед українців (оденків) пояснює, а чеська преса це широко популяризує, що все це діється лише тому, що автохтонне українське (русинське) населення не має досить культурних сил.

Цей факт можна признати, як трагічний наслідок довголітнього поневолення нашого народу Угорщиною. Цей факт для чеської політики є аргументом, а для нашої національності нещастям, яке всі українці (в тім числі й емігранти) хотіли-б як найскорше коли не знищити, то хоч би змякшити. А тому цілком зрозуміле наше переконання, що страшенний брак культурних сил на Підкарпатській Русі слід-би вже н е г а й н о полекшити тим, що 1—2 тисячі інтелігентних українців-емігрантів поставити там до праці культурної

і господарської. З наших шкіл (Господарська Академія, Університет, Педагогічний Інститут), а також чеських високих шкіл вийшли сотні: правників, лікарів, інженерів усякого фаху, учених педагогів, економістів, істориків, філологів і т. п., а поруч з ними є професори, письменники, мистці і ин. До диспозиції бідного нашого народу ось стоїть невеличка культурна армія для боротьби з хворобами, некультурністю, злиднями і т. д., що панують на Підкарпатті. Тим більше, що в усіх зносинах з Чеською владою, ми чули рішучі запевнення, що ЧСР допомагає українцям вчитись з тим, щоб вони несли культурну допомогу своєму народові. Ми не сумнівалися в цих запевненнях, а тому переконані, що першим натуральним тереном для праці українських культурних сил, вивчених в ЧСР, є Підкарпатська Русь. Хто з емігрантів має змогу, хай вертається на Велику Україну і під Польщу чи Румунію, а хто не має такої змоги? Тим натурально треба йти на Підкарпатську Русь, там їх чекає велике ще неоране поле культурної праці і подвигу.

Ми в повній свідомості нашого кроку прохаємо Вас, Пане Президенте:

1) звернути увагу на стан української еміграції і заініціювати вияснення її дальшого становища в ЧСР;

2) допускати її для праці на Підкарпатській Русі особливо маючи на увазі ліквідацію наших шкіл в Празі — краще перенести їх на Підкарпатську Русь.

3) Емігрантам, що бажали-б постійно працювати на Підкарпатті, полекшити придбання горожанства ЧСР.

4) Для розгляду всіх питань, зачеплених в нашому листі, заініціювати спеціальну комісію, перед якою ми могли-б викласти всі наші потреби, а яка-б докладно обмірковувала планомірне використання українських культурних сил для роботи на Підкарпатській Русі.

Дозволяємо собі ще на прикінці заявити Вам, що ми писали цього листа не як політики, а як люде, що не мають жадних прихованих плянів чи якоїсь недоброзичливості для чеського народу.

Ми маємо лише одну ясно означену мету: висловити щиро і цілком одверто наш погляд на стан річей. Знаючи Вас, як ідейного довголітнього борця за національне визволення і культурне піднесення свого народу, а також пригадуючи Ваші виступи в австрійським парламенти в оборону українського народу в Галичині, ми певні, що Ви через те глибоко розумієте нас і наші людські бажання, а разом з тим допоможете українцям, що перебувають в Ч. С. Р., в найбільшій користі прикласти свою працю на культурно-господарському полі, щоб в день радості Чехословацького народу з нагоди 10-ти ліття своєї державної незалежності, наші українські браття могли хоч-би на половину забути 10-ти ліття своєї трагедії — існування без батьківщини.

Нарешті прохаємо Вас не відмовити прийняти нас для короткої бесіди, в якій ми хочемо з'ясувати Вам особисто наші мотиви, якими ми керувалися пишучи Вам цього листа.

Делегацію ми визначили в складі д. д. проф. С. Шелухина, М. Шаповала, Н. Григориїва, С. Довгаля, проф. С. Русової, П. Богацького, Юр. Гончаренка.

Просимо прийняти вирази нашої глибокої пошани до Вас, вдячності і довіря.

За Український Комітет в ЧСР: проф. *С. Шелухин*, інж. *Г. Клименко*.

За Український Соціологічний Інститут в ЧСР: *М. Шаповал*, *С. Русова*.

За Український Робітничий Університет: д-р *Л. Кобилянський*,
проф. *Е. Іваненко*.

За Український Національний Музей-Архів: *Н. Григориїв*.

За Український Всепрофесійний Робітничий Союз в ЧСР: *Л. Клименко*

За Українську Селянську Спілку в ЧСР: *Ів. Паливода*.

За Український Громадський Видавничий Фонд: *П. Богацький*.

За Громаду Українців з Кубані: *Г. Омельченко*.

За Редакцію «Нова Україна» *С. Довгаль*.

За Українську Академічну Громаду в Подєбрадах: *Ю. Гончаренко*.

В Празі, дня 16 вересня 1928 року.

НАРОДНЯ УКРАЇНЬКА РАДА.

У четвер 10 січня 1929 р. відбулися установчі Збори Народньої Української Ради, що повстала з представників політичних і професійних організацій та громадських установ і поодиноких громадян, які стоять на засадах соборности, самостійности укр. земель та трудової демократії. Головний Політичний Комітет взяв активну участь, як у праці Ініціативної Комісії по утворенню НУР, так і на Установчих Зборах, делегувавши своїх представників до Ініціативної Комісії — т. т. Шаповала і Григорієва і до складу товаришів: І Паливоду, С. Довгаля, А. Животка та О. Кошеля.

Збори відкрив Голова Ініціативної Комісії т. Шаповал, який з'ясував ті мотиви, які поставили перед активним соборницько-демократичним і соціалістичним громадянством потребу утворення громадсько-політичного осередку, яким має бути НУР.

Прийнявши в засаді мотиви створення НУР, збори ухвалили, обміркували і прийняли статут та перевели вибори Президії і Ради Старшин. До Президії було обрано: Головою — т. М. Шаповала, першим заступником проф. Шелухина, Генеральним Секретарем — Н. Григорієва. Другого заступника та члена Президії вирішено добрати на слідуючому засіданні пленуму НУР.

До Ради Старшин обрано: проф. С. Русову, ген. В. Петрова, П. Богацького, А. Животко, С. Довгаля.

На Установчих Зборах взяли участь — представники УПСР, Сел. Спілки, Укр. Всепроф. Роб. Союзу, Укр. Комітету та поодинокі громадяне запрошені ініціативною комісією.

Стоючи на сторожі захисту інтересів українського народу Нар. Укр. Рада, протягом 1929 року перевела роботу, з якої згадуємо більш визначне:

1. Надіслано меморандуми до Ліги Націй:

а) В справі захисту імені та інтересів українського народу,

б) В справі трактування української еміграції як української,

в) В справі прийняття постійного представника НУР до комісії міжнародного бюро праці при Лізі Націй.

2. Переведено протестаційну акцію в справі зняття з обговорення в комісії по еміграційним справам питання визнання української еміграції.

3. Вислано меморандум і переведено відповідну акцію в справі розпорядження чеського Мін. Освіти про те, щоб в документах укр. студентів зазначалося, що вони походять не з України а лишень з Польщі або Росії.

4. Надіслано резолюцію до Мін. Закорд. Справ ЧСР, до Дирекції гімназії та до Сенату Педаг. Ін. в справі заведення до програму української гімназії (в Ржевницях) московської мови.

Відвідано в цій же справі делегацією НУР Міністерства Освіти ЧСР.

5. Відбуто протестаційні збори в справі терору на Україні (14. XII.) на яких ухвалено резолюцію протест.

6. Протягом року переведено публічні виклади на теми:

«Сучасна політична ситуація і завдання Нар. Укр. Ради» (12. IV.).

«Самостійність, а не федерація» (1. V.).

«Становище укр. еміграції на міжнародньому полі» (28. VI.).

7. Окрім того — дня 22 січня 1929 року організовано було урочисте свято з нагоди 10 річниці Трудового Конгресу. Свято це було переведено як в Празі так і на провінції, де є відділи чи комітети НУР.

* *
*

До верховного комісаріату в справах еміграції при Лізі Націй*)

Ми вже писали Вам в березні р. 1929, що записування українських емігрантів в пасах «руськими» або «поляками» не відповідає дійсному стану річей і ображає їх національну та просто людську гідність, а тому ми прохали Вас надалі записувати емігрантів-українців їх дійсним національним іменем.

На жаль наше прохання разом з аналогічним проханням інших українських організацій знято було з обмірковування минулої весняної сесії Ліги Націй з тих мотивів, що воно є внесенням політики в гуманітарну роботу Верховного Комісаріату в справах еміграції.

Дозволяємо собі вдруге просити Верховний Комісаріат розглянути наше прохання, бо глибоко переконані, що просьба людей насильно позбавлених батьківщини, просьба записувати їх в пасах власним національним іменем, а не іменем тих народів і держав, які насильно панують на їх батьківщині, не має в собі нічого іншого окрім захисту прав людини й громадянина. Ніяка гуманітарна установа не може з гуманітарних мотивів позбавляти людину її чесного доброго національного імені й насильно приписувати їй ім'я другої нації, яка державно панує над її нацією.

Українці є окрема нація, визнана об'єктивною наукою всього світу, навіть політичних ворогів українського народу, як наприклад, Петроградською Академією Наук.

НУР може представити Верховному Комісаріатові, коли він того забажає, безліч наукових об'єктивних доказів про існування окремої самостійної славянської української нації, як наприклад:

1. Стародавні літописи, в яких назва «Україна» фігурує в записах, зроблених з рр. 1187.

2. Різноманітні документи: а) українські, як універсали української влади XVI—XVIII в. в., літописи тих часів, переписка з чужими державами і т. п., б) міжнародні, як ноти турецьких, московських, польських, семигородських, шведських, французьких і інших урядів до влади української XV—XVIII в. в.

3. Мали з XVI—XVIII в. в., виготовлені в Італії, Голандії, Франції, Німеччині, Англії, де Україна визначена як «Україна», а не Московія (Росія) й не Польща.

4. Наукові праці учених різних часів і народів як Боплян, Ле Басир, Ел. Реклю, Срезневський, Шахматов і ин., де Україна й українці названі власним іменем.

5. Твори красного письменства світових авторів різних часів як Вольтер та навіть московський Пушкін, які Україну називають Україною, а не Росією або Польщею.

6. Свод законів Російської імперії, де відносно земель заселених українським народом уживається також і назва «Україна».

7. Конституція СРСР, де зафіксована окрема Укр. Соц. Рад. Республіка. Антропологія, етнографія, лінгвістика давно вже й рішуче означили українську націю як цілком виразну самостійну національну одиницю.

Мимо цих доказів НУР звертає увагу Верховного Комісаріату на те, що р. 1917 в наслідок усунення московського царату Україна стала окремою державою, бо договір р. 1654 вязав її з Московщиною лише як персональна унія, і Російське Тимчасове Правительство під проводом А. Керенського признало Українську Центральну Раду, як Верховний Законодавчий орган України, а Генеральний Секретаріат, як владу України.

Після упадку російського Тимчасового уряду, Україна, не бажаючи підпорядковуватися узурпаційній комуністичній владі Московщини, оповістила себе цілком самостійною і московські Народні Комісари нотою від 15. XII. р. 1917 признали цю самостійність.

Вибори до самостійних Українських Установчих Зборів, що відбулися на Україні р. 1918 на засаді п'ятичленної демократичної формули в умовах повної свободи для всіх національних груп і партій (в тім числі й для большевиків) дали більше 90 % голосів українським партіям, що стояли на засаді самостійності української держави.

Хоча організований німцями переворот руского генерала П. Скоропадського не дав змоги Українським Установчим Зборам зійтися, однак укра-

*) Меморандум Нар. Укр. Ради.

їнський народ волю свою до самостійного життя виразно виявив тим, що після оповіщення П. Скоропадським федерації з майбутньою невеликевицькою Росією, народ кривавим повстанням скинув владу П. Скоропадського і в умовах повної політичної свободи всіх національних груп і партій на підставі чотирьохчленної демократичної формули обрав для виконання верховних законодавчих функцій Трудовий Конгрес України, який замінив собою парламент.

Трудовий Конгрес, в склад якого увійшли й всі українські делегати Галичини та Буковини до краєвих сеймів та Віденського парламенту, обрані загальним голосуванням оповістив 22 січня р. 1919 злучення всіх українських земель по обох боках Збруча в одну самостійну Українську Народню Республіку, в якій Галичина та Буковина складали тільки «Західню область Укр. Нар. Республіки».

Влада Укр. Нар. Республіки видала закон про українське громадянство (підданство УНР) в наслідок якого все населення України по обох боках р. Збруча прийало громадянство (підданство) УНР, стало громадянами одної держави УНР.

Факт, що Україна Дніпрянська (Київщина, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Таврія, Волинь і Поділля) після большевицького перевороту в Росії з 22 січня р. 1918 до кінця р. 1920, а Україна Дністрянська (Галичина и Буковина) з 1 листопаду р. 1918 до 16 липня р. 1919 існували, як самостійна держава — Укр. Нар. Республіка.

Коли навали Польщі й большевицької Московщини на Українську державу змусили уряд УНР та політично-активні українські маси емігрувати з теренів УНР., тобто з українських земель по обох боках р. Збруча, як тих, що раніш були під царською Московщиною, так і тих, що були під цісарською Австро-Угорщиною, — то всі втікачі з цих земель виходили на еміграцію, як громадяне однієї української держави УНР.

Перемога Польщі й большевицької Московщини над українською державою та опановання ними українських земель не позбавляє українських емігрантів права називатися громадянами української держави, синами Української нації, українцями, як перемога німців р. 1914 над Бельгією і вихід державного осередку Бельгії до Англії не став підставою для перемінування бельгійців на німців. Тим більше не можна позбавити українців їх імені, що навіть конституція одного з завойовників України іменує захоплену частину українських земель Укр. Соц. Рад. Респ., а населення її українцями.

Отже: українських емігрантів не можна називати руськими бо етнічно вони самостійна нація, а державно належать не до Росії, якої вже нема, і навіть не до СРСР, а лише до УСРР, яка є частиною СРСР, та до Польщі й Румунії. Називати поляками так само не можна, бо етнічно вони від поляків відмінні і підпали під польський мандат лише в наслідок польського насильства та не об'єктивного рішення Ліги Націй, однак до сеї пори український народ повного права польської державности над собою не признав й боротьби за відновлення УНР не зрікс, про що свідчить декларація української парламентарної репрезентації в Варшавських сеймі.

Дозволимо собі звернути увагу Верховного Комісаріату на те, що іменування українців руськими або поляками виявляє виразну політичну тенденцію, бо не оправдується ніякими аргументами і суперечить навіть поведінці самого Верховного Комісаріату у відношенні до емігрантів інших народів, як напр. армян.

Коли виходити з сучасної державної приналежности, то треба булоб і армян називати або турками або азербейджанцями чи грузинами, залежно від того до якої сучасної держави належить місце їх народження, а руських, народжених у Варшаві, треба булоб назвати поляками, однак Верх. Комісаріят цього цілком справедливо не робить; коли ж виходить з минулої державної приналежности, то треба булоб поляків з Кракова й чехів іменувати австрійцями, а поляків з Варшави разом з головою їх держави — руськими.

Верховний Комісаріят цілком слушно не іменує ні чехів, ні поляків по їх державній приналежности з часів перед світовою війною. Чому ж українців одних іменує назвою передовбною державної приналежности—а саме руськими, а других — назвою сучасної державної приналежности поляками. Як що іменувати українців з Київa руськими, бо вони колись належали до Росії,

то українців з Львова треба було б іменувати австрійцями, а їх чомусь називають поляками.

Така невязка виникла в наслідок того, що Верховний Комісаріят в гуманітарну справу захисту політичних емігрантів виіс певні політичні симпатії, і називав політичних емігрантів не тим іменем, яке їм належить, а яким вони сами себе називають, а іменем тих народів, держави яких панують над українськими народами.

Гуманізм у відношенні до політичних емігрантів вимагає, щоби їм не навязувалося примусом того, проти чого вони боролися й борються. Право азилю дає емігрантові право так себе політично означувати, як йому здається правдивим. Ніхто не має права одібрати від людини те чи інше політичне означення. Тому, коли б навіть українці лише з політичних мотивів іменували себе українцями, той то ніхто не сміє їм цього заборонити. Право національного самоопреділення належить емігрантам так само, як і не емігрантам; хто його порушує, хоч би й під незграбною, не оправданою покривкою невнесення політики в гуманітарну справу, той робить найменш оправдану політику.

Людей треба називати тим іменем, яким вони себе називають і яке їм належить історично й правно, а не іменем, яким їх називають їх політичні противники.

Називання людей їх власним національним іменем Верховний Комісаріят називав політикою, а називання їх чужим іменем, очевидно, не політика?

Вся п о л і т и ч н а українська еміграція емігрувала не з Росії й не з Польщі, а з України, в час існування Української держави, а коли остання впала, то еміграція українська залишилася на чужині в стані борців за її відновлення і не признає права ні московської, ні польської державности над Україною.

Тому іменування українських емігрантів руськими або поляками є найбільшим політичним насильством, яке тільки можна заподіяти українській еміграції.

Хочемо вірити, що Верховний Комісаріят своїм попереднім рішенням не хотів цього зробити і що одсунення нашої просьби було наслідком не політичної тенденції, а недостатньої поінформованости, а тому ще раз прохаємо, щоб українська еміграція означалася в пасах не руськими й не поляками, а тільки українцями, а в графі державної приналежности записувалося «Український втікач» або просто «не має».

За голову Нар. Ради *Н. Григорієв* (в. р.

Секретар проф. *С. Русова* (в. р.).

Резолюція Н. У. Ради 28 Червня 1929. р. про безправне становище укр. народу.

28 червня 1914 р. в Сараєві вибухли фатальні бомби, жертвами яких стали не лише представники габсбурської династії, але й мільйони людей, винищених світовою війною.

Світова війна була оповіщена і розпочата не Україною, але український народ поніс в ній колосальні жертви — більше 1 мільйона одних вбитих, не рахуючи інших жертв і втрат, що не піддаються обчисленню.

Європейські держави та їх уряди, що розпочали війну, проголосили за її вищу мету — право, справедливість і визволення поневолених народів, але представники переможних держав 10 років назад, 28 червня 1919 року у Версалі урочисто продикували «мир», який вразив світ своїм безправством, несправедливістю і знущанням з прав поневолених народів. Найбільш жорстоко і несправедливо представники західно-європейських держав повелися з українським народом, від якого версальські і всякі інші договори та санкції одняли західну частину української землі, площею біля 200.000 кв. клм. з населенням 10 мільйонів осіб, та віддали кільком новим і поширеним державам на терор, визиск і асиміляторство.

Така була «подяка» українському народові за його криваву жертву західно-європейському розумінню права і справедливости.

Коли український народ на Наддніпрянщині пішов своєю волею до самоозначення в революції 1917 року, то заінтересовані тоді в продовженні війни держави (передовсім Франція і Англія прислали своїх представників до уряду

УНР, щоб схилити Українську Республіку до продовження війни на боці Антанти, до нового пожертвування ще кількох сотень тисяч українських голів на користь Антанти. Тоді західно-європейські уряди бачили й визнавали Україну, бо хотіли зужити її, як гарматне м'ясо, але ось тепер Ліга Націй (Антанта і її сателіти) відмовила ще раз в людських правах поневоленим народам і національним меншостям, що ж до українського народу, то відмовила признати навіть його національне ім'я і цинічно постановила реєструвати українську політичну еміграцію, як російську, а українців uważати за росіян.

Офіційний же представник Франції (Бріян) проголосив принципом відношення західно-європейських держав до поневолених народів — асиміляторство, цебто замість сили права голе право сили.

НУРада, усвідомлюючи собі цей стан річей, проголошує всім українцям, яким дорого визвольні ідеали поневолених народів та правно-моральні засади суспільного життя, що:

1. Український народ, і окремі його частини, в тім числі політична еміграція, не визнала і не визнає довершеного над ними насильства не лише большевицько-московського, але і європейсько-буржуазного.

2. Український народ буде продовжувати свою визвольну боротьбу всіма доступними йому засобами і стремитиметься навперекір всім ворожим проголошенням до створення своєї самостійної соборної демократично-трудової Укр. Республіки.

3. Український народ, переконавшись, що до його нема в світі иншого трактування, як груба сила і нехтування його основних людських прав, з того висновує необхідність для себе творити в першу чергу організовані власні сили, щоб добитись своєї мети.

4. Українські свідомі-політично емігранти і чесні громадяне поневоленої України не приймуть від жадного уряду і Ліги Націй жадного документу в якому буде знехтуване його національне ім'я.

5. НУРада доручає своєму секретаріатові видати спеціальну пояснюючу записку з приводу несправедливої постанови Ліги Націй і заявити протест перед всіма важливішими державно-політичними і культурними чинниками світу.

6. НУРада закликає красві і емігрантські організації виявити однодушно протест проти тих постанов Ліги Націй, в яких відмовляється в законному праві поневоленим народам і з окрема — українській нації.

7. НУРада закликає українців відмовитись від всяких ілюзорних надій на сучасні пануючі в Європі політичні чинники, а натомість звернути увагу на трудову Європу, що стане незабаром історичною силою нового визволеного людства, в якому український народ здобуде належне собі місце.

8. Український народ в цей день 28 червня засуджує акти насильства, що витворила буржуазна Європа в своєму безсиллі до вищої культурної, правової творчості і гуманізму.

Український народ не буде говорити слів низької влєсливости і упокоєння перед можновладцями світу, а натомість організуватиме і гартуватиме свої сили для боротьби за своє визволення і за нову мораль і нове право у міжнаціональних взаїмовідносинах.

РЕЗОЛЮЦІЯ

Секретаріату Народної Української Ради в справі введення до програму Української гімназії у Ржевицях московської мови, що була принята в днях 27. IX.—4. IX с. р.

«Заслухавши доклад Секретаря прєсвітних справ Нар. Укр. Ради про введення Міністерством Освіти ЧСР. до програму Української гімназії в Ржевницях (коло Праги) з 1929—30 шкільного року — московської мови, як обовязкового предмету, Секретаріат Народної Української Ради після детального обміркування справи у х в а л и в:

Вважати факт введення московської мови, як обовязкового предмету, до програму української гімназії замість одної з мов європейських, як з боку ділового так і національно-політичного цілковито не виправданим, а навіть негати́вним.

Правдиво
Управитель Канцелярії НУР.

ПОВІДОМЛЕННЯ КОМІСІЇ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ КНИЖКОВОГО КІОСКУ ПРИ Б. УКР. ГРОМ. КОМІТЕТІ.

Р. 1923 засновано було при Укр. Гром. Комітеті книжковий кіоск, яким завідував т. П. Богацький. Коли сталися непорозуміння і розкол серед членів Укр. Гром. Комітету, то т. П. Богацький опинився в тій частині, яка була в опозиції до Управи Комітету й на жадання її відмовився передати кіоск Управі Укр. Гром. Ком., а передав його «Українській Селянській Спілці». На цій підставі де хто виставляв проти т. П. Богацького обвинувачення ніби він присвоїв собі кіоск. Пізніший розслід цієї справи показав, що т. П. Богацький не виконав постанови й жадання Управи з тих причин, що гурт членів УГК, який складав опозицію Управі, ухвалив кіоск Укр. Гром. Комітетові не передавати, отже т. П. Богацький діяв не з особистих міркувань чи інтересів, а виконуючи директиву того гурту, до якого належав.

В «Новій Україні» за серпень—жовтень 1925 року т. П. Богацькому зроблено закид ніби він неправильно виставляв рахунки за книжки, що були продавані з кіоску, яким він завідував сам, а продавав бібліотеці, якою він теж керував.

Дирекція Українського Соціологічного Інституту призначила р. 1925 для розгляду цієї скарги комісію на чолі з п. М. Галаганом, яка мусіла докладно вияснити всю справу. Т. П. Богацький на засіданні 5. XI. 1925 Комісії заявив:

« — Книжки для Громадської Бібліотеки він купував через кіоск «Української Хати», котрим він сам же й керував, тому, що ніяких авансів на це Бібліотека не мала; отже коштами кіоску він користувався для закупки книг з тим, щоб потім покривати витрати асігновкою Міністерства ЧСР. Кіоск ніс великі витрати на розшукування книг, на адміністрування і т. д., і тому ціни книг в більшості випадків побільшувались кіоском в рахунках Бібліотеки. Кіоск не вів ніякого деталізованого рахівництва, занотовуючи тільки гуртом свої закупки і обміни, а тому не можливо зараз вияснити по яких іменно цінах купувалися книги кожна окремо, для Біб-ки. Через те, що кіоск був окремим підприємством, то він, п. Богацький, підкреслює, що справи Громадської Бібліотеки не мають нічого спільного з кіоском і хоч останнім керував єдино він, п. Богацький, будучи в той же час і Директором Громадської Бібліотеки, але з цього не слідує, що рахунки од імені кіоску не є важні для бібліотеки: він вважає їх дійсними. Що ціни книг можуть не відповідати каталогам, то це пояснюється тим, що більшість книг, старі раритети, вишукувати які довелося особливими заходами, листуваннями, через агентів, шляхом обміну і т. п. Він може показати цілий ряд листів своїх агентів в справі вишукування книг, з яких видно оскільки трудною була ця справа. На цінах книг відбивалась також і різність в валютах, бо книжки добувались з чужих країв.

(Протокол Комісії від 5. листопада 1925 року).

Праця комісії не дала достатніх об'єктивних вислідів для остаточного вирішення справи, а тому Дирекція УСІ призначила нову комісію в складі: проф. С. Шелухина (голова), проф. Л. Білецького та д-ра М. Мандрики, яка 27. червня р. 1928 склала такого акта:

«1928 року червня 27. дня Комісія Українського Інституту Громадознавства для перевірки цінності книг набутих П. О. Богацьким для Української Громадської Бібліотеки в Празі, перевіривши дійсну сучасну вартість книг всіх набутих П. О. Богацьким, найшла, що загальна вартість всіх книг значно перевищує показану за них в рахунках «Українського Кіоску» цінність 61.971 к.ч 10 гал., бо велике число книг є раритетами, проданими їх власниками за дешеву ціну через незнання дійсної вартості. (Акт Комісії).

Того ж р. 1928 инча комісія на чолі з Н. Я. Григорієм, після докладного ознайомлення зі справами кіоску та з його минулими торговельними операціями, веденими т. Богацьким, прийшла до остаточного висновку, що 1) кіоск хоч і не правно, але переданий був «Селянській спілці» і поміщений в помещанні Укр. Гром. Видавничого Фонду, 2) майно кіоску точно списане й оцінене, а книговодство може бути кожної хвили проревизовано зацікавленими установами. 3) Всі книжки з бібліотеки, якою керував т. П. Богацький передані до бібліотеки Українського Соціологічного Інституту; 4) за частину книжок, які були передані Укр. Соціологічному Інституту з кіоску, т. П. Богацький ще й досі не одержав оплати в сумі 19.333 к. ч.

Голова Комісії *Н. Григорій.*

Секретарь: *С. Довгаль.*

Новинка!

ВЫЙШЛА З ДРУКУ КНИГА:

Д-р М. ШАПОВАЛ

**„Соціологія
і політика“**

(літограф. курс. лекцій У. Р. У.)

Ціна 1 доляр.

Замовлення слати: Ukr. Rob. Univ.

Europa, Czechoslovakia. Praha III, Šeřikova 4/III.

Кожний український робітник і селянин мусить
мати катальог Видавництва

„ВІЛЬНА СПІЛКА“

Требуйте його.

Адреса Редакції: Šeřikova 4/III, Praha III, Tchechoslovaquie.

Український Робітничий Університет.

Чи Ви записалися до Українського Робітничого Університету?

Коли Ви ще не записалися то негайно запишіться!

Укр. Робітничий Університет є першою вищою школою позаочного навчання.

Укр. Робітничий Університет — дає правдиві знання, що потрібні Трудовому Українському Народові для його національної й громадської свідомости.

Український Робітничий Університет утворено лишень на жертви укр. робітництва. Праця його є великим ділом всього українського трудового люду.

Ніхто чужий нас не навчить як здобувати свою національну свободу і будувати свою державу.

Ніхто чужий не визволить нас!

Кожний український робітник і селянин мусить пройти курс своєї школи.

Зголошуйтеся до своєї школи — **Українського Робітничого Університету**.

Оплата курсів.

	В дол.
1. Курс українознавства (71 викладів)	30.00
2. Курс наук про суспільство (громадознавства 62 викл.)	25.00
3. Курс сучасної політики (50 викладів)	20.00
4. Курс української мови	4.00
Вписових	2.00

При записі платиться вписове та частина оплати, а решта ратами що-місяця, чи що-три місяці за час студій (цілий курс 1^{1/2}-2 роки).

Досі вийшли з Укр. Унів. — такі лекції:

1. Земельна справа — **М. Шаповал.**
2. Соціологія — "
3. Засади української визвольної програми **М. Шаповал.**
4. Історія укр. народу — **Н. Григоріїв**
5. Походження Руси-України — проф. **С. Шелухин.**
6. Соціографія України — **Інж. Л. Безручко.**
7. Українська музика — **Д-р Л. Кобилянський.**
8. Як стати письменним українцем — проф. **Л. Білецький.**
9. Військова справа — **В. Петрів.**
10. Робітнича справа — **Л. Романюк.**
11. Селянська справа — **Арк. Животко.**
12. Книга і читач — "
13. Французька мова — проф. **С. Русова.**
14. Народне господарство — проф. **С. Гольдельман.**
С. Володимирів.
15. Суспільні антагонізми — **Делевського.**
16. Національна справа — **Д-р М. Мандрика.**
17. Газетна і журнальна справа — **М. Мухін.**

Адреса Укр. Роб. Унів.: Europa, Czeschoslovakia, Praha III,
Šeříkova 4/III.